

Boende utanför det egna hemmet

– placeringsformer för barn och unga

*Delbetänkande av Utredningen om tvångsvård
för barn och unga*

Stockholm 2014

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2014:3

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss – hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice.

Omslag: Elanders Sverige AB.

Tryckt av Elanders Sverige AB.
Stockholm 2014

ISBN 978-91-38-24066-3
ISSN 0375-250X

Till statsrådet Maria Larsson

Regeringen beslutade den 12 juli 2012 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Den 3 september 2012 förordnades överdirektören Håkan Ceder som särskild utredare.

Den 19 juni 2013 beslutade regeringen att komplettera utredningens uppdrag med att också omfatta en översyn av olika placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran enligt SoL och LVU samt att lämna förslag till fler alternativ än vad som finns i dag.

Som sakkunniga i utredningen från den 5 oktober 2012 förordnades departementssekreteraren Jacob Holm, Utbildningsdepartementet, kanslirådet Jessica Lundahl, Socialdepartementet, departementssekreteraren Olle Rosén, Finansdepartementet och kanslirådet Katarina Sundberg, Finansdepartementet. Från och med den 3 september 2013 förordnades som sakkunniga även departementssekreteraren Katarina Arvidsson, Arbetsmarknadsdepartementet och departementssekreteraren Malin Gedda, Justitiedepartementet.

Den 22 november 2012 entledigades Katarina Sundberg. Den 27 mars 2013 entledigades Jacob Holm och som ny sakkunnig förordnades den 28 mars departementssekreteraren Mattias Ahlquist, Utbildningsdepartementet. Den 9 oktober 2013 entledigades Olle Rosén och som ny sakkunnig förordnades den 10 oktober 2013 departementssekreteraren Philip Fridborn Kempe, Finansdepartementet.

Som experter i utredningen från den 5 oktober 2012 förordnades utredaren Håkan Aronson, Socialstyrelsen, verksamhetsområdeschefen Carina Fransson, Gryning Vård AB, juristen Anna-Karin Hildingsson Boqvist, Barnombudsmannen, planeringsdirektören Urban Lindberg, Statens institutionsstyrelse, professorn

Titti Mattsson, Juridiska fakulteten, Lunds universitet och handläggaren Sara Roxell, Sveriges Kommuner och Landsting. Den 30 juni 2013 entledigades Håkan Aronsson och som ny expert förordnades den 11 september 2013 juristen Monica Jacobsson, Socialstyrelsen. Den 3 september 2013 förordnades inspektören Ann-Charlotta Brandett, Inspektionen för vård och omsorg, som expert i utredningen.

Som sekreterare anställdes från och med den 1 november 2012 utredaren Berith Josefsson och verksjuristen Pernilla Krusberg. Håkan Aronsson anställdes som sekreterare från och med den 12 augusti 2013 till och med den 10 februari 2014.

Utredningen, som antagit namnet Utredningen om tvångsvård för barn och unga, överlämnar härmed delbetänkandet *Boende utanför det egna hemmet - placeringsformer för barn och unga* (SOU 2014:3).

Utredningens uppdrag i denna del är härmed slutfört.

Stockholm i februari 2014

Håkan Ceder

/Håkan Aronsson
Berith Josefsson
Pernilla Krusberg

Innehåll

Förkortningar	13
Sammanfattning	15
1 Författningsförslag	29
2 Utredningens uppdrag och arbete	91
2.1 Direktiven.....	91
2.1.1 Områden som behandlas i delbetänkandet	91
2.2 Hur arbetet har bedrivits	92
2.3 Betänkandets disposition.....	93
3 Samhällsvårdens utveckling	95
3.1 Utvecklingen under tre decennier	95
3.1.1 Återförenings-, närhets- och anhörigprincipen.....	95
3.1.2 Trendbrott i efterfrågan på institutionsvård.....	96
3.1.3 Kraftig privatisering av institutionsvården.....	97
3.1.4 Professionalisering av familjehemsvården.....	98
3.1.5 Bättre struktur i planering och uppföljning av vården	99
3.1.6 Ökad kunskap om utfall och evidensbaserade metoder	100
3.1.7 Barnrättighetsperspektivet behöver stärkas ytterligare	101
3.1.8 Sammanbrott i vården – ett stort problem.....	102
3.1.9 Vanvård inom samhällsvården	103

3.2	Insatser från statens sida under senare år.....	103
3.2.1	Barnets bästa och rätt till delaktighet	103
3.2.2	Uppföljning och övervägande av vården	104
3.2.3	Krav på avtal och att behövlig utbildning erbjuds.....	105
3.2.4	Program för trygg och säker vård	105
3.2.5	Stöd efter en vårdnadsöverflyttning	106
3.2.6	Uppföljning efter avslutad placering	106
3.2.7	Adoption som alternativ till familjehemsplacering...	107
3.2.8	Ersättning på grund av vanvård.....	107
3.3	Statistik – heldygnsinsatser och kostnader.....	108
3.3.1	Antalet placeringar ökar	108
3.3.2	Familjehem är den vanligaste placeringsformen	109
3.3.3	Jourhemsplaceringarna ökar.....	110
3.3.4	Ensamkommande utgör en stor del av de HVB-placerade	110
3.3.5	Kostnadsutvecklingen inom barn- och ungdomsvården	111
4	Dagens placeringsformer	113
4.1	Den rättsliga innebörden av en placering.....	113
4.1.1	Olika begrepp används	113
4.1.2	Socialnämndens ansvar för barn och unga.....	114
4.1.3	Vårdnadshavarens ställning	115
4.2	Lagen anger familjehem och HVB som placeringsformer...	115
4.3	Socialnämnden kan i andra former medverka till boende utanför det egna hemmet.....	116
4.3.1	Medgivande för privatplacering.....	116
4.3.2	Tillfällig placering i nätverket.....	116
4.3.3	Bistånd till ungdomar i form av boende	117
4.4	Tillståndsplikt för enskild verksamhet.....	118
4.4.1	Bakgrund	118
4.4.2	Nuvarande bestämmelse	119
4.4.3	HVB-begreppet har snävats in	120
4.4.4	Uppföljning och återkallande av tillstånd.....	121
4.5	Övriga regler för kvalitet och säkerhet	123
4.5.1	Socialnämnden har ett övergripande ansvar för god vård	123

4.5.2	Socialnämnden har ett uppföljningsansvar.....	123
4.5.3	Regler vid placering i familjehem och HVB.....	124
4.5.4	Regler vid placering i familjehem och jourhem	125
4.5.5	Regler vid placering i HVB	126
4.6	Socialstyrelsens föreskrifter	128
4.7	Inspektionen för vård och omsorg svarar för den statliga tillsynen	129
4.7.1	Tillsynsmyndighetens ansvar	129
4.7.2	Information till placerade barn och unga.....	129
4.7.3	Särskild tillsyn över HVB för barn och unga.....	130
4.7.4	Sanktioner	130
5	Definitioner och gränsdragningar	131
5.1	Uppdraget.....	131
5.2	Nuvarande definitioner.....	131
5.2.1	Placeringsformer.....	131
5.2.2	Vård och behandling.....	132
5.2.3	Barn och unga	132
5.3	Professionalisering och privatisering	133
5.4	Ramarna för familjehem	134
5.4.1	Yrkesmässig verksamhet – ett centralt begrepp	134
5.4.2	Familjehemsuppdraget är personligt	136
5.5	Gränsdragningen mellan familjehem och HVB.....	138
5.5.1	Antalet barn i samma familjehem	138
5.5.2	Aktuell kartläggning.....	140
5.6	Ramarna för HVB	141
5.6.1	Stor spännvidd	141
5.6.2	Definitionen har ändrats	141
5.6.3	Begreppet HVB har ifrågasatts	142
5.6.4	Målgruppen för HVB	143
5.7	Utredningens överväganden och förslag	143
5.7.1	Inledande överväganden.....	143
5.7.2	Begreppet barn och unga.....	144
5.7.3	Vård är ett övergripande begrepp	145
5.7.4	Tydligare ramar för familjehem	146

5.7.5	Ökad uppsikt då hem tar emot många barn	151
5.7.6	En ny definition av HVB	154
6	Krav på familjehem och jourhem	161
6.1	Uppdraget	161
6.2	Hemmet ska vara utrett av en socialnämnd	161
6.3	Inga lagstadgade krav på familjehem och jourhem	162
6.4	Utredningens innehåll och metoder	162
6.4.1	Utredningsområden	163
6.4.2	Bedömningen	163
6.4.3	Informationskällor	164
6.4.4	Utredningsmetoder	165
6.5	Krav på socialnämnden att tillhandahålla utbildning	166
6.6	Socialnämnden måste teckna avtal med familjehem	167
6.7	Förbud att ta emot andras barn i sitt hem	167
6.8	Tillsyn av familjehems- och jourhemsvården	168
6.9	Medgivande för privatplacering	169
6.10	Utredningens överväganden och förslag	171
6.10.1	Inledande överväganden	171
6.10.2	Utredning av familjehems och jourhems allmänna lämplighet och beslut om medgivande	171
6.10.3	Hemmet ska ha förutsättningar att tillgodose barnets eller den unges specifika behov	179
6.10.4	Obligatorisk registerkontroll	180
6.10.5	Krav på grundläggande utbildning	184
6.10.6	Sprida kunskap om socialnämndens ansvar då ett hem bedöms olämpligt	185
6.10.7	Kontinuerlig verksamhetstillsyn av familjehems- och jourhemsvården	187
6.10.8	En särskild bestämmelse om medgivande för privatplacering	188
6.10.9	Familjehem enligt LSS ska också vara utredda	189

7	Särskilda krav vid tillfälliga placeringar.....	191
7.1	Uppdraget.....	191
7.2	Bakgrund till att jourhem fördes in i lagen.....	191
7.2.1	Närstående ska inte betraktas som jourhem.....	192
7.3	Jourhemmens allmänna lämplighet utreds	192
7.4	Vårdtiden är begränsad	193
7.5	En jourhemsplacering innebär lägre krav	193
7.6	Bristande insyn i vissa jourhem.....	194
7.7	Utredningens överväganden och förslag	194
7.7.1	Inledande överväganden	194
7.7.2	En definition av jourhem förs in i SoF.....	195
7.7.3	Medgivandet ska vara förenat med villkor och omprövas	196
7.7.4	En tidsgräns för tillfällig placering hos en närstående	199
8	Förmedling av hem med konsulentstöd.....	205
8.1	Uppdraget.....	205
8.2	Förstärkt familjehemsvård	205
8.2.1	Rättsliga förutsättningar	207
8.2.2	Granskningar av konsulentverksamheten	207
8.2.3	Tidigare överväganden om tillståndsplikt	209
8.3	Utredningens överväganden och förslag	210
8.3.1	Allmänna överväganden	210
8.3.2	Säkerheten för placerade barn motiverar tillståndsplikt	215
9	Utveckling av familjehemsvården	219
9.1	Samhället är beroende av en väl fungerande familjehemsvård	219
9.1.1	En komplex och osäker konstruktion.....	219
9.1.2	Villkor för uppdrag som familjehem	220
9.1.3	Det saknas en nationell bild	221
9.1.4	Brist på familjehem.....	222

9.1.5	Statens stöd anses nödvändigt.....	223
9.1.6	Ett förbättringsarbete pågår	224
9.2	Utredningens överväganden och förslag	225
9.2.1	Inledande överväganden	225
9.2.2	Socialnämnden behöver stärka sin verksamhet för rekrytering, stöd och handledning.....	225
9.2.3	Nationella insatser för att underlätta rekrytering av familjehem.....	226
9.2.4	Nationellt centrum för familjehemsvård	228
10	Nya placeringsformer	231
10.1	Särskilt uppdrag.....	231
10.1.1	Socialstyrelsens skrivelse	232
10.2	Bakgrund till behovet av andra placeringsalternativ.....	232
10.2.1	Institutionsvården har ifrågasatts	232
10.2.2	Öppenvården har inte lett till färre placeringar.....	233
10.2.3	Placeringstiderna har blivit kortare.....	234
10.2.4	Familjehemsvården har fått en annan roll	234
10.2.5	Ökat fokus på utslussning och eftervård.....	235
10.2.6	Ensamkommande barn och unga	236
10.3	”Placeringsformer” i en rättslig gråzon.....	240
10.3.1	Stödboende i olika former	241
10.3.2	Behandling i familj	242
10.4	Exempel från andra nordiska länder.....	246
10.4.1	Placering i eget boende i Danmark	246
10.4.2	Stödboende och institution med hem i Norge.....	248
10.5	Utredningens överväganden och förslag	249
10.5.1	Inledande överväganden	249
10.5.2	Placeringsformer för barn.....	251
10.5.3	Stödboende – en ny placeringsform.....	256
10.5.4	Behandling i familj – en ny placeringsform	265
10.5.5	Uppföljning och utvärdering av de nya placeringsformerna.....	273

11	Konsekvenser av förslagen.....	275
11.1	Uppdraget.....	275
11.2	Inledning.....	276
11.2.1	Kommittéförordningen.....	276
11.2.2	Finansieringsprincipen	276
11.3	Konsekvenser för barn och unga	278
11.4	Ekonomiska konsekvenser	282
11.5	Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen	302
11.6	Konsekvenser för små företag.....	305
11.7	Konsekvenser för att nå de integrationspolitiska målen	306
11.8	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet	306
11.9	Övriga konsekvenser	307
12	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	309
12.1	Ikraftträdande	309
12.2	Övergångsbestämmelser.....	309
12.2.1	Hem för omvårdnad och behandling	310
12.2.2	Medgivande att ta emot barn i jourhem	310
12.2.3	Krav på genomgången utbildning	311
12.2.4	Verksamheter som föreslås bli tillstånds- respektive anmälningspliktiga.....	311
12.2.5	Krav på registerkontroll	313
13	Författningskommentar	315
	Referenser	339
	Bilagor	
	Bilaga 1 Kommittédirektiv 2012:79.....	347
	Bilaga 2 Tilläggsdirektiv 2013:74.....	363

Förkortningar

AR	Allmänna råd
BBIC	Barns behov i centrum
BrB	Brottsbalken
BO	Barnombudsmannen
Dir	Direktiv
Dnr	Diarienummer
Ds	Departementsserien
EU	Europeiska unionen
FB	Föräldrabalken
FN	Förenta Nationerna
FL	Förvaltningslagen (1986:223)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HOB	Hem för omvårdnad och behandling
HSL	Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)
HVB	Hem för vård eller boende
IL	Inkomstskattelagen (1999:1229)
IVO	Inspektionen för vård och omsorg
JO	Justitieombudsmannen
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
LVM	Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
MTFC	Multidimensional Treatment Foster Care
MultifunC	Multifunktionell behandling på institution och i närmiljö

OSL	Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
Prop	Proposition
PSL	Patientsäkerhetslagen (2010:659)
PTSD	Posttraumatiskt stressyndrom
PUT	Permanent uppehållstillstånd
RF	Regeringsformen
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SiS	Statens institutionsstyrelse
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
SoF	Socialtjänstförordningen (2001:937)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SIP	Samordnad individuell plan
TF	Tryckfrihetsförordningen

Sammanfattning

Utredningens uppdrag och arbete

Regeringen beslutade den 12 juli 2012 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Av direktiven framgår att även vissa frågor som rör socialtjänstlagen (2001:453, SoL) ingår i uppdraget (dir. 2012:79). Syftet är att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga. Utredningen antog namnet Utredningen om tvångsvård för barn och unga.

Genom tilläggsdirektiv, beslutade den 19 juni 2013, har utredningen dessutom fått uppdraget att se över olika placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran enligt SoL och LVU och att lämna förslag till flera alternativ än vad som finns i dag (dir. 2013:74). Förslagen ska svara mot barns och ungas skiftande behov, säkerställa god kvalitet och kostnadseffektivitet i verksamheten och tillgodose barns och ungas behov av skydd.

Detta delbetänkande innehåller förslag i enlighet med tilläggsdirektiven. Därutöver behandlas vissa frågor som ingår i utredningens ursprungliga direktiv. Det gäller bland annat om kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet bör skärpas, om privata verksamheter inom familjehemsvården i vissa fall bör vara tillståndspliktiga samt hur kraven bör utformas på verksamheter som befinner sig i gränlandet mellan familjehem och hem för vård eller boende (HVB). I betänkandet behandlas dessutom en rad andra frågor som är av vikt för att ge förutsättningar för en god och säker vård.

Utredningen har lagt stor vikt vid att inhämta information och synpunkter från olika aktörer inom området, t.ex. representanter från socialtjänsten, rättsväsendet, branschorganisationer för HVB,

familjehemsorganisationer och organisationer som på olika sätt arbetar för att stärka barns rättigheter.

Samhällsvårdens utveckling

Utredningen har inledningsvis gett en översiktlig bild av utvecklingen av samhällsvården för barn och unga sedan socialtjänst-reformen. En viktig förändring är den starka betoningen av att placerade barn ska få hjälp med att behålla kontakten med sin familj och att socialnämnden vid placering i första hand ska överväga om barnet kan tas emot av anhöriga eller närstående. Samtidigt har lagstiftningsåtgärder vidtagits för att underlätta vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar för att öka tryggheten för långsiktigt placerade barn.

Sedan 1990-talet har antalet placeringar av ungdomar ökat kraftigt, särskilt på institution. Kommunerna har satsat på att utveckla öppenvårdsalternativ och även på att ersätta institutionsvård med familjehemsvård för ungdomar med beteendeproblem. Institutionsvården av ungdomar har dock inte minskat i ett nationellt perspektiv. Sedan år 2005 har institutionsplaceringarna av ungdomar återigen ökat kraftigt. Ökningen under denna senare tid anses till största delen förklaras av de ensamkommande barnen.

HVB-vården har genomgått en kraftig privatisering. Inom familjehemsvården har ett hundratal privata verksamheter etablerats som knyter till sig familjehem och jourhem och förmedlar dessa till socialtjänsten i kombination med stöd och handledning till hemmen.

Socialtjänstens arbete med planering och uppföljning av vården har förbättrats, även om det fortfarande finns brister och lokala skillnader. Kunskapen om utfallet av vården har ökat och fäst uppmärksamheten på placerade barns hälsoproblem och brister i deras utbildning. Medvetenheten om risker som är förknippade med vården har ökat, bland annat som en följd av den upprättelseprocess som genomförts för personer som drabbats av vanvård under tiden i samhällsvård.

Barnrättsperspektivet i lagen har successivt stärkts. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har ett ansvar för information till placerade barn och unga om deras rättigheter och har också en direkttelefon för frågor och klagomål från placerade barn och unga. Tillsynen av HVB är förstärkt och vid de återkommande inspektion-

erna ska den som genomför inspektionen samtala med de barn och unga som samtycker till det.

Trots vidtagna åtgärder framförs från flera håll att placerade barns rättigheter och delaktighet i vården behöver stärkas ytterligare. Stabiliteten i vården behöver också förbättras, eftersom sammanbrott är vanligt förekommande.

I översikten redovisas även viss statistik och statens insatser under senare år inom samhällsvårdens område.

Dagens placeringsformer

Socialnämndens särskilda ansvar för barn och unga omfattar åldersgruppen 0–20 år. Familjehem och HVB är de placeringsformer som lagen anger. Jourhem är reglerat, men utan en egen definition i socialtjänstförordningen (2001:937, SoF). Socialnämnden kan även i andra former medverka till barns boende utanför det egna hemmet, exempelvis genom tillfällig placering i nätverket eller medgivande för privatplacering, som sker på initiativ av vårdnadshavaren.

Utredningen redovisar de bestämmelser för kvalitet och säkerhet som omgärdar dagens placeringsformer i SoL, SoF och Socialstyrelsens föreskrifter. Vidare redogörs för bestämmelserna om tillståndsplikt för enskild verksamhet och den statliga tillsynen inom området.

Definitioner och gränsdragningar

I direktiven betonas vikten av att termer och begrepp används på ett konsekvent sätt och att definitioner kan behöva ses över. I utredningens uppdrag ingår också att analysera gränsdragningen mellan familjehem och HVB.

I dag råder oklarhet kring vanligt förekommande begrepp som barn och unga respektive vård. Vissa bestämmelser i nuvarande SoL gäller barn, andra gäller barn och unga respektive barn och ungdom. I SoL klargörs att med barn avses varje människa under 18 år, men det finns ingen definition av unga eller ungdom. Utredningen föreslår att begreppet ungdom konsekvent ska ersättas av begreppet unga. I syfte att förtydliga begreppet barn och unga föreslås ett tillägg i den aktuella bestämmelsen om att med barn och unga ska avses varje människa under 21 år. De föreslagna

förändringarna syftar till en konsekvent användning av begreppen barn respektive barn och unga, beroende på vilken målgrupp en bestämmelse vänder sig till.

Vård används i dag såväl som ett övergripande begrepp som för att benämna ett visst innehåll i en placering utanför det egna hemmet. Ibland används vård liktydigt med behandling. Utredningens bedömning är att vård ska användas som ett övergripande begrepp som beskriver insatser och åtgärder enligt en viss lagstiftning, i det här sammanhanget SoL eller LVU. Innehållet i vården kan vara omvårdnad, fostran, stöd, tillsyn eller behandling. I praktiken förekommer ofta inslag av flera av begreppen i de olika placeringsformerna.

Utredningen anser att SoF:s definition av begreppet familjehem behöver ändras för att anpassas till det vårdbegrepp som utredningen förordar och också förtydligas för att bättre beskriva innehållet i placeringsformen. Familjehem kan i vissa fall bedrivas på ett sätt som liknar HVB, men utan att behöva leva upp till de krav som ställs på denna placeringsform. Utredningen anser att ett familjehem ska kännetecknas av att uppdraget är personligt och erbjuder det placerade barnet en familjetillhörighet. Om hemmet i stället drivs som näringsverksamhet, dvs. självständigt, varaktigt och för ett ekonomiskt utbyte (vinstsyfte) ska HVB-tillstånd finnas. Enligt den föreslagna definitionen ska med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande omvårdnad och fostran, eller vuxna för omvårdnad, och som inte bedrivs som näringsverksamhet.

För att ytterligare skapa klarhet i ramarna för vård i familjehem och jourhem, bör Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram och sprida information om innehållet i och förutsättningarna för sådan vård. Socialstyrelsen bör också ges uppdraget att i samverkan med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) ta fram en mall för avtal mellan socialnämnd och familjehem respektive jourhem. Den ska bland annat ange de områden som avtalet behöver reglera.

Begreppet hem för vård eller boende (HVB) har i olika sammanhang kritiserats för att vara otydligt. Utredningen anser att det nuvarande begreppet bör ersättas med begreppet hem för omvårdnad och behandling (HOB), som på ett bättre sätt speglar innehållet i insatsen. Även definitionen i SoF bör ändras. Med hem för omvårdnad och behandling ska avses ett boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda för omvårdnad och behandling, av personal som finns tillgänglig i verksamhetens lokaler.

En annan viktig fråga som gäller gränsdragningen mellan familjehem och HVB är hur många barn som samtidigt ska kunna vara placerade i familjehem. Utredningen anser det problematiskt utifrån kvalitets- och säkerhetsaspekter om en familj tar emot fler barn än vad som är rimligt utifrån de berörda barnens behov. Utredningen anser dock att en viss flexibilitet krävs när det gäller att bestämma antalet barn i varje hem. En helhetsbedömning måste göras och ytterst är det socialnämndens ansvar att placera barn får en trygg och säker vård i familjehemmet. Familjehem och jourhem med fler än tre placerade barn och unga som inte är syskon behöver dock uppmärksammas. I dessa fall föreslår utredningen att en anmälan ska göras till IVO som underlag för myndighetens beslut om tillsyn.

Krav på familjehem och jourhem

I dag är det oklart enligt vilken bestämmelse en utredning av ett presumtivt familjehem eller jourhem bedrivs. Utredningen utmynnar inte heller i något beslut om att hemmet är godkänt för ett sådant uppdrag. Godkännandet anses inkluderat i beslutet om placering av ett visst barn i det aktuella hemmet. Det ställs inte några uttryckliga krav i lag eller förordning på familjehem och jourhem eller på vad utredningen ska omfatta. Det finns i nuläget inte heller något krav på att familjehems- och jourhemsföräldrar ska ha genomgått utbildning.

Utredningen föreslår att en särskild bestämmelse förs in i SoL om utredningen av familjehems och jourhems allmänna lämplighet. Därmed tydliggörs att en sådan utredning har ett annat syfte än en utredning som bedrivs enligt 11 kap. 1 § SoL. Utredningen ska leda fram till ett beslut i fråga om medgivande. En bedömning ska göras av hemmets allmänna förutsättningar att erbjuda barn en god omvårdnad och fostran. Vid denna bedömning ska särskild hänsyn tas till de tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrarnas personliga egenskaper, hälsa och sociala förhållanden samt deras förmåga att ge den omvårdnad och fostran som placerade barn i allmänhet behöver. Av en annan bestämmelse i SoL ska det framgå att när det blir aktuellt med en placering i ett enskilt hem ska, utöver allmän lämplighet, krävas att hemmet har förutsättningar att tillgodose det aktuella barnets specifika behov.

Utredningen föreslår vidare att en bestämmelse förs in i SoL om obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister vid utredningar av tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar för barn. Sådan registerkontroll ska också göras i samband med varje ny placering av ett barn i ett familjehem och vid omprövning av medgivande för jourhem.

Det finns sedan den 1 januari 2013 ett lagstadgat krav på socialnämnden att tillhandahålla den utbildning som behövs inför placering i familjehem eller jourhem. Däremot avgör varje kommun om utbildning ska vara ett krav för att få uppdrag som familjehem eller jourhem. Utredningen föreslår att grundläggande utbildning ska vara ett krav för ett sådant uppdrag som rör barn. Socialnämnden får därmed inte anlita familjehems- eller jourhemsföräldrar som inte har genomgått eller avser att genomgå utbildning innan eller i nära anslutning till att uppdraget påbörjas.

I nuvarande regelverk finns en bestämmelse som gör det möjligt för socialnämnden att förbjuda eller begränsa möjligheterna för en person som har sitt hem i kommunen att i hemmet ta emot andras barn. Bestämmelsen används dock mycket sällan. Samtidigt visar den kartläggning som Upprättelseutredningen genomförde om övergrepp och annan vanvård i dagens samhällsvård att socialtjänsten kände till 246 misstänkta fall under åren 2008–2009. Det är troligt att den ringa användningen av bestämmelsen hänger samman med osäkerhet i kommunerna om hur den kan och ska tillämpas. Socialstyrelsen bör därför ges i uppdrag att utarbeta och sprida information om bestämmelsen och om tillämpningen av den.

Utredningen föreslår, i klagörande syfte, att medgivande för privatplacering ska regleras i en egen bestämmelse i SoL. För medgivande krävs att hemmet kan erbjuda barnet en god omvårdnad och fostran. Utredningen ska innehålla obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister.

Vidare föreslår utredningen att de krav på utredning av familjehem som gäller enligt SoL också ska gälla för familjehem enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), även om dessa placeringar har ett annat syfte. Det innebär att reglerna om allmän lämplighetsbedömning och krav på medgivande blir tillämpliga vid en LSS-insats i form av familjehem. Tillämplig blir också bestämmelsen om att en bedömning ska göras inför en placering av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet har.

Flertalet placerade barn och unga vistas i familjehem där det, jämfört med ett HVB, finns mindre insyn och färre vuxna att vända sig till. Trots detta finns i nuläget inget lagstadgat krav på statlig tillsyn av familjehemsvården på motsvarande sätt som för HVB-vården. Familjehemsvården har inte omfattats av någon nationell tillsyn sedan 2006/2007. Utredningen föreslår att en bestämmelse ska föras in i SoF med krav på regelbunden nationell verksamhets-tillsyn av familjehems- och jourhemsvården, dvs. tillsyn av hur socialtjänsten planerar och genomför vården.

Särskilda krav för tillfälliga placeringar

Användningen av jourhem har ökat kraftigt och i praktiken alltmer blivit en egen placeringsform. Utredningen föreslår att en definition förs in i SoF med innebörden att med ett jourhem ska avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig omvårdnad och fostran och som inte bedrivs som näringsverksamhet.

Utredningen anser att en tydligare reglering behövs för att stärka tryggheten och säkerheten för de barn som placeras i jourhem. Förslagen syftar till att förbättra uppföljningen av förhållandena i hemmen och kontinuiteten i kontakten mellan socialtjänst och jourhem. Varje socialnämnd som avser att anlita ett jourhem ska fatta ett beslut om medgivande. Medgivandet ska vara förenat med villkor gällande målgruppen. Syftet är att undvika en blandning av personer i olika åldrar och med olika problematik i samma jourhem. Medgivandet ska omprövas årligen. Vid denna omprövning ska Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister kontrolleras.

I förarbetena till reglerna om jourhem uttalades att barn tillfälligt kan placeras i outredda hem i barnets nätverk. Utredningen anser att en sådan placering inte ska kunna pågå någon längre tid. En tillfällig placering av ett barn hos en anhörig eller annan närstående, som inte har medgivande för uppdrag som familjehem eller jourhem, ska enligt utredningens förslag inte utan särskilda skäl få pågå längre än tre månader.

Förmedling av hem med konsulentstöd

Socialnämnden kan anlita privata verksamheter för att få tillgång till familjehem med konsulentstöd i form av handledning och annat stöd. Dessa verksamheter har ökat kraftigt i antal. Utredningen konstaterar att roll- och ansvarsfördelningen mellan ansvarig socialsekreterare och konsulent i vissa fall är oklar och att socialtjänsten ibland överlåter myndighetsuppgifter till de privata verksamheterna, trots att dessa inte har något vårdansvar för det placerade barnet.

I enlighet med direktiven har utredningen övervägt om verksamheter med konsulentstöd till familjehem och jourhem ska vara tillståndspliktiga eller inte. Utredningen föreslår att tillstånd ska krävas från IVO för att få bedriva denna form av verksamhet, eftersom den i hög grad påverkar vården av de placerade barnen genom konsulenternas handledning och stöd till familjehemmen. I praktiken rekryterar dessutom verksamheterna familjehemmen och förmedlar dessa till kommunerna, även om socialnämnden har det fulla ansvaret för utredningen av det hem som man avser att anlita. Tillstånd för verksamheter av detta slag ska lämnas endast om de uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet. Att införa tillståndsplikt för de nu nämnda verksamheterna är en viktig förutsättning för att uppnå en säker och trygg vård i familjehem och jourhem. Tillståndsplikt underlättar också tillsyn av verksamheterna och bidrar till nationell överblick av området.

Utveckling av familjehemsvården

Familjehemsvården spelar en central roll i den sociala barn- och ungdomsvården. Flertalet placeringar görs i familjehem. Samtidigt har familjehemmen fått ett allt mer komplext uppdrag, bland annat genom att hemmen i högre grad också förväntas ta emot barn med beteendeproblem. Det har under lång tid varit svårt att rekrytera tillräckligt många familjehem i förhållande till behovet. En stor del av de barn och unga som numera placeras i familjehem är i behov av särskilt stöd. Denna målgrupp förutsätter lämpliga och kvalificerade familjehem, men också en väl fungerande verksamhet inom socialtjänsten för rekrytering, utbildning och stöd till hemmen. Utredningen understryker mot den bakgrunden betydelsen av att socialnämnden tillgodoser behovet av resurser i den egna organisationen

för rekrytering, samt för stöd och handledning. Det regionala arbetet som pågår behöver också fortsätta och förstärkas.

Att satsa på information och rekryteringsinsatser inom familjehemsvården är ytterst en fråga om säkerhet för placerade barn. För att upprätthålla en hög kvalitet och kunna anpassa hemmen till barnets behov krävs att det finns ett antal familjer att välja mellan. Utredningen anser att ökade insatser behövs både nationellt och regionalt/lokalt för att trygga den framtida rekryteringen av familjehem. En nationell aktör bör därför få i uppdrag att initiera, ta fram material och samordna informationsinsatser riktade till allmänheten om behovet av familjehem och om vad familjehemsuppdraget innebär. Insatserna föreslås pågå under två år, i samarbete med de regionala utvecklingsledarna inom ramen för överenskommelsen mellan regeringen och SKL om stöd till en evidensbaserad praktik.

Det behövs också ett kontinuerligt statligt engagemang för den långsiktiga utvecklingen av familjehemsvården. Utredningen föreslår därför att ett nationellt centrum inrättas med uppdrag att stödja och utveckla familjehemsvården. Målet är att ge förutsättningar för kvalitetsutveckling på området. Ett centrum kan också ta tillvara de olika aktörernas erfarenheter och insatser. Särskilt viktigt är att centrumet lyfter fram barns och ungas egna erfarenheter av familjehemsvård. Centrumet bör erhålla en basfinansiering via statsbudgeten. Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att föreslå organisering och huvudman för centrumet.

Nya placeringsformer

Framväxten av delvis oreglerade placeringsformer är, enligt utredningen, ett uttryck för behovet av ökad differentiering av vården och en mjukare utslussning från HVB. Utredningen föreslår två nya placeringsformer. Den första placeringsformen som föreslås föras in i SoL benämns boende för stöd och tillsyn. Enligt definitionen i SoF ska med ett boende för stöd och tillsyn avses ett individuellt boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda från 16 år för anpassat stöd och tillsyn av särskilt avdelad personal (stödboende). I första hand är stödboende tänkt som ett placeringsalternativ för 17-åringar och äldre. Undantagsvis kan 16-åringar bli aktuella för stödboende, utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Utredningen bedömer att det finns ett väl dokumenterat behov av stödboende, som en mindre ingripande placeringsform för unga

jämfört med dagens placeringsformer. Det huvudsakliga syftet är att, under trygga och säkra former, träna för ett eget boende och förbereda den unge för ett självständigt vuxenliv.

Av den målgruppsbeskrivning som utredningen redovisar framgår att stödboende kan användas som eftervård för äldre ungdomar efter en tids institutionsvistelse. En grupp som bedöms kunna komma i fråga för stödboende är ensamkommande barn och unga, såvida de inte har behov av mer omfattande behandlings- och omvårdnadsinsatser. Stödboende kan också vara ett självständigt placeringsalternativ, t.ex. för ungdomar som lever i en konfliktfylld eller i övrigt otillfredsställande hemsituation, men inte har så allvarliga beteendeproblem att institutionsvård är motiverad.

Den andra placeringsformen som utredningen föreslår ska föras in i SoL benämns behandlingsverksamhet med familjeboende. Enligt definitionen i SoF ska med denna placeringsform avses en verksamhet inom socialtjänsten som tar emot enskilda för omvårdnad och behandling, i förening med ett boende i en familj (behandling i familj). Minst en familjemedlem ska ha sin huvudsakliga anställning i verksamheten och övriga vuxna som är involverade i barnets vård bör kontrakteras som uppdragstagare. Barnet kan också få en kontaktperson eller kontaktfamilj inom ramen för verksamheten. Behandling i familj är i första hand ett alternativ till behandling i HVB.

Socialnämnden ska vid dessa nya placeringsalternativ ha samma ansvar som vid placering i familjehem och HVB. Det innebär bland annat att socialnämnden ansvarar för att hemmet eller boendet är lämpligt utifrån behovet hos barnet eller den unge, att barnet eller den unge får en god vård och att vården planeras och följs upp. Det ska finnas en särskild socialsekreterare som ansvarar för kontakten med barnet eller den unge. Placeringskommunen behåller ansvaret vid placering i annan kommun. Möjligheten i 11 kap. 4 b § SoL till uppföljning i vissa fall oberoende av samtycke ska dock endast omfatta behandlingsverksamhet med familjeboende.

Nuvarande regler i SoF om att det vid HVB ska finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten och i övrigt personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet samt om föreståndarens ansvar vid in- och utskrivning (ej SiS) ska även omfatta de nya placeringsformerna. Stödboende respektive behandlingsverksamhet med familjeboende, som tar emot barn, ska inte få anställa någon utan att kontroll har gjorts i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister.

Tillståndsplikt bör gälla för enskild verksamhet i form av stödboende, om verksamheten vänder sig till personer under 21 år. Kommuner ska vara skyldiga att anmäla motsvarande verksamhet till IVO innan den påbörjas. Detsamma gäller om kommunen överlåter till annan att driva sådan verksamhet genom entreprenadavtal. Stödboende för unga ska omfattas av särskild tillsyn genom IVO i en omfattning av minst en inspektion per år. Den som genomför en inspektion ska samtala med de barn och unga som samtycker till det. Behovet av denna särskilda tillsyn, som ska regleras i SoF, kan lämpligen följas upp efter en tid av cirka tre år.

Tillståndsplikt ska också gälla för behandlingsverksamhet med familjeboende, om den bedrivs i enskild regi, och tillståndet ska omfatta vissa utpekade familjer och antal platser. Kommuner ska vara skyldiga att anmäla motsvarande verksamhet till IVO innan den påbörjas. Detsamma gäller om kommunen överlåter till annan att driva sådan verksamhet genom entreprenadavtal. Behandling i familj ska omfattas av motsvarande tillsyn som gäller för HVB för barn och unga enligt 3 kap. 19 § SoF, dvs. verksamheten ska inspekteras minst två gånger per år varav ett tillfälle ska vara oanmält. Den som genomför en inspektion ska samtala med de barn och unga som samtycker till det.

Utredningen föreslår en ny bestämmelse i SoL som tydliggör de olika placeringsalternativ som kan förekomma för barn inom socialtjänsten. Enligt den bestämmelsen kan barn beredas vård i

- familjehem,
- boende för stöd och tillsyn (stödboende),
- hem för omvårdnad och behandling (HOB) eller
- behandlingsverksamhet med familjeboende (behandling i familj).

Barn kan också tillfälligt beredas vård i ett jourhem eller hos en anhörig eller annan närstående.

Genom utredningens förslag kommer bredden av placeringsalternativ att öka, vilket innebär mer flexibilitet och bättre förutsättningar att genomföra placeringar anpassade efter enskildas behov och förutsättningar. En helt grundläggande förutsättning för att barn och unga ska ges en trygg och säker vård är att socialnämnden i varje enskilt ärende noggrant utreder det aktuella barnets behov och gör en bedömning av vilken verksamhet eller hem som bäst kan tillgodose barnets behov.

Utredningen föreslår att Socialstyrelsen ges i uppdrag att, i samverkan med IVO, följa upp och utvärdera de nya placeringsformerna stödboende och behandling i familj.

Konsekvenser av förslagen

Av barnkonsekvensanalysen framgår bland annat att förslagen om lagstadgade lämplighetskrav på familjehem och jourhem, obligatorisk registerkontroll, krav på grundläggande utbildning, tidsbegränsade medgivanden för jourhem och tidsgräns för tillfälliga placeringar i nätverket kan innebära ökad trygghet och säkerhet för placerade barn. En del av förslagen innebär också ökad tydlighet och därmed också rättssäkerhet. Införandet av de nya placeringsformerna stödboende och behandling i familj kommer att bidra till en differentiering av placeringsalternativen, så att dessa bättre kan anpassas till barns och ungas individuella behov.

Utredningens förslag om tillståndsplikt för enskild verksamhet som förmedlar familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med stöd och handledning till hemmen, stödboenden för personer från 16 till och med 20 år samt behandling i familj syftar till att uppnå en trygg och säker samhällsvård för barn och unga. Förslagen om statlig tillsyn av kommunernas familjehems- och jourhemsverksamhet kommer att öka kvaliteten och säkerheten generellt sett och dessutom göra det möjligt att följa denna verksamhet över tid. Det nationella centrum för familjehemsvård som föreslås kan bidra till att långsiktigt stödja och utveckla familjehemsvården och lyfta fram placerade barns och ungas erfarenheter. De föreslagna nationella insatserna för att underlätta rekrytering av familjehem kan bidra till att säkra tillgången på familjehem som ger en trygg och säker vård.

Av den ekonomiska konsekvensbeskrivningen framgår sammanfattningsvis följande:

- Kommunerna bör för förslagen om årliga omprövningar av medgivande för jourhem samt för krav på grundläggande utbildning för familjehems- och jourhemsföräldrar årligen tillföras 8 mkr.
- För nationella insatser för att underlätta rekrytering av familjehem bör under en tvåårsperiod anvisas 3 mkr årligen.

- För inrättande av ett nationellt centrum för familjehemsvård, som enligt förslaget bör ha en basfinansiering via statsbudgeten, bör preliminärt reserveras ett årligt belopp om 4 mkr.
- IVO bör för förslagen angående utökad tillståndsplikt och utökat tillsynsansvar tillföras 2,45 mkr för andra halvåret 2015, 4 mkr år 2016 samt därefter 3 mkr årligen (under förutsättning att regeländringarna träder i kraft den 1 juli 2015).
- Socialstyrelsen bör för att utföra vissa regeringsuppdrag preliminärt tillföras 1,25 mkr för andra halvåret 2015 samt 2 mkr år 2016.

Som framgår av beräkningarna finns betydande svårigheter att bedöma de ekonomiska konsekvenserna, vad gäller vårdkostnader, av att införa placeringsformen stödboende. Av det skälet redovisas olika alternativa uppskattningar av den omfattning stödboende kommer att få. Ett grundläggande antagande är att stödboende för vissa barn och unga kommer att utgöra ett alternativ till vård i HVB. Konsekvensberäkningen redovisas mot denna bakgrund i ett brett intervall, där effekten av att införa stödboende som en ny placeringsform bedöms uppgå till minskade årliga vårdkostnader i storleksordningen 14,8–118 mkr.

Placeringsformen behandling i familj kommer i huvudsak att utgöra ett alternativ till HVB-vård. Vårddygnskostnaden i denna placeringsform bedöms motsvara ungefär den som gäller för HVB. Omfattningen av den nya placeringsformen kommer under de inledande åren att vara begränsad. Mot den bakgrunden görs bedömningen att de ekonomiska konsekvenserna av att införa behandling i familj som en ny placeringsform kommer att vara ytterst marginella.

Sammantaget är utredningens förslag finansierade.

När det gäller konsekvenserna för den kommunala självstyrelsen innebär förslagen om lagstadgade lämplighetskrav på familjehem och jourhem samt regler om medgivande att det ställs mer detaljerade krav i lagstiftningen på socialnämndens verksamhet. Utredningen anser emellertid att det är nödvändigt med hänsyn till rättssäkerheten och intresset av att säkerställa att placerade barn och unga får en trygg och säker vård.

Utredningen föreslår att bestämmelserna ska träda i kraft den 1 juli 2015.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453)

dels att det i lagen ska införas nya paragrafer, 6 kap. 6 d–g §§,

dels att 6 kap. 6 § fjärde stycket flyttas till 6 kap. 6 e §, 6 kap. 6 a § flyttas till 6 kap. 6 c § andra stycket, 6 kap. 6 b § flyttas till 6 kap. 6 g § och att 6 kap. 6 c § flyttas till 6 kap. 7 a § andra stycket,

dels att 1 kap. 2 §, 2 a kap. 4 §, 3 kap. 2, 3 a, 6 a och 6 c §§, 5 kap. 1 §, 6 kap. 1–4, 6–7 c, och 9 §§, 7 kap. 1 och 3 a §§, 8 kap. 1–2 §§, 10 kap. 4 §, 11 kap. 3 och 4 b, 12 kap. 2 och 10 §§, 13 kap. 1 och 11 §§, 14 kap. 1 §, 16 kap. 3, 6 och 7 §§ samt att rubrikerna närmast före 6 kap. 1 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §

Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas.

Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande.

Med barn avses varje människa under 18 år.

*Med barn och unga avses varje
människa under 21 år.*

2 a kap.**4 §**

En kommun behåller ansvaret för stöd och hjälp åt en enskild som till följd av ett beslut av kommunen vistas i en annan kommun i

1. familjehem enligt 6 kap. denna lag eller 9 § 8 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, 2. hem för vård eller boende enligt 6 kap., 3. boende för service och omvårdnad för äldre människor enligt 5 kap. 5 § andra stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2, 4. bostad med särskild service enligt 5 kap. 7 § tredje stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2, 5. bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad enligt 9 § 8 eller 9 lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller 6. annat boende, om det inte är klarlagt vilken kommun som är den enskildes bosättningskommun.	1. familjehem <i>eller jourhem</i> enligt 6 kap. denna lag eller 9 § 8 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, 2. hem för <i>omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende</i> enligt 6 kap., 3. boende för service och omvårdnad för äldre människor enligt 5 kap. 5 § andra stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2, 4. bostad med särskild service enligt 5 kap. 7 § tredje stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2, 5. bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad enligt 9 § 8 eller 9 lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller 6. annat boende, om det inte är klarlagt vilken kommun som är den enskildes bosättningskommun.

3 kap.**2 §**

Socialnämndens medverkan i samhällsplaneringen skall bygga på nämndens sociala erfarenheter och särskilt syfta till att påverka utformningen av nya och äldre bostadsområden i kommunen. Nämnden skall också verka för att offentliga lokaler och allmänna kommunikationer utformas så att de blir lätt tillgängliga för alla.

Socialnämnden skall även i övrigt ta initiativ till och bevaka att åtgärder vidtas för att skapa

Socialnämndens medverkan i samhällsplaneringen *ska* bygga på nämndens sociala erfarenheter och särskilt syfta till att påverka utformningen av nya och äldre bostadsområden i kommunen. Nämnden *ska* också verka för att offentliga lokaler och allmänna kommunikationer utformas så att de blir lätt tillgängliga för alla.

Socialnämnden *ska* även i övrigt ta initiativ till och bevaka att åtgärder vidtas för att skapa

en god samhällsmiljö och goda förhållanden för barn och ungdom, äldre och andra grupper som har behov av samhällets särskilda stöd. Socialnämnden skall i sin verksamhet främja den enskildes rätt till arbete, bostad och utbildning.

en god samhällsmiljö och goda förhållanden för barn och *unga*, äldre och andra grupper som har behov av samhällets särskilda stöd. Socialnämnden *ska* i sin verksamhet främja den enskildes rätt till arbete, bostad och utbildning.

3 a §

Socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och ungdom.

Socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och *unga*.

6 a §

Socialnämnden ansvarar för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungdomars och vårdnadshavares olika behov.

Socialnämnden ansvarar för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, *ungas* och vårdnadshavares olika behov.

För barn som har fyllt 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.

I 6 b § finns särskilda bestämmelser om kontaktperson och om kontaktfamilj.

6 c §

Socialnämnden ska kontinuerligt följa hur insatser som avses i 6 b § genomförs när dessa har beviljats barn och ungdom.

Socialnämnden ska kontinuerligt följa hur insatser som avses i 6 b § genomförs när dessa har beviljats barn och *unga*.

5 kap.

1 §

Socialnämnden ska

– verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,

– i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,

– bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och ungdom far illa,

– aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel,

– tillsammans med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, uppmärksamma och verka för att barn och ungdom inte vistas i miljöer som är skadliga för dem,

– med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

– i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet,

– i sin omsorg om barn och

– verka för att barn och *unga* växer upp under trygga och goda förhållanden,

– i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och *unga*,

– bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och *unga* far illa,

– aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och *unga* av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel,

– tillsammans med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, uppmärksamma och verka för att barn och *unga* inte vistas i miljöer som är skadliga för dem,

– med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och *unga* som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

– i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och *unga* som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om den unges bästa motiverar det, *vård* utanför det egna hemmet,

– i sin omsorg om barn och

ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts,

– i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet upphört.

unga tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts,

– i sin omsorg om barn och *unga* tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan *vård* utanför det egna hemmet upphört.

6 kap.

Vård i familjehem och i hem för vård eller boende

Allmänna bestämmelser om vård utanför det egna hemmet

Vård utanför det egna hemmet

Allmänna bestämmelser

1 §

Socialnämnden skall sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende.

Socialnämnden *ska* sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett *annat boende*.

Barn får beredas vård i

1. *ett familjehem,*

2. *ett hem för omvårdnad och behandling,*

3. *ett boende för stöd och tillsyn, eller*

4. *en behandlingsverksamhet med familjeboende.*

Barn kan även tillfälligt beredas vård i ett jourhem eller hos en anhörig eller annan närstående till barnet.

Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

Socialnämnden ansvarar för att *hemmet eller boendet är lämpligt utifrån den enskildes behov och att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.*

Vården bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön.

2 §

Varje kommun ansvarar för att det finns tillgång till familjehem och hem för vård eller boende för enskilda och familjer som behöver vårdas och bo utanför det egna hemmet. Enligt 3 § skall dock behovet av vissa hem tillgodoses av staten.

Varje kommun ansvarar för att det finns tillgång till *insatser som behövs för att kunna möta enskildas och familjers olika behov av vård utanför det egna hemmet*. Enligt 3 § *ska* dock behovet av vissa hem tillgodoses av staten.

3 §

Behovet av sådana hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 22 och 23 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall ska tillgodoses av staten. Statens institutionsstyrelse leder verksamheten vid hemmen. Bestämmelser om tillsyn m.m. över verksamheten vid hemmen finns i 13 kap.

Behovet av sådana hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (*särskilda ungdomshem*) samt 22 och 23 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (*LVM-hem*) ska tillgodoses av staten. Statens institutionsstyrelse leder verksamheten vid hemmen. Bestämmelser om tillsyn m.m. över verksamheten vid hemmen finns i 13 kap.

Statens institutionsstyrelse får, om det finns särskilda skäl för det, genom avtal uppdra åt ett landsting eller en kommun att inrätta och driva ett sådant hem som avses i första stycket.

För vård i ett hem som avses i denna paragraf får staten ta ut avgift av den kommun som begärt placeringen.

4 §

Vård i familjehem och hem för vård eller boende ska bedrivas i samråd med socialnämnden. Detta gäller även sådana hem som avses i 3 §.

Vård i familjehem, *jourhem, hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn samt behandlingsverksamhet med familjeboende* ska bedrivas i samråd med socialnämnden. Detta

gäller även sådana *särskilda ungdomsbem och LVM-hem* som avses i 3 §.

6 §

Ett barn får inte utan socialnämndens medgivande eller beslut om vård tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne.

Socialnämnden får inte lämna medgivande eller fatta beslut om vård utan att förhållandena i det enskilda hemmet och förutsättningarna för vård i hemmet är utredda av socialnämnd.

Socialnämnden får inte placera ett barn i ett sådant enskilt hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig vård och fostran (jourhem) om inte förhållandena i det enskilda hemmet och förutsättningarna för vård i det är utredda av socialnämnd.

Om det inte finns särskilda skäl får ett barn vårdas i ett jourhem i högst två månader efter det att socialnämndens utredning enligt 11 kap. 2 § om ingripande till barnets skydd eller stöd avslutats.

Ett enskilt hem får inte ta emot ett barn för omvårdnad och fostran som familjehem eller jourhem utan socialnämndens medgivande.

Socialnämnden får inte lämna medgivande *utan att förhållandena i det enskilda hemmet är utredda av socialnämnd.*

Vid en socialnämnds utredning av om ett hem är lämpligt som familjehem eller jourhem ska en bedömning göras av hemmets allmänna förutsättningar att erbjuda barn en god omvårdnad och fostran.

Särskild hänsyn ska tas till de tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrarnas personliga egenskaper, hälsa och sociala förhållanden samt deras förmåga att ge den omvårdnad och fostran som placerade barn i allmänhet behöver.

6 a §

Om socialnämndens prövning gäller ett barn och medgivande eller beslut om vård

Ett barn får inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande omvårdnad och

enligt 6 § och avser ett tilltänkt enskilt hem i en annan kommun, ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut. Om det finns någon i det enskilda hemmet som vistas där efter beslut av en annan kommun, ska nämnden informera och samråda även med den kommunen.

fostran i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne (s.k. privatplacering).

Vid socialnämndens utredning av om ett enskilt hem enligt första stycket är lämpligt ska en bedömning göras av hemmets allmänna förutsättningar för att erbjuda barn en god omvårdnad och fostran.

Inför beslut om medgivande ska 6 c § andra stycket tillämpas.

6 b §

Socialnämnden ska i samband med beslut om placering i ett familjehem ingå avtal med dem som nämnden avser att anlita som familjehem. Nämndens och familjehemmets åtaganden som avser barnets behov av stöd och skydd under placeringen ska framgå av avtalet.

Socialnämnden får inte fatta beslut om medgivande enligt 6 eller 6 a §§ eller besluta om placering i ett familjehem enligt 6 c § om inte kontroll gjorts av register som förs enligt lagen (1998:621) om misstankeregister och lagen (1998:620) om belastningsregister avseende de personer som ska ta emot barn i sitt hem för omvårdnad och fostran.

6 c §

Socialnämnden ska tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden avser att anlita för vård av barn i familjehem eller jourhem.

Inför socialnämndens beslut om placering i ett familjehem eller jourhem ska en bedömning göras av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet har.

Om bedömningen gäller ett enskilt hem i en annan kommun, ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut. Om det finns någon i det enskilda hemmet som vistas där

efter beslut av en annan kommun, ska nämnden informera och samråda även med den kommunen.

6 d §

Ett medgivande att ta emot barn i ett jourhem ska förenas med villkor gällande målgrupp. Medgivandet ska omprövas årligen. Vid omprövningen ska 6 b § tillämpas.

6 e §

Om det inte finns särskilda skäl får ett barn vårdas i ett jourhem i högst två månader efter det att socialnämndens utredning enligt 11 kap. 2 § om ingripande till barnets skydd eller stöd avslutats.

6 f §

En tillfällig placering hos en anhörig eller annan närstående till barnet som inte har medgivande för uppdrag som familjehem eller jourhem, får inte utan särskilda skäl pågå längre tid än tre månader.

6 g §

Socialnämnden ska i samband med beslut om placering i ett familjehem ingå avtal med dem som nämnden avser att anlita som familjehem. Nämndens och familjehemmets åtaganden som avser barnets behov av stöd och skydd under placeringen ska framgå av avtalet.

7 §

Socialnämnden ska i fråga om de barn som vårdas i ett familjehem, jourhem, annat enskilt hem eller ett hem för vård eller boende

1. medverka till att de får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden,
2. verka för att de får lämplig utbildning,
3. verka för att de får den hälso- och sjukvård som de behöver,
4. lämna vårdnadshavarna och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska i fråga om de barn som vårdas i ett familjehem, jourhem, annat enskilt hem, hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende*

1. medverka till att de får god *vård* och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden,

7 a §

Socialnämnden ska i fråga om de barn som vårdas i ett familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende lämna dem som vårdar sådana barn råd, stöd och annan hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska i fråga om de barn som vårdas i ett familjehem, jourhem, *hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* lämna dem som vårdar sådana barn råd, stöd och annan hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden avser att anlita för vård av barn i familjehem eller jourhem.

Socialnämnden får inte placera ett barn i ett familjehem eller i ett jourhem om inte familjehems- eller jourhemsföräldrarna har deltagit i, eller i nära anslutning till placeringen kommer att delta, i sådan utbildning som avses i andra stycket.

7 b §

Socialnämnden ska noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende främst genom

1. regelbundna personliga besök i det hem där barnet eller den unge vistas,

2. enskilda samtal med barnet eller den unge,

3. samtal med den eller dem som tagit emot barnet eller den unge i sitt hem, och

4. samtal med vårdnadshavarna.

Socialnämnden ska noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, *hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* främst genom

4. samtal med vårdnadshavarna *eller annan ställföreträdare för barnet.*

Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående.

7 c §

När vård ges i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende, ska det finnas en av socialnämnden särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge.

När vård ges i ett familjehem, *hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* ska det finnas en av socialnämnden särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge.

Socialsekreteraren ska besöka barnet eller den unge regelbundet i den omfattning som är lämplig utifrån barnets eller den unges behov och önskemål.

9 §

Ett medgivande enligt 6 § att ta emot ett barn för stadigvarande vård och fostran meddelas av socialnämnden i samma kommun som enligt 2 a kap. ansvarar för att tillgodose vårdnadshav-

Ett medgivande enligt 6 a § att ta emot ett barn för stadigvarande *omvårdnad* och fostran *i ett annat enskilt hem* meddelas av socialnämnden i samma kommun som enligt 2 a kap. ansvarar

arens behov av stöd och hjälp.

Den nämnd som har lämnat medgivande enligt 6 § fullgör skyldigheterna enligt 7 §.

för att tillgodose vårdnadshavarens behov av stöd och hjälp.

Den nämnd som har lämnat medgivande enligt 6 a § fullgör skyldigheterna enligt 7 §.

7 kap.

1 §

Ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ får inte utan tillstånd av Inspektionen för vård och omsorg yrkesmässigt bedriva verksamhet i form av

1. hem för vård eller boende,
2. boenden som motsvarar dem som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 5 kap. 7 § tredje stycket,
3. hem för viss annan heldygnsvård,
4. hem eller öppen verksamhet för vård under en begränsad del av dygnet, oavsett var verksamheten bedrivs.

Ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ får inte utan tillstånd av Inspektionen för vård och omsorg bedriva *näringsverksamhet* i form av

1. hem *för omvårdnad och behandling,*
4. *öppen verksamhet* för vård under en begränsad del av dygnet, oavsett var verksamheten bedrivs,
5. *verksamhet som förmedlar tilltänkta familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med stöd och handledning till hemmen,*
6. *boenden för stöd och tillsyn för personer i åldern 16 till och med 20 år,*
7. *behandlingsverksamhet med familjeboende.*

Tillstånd behövs inte för verksamhet som kommunen genom avtal enligt 2 kap. 5 § har överlämnat till en enskild att utföra.

Kommun och landsting som driver verksamhet som avses i första stycket, samt kommun som genom avtal enligt 2 kap. 5 § har överlämnat till enskild att driva sådan verksamhet, ska

Kommun och landsting som driver verksamhet som avses i första stycket *1–4 och 6–7*, samt kommun som genom avtal enligt 2 kap. 5 § har överlämnat till enskild att driva sådan verksam-

anmäla denna verksamhet till Inspektionen för vård och omsorg innan verksamheten påbörjas.

het, ska anmäla denna verksamhet till Inspektionen för vård och omsorg innan verksamheten påbörjas.

3 a §

Handlingar i en personakt i enskild verksamhet som avser barn som har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende eller i sådant boende som avses i 5 kap. 7 § tredje stycket skall överlämnas för bevarande till den socialnämnd som beslutat om insatsen, när gallringsskyldigheten enligt 3 § första stycket inträder.

När gallringsskyldigheten enligt 3 § första stycket inträder skall handlingar i enskild verksamhet, av hänsyn till forskningens behov, i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner i fråga om ett representativt urval av personer överlämnas för bevarande till den socialnämnd som beslutat om insatsen.

Handlingar i en personakt i enskild verksamhet som avser barn som har placerats eller tagits emot i ett hem *för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn, behandlingsverksamhet med familjeboende* eller i sådant boende som avses i 5 kap. 7 § tredje stycket *ska* överlämnas för bevarande till den socialnämnd som beslutat om insatsen, när gallringsskyldigheten enligt 3 § första stycket inträder.

När gallringsskyldigheten enligt 3 § första stycket inträder *ska* handlingar i enskild verksamhet, av hänsyn till forskningens behov, i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner i fråga om ett representativt urval av personer överlämnas för bevarande till den socialnämnd som beslutat om insatsen.

8 kap.

1 §

Stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär medför inte kostnadsansvar för den enskilde vårdtagaren. Kommunen får dock, utom beträffande barn, ta ut ersättning för uppehållet av den som på grund av missbruk av alkohol, narkotika eller där-

Stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär medför inte kostnadsansvar för den enskilde vårdtagaren. Kommunen får dock, utom beträffande barn, ta ut ersättning för uppehållet av den som på grund av missbruk av alkohol, narkotika eller där-

med jämförbara medel får vård eller behandling i ett hem för vård eller boende eller i ett familjehem. Regeringen meddelar föreskrifter om den högsta ersättning som får tas ut för varje dag. För andra stöd- och hjälpinsatser får kommunen ta ut skälig ersättning.

med jämförbara medel får vård eller behandling i ett hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn, behandlingsverksamhet med familjeboende* eller i ett familjehem. Regeringen meddelar föreskrifter om den högsta ersättning som får tas ut för varje dag. För andra stöd- och hjälpinsatser får kommunen ta ut skälig ersättning.

Om ett barn genom socialnämndens försorg får vård i ett annat hem än det egna, är föräldrarna skyldiga att i skälig utsträckning bidra till kommunens kostnader enligt grunder som regeringen föreskriver. Socialnämnden får i sådana fall uppbära underhållsbidrag som avser barnet.

Bestämmelserna i första stycket gäller inte i fråga om tjänster för vilka avgift har bestämts enligt 2 §.

2 §

För familjerådgivning, verksamhet för barn och ungdom enligt 5 kap. 1 § som inte är stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär, föräldrautbildning inför adoption, hemtjänst, dagverksamhet, bostad i sådant särskilt boende som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 7 § tredje stycket och som inte omfattas av 12 kap. jordabalken eller för annan liknande social tjänst får kommunen ta ut skäliga avgifter enligt grunder som kommunen bestämmer. Avgifterna får dock inte överstiga kommunens självkostnader.

För familjerådgivning, verksamhet för barn och *unga* enligt 5 kap. 1 § som inte är stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär, föräldrautbildning inför adoption, hemtjänst, dagverksamhet, bostad i sådant särskilt boende som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 7 § tredje stycket och som inte omfattas av 12 kap. jordabalken eller för annan liknande social tjänst får kommunen ta ut skäliga avgifter enligt grunder som kommunen bestämmer. Avgifterna får dock inte överstiga kommunens självkostnader.

I fråga om avgifter för hemtjänst, dagverksamhet och bostad i särskilt boende finns ytterligare bestämmelser i 3–9 §§.

10 kap.**4 §**

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8 och 11 a–13 §§ denna lag, 4 och 6 §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt

– 6 kap. 6 och 6 a §§ denna lag,

– 6 c § första stycket denna lag, dock inte beslut om placering i ett jourhem,

– 8 och 11 a–13 §§ denna lag,

– 4 och 6 §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, samt

– 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Första stycket gäller även i ärenden enligt 6 kap. 14 § om samtycke vägras och beslut enligt 9 kap. 3 § om att föra talan om återkrav enligt 9 kap. 1 §.

11 kap.**3 §**

När någon behöver vårdas i ett hem för vård eller boende eller i ett familjehem ska en plan upprättas för den vård som socialnämnden avser att anordna (vårdplan).

När någon behöver vårdas i ett familjehem, hem för *omvårdnad och behandling*, boende för *stöd och tillsyn* eller i en *behandlingsverksamhet med familjeboende* ska en plan upprättas för den vård som socialnämnden avser att anordna (vårdplan).

För barn och unga som vårdas i ett hem för vård eller boende eller i ett familjehem ska en plan upprättas över hur

För barn och unga som vårdas i ett familjehem, *hem för omvårdnad och behandling*, boende för *stöd och tillsyn* eller *behand-*

vården ska genomföras (genomförandeplan).
lingsverksamhet med familjeboende ska en plan upprättas över hur vården ska genomföras (genomförandeplan).

Vård- och genomförandeplanen ska även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för.

4 b §

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört.
Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem, hem för omvårdnad och behandling eller behandlingsverksamhet med familjeboende har upphört.

En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas.

12 kap.

2 §

Följande handlingar får inte gallras med stöd av bestämmelserna i 1 § första stycket:

1. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap eller föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken,

2. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om adoption,

3. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende, i ett familjehem, i sådant boende som avses i 5 kap. 7 § tredje stycket eller i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om barnet.
3. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett familjehem, jourhem, hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende, i sådant boende som avses i 5 kap. 7 § tredje stycket eller i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller

någon annan som har vårdnaden om barnet.

Avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § tredje stycket föräldrabalken som godkänts av socialnämnden får inte gallras förrän barnet fyllt arton år.

<p>Handlingar skall vidare undantas från gallring enligt bestämmelserna i 1 § av hänsyn till forskningens behov i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer.</p>	<p>Handlingar <i>ska</i> vidare undantas från gallring enligt bestämmelserna i 1 § av hänsyn till forskningens behov i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer.</p>
--	---

10 §

Av 10 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) framgår att socialnämnden utan hinder av sekretess kan polisanmäla brott som hindrar nämndens verksamhet. Av 10 kap. 21–23 §§ samma lag följer att sekretess även i vissa andra fall inte hindrar att uppgifter som angår misstanke om brott lämnas till en åklagarmyndighet, polismyndighet eller annan myndighet som har till uppgift att ingripa mot brottet.

Detsamma gäller enligt 10 kap. 19 § samma lag uppgifter som behövs för att förhindra ett förestående eller avbryta ett pågående brott som avses i den paragrafen. Av 10 kap. 18 a § samma lag framgår att sekretess inte heller hindrar att en uppgift som rör en enskild som inte har fyllt tjuogoett år lämnas till en polismyndighet i brottsförebyggande syfte under vissa angivna förutsättningar.

Från socialtjänsten ska utan hinder av sekretess lämnas

<p>1. uppgifter om huruvida någon vistas i ett hem för vård eller boende eller i ett familjehem, om uppgifterna för särskilt fall begärs av en domstol, åklagarmyndighet, polismyndighet, Kronofogdemyndigheten eller Skatteverket,</p>	<p>1. uppgifter om huruvida någon vistas i ett familjehem, <i>jourhem</i>, hem för <i>omvårdnad och behandling</i>, boende för <i>stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende</i>, om uppgifterna för särskilt fall begärs av en domstol, åklagarmyndighet, polismyndighet, Kronofogdemyndigheten eller Skatteverket,</p>
---	--

2. uppgifter om en studerande som behövs för prövning av ett ärende om att avskilja denne från högskoleutbildning.

13 kap.**1 §**

Inspektionen för vård och omsorg utövar tillsyn över socialtjänsten och verksamheten vid hem som avses i 6 kap. 3 §.

Inspektionen för vård och omsorg utövar tillsyn över socialtjänsten och verksamheten vid *de särskilda ungdomshem och LVM-hem* som avses i 6 kap. 3 §.

Tillsynen över enskild verksamhet avser

1. verksamhet för vilken det krävs tillstånd enligt 7 kap. 1 § första stycket,
2. verksamhet som en kommun genom avtal enligt 2 kap. 5 § har överlämnat till enskild att utföra, samt
3. annan enskild verksamhet som kommunen upphandlar tjänster från för att fullgöra skyldigheter enligt denna lag.

11 §

Om underlåtenhet att iaktta skyldigheterna enligt lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn är av allvarligt slag, får Inspektionen för vård och omsorg besluta att återkalla tillståndet för verksamheten. Om verksamheten inte är tillståndspliktig får inspektionen besluta att förbjuda fortsatt verksamhet.

Om underlåtenhet att iaktta skyldigheterna enligt lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för *omvårdnad och behandling m.fl.* som tar emot barn är av allvarligt slag, får Inspektionen för vård och omsorg besluta att återkalla tillståndet för verksamheten. Om verksamheten inte är tillståndspliktig får inspektionen besluta att förbjuda fortsatt verksamhet.

14 kap.**1 §**

Följande myndigheter och yrkesverksamma är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa:

1. myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom,
1. myndigheter vars verksamhet berör barn och *unga*,
2. andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården,

3. anställda hos sådana myndigheter som avses i 1 och 2, och

4. de som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga eller inom annan sådan verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.

De som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet.

Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i första stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av stöd och skydd.

Om anmälan från Barnombudsmannen gäller bestämmelserna i 7 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

16 kap.

3 §

Socialnämndens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol, om nämnden har meddelat beslut i fråga om

- ansökan enligt 2 a kap. 8 §,
- bistånd enligt 4 kap. 1 §,
- vägran eller nedsättning av fortsatt försörjningsstöd enligt 4 kap. 5 §,
- förbud eller begränsning enligt 5 kap. 2 §,
- medgivande enligt 6 kap. 6 §,   – medgivande enligt 6 kap. 6 §,
- 6 §,   6 a §,
- medgivande enligt 6 kap. 12 §,
- återkallelse av medgivande enligt 6 kap. 13 §,
- samtycke enligt 6 kap. 14 §, eller
- avgifter eller förbehållsbelopp enligt 8 kap. 4–9 §§.

Beslut i frågor som avses i första stycket gäller omedelbart. En förvaltningsrätt eller kammarrätt får dock förordna att dess beslut ska verkställas först sedan det har vunnit laga kraft.

På begäran av sökanden får verkställandet av beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § senareläggas om verkställandet sker inom ett valfrihetssystem enligt lagen (2008:962) om valfrihetssystem.

6 §

Till böter döms den som

1. överträder ett förbud eller en begränsning som har meddelats med stöd av 5 kap. 2 §,
2. åsidosätter någon av bestämmelserna i 6 kap. 6 § första stycket eller 12 § första stycket, eller, om inte gärningen är belagd med straff i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, 10 §,
3. utan tillstånd driver verksamhet som avses i 7 kap. 1 §,
4. i strid mot ett förbud som har meddelats enligt 13 kap. 9 eller 10 § fortsätter verksamheten.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket 1 eller 2 får väckas endast efter medgivande av Socialstyrelsen.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket 3 eller 4 får väckas endast efter medgivande av Inspektionen för vård och omsorg.

7 §

I den mån huvudmannen för ett hem för vård eller boende, som drivs av landsting eller kommun, beslutar det, får de som bereds vård där inte inneha alkohol eller andra berusningsmedel. Detsamma gäller i fråga om injektionssprutor eller kanyler som kan användas för insprutning i människokroppen.

Om sådan egendom påträffas hos en intagen eller någon annans inom hemmet utan att det finns känd ägare till den, får den omhändertas. Den som förestår hemmet skall låta förstöra eller försälja egendomen enligt bestämmelserna om beslagtagna egendom i 2 § 1 första stycket lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. Belopp som erhålls

I den mån huvudmannen för ett hem för *omvårdnad och behandling*, som drivs av *kommun eller landsting* beslutar det, får de som bereds vård där inte inneha alkohol eller andra berusningsmedel. Detsamma gäller i fråga om injektionssprutor eller kanyler som kan användas för insprutning i människokroppen.

Om sådan egendom påträffas hos en intagen eller någon annans inom hemmet utan att det finns känd ägare till den, får den omhändertas. Den som förestår hemmet *ska* låta förstöra eller försälja egendomen enligt bestämmelserna om beslagtagna egendom i 2 § 1 första stycket lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. Belopp

vid försäljning tillfaller staten.   som erhålls vid försäljning tillfaller staten.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

2. Socialnämnden ska ha fattat beslut om medgivande till jourhem enligt bestämmelserna i 6 kap. 6, 6 b och 6 d §§ senast den 31 december 2015.

3. Tillstånd för hem för vård eller boende som har meddelats före den 1 juli 2015 ska likställas med tillstånd för hem för omvårdnad och behandling efter den 1 juli 2015.

4. Ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ som har påbörjat verksamhet i form av boende för stöd och tillsyn för personer i åldern 18 till och med 20 år före ikraftträdandet, får fortsätta sin verksamhet utan tillstånd vid ikraftträdandet. Tillstånd ska sökas senast den 31 december 2015. Verksamheten får efter ansökan om tillstånd fortsätta i avvaktan på tillståndsmyndighetens beslut i ärendet. Kommun som driver sådan verksamhet ska anmäla detta till Inspektionen för vård och omsorg senast den 31 december 2015.

5. Ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ som har påbörjat verksamhet som förmedlar familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med stöd och handledning till hemmen före ikraftträdandet, får fortsätta sin verksamhet utan tillstånd vid ikraftträdandet. Tillstånd ska sökas senast den 31 december 2015. Verksamheten får efter ansökan om tillstånd fortsätta i avvaktan på tillståndsmyndighetens beslut i ärendet.

1.2 Förslag till lag om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)

Härigenom föreskrivs att 16 och 26 §§ förundersökningskungörelsen (1947:948) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Skall förhör hållas med barn i fall som avses i 15 §, skall socialnämnden, om hinder inte möter, i god tid underrättas om tid och plats för förhöret. Detsamma gäller i fråga om förhör i andra fall med barn som inte fyllt 20 år, om det finns skäl till antagande att vad som förekommit bör föranleda ingripande från socialnämnden.

Skall förhör hållas med den som är intagen i ett sådant hem som anges i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga i anledning av brott eller lagstridig gärning av den intagne, skall även den som förestår hemmet underrättas.

Om det med hänsyn till vad som föreskrivs i 24 kap. 4 § rättegångsbalken finns anledning anta att häktning inte får ske om övervakning ordnas, skall åklagaren så snart det kan ske försöka ordna nödvändig övervakning.

Föreslagen lydelse

16 §

Ska förhör hållas med barn i fall som avses i 15 §, *ska* socialnämnden, om hinder inte möter, i god tid underrättas om tid och plats för förhöret. Detsamma gäller i fråga om förhör i andra fall med *personer* som inte fyllt 20 år, om det finns skäl till antagande att vad som förekommit bör föranleda ingripande från socialnämnden.

Ska förhör hållas med den som är intagen i ett *särskilt ungdomshem* som anges i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga i anledning av brott eller lagstridig gärning av den intagne, *ska* även den som förestår hemmet underrättas.

26 §

Om det med hänsyn till vad som föreskrivs i 24 kap. 4 § rättegångsbalken finns anledning anta att häktning inte får ske om övervakning ordnas, *ska* åklagaren så snart det kan ske försöka ordna nödvändig övervakning.

Övervakning får anordnas i den misstänktes hem eller annat enskilt hem eller genom att den misstänkte placeras i lämplig institution. Är den misstänkte redan placerad i en institution, skall åklagaren överväga huruvida särskild övervakning kan vara erforderlig där samt i samråd med den som förestår vården försöka få till stånd en sådan övervakning.

Övervakning i hem för vård eller boende inom socialtjänsten får ej anordnas utan särskilt medgivande av länsstyrelsen.

Övervakning får anordnas i den misstänktes hem eller annat enskilt hem eller genom att den misstänkte placeras i lämplig institution. Är den misstänkte redan placerad i en institution, *ska* åklagaren överväga huruvida särskild övervakning kan vara erforderlig där samt i samråd med den som förestår vården försöka få till stånd en sådan övervakning.

Övervakning i hem för *omvårdnad och behandling* inom socialtjänsten får ej anordnas utan särskilt medgivande av länsstyrelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 11, 15, 18, 20 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Socialnämnden bestämmer hur vården av den unge skall ordnas och var han eller hon skall vistas under vårdtiden. I fråga om den som vårdas i ett hem som avses i 12 § första stycket får dock Statens institutionsstyrelse i samband med att den unge transporteras besluta att han eller hon tillfälligt skall vistas i ett annat sådant hem.

Nämnden får medge att den unge vistas i sitt eget hem, om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne. Vård med stöd av denna lag skall dock alltid inledas utanför den unges eget hem.

Om nämndens beslut enligt första eller andra stycket inte kan avvaktas, får ordföranden eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta i frågan. Beslutet skall anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården skall ha uppsikt över den unge och, i den utsträckning det behövs för att genomföra vården,

Föreslagen lydelse

11 §

Socialnämnden bestämmer hur vården av den unge *ska* ordnas och var han eller hon *ska* vistas under vårdtiden. I fråga om den som vårdas i ett *särskilt ungdomshem* som avses i 12 § första stycket får dock Statens institutionsstyrelse i samband med att den unge transporteras besluta att han eller hon tillfälligt *ska* vistas i ett annat sådant hem.

Nämnden får medge att den unge vistas i sitt eget hem, om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne. Vård med stöd av denna lag *ska* dock alltid inledas utanför den unges eget hem.

Om nämndens beslut enligt första eller andra stycket inte kan avvaktas, får ordföranden eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta i frågan. Beslutet *ska* anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården *ska* ha uppsikt över den unge och, i den utsträckning det behövs för att genomföra vården,

bestämma om hans eller hennes personliga förhållanden. bestämma om hans eller hennes personliga förhållanden.

Nämnden har under vårdtiden samma ansvar som vårdnadshavaren för att den unges grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken tillgodoses.

15 §

Om den unge vårdas på någon grund som anges i 3 § och vistas i ett hem för särskilt noggrann tillsyn, får han eller hon hindras att lämna hemmet och i övrigt underkastas den begränsning av rörelsefriheten som är nödvändig för att vården skall kunna genomföras. Den unges rörelsefrihet får också inskränkas när det behövs av hänsyn till andra intagnas eller personalens säkerhet.

Om den unge vårdas på någon grund som anges i 3 § och vistas i ett *särskilt ungdomshem*, får han eller hon hindras att lämna hemmet och i övrigt underkastas den begränsning av rörelsefriheten som är nödvändig för att vården *ska* kunna genomföras. Den unges rörelsefrihet får också inskränkas när det behövs av hänsyn till andra intagnas eller personalens säkerhet.

18 §

Bestämmelserna i 16 och 17 §§ skall gälla för alla som vårdas i ett hem för särskilt noggrann tillsyn, om det är nödvändigt för att genomföra vården och upprätthålla ordningen vid hemmet och regeringen, eller efter regeringens bemyndigande, Statens institutionsstyrelse medger det.

Bestämmelserna i 16 och 17 §§ *ska* gälla för alla som vårdas i ett *särskilt ungdomshem*, om det är nödvändigt för att genomföra vården och upprätthålla ordningen vid hemmet och regeringen, eller efter regeringens bemyndigande, Statens institutionsstyrelse medger det.

20 §

Har narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor omhänder-

Har narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor omhänder-

tagits enligt 16 eller 19 § eller har sådan egendom påträffats inom ett hem för särskilt noggrann tillsyn utan att det finns någon känd ägare till egendomen, skall Statens institutionsstyrelse låta förstöra eller försälja egendomen enligt bestämmelserna om beslagtagna egendom i 2 § första stycket 1 lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. Belopp som har erhållits vid försäljning tillfaller staten.

Detsamma skall gälla i fråga om injektionssprutor, kanyler och andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika.

tagits enligt 16 eller 19 § eller har sådan egendom påträffats inom ett *särskilt ungdomshem* utan att det finns någon känd ägare till egendomen, *ska* Statens institutionsstyrelse låta förstöra eller försälja egendomen enligt bestämmelserna om beslagtagna egendom i 2 § första stycket 1 lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. Belopp som har erhållits vid försäljning tillfaller staten.

Detsamma *ska* gälla i fråga om injektionssprutor, kanyler och andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika.

43 §

Polismyndigheten skall lämna biträde för att på begäran av

1. socialnämnden eller nämndens ordförande eller rätten bereda en läkare, som avses i 32 §, tillträde till den unges hem eller för att föra den unge till läkarundersökningen,

2. socialnämnden eller någon ledamot eller tjänsteman som nämnden har förordnat genomföra beslut om vård eller omhändertagande med stöd av denna lag, och

3. Statens institutionsstyrelse efterforska och återhämta den som vårdas vid ett hem för särskilt noggrann tillsyn på någon grund som anges i 3 §, om den unge har avvikit från hemmet, eller för att ombesörja någon annan förflyttning av honom eller henne.

Polismyndigheten *ska* lämna biträde för att på begäran av

1. socialnämnden eller nämndens ordförande eller rätten bereda en läkare, som avses i 32 §, tillträde till den unges hem eller för att föra den unge till läkarundersökningen,

2. socialnämnden eller någon ledamot eller tjänsteman som nämnden har förordnat genomföra beslut om vård eller omhändertagande med stöd av denna lag, och

3. Statens institutionsstyrelse efterforska och återhämta den som vårdas vid ett *särskilt ungdomshem* på någon grund som anges i 3 §, om den unge har avvikit från hemmet, eller för att ombesörja någon annan förflyttning av honom eller henne.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Härigenom föreskrivs att 16 d § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 d §

En kommun har ansvar enligt denna lag gentemot en person som till följd av ett beslut av kommunen är bosatt i en annan kommun i

1. familjehem eller hem för vård eller boende enligt 6 kap. socialtjänstlagen (2001:453),

1. familjehem, *jourhem*, hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* enligt 6 kap. socialtjänstlagen (2001:453),

2. boende för service och omvårdnad för äldre människor enligt 5 kap. 5 § andra stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2 socialtjänstlagen, eller

3. bostad med särskild service enligt 5 kap. 7 § tredje stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2 socialtjänstlagen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister

Härigenom föreskrivs att 9 § lagen (1998:620) om belastningsregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

En enskild har rätt att på begäran skriftligen få ta del av samtliga uppgifter ur registret om sig själv. Sådana uppgifter ska på begäran lämnas ut utan avgift en gång per kalenderår.

En enskild som behöver ett registerutdrag om sig själv har rätt att få ett begränsat utdrag ur registret

1. för att kunna ta till vara sin rätt i ett främmande land eller få tillstånd att resa in, bosätta sig eller arbeta där,

2. enligt bestämmelser i skollagen (2010:800),

3. enligt bestämmelser i lagen (2005:405) om försäkringsförmedling,

4. enligt bestämmelser i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn, eller

5. enligt bestämmelser i lagen (2010:479) om registerkontroll av personal som utför vissa insatser åt barn med funktionshinder, eller

6. enligt bestämmelser i lagen (2013:852) om registerkontroll av personer som ska arbeta med barn.

Regeringen, eller i fråga om andra stycket punkterna 1–3 den myndighet regeringen bestämmer, får meddela föreskrifter om vilka uppgifter ett sådant utdrag ska innehålla.

En begäran om uppgifter ur registret ska vara skriftlig och undertecknad av den sökande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:621) om misstankeregister

Härigenom föreskrivs att 8 a § lagen (1998:621) om misstankeregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

En enskild som behöver ett registerutdrag om sig själv enligt bestämmelser i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn har rätt att få ett begränsat utdrag ur registret. Regeringen får meddela föreskrifter om vilka uppgifter ett sådant utdrag skall innehålla.

En begäran om uppgifter ur registret skall vara skriftlig och undertecknad av den sökande.

Föreslagen lydelse

8 a §

En enskild som behöver ett registerutdrag om sig själv enligt bestämmelser i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för *omvårdnad och behandling m.fl.* som tar emot barn har rätt att få ett begränsat utdrag ur registret.

Regeringen får meddela föreskrifter om vilka uppgifter ett sådant utdrag *ska* innehålla.

En begäran om uppgifter ur registret *ska* vara skriftlig och undertecknad av den sökande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn

dels att beteckningen på lagen ska vara lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för *omvårdnad och behandling m.fl.* som tar emot barn,

dels att 1 och 4 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Hem för vård eller boende enligt 6 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) som tar emot barn får inte anställa någon om inte kontroll gjorts av register som förs enligt lagen (1998:620) om belastningsregister och lagen (1998:621) om misstankeregister avseende honom eller henne. Detsamma skall gälla den som, utan att det innebär anställning, erbjuds uppdrag, praktiktjänstgöring eller liknande vid ett sådant hem under omständigheter liknande dem som förekommer vid en anställning inom verksamheten.

Den som erbjuds en anställning, uppdrag, praktiktjänstgöring eller liknande vid ett sådant hem för vård eller boende som

Föreslagen lydelse

1 §

Hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn samt behandlingsverksamhet med familjeboende* enligt 6 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) som tar emot barn får inte anställa någon om inte kontroll gjorts av register som förs enligt lagen (1998:620) om belastningsregister och lagen (1998:621) om misstankeregister avseende honom eller henne. Detsamma *ska* gälla den som, utan att det innebär anställning, erbjuds uppdrag, praktiktjänstgöring eller liknande vid ett sådant hem under omständigheter liknande dem som förekommer vid en anställning inom verksamheten.

Den som erbjuds en anställning, uppdrag, praktiktjänstgöring eller liknande *vid en sådan verksamhet* som sägs i

sägs i första stycket, skall till den som erbjuder anställningen lämna utdrag ur belastningsregistret och misstankeregistret.

Skyldigheten att lämna utdrag ur register gäller dock inte om den som erbjuder anställningen, uppdraget, praktiktjänstgöringen eller liknande själv inhämtar utdraget.

Utdraget skall vara högst sex månader gammalt. I lagen om belastningsregister och lagen om misstankeregister finns bestämmelser om att regeringen får meddela föreskrifter om innehållet i sådana utdrag.

första stycket, *ska* till den som erbjuder anställningen lämna utdrag ur belastningsregistret och misstankeregistret.

Utdraget *ska* vara högst sex månader gammalt. I lagen om belastningsregister och lagen om misstankeregister finns bestämmelser om att regeringen får meddela föreskrifter om innehållet i sådana utdrag.

4 §

I 13 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) finns bestämmelser om förbud att driva hem för vård eller boende på grund av underlåtenhet att göra registerkontroll enligt 1 §.

I 13 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) finns bestämmelser om förbud att driva hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn samt behandlingsverksamhet med familjeboende* på grund av underlåtenhet att göra registerkontroll enligt 1 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.8 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken (2010:110)

Härigenom föreskrivs att 15 kap. 10 §, 96 kap. 8 §, 102 kap. 20 § och 106 kap. 6–8, 13, 19, 27 och 31 §§ socialförsäkringsbalken (2010:110) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 kap.

10 §

Vid tillämpningen av 9 § beaktas inte barn i familjehem eller i hem för vård eller boende som avses i 106 kap. 6 och 7 §§.

Vid tillämpningen av 9 § beaktas inte barn i familjehem, *jourhem*, hem för *omvårdnad och behandling*, boende för stöd och tillsyn eller barn i *behandlingsverksamhet med familjeboende* som avses i 106 kap. 6 och 7 §§.

96 kap.

8 §

När ett barn bor i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende, kan bidrag lämnas även till föräldern eller föräldrarna, om det finns särskilda skäl.

När ett barn bor i ett familjehem, *jourhem*, hem för *omvårdnad och behandling*, boende för stöd och tillsyn eller i en *behandlingsverksamhet med familjeboende*, kan bidrag lämnas även till föräldern eller föräldrarna, om det finns särskilda skäl.

102 kap.

20 §

När den bidragsgrundande inkomsten och reduceringsinkomsten beräknas ska den handläggande myndigheten bortse från sådan förändring i utbetalning av aktivitetsersättning, sjukersättning, pensionsförmåner, äldreförsörjningsstöd och livränta som föranleds av att den försäkrade

– är häktad,

- är intagen i kriminalvårdsanstalt,
- är intagen i ett hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga för verkställighet av sluten ungdomsvård, eller
- på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan vistas i ett sådant familjehem eller hem för vård eller boende som avses i socialtjänstlagen (2001:453).
- på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan vistas i ett sådant familjehem, hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende* som avses i socialtjänstlagen (2001:453).

106 kap.

6 §

Om socialnämnden begär det får Försäkringskassan besluta att familjehemsförälder till ett barn som har placerats av socialnämnden ska få barnbidraget.

Har ett barn placerats i enskilt hem av någon annan än socialnämnden, får Försäkringskassan besluta att familjehemsföräldern ska få barnbidraget om den som annars skulle få bidraget begär det.

7 §

Om ett barn vid ingången av en viss månad vårdas i ett hem för vård eller boende inom socialtjänsten, har det kommunala organ som svarar för vårdkostnaden rätt att få barnbidraget för den månaden som bidrag till denna kostnad. Uppkommer överskott, ska detta redovisas till den som annars är berättigad att få bidraget.

Om ett barn vid ingången av en viss månad vårdas i ett hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* inom socialtjänsten, har det kommunala organ som svarar för vårdkostnaden rätt att få barnbidraget för den månaden som bidrag till denna kostnad. Uppkommer överskott, ska detta redovisas till den som annars är berättigad att få bidraget.

8 §

Underhållsstöd lämnas inte för sådan kalendermånad då barnet under hela månaden

1. på statens bekostnad får vård på institution eller annars kost och logi,

2. bor i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller

3. vårdas i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten.

3. vårdas i familjehem, *jourhem, hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* inom socialtjänsten.

13 §

För varje dag då en försäkrad som får sjukpenning vistas i ett sådant familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten som ger vård och behandling åt missbrukare av alkohol eller narkotika, ska han eller hon betala för sitt uppehälle på begäran av den som svarar för vårdkostnaderna.

För varje dag då en försäkrad som får sjukpenning vistas i ett sådant familjehem, hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende* inom socialtjänsten som ger vård och behandling åt missbrukare av alkohol eller narkotika, ska han eller hon betala för sitt uppehälle på begäran av den som svarar för vårdkostnaderna.

19 §

Om en försäkrad som får sjukersättning eller aktivitetsersättning vistas i ett familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan, ska han eller hon för varje dag betala för sitt uppehälle när staten bekostar

Om en försäkrad som får sjukersättning eller aktivitetsersättning vistas i ett familjehem, hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende* inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behand-

vistelsen. Detsamma gäller för tid när den försäkrade vistas utanför anstalt enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610).

lingsplan, ska han eller hon för varje dag betala för sitt uppehälle när staten bekostar vistelsen. Detsamma gäller för tid när den försäkrade vistas utanför anstalt enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610).

27 §

Den försäkrade ska betala för sitt uppehälle för varje dag som han eller hon

1. är häktad eller intagen i anstalt, eller

2. vistas i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan.

2. vistas i familjehem, hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende* inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan.

Vid vistelse i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende gäller detta endast när staten bekostar vistelsen.

Vid vistelse i ett familjehem, ett hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende* gäller detta endast när staten bekostar vistelsen.

31 §

Om den som får omställningspension, garantipension till omställningspension eller änkepension vistas i ett familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan ska han eller hon för varje dag betala för sitt uppehälle när staten bekostar vistelsen. Detsamma gäller för tid när en pensionsberättigad vistas utanför anstalt enligt

Om den som får omställningspension, garantipension till omställningspension eller änkepension vistas i ett familjehem, hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende* inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan ska han eller hon för varje dag betala för sitt uppehälle när staten bekostar

11 kap. 3 § fängelselagen vistelsen. Detsamma gäller för
(2010:610). tid när en pensionsberättigad
vistas utanför anstalt enligt
11 kap. 3 § fängelselagen
(2010:610).

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.9 Förslag till förordning om ändring i socialtjänstförordningen (2001:937)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstförordningen (2001:937)

dels att det ska införas nya paragrafer, 3 kap. 1 a och 1 b, 2 a och 19 a §§,

dels att 1 kap. 2 §, 3 kap. 1–3, 5–11, 14 och 17–20 §§, 4 kap. 1–1 a §§, 7 kap. 1 § och 8 kap. 2 § samt att rubrikerna närmast före 3 kap. 1, 3, 10 och 14 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §

I förordningen finns bestämmelser om

– riksnormen och skälighetsnivå avseende särskilda boendeformer för äldre (2 kap.),

– vad som avses med hem för vård eller boende och familjehem (3 kap. 1 och 2 §§),

– verksamheten vid hem för vård eller boende (3 kap. 3–9 §§),

– inskrivning i och utskrivning från hem för vård eller boende (3 kap. 10–16 §§),

– vad som avses med hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn, behandlingsverksamhet med familjeboende, familjehem och jourhem* (3 kap. 1–1 b och 2–2 a §§),

– verksamheten vid hem för *omvårdnad och behandling*, (3 kap. 3–9 §§),

– *verksamheten vid boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende* (3 kap. 3–5 och 7–8 §§),

– inskrivning i och utskrivning från hem för *omvårdnad och behandling*, (3 kap. 10–16 §§),

– *inskrivning i och utskrivning från boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksam-*

het med familjeboende (3 kap. 11–15 §§),

- hem som drivs av Statens institutionsstyrelse (3 kap. 17 och 18 §§),
- vissa tillsynsfrågor som gäller barn och unga (3 kap. 19 och 20 §§),
- tillståndspliktig verksamhet och verksamhet som står under Inspektionen för vård och omsorgs tillsyn (4 kap.),
- vissa uppgifter för socialnämnden (5 kap.),
- avgifter vid vissa stöd- och hjälpinsatser samt vid vård av barn (6 kap.),
- sammanställningar av personuppgifter och gallring (7 kap.),
- vissa bemyndiganden (8 kap.).

3 kap.

Vård i familjehem och i hem för vård eller boende   *Vård utanför det egna hemmet*

Definitioner

Definitioner

1 §

Med hem för vård eller boende avses ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende. Om ett sådant hem drivs av ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ krävs dessutom att verksamheten bedrivs yrkesmässigt.

Som hem för vård eller boende räknas inte sådana särskilda boendeformer som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 5 kap. 7 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453).

Med hem för *omvårdnad och behandling* avses ett *boende* inom socialtjänsten som tar emot enskilda för *omvårdnad och behandling, av personal som finns tillgänglig i verksamhetens lokaler (HOB)*.

Om ett sådant hem drivs av ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ krävs dessutom att *hemmet* bedrivs som *näringsverksamhet*.

Som hem för *omvårdnad och behandling* räknas inte sådana särskilda boendeformer som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 5 kap. 7 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453).

1 a §

Med boende för stöd och tillsyn avses ett individuellt boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda från 16 år för anpassat stöd och tillsyn av särskilt avdelad personal (stödboende).

1 b §

Med behandlingsverksamhet med familjeboende avses en verksamhet inom socialtjänsten som tar emot enskilda för omvårdnad och behandling, i förening med ett boende i en familj (behandling i familj). Minst en familjemedlem ska ha sin huvudsakliga anställning i verksamheten.

2 §

Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.

Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande *omvårdnad* och fostran eller vuxna för *omvårdnad* och inte bedrivs som *näringsverksamhet*.

2 a §

Med jourhem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig omvårdnad och fostran och inte bedrivs som näringsverksamhet.

**Verksamheten vid hem för
vård eller boende***Krav på verksamheten*

3 §

Verksamheten vid hem för vård eller boende skall bygga på förtroende för och samarbete med den enskilde och utformas så att vistelsen i hemmet upplevs som meningsfull. Den enskildes integritet skall respekteras. De insatser som görs skall anpassas till den enskildes individuella behov och förutsättningar.

Verksamheten vid *hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende ska* bygga på förtroende för och samarbete med den enskilde och utformas så att vistelsen i hemmet upplevs som meningsfull. Den enskildes integritet *ska* respekteras. De insatser som görs *ska* anpassas till den enskildes individuella behov och förutsättningar.

5 §

Vid varje hem för vård eller boende skall det finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten. Det skall också finnas sådan personal som i övrigt behövs för en ändamålsenlig verksamhet.

Vid varje hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn samt behandlingsverksamhet med familjeboende ska* det finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten. Det *ska* också finnas sådan personal som i övrigt behövs för en ändamålsenlig verksamhet.

6 §

Hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall ha tillgång till läkare. En sådan läkare bör ha specialistkompetens inom barn- och ungdomspsykiatri eller allmän psykiatri.

Särskilda ungdomshem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga *ska* ha tillgång till läkare. En sådan läkare bör ha specialistkompetens inom barn- och ungdomspsykiatri eller allmän psykiatri.

Hem som ger vård och behandling åt missbrukare av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel bör ha tillgång till läkare med särskilda kunskaper som är lämpade för denna verksamhet.

Dessutom bör hem som avses i denna bestämmelse ha tillgång till psykologisk expertis.

7 §

Den som vårdas i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende och vars skolplikt har upphört bör vid behov ges möjlighet till kompletterande undervisning och lämplig yrkesutbildning. I varje fall bör han eller hon ges möjlighet till sådan arbetsträning eller annan grundläggande yrkesträning som underlättar för honom eller henne att få anställning eller fortsatt yrkesutbildning.

Den som vårdas i ett familjehem, hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende* och vars skolplikt har upphört bör vid behov ges möjlighet till kompletterande undervisning och lämplig yrkesutbildning. I varje fall bör han eller hon ges möjlighet till sådan arbetsträning eller annan grundläggande yrkesträning som underlättar för honom eller henne att få anställning eller fortsatt yrkesutbildning.

8 §

Om den som vårdas i ett hem för vård eller boende drabbas av allvarlig sjukdom eller av allvarligt olycksfall skall någon anhörig till denne samt socialnämnden underrättas utan dröjsmål.

Om den som vårdas i ett hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* drabbas av allvarlig sjukdom eller av allvarligt olycksfall ska någon anhörig eller annan närstående till denne samt socialnämnden underrättas utan dröjsmål.

9 §

Om en domstol eller en annan myndighet begär att den som vårdas i ett hem för vård eller boende skall inställa sig hos myndigheten, skall han eller hon ges möjlighet att göra det. Om inställelsen skulle vara uppenbart olämplig ur vårdsynpunkt eller annat hinder finns mot inställelsen, skall detta omedelbart anmälas hos myndigheten.

Om en domstol eller en annan myndighet begär att den som vårdas i ett hem för *omvårdnad och behandling* ska inställa sig hos myndigheten, ska han eller hon ges möjlighet att göra det. Om inställelsen skulle vara uppenbart olämplig ur vårdsynpunkt eller annat hinder finns mot inställelsen, ska detta omedelbart anmälas hos myndigheten.

Inskrivning i hem för vård eller boende

Inskrivning

10 §

Statens institutionsstyrelse beslutar om inskrivning i de hem för vård eller boende som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453).

Statens institutionsstyrelse beslutar om inskrivning i de *särskilda ungdomshem och LVM-hem* som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453).

Av 25 § andra stycket lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall framgår att det förutom ett beslut om inskrivning fordras ett särskilt intagningsbeslut för den som tas in med stöd av nämnda lag.

För ungdomar som vårdas enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård gäller särskilda regler.

11 §

Inskrivning i ett annat hem för vård eller boende än sådant som drivs av Statens institutionsstyrelse sker efter ansökan. Föreståndaren beslutar om inskrivning, om inte huvudmannen har bestämt annorlunda. Har huvudmannen bestämt en annan ordning för

Inskrivning i ett annat hem för *omvårdnad och behandling* än sådant som drivs av Statens institutionsstyrelse *samt i ett boende för stöd och tillsyn eller i en behandlingsverksamhet med familjeboende* sker efter ansökan. Föreståndaren beslutar om inskrivning, om inte huvud-

inskrivningen ska denne meddela Inspektionen för vård och omsorg vad som gäller.

mannen har bestämt annorlunda. Har huvudmannen bestämt en annan ordning för inskrivningen ska denne meddela Inspektionen för vård och omvårdnad vad som gäller.

Vid inskrivningsbeslutet ska det särskilt kontrolleras att hemmet är lämpligt med hänsyn till den enskildes behov, ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt.

Utskrivning från hem för vård eller boende *Utskrivning*

14 §

När behovet av vård i hemmet har upphört ska den som vårdas skrivas ut. Statens institutionsstyrelse beslutar om utskrivning från hem för vård eller boende som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453). I övriga fall beslutar föreståndaren om utskrivning, om inte huvudmannen har bestämt annorlunda. För den som vårdas enligt socialtjänstlagen ska utskrivning ske tidigare om den enskilde eller dennes vårdnadshavare begär det. Om den enskilde har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken och angelägenheten omfattas av dennes uppdrag, ska utskrivning för den som vårdas enligt socialtjänstlagen ske tidigare om förvaltaren begär det.

När behovet av vård i hemmet har upphört ska den som vårdas skrivas ut. Statens institutionsstyrelse beslutar om utskrivning från *de särskilda ungdomshem och LVM-hem* som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453). I övriga fall beslutar föreståndaren om utskrivning, om inte huvudmannen har bestämt annorlunda. För den som vårdas enligt socialtjänstlagen ska utskrivning ske tidigare om den enskilde eller dennes vårdnadshavare begär det. Om den enskilde har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken och angelägenheten omfattas av dennes uppdrag, ska utskrivning för den som vårdas enligt socialtjänstlagen ske tidigare om förvaltaren begär det.

Om den enskilde vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga får han eller hon inte skrivas ut om inte socialnämnden har begärt eller medgivit det. Om

Statens institutionsstyrelse enligt 11 § första stycket samma lag beslutar att den unge tillfälligtvis ska vistas på annat särskilt ungdomshem får dock han eller hon skrivas ut utan att socialnämnden har begärt eller medgivit det. Om utskrivning från vård med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall föreskrivs i den lagen

Särskilda regler om fastställande av slutdag för verkställighet av sluten ungdomsvård finns i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

17 §

Statens institutionsstyrelse anger vilka av de hem som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) som utgör hem för särskild tillsyn.

Statens institutionsstyrelse anger vilka av de hem som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) som utgör *särskilda ungdomshem och LVM-hem*.

18 §

För den som vårdas i ett hem för särskild tillsyn ska det i journalen alltid antecknas de beslut som fattas av Statens institutionsstyrelse enligt 11 § första stycket, 15 a–17 a, 19, 20 §§ och 43 § 3 lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Även beslut enligt 31–32 a, 33 a–36 §§ och 45 § 4 lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall ska antecknas i journalen.

För den som vårdas i *ett särskilt ungdomshem eller LVM-hem* ska det i journalen alltid antecknas de beslut som fattas av Statens institutionsstyrelse enligt 11 § första stycket, 15 a–17 a, 19, 20 §§ och 43 § 3 lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Även beslut enligt 31–32 a, 33 a–36 §§ och 45 § 4 lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall ska antecknas i journalen.

19 §

Inspektionen för vård och omsorgs tillsyn över hem för vård eller boende som tar emot barn eller unga ska omfatta regelbundna inspektioner. Inspektioner ska göras minst två gånger per år, varav åtminstone

Inspektionen för vård och omsorgs tillsyn över hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* som tar emot barn eller unga ska omfatta regel-

en ska vara oanmäld. Den som genomför en inspektion ska samtala med de barn och unga som samtycker till det.

bundna inspektioner.

I hem för omvårdnad och behandling och i behandlingsverksamhet med familjeboende ska inspektioner göras minst två gånger per år, varav åtminstone en ska vara oanmäld.

I boenden för stöd och tillsyn ska inspektioner göras minst en gång per år.

Den som genomför en inspektion ska samtala med de barn och unga som samtycker till det.

I 13 kap. 6 § socialtjänstlagen (2001:453) finns bestämmelser om att de boendes samtycke krävs för tillträde till bostäder vid tillsyn.

19 a §

Inspektionen för vård och omsorg ska regelbundet bedriva tillsyn över hur socialnämnden planerar och genomför sin familjehems- och jourhemsverksamhet.

Socialnämnden ska till Inspektionen för vård och omsorg, anmäla beslut om att placera ytterligare barn eller unga i ett familjehem eller i ett jourhem där tre barn eller unga redan är placerade.

20 §

Inspektionen för vård och omsorg ska ta fram information som riktar sig till barn och unga som stadigvarande vistas i familjehem, hem för vård eller boende, eller sådana hem som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453), och till deras

Inspektionen för vård och omsorg ska ta fram information som riktar sig till barn och unga som stadigvarande vistas i familjehem, jourhem, hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn, behandlingsverksamhet med

vårdnadshavare. Informationen *familjeboende*, eller sådana ska kunna distribueras på *särskilda ungdomshem och LVM-lämpligt sätt* och innehålla *hem* som avses i 6 kap. 3 § uppgifter om socialtjänstlagen (2001:453), och till deras vårdnadshavare.

Informationen ska kunna distribueras på lämpligt sätt och innehålla uppgifter om

1. barns och ungas rättigheter,
2. inspektionens tillsyn,
3. barns och ungas möjligheter att kontakta inspektionen samt hur de når rätt person inom myndigheten, och
4. inspektionens möjligheter att samtala med barn utan att vårdnadshavaren har samtyckt till det eller är närvarande.

4 kap.

1 §

En ansökan till Inspektionen för vård och omsorg om tillstånd som avses i 7 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453) för att bedriva enskild verksamhet ska vara skriftlig och ange

1. vilken verksamhet som ska bedrivas,
2. vem som ska bedriva verksamheten,
3. hur verksamheten ska bedrivas och dess omfattning,
4. för vilka grupper verksamheten är avsedd,
5. hur verksamheten ska finansieras,
6. vem som ska förestå verksamheten, och
7. personalen samt dess utbildning och erfarenhet.

Ritningar över verksamhetens lokaler samt uppgifter om hur brandskyddet är ordnat ska fogas till ansökan.

Vid en ansökan om tillstånd för hem för omvårdnad och behandling ska även ritningar över verksamhetens lokaler samt uppgifter om hur brandskyddet är ordnat fogas till ansökan.

Vid en ansökan om tillstånd för boende för stöd och tillsyn ska även en förteckning över de lägenheter eller motsvarande som ska ingå i stödboendet fogas till ansökan.

Vid en ansökan om tillstånd för behandlingsverksamhet med

familjeboende ska även de familjer som ingår i verksamheten anges samt antal platser.

Vid en ansökan om tillstånd för verksamhet som förmedlar familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med stöd och handledning till hemmen, ska även uppgifter om antalet familjehem eller jourhem varje konsulent ska ansvara för anges.

Om sökanden är ett bolag, en förening, en samfällighet eller en stiftelse ska sökanden också bifoga bolagsordningen eller stadgarna och uppge vem som har behörighet att företräda bolaget, föreningen, samfälligheten eller stiftelsen.

1 a §

En anmälan till Inspektionen för vård och omsorg enligt 7 kap. 1 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453) ska vara skriftlig och ange

1. vem som bedriver verksamheten,
2. hur verksamheten bedrivs och dess omfattning,
3. för vilka grupper verksamheten är avsedd,
4. vem som förestår verksamheten, och
5. personalen samt dess utbildning och erfarenhet.

Ritningar över verksamhetens lokaler samt uppgifter om hur brandskyddet är ordnat ska fogas till anmälan.

För hem för omvårdnad och behandling ska även ritningar över verksamhetens lokaler samt uppgifter om hur brandskyddet är ordnat fogas till anmälan.

Vid en anmälan av boende för stöd och tillsyn ska även en förteckning över de lägenheter eller motsvarande som ska ingå i stödboendet fogas till anmälan.

Vid en anmälan av behandlingsverksamhet med familjeboende ska även de familjer som ingår i verksamheten anges samt antal platser.

Om verksamheten bedrivs av ett bolag, en förening, en samfällighet eller en stiftelse ska bolagsordningen eller stadgarna samt uppgift om vem som har behörighet att företräda bolaget, föreningen, samfälligheten eller stiftelsen bifogas anmälan.

7 kap.

1 §

Socialnämnden ska föra en förteckning över de barn som enligt nämndens beslut vistas i familjehem eller efter nämndens medgivande i något annat enskilt hem. Förteckningen ska föras på en särskild blankett.

Socialnämnden ska föra en förteckning över de barn som enligt nämndens beslut vistas i familjehem, *jourhem* eller efter nämndens medgivande i något annat enskilt hem. Förteckningen ska föras på en särskild blankett.

Inspektionen för vård och omsorg får meddela föreskrifter om den särskilda blanketten.

Socialnämnden ska senast den 31 januari varje år ge in en kopia av förteckningen till Inspektionen för vård och omsorg.

8 kap.

2 §

Socialstyrelsen får meddela sådana föreskrifter som behövs till skydd för enskildas liv, personliga säkerhet eller hälsa i verksamhet vid sådana hem som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453).

Socialstyrelsen får meddela sådana föreskrifter som behövs till skydd för enskildas liv, personliga säkerhet eller hälsa i verksamhet vid sådana *särskilda ungdomshem och LVM-hem* som avses i 6 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453).

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015.

1.10 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1981:1370) om skyldighet för socialnämnderna att lämna statistiska uppgifter

Härigenom föreskrivs att 2 § förordningen (1981:1370) om skyldighet för socialnämnderna att lämna statistiska uppgifter ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Varje socialnämnd ska lämna uppgifter till Socialstyrelsen om enskilda som varit föremål för nämndens åtgärder i fråga om

a) ekonomiskt bistånd som lämnats enligt 4 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453) och ekonomisk hjälp i annat fall,

b) annat bistånd enligt 4 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen som avser insatser till äldre och personer med funktionshinder samt de avgifter som debiterats för sådana insatser,

c) förordnande av kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § första stycket socialtjänstlagen

d) vistelse i familjehem och i hem för vård eller boende samt den ersättning som utgivits av kommunen för vård och fostran av barn i familjehem,

d) vistelse i familjehem, *jourhem, hem för omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn och i behandlingsverksamhet med familjeboende* samt den ersättning som utgivits av kommunen för *omvårdnad* och fostran av barn i familjehem,

e) åtgärder enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,

f) åtgärder enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,

g) introduktionsersättning enligt lagen (1992:1068) om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015.

1.11 Förslag till förordning om ändring i barnbidragsförordningen (1986:386)

Härigenom föreskrivs att 7 § barnbidragsförordningen (1986:386) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

När ett barn skrivs in i eller skrivs ut från ett hem för vård eller boende inom socialtjänsten, skall föreståndaren genast underrätta Försäkringskassan.

Föreslagen lydelse

7 §

När ett barn skrivs in i eller skrivs ut från ett hem för *omvårdnad och behandling, boende för stöd och tillsyn eller behandlingsverksamhet med familjeboende* inom socialtjänsten *ska* föreståndaren genast underrätta Försäkringskassan.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015.

1.12 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Härigenom föreskrivs att 2 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Med familjehem avses i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade detsamma som i 3 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937).

Bestämmelserna i 6 kap. 6 och 6 b–c §§ socialtjänstlagen (2001:453) ska tillämpas på utredningar av sådana familjehem som avses i lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015.

1.13 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1134) om belastningsregister

Härigenom föreskrivs att 11 och 22 §§ förordningen (1999:1134) om belastningsregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

Uppgifter ur belastningsregistret om brott som lett till någon annan påföljd än penningböter ska lämnas ut om det begärs av

1. Justitiekanslern, i fråga om den som ansöker om ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder,

2. Högskolans avskiljandenämnd, i fråga om den som nämnden vid prövning enligt högskolelagen (1992:1434) överväger att avskilja från utbildningen,

3. Arbetsförmedlingen, för utredning i ärenden om kallelse till ny tjänstgöring av vapenfri tjänst, i fråga om den som ärendet gäller,

4. Riksbanken, i fråga om den som banken avser att anställa som bevaknings- eller transportpersonal,

5. en statlig, kommunal eller landstingskommunal myndighet som beslutar om anställning av personal inom psykiatrisk sjukvård, vård av utvecklingsstörda, vård av barn och ungdom eller tvångsvård av missbrukare, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som uppdragstagare,

6. Lotteriinspektionen, i fråga om den som myndigheten

a) vid prövning enligt lotterilagen (1994:1000) överväger att ge tillstånd att få anordna roulettspel, tärningsspel och kortspel, eller

b) vid prövning enligt lagen (1982:636) om anordnande av visst automatspel överväger att ge tillstånd,

7. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap eller en kommun, i fråga om den som myndigheten eller kommunen enligt lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor vid lämplighetsprövning överväger att ge tillstånd eller godkänna som föreståndare,

8. en socialnämnd, i ärenden om

a) utseende av kontaktperson eller kontaktfamilj enligt 3 kap. 6 b § socialtjänstlagen (2001:453) för en person som inte har fyllt 21 år,

b) vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, medgivande att ta emot barn m.m. enligt 5 kap. 2 §, 6 kap. 6–6 a och 8–10 §§ socialtjänstlagen, b) vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, medgivande att ta emot barn m.m. enligt 5 kap. 2 §, 6 kap. 6–6 c och 8–10 §§ socialtjänstlagen,

c) adoption enligt 6 kap. 12–16 §§ socialtjänstlagen, och

d) åtgärder enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,

9. Transportstyrelsen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning

a) enligt luftfartslagen (2010:500) och luftfartsförordningen (2010:770) överväger att ge certifikat eller tillstånd, eller

b) enligt 4 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg eller 3 kap. 2–4, 6 och 8 §§ järnvägslagen (2004:519) överväger att ge tillstånd,

10. en kommunal myndighet, i ärenden om serveringstillstånd enligt alkohollagen (2010:1622), i fråga om den som ärendet gäller,

11. Läkemedelsverket, i fråga om den som myndigheten överväger att ge tillstånd enligt 2 kap. 1 § lagen (2009:366) om handel med läkemedel eller lagen (1992:860) om kontroll av narkotika,

12. Kronofogdemyndigheten, för utredning i ärenden enligt skuldsaneringslagen (2006:548), i fråga om den som ärendet gäller,

13. Brottsoffermyndigheten, för utredning i ärenden enligt brottsskadelagen (1978:413),

14. en överförmyndare eller överförmyndarnämnd, i ärenden om förmyndarskap, godmanskap eller förvaltarskap, i fråga om den som överförmyndaren eller nämnden avser att utse eller avser att föreslå att rätten utser till förmyndare, god man eller förvaltare, och

15. Inspektionen för strategiska produkter i tillståndsärenden enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 258/2012 av den 14 mars 2012 om genomförande av artikel 10 i FN:s protokoll om olaglig tillverkning av och handel med eldvapen, delar till eldvapen och ammunition, bifogat till Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet (FN:s protokoll om skjutvapen), och om införande av exporttillstånd,

import- och transiteringsåtgärder för skjutvapen, delar till skjutvapen och ammunition, i fråga om den som prövningen gäller.

Sådana uppgifter som avses i 3 § 3–5 lagen (1998:620) om belastningsregister får inte lämnas till en myndighet som har rätt att få uppgifter enligt denna paragraf. En socialnämnd har dock rätt till uppgift om åklagares beslut om åtalsunderlåtelse och om kontaktförbud.

22 §

Ett registerutdrag enligt 9 § andra stycket 1 lagen (1998:620) om belastningsregister ska endast innehålla uppgifter om domar, beslut eller strafförelägganden där

1. någon annan påföljd än böter har dömts ut,
2. dagsböter har dömts ut för brott mot 3 kap. 5 §, 4 kap. 4 och 5 §§, 8, 9 och 14 kap. samt 17 kap. 1, 2 och 4 §§ brottsbalken, eller
3. böter har dömts ut för brott som avses i 6 kap. 8 och 10 §§ samt 16 kap. 11 § brottsbalken, narkotikastrafflagen (1968:64), lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel, vapenlagen (1996:67), vapenförordningen (1996:70) och äldre vapenlagstiftning.

Om påföljden även avser något annat brott än de som anges i första stycket 2 och 3, ska också uppgifter om det brottet lämnas ut.

Ett registerutdrag enligt 9 § andra stycket 2 lagen om belastningsregister som den enskilde begär med hänvisning till bestämmelser i skollagen (2010:800) ska endast innehålla uppgifter om domar, beslut eller strafförelägganden där påföljd har dömts ut för brott mot 3 kap. 1, 2 och 6 §§, 4 kap. 1 §, 6 kap., 8 kap. 6 § och 16 kap. 10 a § brottsbalken. Om påföljden även avser något annat brott, ska också uppgifter om det brottet lämnas ut.

<p>Ett registerutdrag enligt 9 § andra stycket 4 lagen om belastningsregister som den enskilde begär med hänvisning till bestämmelser i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn ska endast innehålla uppgifter om domar, beslut eller strafförelägganden där påföljd</p>	<p>Ett registerutdrag enligt 9 § andra stycket 4 lagen om belastningsregister som den enskilde begär med hänvisning till bestämmelser i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för <i>omvårdnad och behandling m.fl.</i> som tar emot barn ska endast innehålla uppgifter om domar, beslut eller strafförelägganden</p>
--	--

har dömts ut för brott mot 3 kap. 1, 2, 5 och 6 §§, 4 kap. 1–2 och 4–5 §§, 6 kap., 8 kap. 5 och 6 §§, 16 kap. 8, 9 och 10 a §§ brottsbalken, narkotikastrafflagen, lagen om förbud mot vissa dopningsmedel, lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, 6 § lagen (2000:1225) om straff för smuggling och 11 kap. 4 § alkohollagen (2010:1622) samt medverkan och försök till sådana brott. I fråga om brott som avses i 6 kap. brottsbalken, narkotikastrafflagen och lagen om förbud mot vissa dopningsmedel ska utdraget också innehålla uppgifter om domar, beslut och strafförelägganden där påföljd har dömts ut för förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott. Om påföljden även avser något annat brott, ska också uppgifter om det brottet lämnas ut.

där påföljd har dömts ut för brott mot 3 kap. 1, 2, 5 och 6 §§, 4 kap. 1–2 och 4–5 §§, 6 kap., 8 kap. 5 och 6 §§, 16 kap. 8, 9 och 10 a §§ brottsbalken, narkotikastrafflagen, lagen om förbud mot vissa dopningsmedel, lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, 6 § lagen (2000:1225) om straff för smuggling och 11 kap. 4 § alkohollagen (2010:1622) samt medverkan och försök till sådana brott. I fråga om brott som avses i 6 kap. brottsbalken, narkotikastrafflagen och lagen om förbud mot vissa dopningsmedel ska utdraget också innehålla uppgifter om domar, beslut och strafförelägganden där påföljd har dömts ut för förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott. Om påföljden även avser något annat brott, ska också uppgifter om det brottet lämnas ut.

Ett registerutdrag enligt 9 § andra stycket 5 lagen om belastningsregister som den enskilde begär med hänvisning till bestämmelser i lagen (2010:479) om registerkontroll av personal som utför vissa insatser åt barn med funktionshinder ska endast innehålla uppgifter om domar, beslut eller strafförelägganden där påföljd har dömts ut för brott mot 3 kap. 1, 2 och 6 §§, 4 kap. 1 §, 6 kap., 8 kap. 6 § och 16 kap. 10 a § brottsbalken. Om påföljden även avser något annat brott, ska också uppgifter om det brottet lämnas ut.

Ett registerutdrag enligt 9 § andra stycket 6 lagen om belastningsregister som den enskilde begär med hänvisning till bestämmelser i lagen (2013:852) om registerkontroll av personer som ska arbeta med barn ska endast innehålla uppgifter om domar, beslut eller strafförelägganden där påföljd har dömts ut för brott

mot 3 kap. 1, 2 och 6 §§, 4 kap. 1 §, 6 kap., 8 kap. 6 § och 16 kap. 10 a § brottsbalken. Om påföljden även avser något annat brott, ska också uppgifter om det brottet lämnas ut.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015.

1.14 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1135) om misstankeregister

Härigenom föreskrivs att 4 och 8 a §§ förordningen (1999:1135) om misstankeregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Uppgift om misstanke om brott för vilket åtal har väckts, ska lämnas om det begärs av

1. Justitiekanslern, i fråga om den som ansöker om ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder,

2. Kriminalvården, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som

a) övervakare,

b) förtroendeman enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. eller fängelseförordningen (2010:2010),

c) personutredare enligt lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m.,

d) biträde enligt 6 § andra stycket lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll eller 33 § fängelseförordningen, eller

e) kontrollör enligt 3 kap. 4 § förordningen (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder,

3. Kriminalvården, när uppgiften behövs för prövning av en fråga enligt fängelselagen (2010:610), häkteslagen (2010:611), lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll eller lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m.,

4. en övervakningsnämnd eller Kriminalvården, i ärenden om övervakning, i fråga om den som ärendet gäller,

5. Riksbanken, i fråga om den som banken avser att anställa som bevaknings- eller transportpersonal,

6. en sådan statlig, kommunal eller landstingskommunal myndighet som beslutar om anställning av personal inom psykiatrisk sjukvård, vård av utvecklingsstörda, vård av barn och

ungdom eller tvångsvård av missbrukare, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som uppdragstagare,

7. Lotteriinspektionen, i fråga om den som myndigheten

a) vid prövning enligt lotterilagen (1994:1000) överväger att ge tillstånd att få anordna roulettspel, tärningsspel och kortspel, eller

b) vid prövning enligt lagen (1982:636) om anordnande av visst automatspel överväger att ge tillstånd,

8. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap eller en kommun, i fråga om den som myndigheten eller kommunen enligt lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor vid lämplighetsprövning överväger att ge tillstånd eller godkänna som föreståndare,

9. en socialnämnd, i ärenden om

a) utseende av kontaktperson eller kontaktfamilj enligt 3 kap. 6 b § socialtjänstlagen (2001:453) för en person som inte har fyllt 21 år,

b) vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, medgivande att ta emot barn m.m. enligt 5 kap. 2 §, 6 kap. 6–6 a och 8–10 §§ socialtjänstlagen, b) vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, medgivande att ta emot barn m.m. enligt 5 kap. 2 §, 6 kap. 6–6 c och 8–10 §§ socialtjänstlagen,

c) adoption enligt 6 kap. 12–16 §§ socialtjänstlagen, och

d) åtgärder enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,

10. Transportstyrelsen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning

a) enligt luftfartslagen (2010:500) och luftfartsförordningen (2010:770) överväger att ge certifikat eller tillstånd, eller

b) enligt 4 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg eller 3 kap. 2–4, 6 och 8 §§ järnvägslagen (2004:519) överväger att ge tillstånd,

11. Finansinspektionen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning av större ägare enligt försäkringsrörelselagen (2010:2043), lagen (2011:755) om elektroniska pengar, lagen (2004:46) om värdepappersfonder, lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse, lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden eller lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder överväger att ge tillstånd,

12. chefen för Finansdepartementet eller den han eller hon bemyndigar, för utredning i ärenden om sådan lämplighetsprövning som avses i 11 i fråga om den som ärendet gäller i ärenden som rör banker och försäkringsföretag,

13. Fastighetsmäklarinspektionen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt fastighetsmäklarlagen (2011:666) överväger att registrera som fastighetsmäklare,

14. Kammarkollegiet, i fråga om den som myndigheten vid prövning enligt förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare avser att auktorisera,

15. Revisorsnämnden, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt revisorslagen (2001:883) överväger att auktorisera eller godkänna,

16. Skatteverket, för prövning av upplagshavare, skatteupplag och registrerade varumottagare enligt lagen (1994:1563) om tobaksskatt, lagen (1994:1564) om alkoholskatt eller lagen (1994:1776) om skatt på energi, skattebefriade förbrukare enligt lagen om alkoholskatt eller lagen om skatt på energi samt lagerhållare enligt lagen om tobaksskatt eller lagen om skatt på energi,

17. Totalförsvarets rekryteringsmyndighet och Försvarsmakten, i fråga om dels totalförsvarspliktiga som skrivs in eller är inskrivna för värnplikt enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt, dels de som Försvarsmakten avser att anta eller som är antagna till militär utbildning inom myndigheten,

18. Försvarsmakten, i fråga om den som myndigheten avser att anställa för tjänstgöring i internationella militära insatser,

19. Läkemedelsverket, i fråga om den som myndigheten överväger att ge tillstånd enligt 2 kap. 1 § lagen (2009:366) om handel med läkemedel eller lagen (1992:860) om kontroll av narkotika,

20. Kronofogdemyndigheten, för utredning i ärenden enligt skuldsaneringslagen (1994:334), i fråga om den som ärendet gäller, och

21. Riksgäldskontoret, i fråga om den som myndigheten överväger att betala ut ersättning till enligt lagen (1999:158) om investerarskydd.

8 a §

Uppgift om misstanke om brott för vilket åtal har väckts ska lämnas ut om det begärs av Uppgift om misstanke om brott för vilket åtal har väckts ska lämnas ut om det begärs av

en enskild som behöver ett registerutdrag om sig själv enligt bestämmelser i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn.

en enskild som behöver ett registerutdrag om sig själv enligt bestämmelser i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för *omvårdnad och behandling m.fl.* som tar emot barn.

Registerutdraget ska endast innehålla uppgifter om brott som avses i 3 kap. 1, 2, 5 och 6 §§, 4 kap. 1–2 och 4–5 §§, 6 kap., 8 kap. 5 och 6 §§, 16 kap. 8, 9 och 10 a §§ brottsbalken, narkotikastrafflagen (1968:64), lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel, lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, 6 § lagen (2000:1225) om straff för smuggling och 11 kap. 4 § alkohollagen (2010:1622) samt medverkan och försök till sådana brott. I fråga om brott som avses i 6 kap. brottsbalken, narkotikastrafflagen och lagen om förbud mot vissa dopningsmedel ska utdraget också innehålla uppgifter om förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015.

1.15 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2002:1118) om statlig ersättning för asylsökande m.fl.

Härigenom föreskrivs att 7 och 7 a §§ förordningen (2002:1118) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

En kommun har rätt till ersättning för kostnader för vård av barn under 18 år i ett annat hem än barnets eget, om barnet omfattas av 1 § första stycket lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. Ersättning lämnas för vård som ges med stöd av socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga under den tid som barnets ansökan om uppehållstillstånd prövas. Om ansökan om uppehållstillstånd avslås och ett beslut om avvisning eller utvisning ska verkställas lämnas ersättning också för vård under tiden fram till dess barnet lämnar landet.

För barn som vårdas i ett hem för vård eller boende med stöd av socialtjänstlagen och som anvisats till kommunen enligt 3 § andra stycket lagen om mottagande av asylsökande m.fl. har en kommun dock inte rätt till ersättning enligt första stycket. För dessa barn har kommunen i stället rätt till ersättning med 1 900 kronor per barn och dygn. Ersättningen ska betalas ut i efterskott för varje kvartal.

För barn som vårdas i ett hem för *omvårdnad och behandling* med stöd av socialtjänstlagen och som anvisats till kommunen enligt 3 § andra stycket lagen om mottagande av asylsökande m.fl. har en kommun dock inte rätt till ersättning enligt första stycket. För dessa barn har kommunen i stället rätt till ersättning med 1 900 kronor per barn och dygn. Ersättningen ska betalas ut i efterskott för varje kvartal.

Ersättning enligt första och andra styckena lämnas också för vård av den som har fyllt 18 men inte 21 år, om vården påbörjats före 18 års ålder.

7 a §

En kommun som anvisats ett barn av Migrationsverket enligt 3 § andra stycket lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. har rätt till ersättning för kostnader för en utredning enligt 11 kap. 1 och 2 §§ socialtjänstlagen (2001:453) avseende ett ensamkommande barn under 18 år som omfattas av 1 § första stycket 1 lagen om mottagande av asylsökande m.fl.

Ersättning betalas med 39 000 kronor vid placering i familjehem och med 31 000 kronor vid placering i hem för vård eller boende eller i boende som avses i 2 § andra stycket lagen om mottagande av asylsökande m.fl.	Ersättning betalas med 39 000 kronor vid placering i familjehem <i>och jourhem</i> och med 31 000 kronor vid placering <i>i hem för omvårdnad och behandling</i> eller i boende som avses i 2 § andra stycket lagen om mottagande av asylsökande m.fl.
---	--

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015.

2 Utredningens uppdrag och arbete

2.1 Direktiven

Den 12 juli 2012 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, samt analysera behovet av förändringar och förtydliganden av regelverket. Vissa frågor som berör socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, ingår också i uppdraget. Syftet med utredningen är att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga som tvångsvårdas enligt LVU samt att bidra till kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården, med särskilt fokus på tvångsvård. I oktober utsåg ansvarigt statsråd sakkunniga och experter med uppgift att biträda i utredningsarbetet.

Den 19 juni 2013 beslutade regeringen att komplettera utredningens uppdrag med att också omfatta en översyn av olika placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran enligt SoL och LVU samt att lämna förslag till fler alternativ än vad som finns i dag. Ett delbetänkande i denna del ska lämnas senast den 10 februari 2014. Tiden för slutredovisning av uppdraget förlängdes från den 3 mars 2014 till den 15 oktober 2014.

Regeringens direktiv (2012:79 och 2013:74) till utredningen återfinns i sin helhet i bilaga 1.

2.1.1 Områden som behandlas i delbetänkandet

Enligt tilläggsdirektiven ska den särskilde utredaren göra en översyn av olika placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran och lämna förslag till fler alternativ än vad som finns i dag. Förslagen ska svara mot barns och ungas skiftande behov samt

säkerställa god kvalitet och hög kostnadseffektivitet i verksamheten liksom barns och ungas behov av skydd. I uppdraget ingår att lämna förslag till författningsändringar.

Översynen av olika placeringsalternativ överlappar delvis några av de frågor som ingår i de ursprungliga direktiven till utredningen, nämligen de som rör nuvarande placeringsformer och gränsdragningar mellan dessa. Därför omfattar delbetänkandet även dessa områden. Utredaren ska enligt direktiven analysera om kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet ytterligare bör skärpas samt analysera om privata konsulentstödda verksamheter i vissa fall bör vara tillståndspliktiga. Enligt direktiven är även frågan om var gränsen går mellan familjehem och hem för vård eller boende (HVB) av intresse i detta sammanhang. I dag kan familjehem utan tillstånd driva verksamhet som liknar HVB-verksamhet utan att behöva leva upp till de kvalitets- och säkerhetskrav som ställs på HVB. Utredaren ska därför närmare analysera hur kraven på dessa verksamheter bör utformas för att ge förutsättningar för en god och säker vård.

I direktiven framhålls vikten av en väl sammanhållen och konsekvent lagstiftning för den sociala barn- och ungdomsvården. Det är viktigt att arbetet vilar på en gemensam grund och att begrepp och termer används på samma sätt, oavsett om det handlar om vård med eller utan samtycke. Ett exempel som nämns i direktiven är hur begrepp som vård och omsorg bör komma till uttryck i lagstiftningen.

2.2 Hur arbetet har bedrivits

Utredningen påbörjade sitt arbete med översynen av LVU och övriga specifika frågor i november 2012. Sedan juni 2013 har detta arbete löpt parallellt med det utredningsarbete som föranletts av tilläggsdirektiven.

Under arbetets gång har hittills sammanlagt åtta sammanträden med utredningens experter och sakkunniga genomförts.

Utredningen har lagt stor vikt vid att inhämta information och synpunkter från olika aktörer inom området, såsom representanter från socialtjänsten, rättsväsendet, branschorganisationer för HVB, familjehemsorganisationer och organisationer som på olika sätt arbetar för barns rättigheter. Studiebesök har genomförts vid såväl privata HVB som statliga ungdomshem respektive hem som drivs

av kommunala vårdbolag. Vid dessa besök har samtal förts med placerade ungdomar. Utredningen har också besökt och hämtat in information om befintliga stödboenden. Utredningen har även träffat ensamkommande barn inom ramen för Barnombudsmannens projekt Pejling och dialog – barn i samhällets vård.

Utredningen har tagit del av erfarenheter och utvecklingsarbete i andra länder och även gjort studiebesök i Norge, Danmark och Nederländerna. Utredningen har eftersträvat att utgå från bästa tillgängliga kunskap och därför haft en dialog med flera forskare.

Utredningen har samrått med Socialstyrelsen med anledning av myndighetens uppdrag att belysa och kartlägga ensamkommande barns behov. Vidare har utredningen samrått med Socialstyrelsen med anledning av uppdraget till myndigheten att föreslå vilka krav som ska gälla för HVB som vänder sig till personer med missbruks- och beroendeproblem för att stärka kvaliteten i sådan verksamhet.

Med anledning av utredningens uppdrag att överväga tillståndsplikt för privata verksamheter med konsulentstöd har utredningen även samrått med Utredningen om ägarprövning och mångfald vid offentligt finansierade välfärdstjänster (Fi 2012:11). Ägarprövningsutredningen har i uppdrag att utreda vilka krav som kan och bör ställas på de som äger och driver företag inom skola, vård och omsorg.

2.3 Betänkandets disposition

Inledningsvis beskrivs översiktligt samhällsvårdens utveckling efter socialtjänstreformen samt statens insatser inom området under senare år (kapitel 3). Vidare presenteras och analyseras befintliga placeringsformer och dess rättsliga reglering (kapitel 4). Beskrivningen syftar i första hand till att vara utgångspunkt för överväganden när det gäller regleringen av nya placeringsformer. De kapitel som följer behandlar frågorna i direktiven och varje del avslutas med utredningens överväganden och förslag.

Definitionerna av dagens placeringsformer, familjehem och HVB, behöver tydliggöras utifrån en förändrad verklighet och behovet av att komma tillrätta med gränsdragningsproblem (kapitel 5). I direktiven ställs frågan om kraven på familjehem och jourhem bör skärpas och utredningen lägger i denna del en rad förslag (kapitel 6). Utredningen har även belyst och föreslagit förändringar när det gäller vissa handläggningsfrågor som rör utredningen av familjehem

och jourhem. Följande kapitel om särskilda förutsättningar för tillfälliga placeringar (kapitel 7) behandlar såväl jourhem som tillfälliga placeringar i barnets nätverk. Utredningen analyserar därefter frågan om tillståndsplikt för enskilda verksamheter som förmedlar hem med konsulentstöd och lägger förslag i denna del (kapitel 8).

Utredningen ser inte bara ett behov av att tydliggöra och skärpa kraven och öka kontrollen, utan också av att stärka och utveckla familjehemsvården. Därför beskrivs familjehemsvårdens centrala roll samt vilka krav det ställer på såväl socialnämnden som på ett fortsatt engagemang på regional och nationell nivå (kapitel 9).

Slutligen analyseras behovet av andra placeringsalternativ, vid sidan av familjehem och HVB. De ytterligare placeringsalternativ som föreslås beskrivs utifrån såväl möjligheter som risker och hur en rättslig reglering kan utformas för att tillgodose behovet av trygghet och säkerhet i vården (kapitel 10). De avslutande kapitlen behandlar konsekvenser av förslagen (kapitel 11), ikraftträdande och övergångsbestämmelser (kapitel 12) samt författningskommentarer (kapitel 13). Nya begrepp och definitioner framgår av respektive kapitel och sammanfattas i kapitel 10.

De olika placeringsalternativen, såväl de befintliga som de föreslagna, behandlas i delbetänkandet framförallt utifrån gränsdragningar och reglering. I slutbetänkandet kommer bland annat målet för vården, barnrättighetsperspektivet och vårdens innehåll att få ett större utrymme.

3 Samhällsvårdens utveckling

3.1 Utvecklingen under tre decennier

Följande genomgång syftar till att ge en översiktlig bild av utvecklingen inom samhällsvården efter socialtjänstreformen.

I förarbetena till 1960 års barnavårdslag beskrevs ”fosterbarnsvård” för första gången som en vårdform, vilken skulle ha företräde framför institutionsvård. Denna princip fastslogs senare i förarbetena till SoL, där familjehemsvård också lyftes fram som en allmän vårdresurs inom socialtjänsten, inte bara för barn utan även för äldre ungdomar och vuxna.¹ Till stor del var det Fosterbarnsutredningen från år 1974², vilken behandlade både fosterbarns- och barnhemsvården, som låg till grund för de förändringar inom samhällsvårdens område som kom till uttryck i SoL.

3.1.1 Återförenings-, närhets- och anhörigprincipen

I lag och förarbeten kan tre centrala principer urskiljas inom samhällsvården, återförenings-, närhets- och anhörigprincipen.³ Dessa principer återfinns även i Europadomstolens rättspraxis.⁴ Lagstiftaren tänker sig att barnen, efter en tids placering, i regel ska återvända till sin ursprungsfamilj och därför bör placeras så nära hemmet som möjligt för att kunna upprätthålla kontakten med hemmet. I första hand ska övervägas om barnet kan tas emot av någon anhöriga eller annan närstående.⁵

En stor del av 1980-talet präglades av en debatt om barn i familjehem, mellan de som förespråkade ett behovsorienterat och de som förespråkade ett relationsorienterat synsätt. Mycket för-

---

¹ Prop. 1979/80:1 s. 304 ff.

² SOU 1974:7.

³ Prop. 1979/80:1 del A s. 214 f. s. 307 och s. 501.

⁴ Mattsson T (2006) s. 109 ff.

⁵ 6 kap. 5 § SoL.

enklat betonades i den förstnämnda inriktningen vikten av kontinuitet och barnets behov av nya och varaktiga relationer till familjehemsföräldrarna. I den sistnämnda inriktningen betonades i stället vikten av att barnet för sin identitetsutveckling får behålla kontakten med sina biologiska föräldrar.⁶ Det relationsinriktade synsättet hade på ett tydligt sätt redan påverkat den nya sociallagstiftningen som lyfte fram den fortsatta kontakten med hemmiljön. I dag är det en vedertagen princip inom socialtjänsten att underlätta för placerade barn att behålla kontakten med sina föräldrar, syskon och övriga nätverk. Det är också en viktig del i familjehemmens uppdrag att samarbeta med föräldrarna och hjälpa barnen i kontakten med sina närstående.

Även på institutionsvården riktades förväntningar att kunna samarbeta med föräldrarna och arbeta med relationen mellan föräldrar och barn. De yngre barnen placerades alltmer sällan på barnhem på egen hand utan i stället, om möjligt, tillsammans med en förälder eller i vissa fall båda föräldrarna. Det var på 1990-talet svårt att hitta platser för barn som akut behövde placeras på egen hand.⁷

I viss mån har pendeln svängt till förmån för ett mindre polariserat synsätt när det gäller återföreningsprincipen. Attitydförändringen har bland annat resulterat i en lagbestämmelse om att vårdnadsöverflyttning kontinuerligt ska övervägas när barn varit placerade i samma familjehem i tre år. De halvårsvisa övervägandena och omprövningarna ska inte längre bara besvara frågan om vården fortfarande behövs utan också hur den bör inriktas och utformas. Syftet med förändringen är att öka förutsägbarheten för både barn, vårdnadshavare och vårdgivare samt att bidra till en större öppenhet kring de bedömningar som görs. Frågan om barnets framtida boende bör regelbundet föras på tal så snart det står klart att barnet behöver stanna kvar och få växa upp i familjehemmet.⁸

3.1.2 Trendbrott i efterfrågan på institutionsvård

I ett längre historiskt perspektiv hade antalet placerade barn minskat och denna utveckling fortsatte under 1980-talet. Under 1990-talet skedde dock ett trendbrott. Antalet placeringar av ungdomar, särskilt på institution, ökade kraftigt. Även placering-

---

⁶ SOU 1986:20 s. 81 ff.

⁷ Socialstyrelsen (1990) s. 11.

⁸ Prop. 2012/13:10 s. 82.

arna på de särskilda ungdomshemmen ökade och sammanföll med att staten återtog ansvaret för dessa.

Den ökade efterfrågan på institutionsvård ansågs bland annat vara en följd av en strängare syn på ungdomsbrottslighet, att utbudet av institutioner hade ökat (se nästa avsnitt) och att den tidigare negativa inställningen till institutionsvård blivit mer balanserad.⁹ LVU förändrades år 1990 och innebar sänkta krav för omhändertagande i beteendefallen. Regler och praxis för åtalsunderlåtelse ändrades också vid denna tid och ledde till att fler ungdomar överlämnades av domstol till vård inom socialtjänsten.¹⁰

Från 1990-talet har kommunerna, med ekonomiskt utvecklingsstöd från staten under tiotalet år, satsat på att utveckla öppenvården som alternativ till institutionsvård. Det har också eftersträvats att ersätta institutionsvård med familjehemsvård för ungdomar med beteendeproblem. Trots denna satsning på utbyggd öppenvård och familjehemsvård har institutionsvården inte minskat i ett nationellt perspektiv (se vidare avsnitt 3.3.1).

I början av 2000-talet avstannade ökningen av HVB-placeringar för att därefter, från år 2004, långsamt börja öka igen. En majoritet av ökningen av antalet pojkar utgörs av pojkar med annan vårdnadshavare än förälder eller okänd vårdnadshavare. En sannolik förklaring är därför att ökningen utgörs av ensamkommande barn.¹¹ Se vidare avsnitt 3.3.4.

3.1.3 Kraftig privatisering av institutionsvården

Många kommunala barn- och ungdomshem avvecklades, särskilt under 1970-talet, och när efterfrågan ökade på 1990-talet visade sig tillgången på institutionsvårdsplatser vara otillräcklig. Nyttillskottet kom att täckas genom privata vårdanordnare, utan någon uttalad policy om en sådan inriktning. Tvärtom hade Fosterbarnsutredningen¹² förordat att kommunen skulle överta huvudmannaskapet för all barnhemsvård. Privatiseringen av HVB-vården gick därefter i snabb takt och saknade motsvarighet inom andra välfärdsområden.¹³ I början av 2000-talet beräknades drygt 80 procent av

---

⁹ Sallnäs M (2000) och Socialstyrelsen (1990) s. 11.

¹⁰ SOU 2009:68 s. 139.

¹¹ Socialstyrelsen (2013f) s. 25.

¹² SOU 1974:7.

¹³ Sallnäs (2005).

institutionsvården för barn och unga vara i privat regi.¹⁴ Efter kommunernas övertagande av ansvaret för ensamkommande barn år 2006 har bilden förändrats. I dag är knappt hälften av antalet barn och unga placerade i HVB med privat huvudman.¹⁵

Som en konsekvens av privatiseringen av HVB-vården anlitar socialtjänsten ett stort antal institutioner. Arbetet med upphandling av vårdplatser, enligt reglerna om offentlig upphandling, har i många kommuner blivit ett centralt inslag i socialtjänstens arbete. På vissa håll sker upphandling av platser vid HVB samordnat inom en region. Men långtifrån alla kommuner har ramavtal och många avsteg görs från ramavtalen, utifrån det enskilda barnets behov av en specifik vård. SKL har tagit fram en vägledning för att ge stöd till kommunerna i upphandlings- och uppföljningsprocessen.¹⁶ Ett 25-tal kommuner använder sig av ett system för uppföljning vid namn UBU (Uppföljning Barn och Unga) som har utvecklats från den modell för uppföljning av insatserna som togs fram i nämnda vägledning.¹⁷

Det har tidigare saknats en nationell bild av institutionsvården för barn och unga. I och med att tillsynen numera är samordnad genom en central tillsynsmyndighet, att alla HVB för barn och unga ska inspekteras två gånger varje år och att det finns ett nationellt HVB-register finns i dag en bättre överblick.

3.1.4 Professionalisering av familjehemsvården

Ofta hävdas att familjehemsvården har professionaliserats alltmer med hänvisning till olika aspekter. Det finns dock inga uppgifter som tyder på att det har blivit vanligare att familjehemsföräldrar har en social, psykologisk eller pedagogisk utbildning. Däremot har det under de senaste decennierna uppmärksammats att det är allt vanligare att familjehem har familjehemsersättningen som enda eller huvudsakliga inkomstkälla. En del av dessa familjehem tar regelbundet emot flera barn samtidigt från olika kommuner, företrädesvis ungdomar med beteendeproblem.¹⁸

En annan aspekt av professionaliseringen är att enskilda hem har avtal med en kommun som innebär att hemmet får en fast ersätt-

---

¹⁴ Riksrevisionsverket (2002) s. 50.

¹⁵ Socialstyrelsen (2013k) s. 117 f.

¹⁶ SKL (2010).

¹⁷ SKL (2013a) s. 27.

¹⁸ Riksdagens revisorer 2001/02:16 s. 82; SOU 2005:81 s. 329; SOU 2011:9 s. 279 f. Socialstyrelsen (2013d).

ning för att ha beredskap att ta emot barn och unga kontinuerligt (kontrakterade hem). I dessa hem ägnar sig ofta minst en vuxen på hel- eller deltid åt uppdraget. Numera är det vanligen jourhem som kontrakteras.¹⁹

Ytterligare en aspekt av professionaliseringen är den förstärkta familjehemsvården i form av privata verksamheter som erbjuder familjehem med konsulentstöd till socialtjänsten. Under 1990-talet började denna tjänst etableras inom barn- och ungdomsvården och sedan dess har antalet verksamheter ökat avsevärt. Numera finns även jourhem med konsulentstöd.

3.1.5 Bättre struktur i planering och uppföljning av vården

Arbetet med planering och uppföljning av vården av barn och unga har förbättrats i ett historiskt perspektiv, även om det fortfarande finns brister och lokala skillnader. Flertalet kommuner använder sig av handläggnings- och dokumentationssystemet Barns behov i centrum (BBIC). Inom ramen för BBIC finns formulär och stöddokument som ska användas inför och under en placering, exempelvis genomförandeplan för placering, samråd inför uppföljningsmöten och konsultationsdokument för uppföljning av barnets skolgång. Förutom att ge en struktur för arbetet syftar BBIC till att stärka barnperspektivet och delaktigheten för barn och unga och deras familjer. Även om BBIC är utformat för individuell dokumentation ger systemet även förutsättningar för lokal uppföljning.²⁰

I ett längre perspektiv har en stor förändring skett när det gäller utredningar av presumtiva familjehem. Dessa var tidigare summariska och osystematiska. Sedan 1980-talet används framförallt Kälvestensmetoden, som bygger på en halvstrukturerad familjeintervju. Socialstyrelsen har under senare år utvecklat en metod för den initiala bedömningen av familjehem, som består av en manual, ett frågeformulär och en bedömningsmall. Instrumentet bygger till stor del på teorier om risk- och skyddsfaktorer samt utvecklingsökologi.²¹

Återkommande har förslag förts fram om tydligare riktlinjer för kriterier avseende familjehemsföräldrars lämplighet. I och med ovan nämnda bedömningsinstrument och Socialstyrelsens före-

---

¹⁹ Socialstyrelsen (2013b) s. 28.

²⁰ Socialstyrelsen (2011).

²¹ Socialstyrelsen (2012a).

skrifter och allmänna råd från år 2012 har förutsättningar skapats för mer enhetliga utredningar av familjehem.²²

3.1.6 Ökad kunskap om utfall och evidensbaserade metoder

Forskning om utfallet av vården har lyft fram de placerade barnens bristfälliga utbildning och hälsoproblem.²³ Arbete pågår i flertalet regioner för att angripa problemen genom ökad uppmärksamhet, förbättrade samverkansrutiner och särskilda satsningar.²⁴

På senare år har samhällsvårdade barns välfärdsresurser studerats (bland annat socialt stöd, rekreationsmöjligheter, ekonomi och materiella resurser samt psykisk hälsa). Resultaten visade att ungdomar i HVB hade lägre resurstillgång inom en rad områden jämfört med jämnåriga som bodde med sin familj, men också i relation till ungdomar som var placerade i familjehem.²⁵

För att uppnå goda effekter av institutionsbehandling för ungdomar med allvarliga beteendeproblem ställs stora krav på personal, organisation, val av metoder m.m. Det konstateras i en systematisk genomgång av internationell forskning om resultatet av institutionsvård för unga med allvarliga beteendestörningar. Dagens institutionsvård för denna grupp innebär ofta inte någon effektiv behandling. Kognitiv beteendeterapi anses, enligt denna rapport, vara den effektivaste behandlingsmetoden. Behandlingen måste också omfatta den unges hemmiljö, skola och eftervård.²⁶

Från att flertalet HVB på 1990-talet beskrev sitt arbetssätt som enbart ”miljöterapi”²⁷ uppger i dag många HVB att de arbetar med strukturerade och evidensbaserade metoder. Enligt en aktuell rapport från IVO anges att närmare 60 insatser och förhållningssätt förekommer, men att majoriteten av dem inte är utvärderade för målgruppen. Samtidigt som vissa HVB använder ett mycket stort antal insatser saknar en fjärdedel av verksamheterna ”genomtänkta arbetssätt med någon form av vetenskaplig eller professionell anknytning”. IVO ifrågasätter därför om personalen har tillräcklig kunskap om de metoder som tillämpas.²⁸ Det bör tilläggas att HVB

---

²² SOSFS 2012:11.

²³ Socialstyrelsen (2010b) s. 227 ff.

²⁴ SKL (2013).

²⁵ Sallnäs M m.fl. (2010) s. 18 f och Lagerlöf H (2012) s. 149 ff.

²⁶ Andreassen T (2003).

²⁷ Sallnäs M (2000).

²⁸ IVO (2013a) s. 4 och 22 f.

för ensamkommande inte ingick i undersökningen, eftersom dessa inte har en behandlingsinriktning.

I ovan nämnda rapport konstateras också att HVB-personalens utbildningsnivå är låg och att det saknas en grundutbildning för arbete på HVB. Endast hälften av personalen vid HVB har eftergymnasial utbildning inriktad mot vård och behandling och drygt en tredjedel av personalen saknar utbildning utöver gymnasiet.²⁹

3.1.7 Barnrättighetsperspektivet behöver stärkas ytterligare

Vikten av att lyssna på de placerade barnen och involvera dem på olika sätt har betonats alltmer. Att socialsekreterare samtalar med barn och unga är numera en mer eller mindre självklar del av det sociala arbetet och i uppföljningen av vården.³⁰ Det finns flera exempel på kommuner som systematiskt samlar in placerade barns erfarenheter en tid efter att placeringen har upphört.³¹

Barnrättsperspektivet har stärkts genom tillsynsmyndighetens informationsinsatser och den särskilda telefonlinje som numera finns för placerade barn och unga. Samtidigt har från flera håll lyfts fram att placerade barns rättigheter och rätt till delaktighet i vården behöver stärkas ytterligare.³²

IVO:s inspektörer samtalar med ett stort antal barn och unga i HVB i samband med den lagstadgade tillsynen av HVB. Det finns dock ingen systematisk sammanställning av vad barnen framför vid dessa samtal. Av de senaste tillsynsrapporterna framgår att de flesta ungdomar uttrycker att de trivs och är trygga i sitt HVB. De ungdomar som är positiva lyfter bland annat fram att personalen lyssnar på dem, visar dem respekt och finns till hands. Ungdomarna känner sig delaktiga i sin egen vård och behandling och är nöjda med skola och fritidsaktiviteter. De barn och ungdomar som är kritiska framför bland annat att det inte finns tillräckligt med vuxna närvarande och att personalen inte tar sig tid att prata med dem. Vissa känner sig otrygga i boendet med andra ungdomar och litar inte på att personalen kan hantera konflikter som uppstår.³³

Barnombudsmannen (BO) har intervjuat unga vid särskilda ungdomshem år 2009 respektive barn och unga i familjehem och HVB år

²⁹ IVO (2013a) s. 5.

³⁰ Rasmusson B. (2009).

³¹ SKL (2013) s. 21 ff. och Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Westberg M & Tilander K (2010).

³² SOU 2011:9 s. 262 ff.

³³ Socialstyrelsen (2012d) s. 31 f och Socialstyrelsen (2013a) s. 55 f.

2010. BO har i rapporten om de särskilda ungdomshemmen kritiserat lagstiftningen för att ha ett bristfälligt rättighetsperspektiv. I den andra rapporten konstaterar BO att de familjehemsplacerade barn som intervjuats gav en relativt ljus bild, medan de HVB-placerade sällan upplevde att de blev lyssnade på. Många upplevde att de möttes av negativa förväntningar.³⁴

3.1.8 Sammanbrott i vården – ett stort problem

Sammanbrott, dvs. oplanerade avslut av en placering, är ett stort problem inom samhällsvården. Både svensk och internationell forskning visar att risken för sammanbrott ökar om placeringen rör ungdomar med beteendeproblem och särskilt stor är risken om dessa är placerade i familjehem. Att barnet tidigare omplacerats har visat sig vara en riskfaktor för sammanbrott.³⁵

En svensk studie visar att sammanbrott förekommer i relativt stor utsträckning även bland långvarigt placerade barn och i viss mån bland yngre familjehemsplacerade barn. Bland de långvarigt placerade barnen slutade 24 procent av placeringarna med tydliga sammanbrott jämfört med 13 procent bland de yngre barnen. Det var oftast familjehemsföräldrarna som tog initiativet till sammanbrottet. Enligt rapporten var det också vanligt beträffande de yngre barnen att de biologiska föräldrarna tog initiativet till att placeringen avbröts oplanerat, något som nästan inte alls förekom bland de långvarigt placerade barnen. Av studien framgår också att konflikter mellan de biologiska föräldrarna och familjehemmen var en vanlig orsak till sammanbrott i denna grupp. Bland de långvarigt placerade barnen var det ganska vanligt att barnet själv tog initiativ till sammanbrottet. Socialstyrelsen anser att de varningssignaler som föregår sammanbrotten bör tas på allvar och föranleda åtgärder som är anpassade till situationen. Barnet, familjehemmet och de biologiska föräldrarna behöver också få mer stöd för att förhindra att konflikter uppkommer och att lösa uppkomna konflikter.³⁶

---

³⁴ Barnombudsmannen (2010) och Barnombudsmannen (2011).

³⁵ Vinnerljung B m.fl. (2001).

³⁶ Socialstyrelsen (2012b) s. 7 och s. 19. *Med långvarigt placerade barn avsågs i studien barn, som bodde i familjehemmet när de var 12 år och som då hade bott där mer än fyra år. Med yngre barn avsågs barn i åldrarna 0-10 år som hade bott i familjehemmet minst tre månader.*

3.1.9 Vanvård inom samhällsvården

I början av 2000-talet började människor, som när de var barn utsattes för vanvård i fosterhem och på institutioner, att göra sig hörda. De berättade för media, myndigheter och politiskt ansvariga om sina upplevelser av övergrepp, utnyttjande och kränkningar. I juni 2006 tillsattes Vanvårdsutredningen med uppdraget att granska och kartlägga allvarliga övergrepp och vanvård vid institutioner och familjehem, främst genom att intervjua människor som utsatts för vanvård.³⁷ I samband med att Vanvårdsutredningen lämnade sitt delbetänkande, vilket byggde på 400 intervjuer, tillsattes Upprättelseutredningen.

Upprättelseutredningen hade till uppgift att lämna förslag till åtgärder med anledning av vad som framkommit i intervjuerna. Förutom förslag till utformningen av en ceremoni och ett ersättningsystem hade utredningen till uppgift att analysera behovet av åtgärder för att vanvården inte ska upprepas i framtiden. Inom ramen för utredningen genomfördes en kartläggning om socialtjänstens kännedom om övergrepp och allvarlig försummelse under åren 2008–2009. Kartläggningen ledde till ett konstaterande att problemen även finns i dagens samhällsvård. Totalt 246 placerade barn och unga misstänktes ha varit utsatta för övergrepp eller annan vanvård.³⁸

3.2 Insatser från statens sida under senare år

En rad förändringar i lagstiftningen har genomförts under senare år med syftet att öka kvaliteten, tryggheten och säkerheten för de barn som placeras. Om inget annat anges genomfördes de förändringar som beskrivs nedan den 1 januari 2013.

3.2.1 Barnets bästa och rätt till delaktighet

Principen om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals infördes i SoL och LVU redan på 1990-talet. Vid beslut enligt LVU ska vad som är bäst för den unge vara avgörande (1 § LVU). Från och med den 1 januari 2013 kompletterades bestämmelsen i 1 kap.

---

³⁷ SOU 2009:99 och SOU 2011:61.

³⁸ SOU 2011:9 s. 221 ff. 85 % av barnen var placerade i familjehem och 15 % i HVB.

2 § SoL om att barnets bästa särskilt ska beaktas vid åtgärder som rör barn. Kompletteringen innebar att vad som är bäst för barnet ska vara avgörande vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser. Den befintliga regeln i LVU och den nya regeln i SoL går längre än barnkonventionen genom att stadga att barnets bästa ska vara *avgörande*. Barnkonventionens artikel 3 slår endast fast att barnets bästa ska komma i främsta rummet. Enligt förarbetena är det en given förutsättning att principen om barnets bästa ska tillämpas inom de ramar som lagens övriga bestämmelser ger.³⁹

Nya bestämmelser har också införts om barns rätt att framföra sina åsikter (11 kap. 10 § SoL och 36 § LVU). De nya bestämmelserna syftar till att bättre stämma överens med barnkonventionen. Det finns inte någon nedre åldersgräns för när barn kan komma till tals. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt möjligt klarläggas på annat sätt, exempelvis genom barnets närstående eller företrädare för barnet.⁴⁰ En viktig förutsättning för att barn ska komma till tals och bli delaktiga är den sedan tidigare lagstadgade rätten till relevant information.

3.2.2 Uppföljning och övervägande av vården

Socialnämndens ansvar för att noga följa vården i familjehem, jourhem och HVB följer numera av SoL och LVU (tidigare fanns bestämmelsen i SoF). När vård ges i familjehem eller HVB ska det finnas en särskild socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge. Socialsekreteraren ska besöka barnet eller den unge regelbundet i den omfattning som är lämpligt, utifrån barnets eller den unges behov och önskemål.

Genom en förändrad lydelse av bestämmelserna om övervägande av vården i SoL och LVU (miljöfallen) ska dessa vara mer framåtsyftande. Övervägandena ska inte bara omfatta om vården fortfarande behövs utan också hur den bör inriktas och utformas. Den naturliga utgångspunkten för dialogen om långsiktighet med alla berörda är, enligt propositionen, den aktuella vårdplanen och genomförandeplanen.⁴¹

---

³⁹ Prop. 2012/13:10 s. 37.

⁴⁰ Prop. 2012/13:10 s. 135.

⁴¹ Prop. 2012/13:10 s. 81 f.

3.2.3 Krav på avtal och att behövlig utbildning erbjuds

Socialnämnden har numera skyldighet att ingå avtal med alla familjehem. Av avtalet ska framgå nämndens och familjehemmets åtaganden för att tillgodose barnets behov under placeringen. Avtalen bör innehålla uppgifter om uppdragets omfattning, uppsägningstider och ersättning. Det bör också framgå vad som gäller om familjehemmet har flera familjehemsplacerade barn och vill ta emot ytterligare barn.⁴²

Socialnämnden ska vidare erbjuda jourhem och familjehem som tar emot barn den utbildning som behövs. Målsättningen för nämnden bör vara att sådan utbildning ska lämnas innan barnet placeras i hemmet.⁴³

3.2.4 Program för trygg och säker vård

Socialstyrelsen fick i samband med överlämnandet av Upprättelseutredningens betänkande i uppdrag att ta fram ett förslag till program för trygg och säker vård. Det har resulterat i föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem och hem för vård eller boende, en handbok som stöd för rättstillämpningen, en vägledning om placerade barns hälsa och utbildning och ett utbildningsmaterial för familjehem.⁴⁴

Parallellt med uppdraget till Socialstyrelsen initierade Socialdepartementet, inom ramen för en överenskommelse mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) om stöd till en evidensbaserad praktik, ett förbättringsarbete inom barn- och ungdomsvården med stöd av regionala utvecklingsledare.⁴⁵

Socialstyrelsen har också under år 2013 publicerat en vägledning om socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar.⁴⁶ Inom ramen för Öppna jämförelser har Socialstyrelsen tagit fram indikatorer och undersökt placerade barns utbildning och hälsa. Undersökningen visar alarmerande resultat, bland annat om placerade barns höga läkemedelsanvändning.⁴⁷ Ett arbete pågår vidare för att ta fram en modell för att lyssna på barn i familjehem samt genomföra en pilotstudie.

---

⁴² Prop. 2012/13:10 s. 129 f.

⁴³ Prop. 2012/13:10 s. 130.

⁴⁴ Socialstyrelsen (2012).

⁴⁵ S2011/986/FST.

⁴⁶ Socialstyrelsen (2013g).

⁴⁷ Socialstyrelsen (2013h).

Socialstyrelsen har sedan år 2010 haft regeringens uppdrag att genomföra en försöksverksamhet med tillsynsombud inom familjehemsvården. En utvärdering genomförs av Örebro universitet. Uppdraget har övertagits av IVO, som lämnade en delrapport i oktober 2013.⁴⁸

3.2.5 Stöd efter en vårdnadsöverflyttning

Genom ändrade bestämmelser i föräldrabalken (FB) år 1982 skapades större möjlighet att genomföra överflyttning av vårdnaden om ett barn, enligt 6 kap. 7 och 8 §§ FB. Av förarbetena framgår att när en lång tids vård enligt LVU kan förutses kan socialnämnden överväga om det inte i stället bör utses en annan vårdnadshavare för barnet, enligt 6 kap. 7 § FB. Det förutsätter dock att det finns en lämplig person att flytta över vårdnaden till. Ibland kan det vara bättre att barnet får rota sig i ett familjehem och att nämnden väcker talan om överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna när det har visat sig att familjehemsplaceringen utfallit positivt för barnet. Det görs då enligt en annan bestämmelse, nämligen 6 kap. 8 § FB.⁴⁹

För att ytterligare stärka tryggheten och kontinuiteten för långsiktigt placerade barn infördes år 2003 en bestämmelse i SoL och LVU (miljöfallen) om att socialnämnden är skyldig att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden när ett barn har varit placerat i samma familjehem i tre år. Överväganden ska därefter göras regelbundet. Den 1 januari 2013 infördes ytterligare en bestämmelse som syftar till att möjliggöra fler vårdnadsöverflyttningar. De tidigare familjehemsföräldrarna ska numera få fortsatt stöd av placeringskommunen om de så önskar, inte bara som tidigare möjlighet att få fortsatt ersättning.

3.2.6 Uppföljning efter avslutad placering

För att kunna följa upp ett barn i en situation då vården avslutats oplanerat har socialnämnden getts befogenheter att under vissa omständigheter kunna informera sig om situationen för barn under 18 år. Möjligheten till uppföljning oberoende av samtycke är

---

⁴⁸ IVO (2013).

⁴⁹ Prop. 1989/90:28; prop. 2005/06:99 s. 44. En tredje grund för överflyttning av vårdnaden är om barnets föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden.

begränsad till fall då det finns ett särskilt behov av insatser. Enligt propositionen syftar bestämmelsen, förutom att möjliggöra fortsatt uppsikt över barnets förhållanden, till fortsatt motivationsarbete för att möjliggöra de insatser som socialnämnden anser behövs.⁵⁰

3.2.7 Adoption som alternativ till familjehemsplacering

Frågan om adoption som alternativ till familjehemsplacering har också aktualiserats under senare år. 2008 års adoptionsutredning ansåg att en orsak till det låga antalet nationella adoptioner kan vara att man inom kommunerna inte uppmärksammar situationer när en adoption skulle vara till barnets bästa. Utredningen ansåg att Socialstyrelsen borde ge stöd till metodutveckling som kan främja samförstånds-lösningar i fråga om adoption.⁵¹ Även Barnskyddsutredningen efterfrågade vägledning från Socialstyrelsen när det gäller bedömningar och samtal med barn och föräldrar kring dessa känsliga frågor.⁵² Socialstyrelsen har för närvarande regeringens uppdrag att kartlägga i vilka situationer frågan om nationell adoption väcks när barn är eller kan komma att bli placerade. Socialstyrelsen ska utifrån kartläggningen överväga om åtgärder behöver vidtas för att socialnämnderna ska uppmärksamma frågan i större utsträckning än i dag. Uppdraget ska redovisas senast den 28 februari 2014.

3.2.8 Ersättning på grund av vanvård

I november 2011 bjöd regeringen in personer som har utsatts för vanvård till en ceremoni för erkännande av det som hänt och en ursäkt. Den 1 januari 2013 trädde lagen (2012:663) om ersättning på grund av övergrepp eller försummelser av barn och unga i vissa fall i kraft. Samtidigt inrättades en särskild myndighet, Ersättningsnämnden, för att pröva ansökningar från personer som någon gång under perioden den 1 januari 1920 t.o.m. den 31 december 1980 har varit omhändertagna för samhällsvård och under placeringen utsatts för övergrepp eller försummelser av allvarlig art.⁵³

---

⁵⁰ Prop. 2012/13:10 s. 134.

⁵¹ SOU 2009:61 s. 144 f.

⁵² SOU 2009:68 s. 510.

⁵³ Prop. 2011/12:160.

3.3 Statistik – heldygnsinsatser och kostnader

3.3.1 Antalet placeringar ökar

Antalet placeringar av barn och unga ökade kraftigt under 1990-talet, vilket var ett brott i en mycket långvarig trend av stadig minskning sedan mitten av 1930-talet. Antalet heldygnsplacerade unga 13–20 år fördubblades under 1990-talet. Det var framförallt institutionsplaceringar av ungdomar 13–17 år som ökade.⁵⁴ Under andra hälften av 1990-talet ökade även antalet placerade i familjehem i denna åldersgrupp.⁵⁵

I början av 2000-talet avstannade ökningen av institutionsvårdspaceringarna. Sedan 2004 har dock både andelen tonårsflickor och tonårspojkar i befolkningen som placeras i HVB stadigt ökat. Som framgår av diagram 2.3 svarar de ensamkommande barnen för i stort sett hela ökningen sedan år 2005. Se vidare avsnitt 3.3.4.

Nedanstående diagram illustrerar utvecklingen avseende påbörjade heldygnsinsatser under den senaste tioårsperioden (2002–2012), fördelat på placeringsformer och åldersgrupper. Familjehem inkluderar här jourhem. Av diagrammet framgår att påbörjade familjehemsplaceringar av barn och unga 0–12 år tydligt ökar medan påbörjade HVB-placeringar i samma åldersgrupp endast ökar marginellt. Antalet påbörjade familjehemsplaceringar av barn och unga i åldersgruppen 13–20 år har ökat under perioden som helhet, men har minskat under senare år. Antalet påbörjade HVB-placeringar 13–20 år har stadigt ökat sedan år 2004. Andelen pojkar i åldern 13–17 år i befolkningen som placerades i HVB var mer än fem gånger större år 2012 jämfört med år 2004.⁵⁶

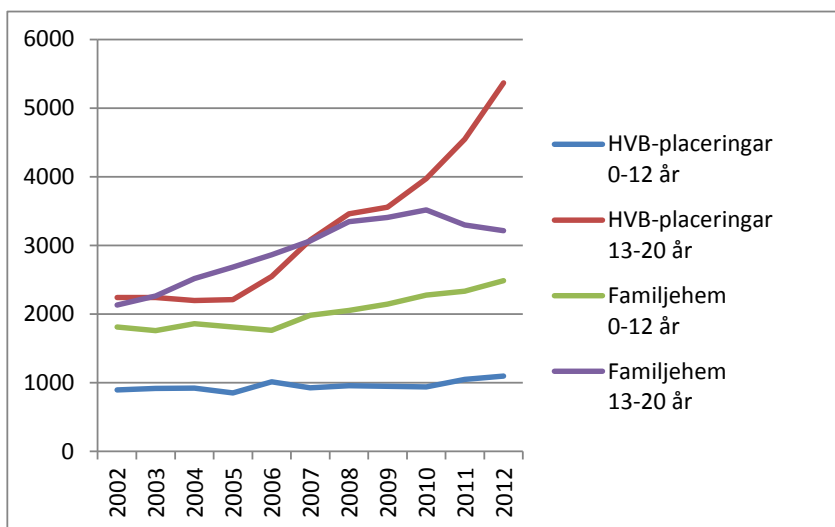
---

⁵⁴ Lundström T & Vinnerljung B (2001).

⁵⁵ SOU 2009:68 s. 137.

⁵⁶ Socialstyrelsen (2013f) s. 25.

Diagram 2.1 Barn och unga med påbörjade heldygnsinsatser. Placeringsform och ålder

Källa: Registret över socialtjänstens insatser för barn och unga.

3.3.2 Familjehem är den vanligaste placeringsformen

Den 1 november 2012 hade cirka 20 800 barn och unga en heldygnsinsats. Familjehem är den vanligaste placeringsformen. 63 procent av alla placerade barn och unga var den 1 november 2012 placerade i familjehem eller jourhem, 61 procent av de SoL-vårdade och 69 procent av de LVU-vårdade.⁵⁷ Andelen familjehemsplacerade har dock sjunkit. Som jämförelse kan nämnas att 77 procent av de SoL-vårdade och 65 procent av de LVU-vårdade den 1 november 2004 var placerade i familjehem.⁵⁸ Sannolikt beror denna förändring på att de ensamkommande svarar för den huvudsakligen ökningen av antalet placeringar under senare tid och att denna grupp framförallt är placerad i HVB.

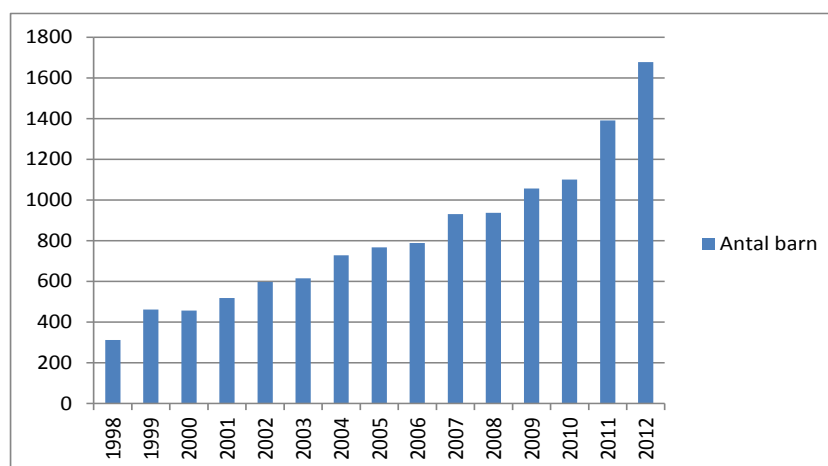
⁵⁷ Socialstyrelsen (2013f) s. 26

⁵⁸ Socialstyrelsen (2004)

3.3.3 Jourhemsplaceringarna ökar

Nedanstående diagram illustrerar ökningen av placerade barn och unga i jourhem eller beredskapshem, ett begrepp som fortfarande finns i den officiella statistiken. Jourhem infördes som begrepp i lagen först år 2008. Antalet barn och unga placerade i jourhem uppgick den 1 november 2012 till 1 677, vilket kan jämföras med 312 den 1 november år 1998.

Diagram 2.2 Barn och unga 0–20 placerade i jourhem den 1 november under perioden 1998–2012

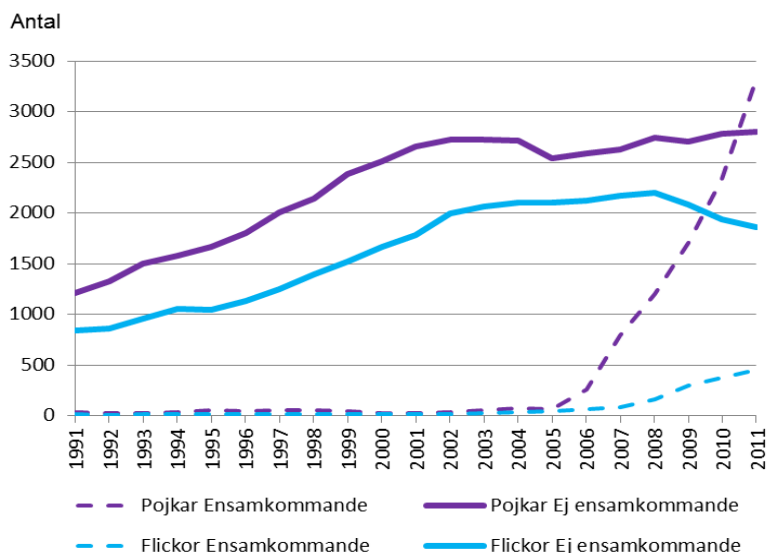
Källa: Registret över socialtjänstens insatser för barn och unga.

3.3.4 Ensamkommande utgör en stor del av de HVB-placerade

Socialstyrelsen har, genom en samkörning av uppgifter ur olika register, undersökt sambandet mellan ökningen av antalet placeringar under senare år och ökningen av antalet ensamkommande barn och unga. Analysen omfattar 13–20 år, som är det åldersspann där de flesta ensamkommande barn och unga återfinns. Som diagrammet nedan illustrerar svarar ensamkommande barn och unga för i stort sett hela ökningen sedan år 2005 av antalet barn och unga 13–20 år som någon gång under året varit placerade i HVB. Antalet ensamkommande pojkar per 1 000 invånare i åldern 13–20 år som var placerade i HVB har ökat från cirka 0,5 till 7 per 1 000 invånare under perioden 2006–2011. Antalet ensamkommande flickor i mot-

svarande ålder har under samma period ökat från 0,2 till cirka 1 per 1 000 invånare.⁵⁹

Diagram 2.3 Barn och unga placerade på HVB (inkl. SiS) någon gång under året. Antal flickor och pojkar 13-20 år perioden 1991–2011

Källa: Registret över socialtjänstens insatser för barn och unga, Socialstyrelsen samt Utbildningsregistret, SCB.

3.3.5 Kostnadsutvecklingen inom barn- och ungdomsvården

Under perioden 2007–2011 ökade kostnaderna för barn- och ungdomsvårdens insatser med nästan elva procent i fasta priser. Insatserna till barn och unga utgjorde nära 40 procent av de totala kostnaderna för individ- och familjeomsorgen år 2011.⁶⁰

Stora ansträngningar har gjorts inom socialtjänsten för att sänka institutionsvårdskostnaderna genom att i stället använda familjehemsvård och öppna insatser. Kostnaderna för institutionsvården minskade något i mitten av 2000-talet, men har under senare år börjat stiga igen. I diagrammet nedan anges enbart kommunernas kostnader, dvs. statens kostnader för placering av ensamkommande barn och unga ingår inte.

⁵⁹ Socialstyrelsen (2013k) s. 120 f.

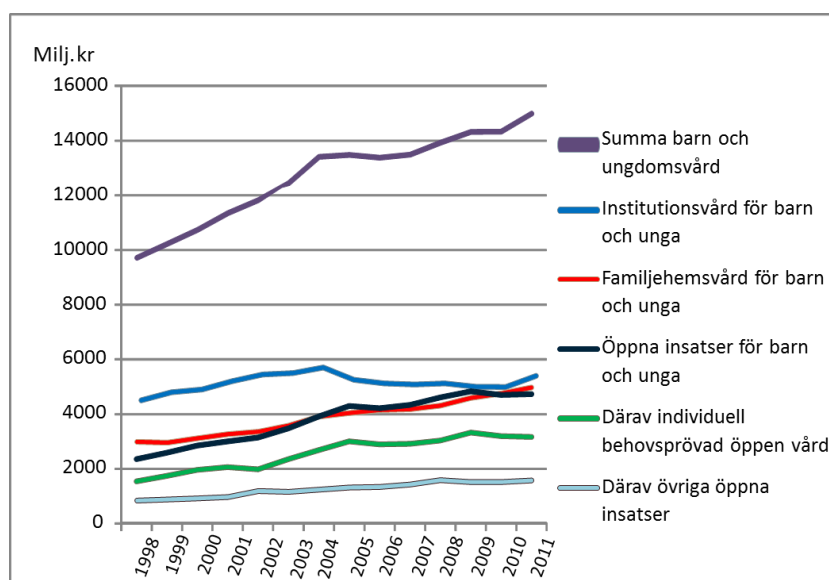
⁶⁰ Socialstyrelsen (2013m) s. 182 f.

Kostnaderna för familjehemsvården har stadigt ökat under flera decennier och har nästan fördubblats under den senaste tioårsperioden.⁶¹ Fler placeringar i familjehem förklarar inte hela kostnadsökningen. En del av förklaringen kan vara högre ersättning till familjehemmen. En annan anledning till de ökande kostnaderna kan vara att socialtjänsten numera i relativt stor utsträckning anlitar privata organisationer för att ge förstärkt stöd till familjehem och jourhem.

Även kostnaderna för öppna insatser har stadigt ökat sedan 1990-talet. Antalet barn och unga som fått öppenvårdsinsatser har emellertid legat relativt konstant under den senaste tioårsperioden. Antalet barn och unga som fick öppenvårdsinsatser uppgick den 1 november 2012 till 28 200.

Utvecklingen när det gäller barn- och ungdomsvårdens kostnader, fördelat på olika kategorier av insatser, framgår av nedanstående diagram.

Diagram 2.4 Kostnadsutveckling i fasta priser för barn- och ungdomsvården. Avser åldersgruppen 0–20 år

Källa: Statistiska centralbyrån, Kommunernas räkenskapsammandrag 1998–2012.

⁶¹ <http://www.kolada.se>. Kostnaderna uppgick 1998 till 2 070 miljoner, 2002 till 2 708 miljoner och 2012 till 5 233 miljoner kronor i löpande priser.

4 Dagens placeringsformer

4.1 Den rättsliga innebörden av en placering

Att placeras enligt SoL eller LVU innebär att, efter beslut av socialnämnden, beredas vård utanför det egna hemmet. Ofta är det fråga om två olika beslut. Först tas ett beslut som grundar sig på en bedömning av vårdbehovet, hur det bör tillgodoses och om förutsättningar finns för en frivillig placering. Därefter tas ett beslut om verkställigheten, dvs. placeringen. När det gäller LVU är det alltid fråga om två beslut, eftersom förvaltningsrätten beslutar om vården enligt LVU och socialnämnden därefter beslutar om placeringen. Om nämndens beslut enligt 11 § LVU, om var barnet eller den unge ska vistas under vårdtiden, går emot vårdnadshavarens önskemål eller barnets, om det har fyllt 15 år, kan beslutet överklagas. Vid en frivillig placering ingår som regel själva placeringen i beslutet om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Beslutet om vård förutsätter att det går att hitta en lösning i samförstånd kring valet av hem. Annars saknas i princip förutsättningar för en frivillig placering.

4.1.1 Olika begrepp används

I SoL används begreppet vårdas, placeras och tas emot. Utredningen uppfattar att vårdas används i de bestämmelser som avser vistelsen i hemmet. Placeras används i betydelsen verkställigheten av beslut om vård medan tas emot används i bestämmelser som riktar sig till det hem där barnet ska placeras.

Ett historiskt begrepp som återigen har börjat användas är samhällsvård. Haldygnsvård och heldygnsinsatser är andra begrepp, som bland annat används i den officiella statistiken och i forskningssammanhang. Haldygnsvistelse används i Socialstyrelsens termbank i samband med olika boendeformer inom socialtjänsten.

Begreppet vård definieras inte i termbanken, däremot ”vård och omsorg”. Med vård och omsorg avses ”åtgärder och insatser till enskilda personer gällande socialtjänst, stöd och service till funktionshindrade samt hälso- och sjukvård enligt gällande lagar.”

4.1.2 Socialnämndens ansvar för barn och unga

Socialnämnden har ansvar för planeringen, kvaliteten och uppföljningen av vården. Vården kan ha olika syfte och innehåll, beroende på orsak till placeringen, barnets ålder etc. När det gäller utförandet av vården kan tilläggas att med socialtjänst avses all verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst oavsett driftsform, dvs. oavsett om verksamheten drivs i offentlig eller privat regi.¹

Socialnämndens särskilda ansvar för barn och unga anses omfatta åldersgruppen 0–20 år, såvida inte någon särskild åldersgräns anges.² En frivillig placering, oavsett om det gäller ett barn eller en vuxen person över 18 år, beslutas enligt 4 kap. 1 § SoL. En placering oberoende av samtycke kan på grund av miljön i hemmet (2 §) beslutas fram tills barnet fyllt 18 år och på grund av den unges beteende (3 §) fram tills denne fyllt 20 år. I det sistnämnda fallet kan placeringen pågå tills den unge fyller 21 år.

Placering i familjehem och jourhem av ett barn regleras särskilt i 6 kap. 6 § SoL. Någon motsvarande reglering finns inte när det gäller placering i familjehem av den som fyllt 18 år. En placering i familjehem kan dock efter 18 år, efter önskemål från den enskilde och särskilt biståndsbeslut, övergå till en ”vuxenplacering”. Däremot kan inte, med nuvarande definition av jourhem, en placering i jourhem fortsätta när den unge fyllt 18 år. Regleringen av HVB, förutom den som gäller de särskilda ungdomshemmen, skiljer i regel inte på barn och vuxna. Ett undantag utgör kravet på genomförandeplan vid placering av barn och unga i HVB och den särskilda s.k. frekvenstillsynen enligt 3 kap. 19 § SoF.

---

¹ SOU 2013:53 s. 144.

² SOU 2009:68 s. 218.

4.1.3 Vårdnadshavarens ställning

Vid en placering av ett barn, såväl enligt SoL som LVU, har vårdnadshavaren kvar den juridiska vårdnaden om barnet, även om vårdnadshavarens roll med nödvändighet förändras. Rätten att bestämma i frågor som rör barnet påverkas i olika grad beroende på placeringens rättsliga grund. Frågor som rör den dagliga omsorgen beslutas av familjehems- och jourhemsföräldrar respektive HVB-personal. Vid frivillig vård har vårdnadshavaren kvar sitt inflytande över beslut av mer ingripande betydelse för barnets framtid. Vid vård enligt LVU bestämmer socialnämnden, enligt 11 § samma lag, hur vården av barnet ska ordnas och var den unge ska vistas under vårddagen. Socialnämnden har dock även vid LVU-vård en skyldighet att i största möjliga utsträckning låta vårdnadshavarna vara delaktiga i frågor som rör vården. I sammanhanget är det också viktigt att komma ihåg att barn får ökad beslutskompetens i takt med stigande ålder och mognad, vilket även gäller placerade barn.

4.2 Lagen anger familjehem och HVB som placeringsformer

Enligt 6 kap. 1 § SoL ska socialnämnden sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende. Enligt 6 kap. 2 § SoL ansvarar varje kommun för att det finns tillgång till familjehem och hem för vård eller boende för enskilda och familjer som behöver vårdas och bo utanför det egna hemmet. För vård av unga som på grund av eget beteende enligt 3 § LVU behöver stå under särskilt noggrann tillsyn ska det finnas särskilda ungdomshem, enligt 12 § första stycket LVU. Behovet av sådana hem ska tillgodoses av staten.

Jourhem beskrivs i 6 kap. 6 § SoL som en tillfällig placeringsform enbart för barn, men har ingen särskild definition i socialtjänstförordningen (SoF). Det kan bero på att lagstiftaren vid införandet betraktade jourhem som en underkategori till familjehem. Enligt den tolkning Socialstyrelsen gör, och som utredningen ansluter sig till, är jourhem att betrakta som en egen placeringsform (se vidare kapitel 7).³

Insatsen familjehem förekommer även i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Familjehem

³ Framgår av SOSFS 2012:11.

enligt 9 § 8 LSS är enbart en frivillig boendeform och ges inte för att skydda barnet eller kompensera för bristande föräldraförmåga. Familjehem enligt LSS är en insats som kan komma ifråga för barn och ungdomar med svåra funktionshinder som trots stödinsatser inte kan bo kvar i föräldrahemmet. Insatsen kan också aktualiseras om barnet eller den unge behöver gå i skolan på annan ort och därför inte kan bo kvar hos sina föräldrar.⁴ Se vidare förslag i avsnitt 6.10.9.

4.3 Socialnämnden kan i andra former medverka till boende utanför det egna hemmet

4.3.1 Medgivande för privatplacering

Ett barn får inte, enligt 6 kap. 6 § SoL, utan socialnämndens medgivande eller beslut om vård tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne. Begreppet medgivande i denna bestämmelse syftar på en situation där ett hem står i begrepp att ta emot ett barn för stadigvarande vård och fostran på initiativ av vårdnadshavaren, en s.k. privatplacering. För att socialnämnden ska kunna lämna medgivande krävs, enligt 6 kap. andra stycket SoL, att förhållandena i hemmet är utredda (se vidare avsnitt 6.9).

4.3.2 Tillfällig placering i nätverket

Vid införandet av begreppet jourhem i 6 kap. 6 § SoL tydliggjordes i propositionen att begreppet avsåg ett hem som upprepade gånger tog emot olika barn för tillfällig vård och fostran. Att t.ex. morföräldrar genom socialnämndens medverkan vårdar ett barnbarn medför inte att morföräldrarnas hem ska betraktas som jourhem. En familj som barnet känner väl sedan tidigare behöver, enligt propositionen, inte utredas på samma sätt som ett för barnet främmande hem, även om det är viktigt att hemmet är lämpligt för barnet. En sådan situation brukar beskrivas som en placering i nätverket. Om ett hem däremot kontrakteras för att vid upprepade

---

⁴ Socialstyrelsen (2012c) s. 64.

tillfällen ta emot olika barn ska det redan innan det första barnet placeras betraktas som ett jourhem.⁵

4.3.3 Bistånd till ungdomar i form av boende

Ett barn eller en ung person kan vända sig till socialtjänsten och vilja ha hjälp med ett boende utanför det egna hemmet. Ibland har barnet tagit sin tillflykt till en annan familj, trots att föräldrarna motsätter sig detta. Socialtjänsten har i dessa situationer skyldighet att inleda en utredning om barnets förhållanden och behovet av insatser. Det kan röra sig om starka konflikter mellan barn och föräldrar och det kan vara olämpligt att barnet bor kvar i hemmet och fortsätter vara beroende av föräldrarna. Ett exempel kan vara ungdomar som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar.

Att bistå ett barn under 18 år ekonomiskt utan medgivande från vårdnadshavaren bör enligt Socialstyrelsen, med hänvisning till ett JO-uttalande, vara en åtgärd endast i undantagsfall. JO-beslutet rörde en 15-åring som inte ville lämna sitt familjehem trots att modern motsatte sig fortsatt placering. JO uttalade att frågan om var ett barn ska vistas är en angelägenhet som, enligt föräldrabalken, i första hand ligger inom vårdnadshavarens bestämmanderätt. Finns dock inga andra möjligheter måste en socialnämnd kunna ingripa med ekonomisk hjälp även då vårdnadshavaren är underhållsskyldig. JO understryker dock att sådan hjälp aldrig kan utgå slentrianmässigt till ungdomar som lämnar föräldrahemmet innan de kan försörja sig själva. Att utan vårdnadshavarens medgivande bistå barnet ekonomiskt måste vara en lösning som inte får tillgripas förrän i sista hand, när inga andra möjligheter står till buds.⁶

Enligt rättspraxis har unga över 18 år som vill flytta hemifrån bara ansetts ha rätt till bistånd till boendekostnad i undantagsfall, nämligen om det finns starka sociala skäl. Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har under 1990-talet i ett flertal domar bedömt att unga vuxna som uppnått 18 år och avslutat sin skolgång är tillförsäkrade en skälig levnadsnivå genom att bo kvar i sina föräldrahem. Det är endast i de fall ett fortsatt kvarboende hos föräldrarna med-

---

⁵ Prop. 2006/07:129 s. 61

⁶ SOSFS 2013:1 s. 19 med ref. till JO 1989/90 s. 219.

för oskäliga sociala konsekvenser som HFD har ansett att ungdomar ska få bistånd till eget boende.⁷

Om ett barn eller en skolungdom, som har fyllt 18 men inte 21 år, ansöker om ekonomiskt bistånd bör socialnämnden, enligt Socialstyrelsen, vid behovsbedömningen i vissa fall bortse från föräldrarnas underhållsskyldighet. Det gäller i de fall barnet eller skolungdomen är utsatt för våld eller andra övergrepp av närstående eller har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna.⁸

4.4 Tillståndsplikt för enskild verksamhet

4.4.1 Bakgrund

HVB-begreppet var redan när det infördes i SoL nära sammankopplat med kraven på tillstånd för att bedriva enskild verksamhet. För att en enskild person eller sammanslutning skulle kunna inrätta ett HVB krävdes tillstånd av länsstyrelsen, enligt dåvarande 69 § SoL. Av definitionen i dåvarande 6 § SoF framgick att ett hem som drivs av en enskild person eller sammanslutning räknas som HVB om hemmet har minst fem platser, bedrivs yrkesmässigt eller verksamheten är av avgörande betydelse för hemmets tillkomst eller bestånd. Tillstånd krävdes också, enligt samma bestämmelse (likasom tidigare enligt barnvårdslagen), för hem som inrättats för vård under begränsad del av dygnet. Bestämmelsen syftade främst på de privata förskolorna.

I samband med översynen av SoL i början av 1990-talet konstaterades att förändringar som inträffat i den kommunala verksamheten sedan socialtjänstlagens tillkomst hade skapat oklarheter om gällande definitioner av tillståndspliktig verksamhet. Enligt propositionen som följde på översynen bör all enskild heldygnsverksamhet som yrkesmässigt tillhandahåller vård, behandling, omvårdnad och tillsyn för barn, ungdomar eller vuxna ha tillstånd för att få bedrivas.⁹ Med heldygnsverksamhet avses hem för vård eller boende, särskilda boendeformer samt hem för viss annan heldygnsvård. Även dagvård i enskild regi för de mest utsatta grupperna (missbrukare, äldre med omfattande vårdbehov, funktions-

---

⁷ Exempelvis RÅ 1997 ref. 79 (1-111).

⁸ SOSFS 2013:1 och Socialstyrelsen (2013j) s. 51.

⁹ Prop. 1996/97:124 s. 144.

hindrade personer, psykiskt störda personer och personer med demenssjukdom) bör vara tillståndspliktig, liksom dagverksamhet med behandlingsinslag för barn och ungdomar.

Enligt propositionen finns inte skäl att ange ett minsta platsantal för att ett hem ska räknas som ett HVB. Ett familjehem som vill övergå till att driva ett HVB får ansöka om tillstånd för det. Inte heller i övrig verksamhet bör enbart platsantalet ligga till grund för bedömningen av om en verksamhet bedrivs yrkesmässigt utan en sammanfattande bedömning bör göras.¹⁰

Bestämmelsen om tillståndspliktig verksamhet fick fr.o.m. den 1 juli 1997 i stort sett samma lydelse som gäller i dag (se nedan). Punkten om öppen verksamhet kompletterades den 1 april 2008 med orden ”oavsett var verksamheten bedrivs”, på förslag från Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén.¹¹ Kommittén lyfte fram att de ingripande och strukturerade öppenvårdsinsatser som har utvecklats inom barn- och ungdomsvården omfattar stora delar av dygnet. Intrånget i den personliga sfären kan därmed vara lika stort som vid placering i HVB och även påverka familj och skola.

4.4.2 Nuvarande bestämmelse

Det framgår av 7 kap. 1 § första stycket SoL att ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ inte utan tillstånd av Inspektionen för vård och omsorg (IVO) yrkesmässigt får bedriva verksamhet i form av

1. hem för vård eller boende,
2. boenden som motsvarar dem som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 5 kap. 7 § tredje stycket,
3. hem för viss annan heldygnsvård,
4. hem eller öppen verksamhet för vård under en begränsad del av dygnet, oavsett var verksamheten bedrivs.

Tillstånd behövs inte, enligt andra stycket, för sådan verksamhet som kommunen genom entreprenadavtal har överlåtit till enskild att utföra.

---

¹⁰ Prop. 1996/97:124 s. 184.

¹¹ SOU 2005:81.

Kommun och landsting som driver verksamhet enligt första stycket ska, enligt tredje stycket, anmäla verksamheten till IVO innan den påbörjas. Det gäller även då kommunen har överlämnat till enskild att driva sådan verksamhet. Att det inte krävs tillstånd för kommun och landsting att driva HVB beror på att dessa huvudmän förutsätts vara väl förtrogna med de krav som ställs på verksamheten.¹²

Tillstånd får, enligt 7 kap. 2 § SoL, beviljas endast om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet.

Kravet enligt 3 kap. 3 § SoL på att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet gäller både privat och offentlig verksamhet.¹³ Den som bedriver enskild verksamhet har ett eget ansvar både för kvaliteten i verksamheten och för att det finns personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Det gäller oavsett om verksamheten bedrivs med tillstånd enligt 7 kap. 1 § SoL, som entreprenad enligt 2 kap. 5 § SoL eller i det fall kommunen har upphandlat tjänster från en enskild för att fullgöra skyldigheter enligt socialtjänstlagen. Även om en verksamhet bedrivs av en privat utförare är dock kommunen huvudman. I huvudmannskapet ligger ett krav på att kontrollera att verksamheten följer de föreskrifter som finns på området samt de andra krav som följer av avtalet med den privata utföraren.¹⁴

Framställningen i det följande handlar i huvudsak om tillståndsgivningen inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, dvs. enligt 7 kap. 1 § SoL 1 och 4.

4.4.3 HVB-begreppet har snävats in

Tillståndsplikten för enskilda HVB och anmälningsplikten för kommun och landsting har snävats in i förhållande till bestämmelsen i 7 kap. 1 § första stycket SoL (se föregående avsnitt). Enligt IVO:s policy¹⁵ krävs för att ett HVB för vuxna ska vara tillståndspliktigt att verksamheten har betydande inslag av behandling. Denna policy stöds av två kammarrättsdomar, som har fått stor betydelse för tolkningen av tillståndsplikten när det gäller HVB.¹⁶

---

¹² Prop. 2006/07:129 s. 64.

¹³ Prop. 1996/97:124 s. 51.

¹⁴ SOU 2013:53 s. 105.

¹⁵ Uppgifterna om dagens policy finns i en skrivelse från Socialstyrelsen till Svenska Vård 2012-03-22.

¹⁶ Kammarrättens i Jönköping dom den 24 augusti 2007 med mål nr 811-06 och Kammarrättens i Göteborg dom den 18 december 2009 med mål nr 6588-09.

Domarna handlar primärt om målgruppen för ett HVB, nämligen om den kan omfatta vuxna personer som är psykiskt funktionshindrade. Kammarrätten ansåg inte att denna grupp var utesluten för vård eller behandling på ett HVB. Avgörande för bedömningen om en verksamhet ska betraktas som ett HVB är, enligt förarbetena, verksamhetens innehåll och målgrupp.¹⁷ I de aktuella fallen har verksamhetens innehåll karaktäriserats som omvårdnad och stöd. För att kunna beviljas tillstånd för HVB bör, enligt kammarrätten, krävas att verksamheten därutöver har ett betydande inslag av behandling. Vilket stöd kammarrätten har för sin slutsats framgår inte av domarna.

Enligt IVO är ett HVB för barn tillståndspliktigt om verksamheten bedriver behandling men också, till skillnad från verksamhet för vuxna, om den ger omfattande stöd.

Andra punkten i ovan nämnda bestämmelse, som hänvisar till 5 kap. 5 § andra stycket SoL och 5 kap. 7 § tredje stycket SoL, anses enligt IVO enbart syfta på boenden för äldre respektive funktionshindrade. Dessa boendeformer kan finnas i ett servicehus, ett ålderdomshem, en gruppbostad eller i ett äldreboende.

Den tredje punkten avser verksamhet som innebär tillfällig vårdvinstelse för att ge återhämtning efter sjukhusvistelse, rehabilitering eller ge anhörig avlösning i omsorgsarbetet. Verksamheten riktar sig till äldre och funktionshindrade.

Den fjärde punkten slutligen avser vård och behandling under begränsad del av dygnet. Avgörande för om verksamheten omfattas av krav på tillstånd är hur omfattande och ingripande verksamhetens innehåll är för den enskilde.

4.4.4 Uppföljning och återkallande av tillstånd

Tillståndsprovningen är en punktinsats, som avslutas med antingen ett beslut om bifall till tillstånd eller ett beslut om avslag. Frågan om huruvida tillstånd att bedriva enskild verksamhet borde tidsbegränsas behandlades av Socialtjänstkommittén, men ledde inte till något förslag om förändring. Enligt propositionen skulle en tidsbegränsning troligen leda till osäkerhet och därmed utgöra ett hinder för etablering. Tillstånd bör därför ges tills vidare.¹⁸

---

¹⁷ Domstolen refererar till prop. 1979/80:1 s. 574 f. och prop. 1996/97:124 s. 185.

¹⁸ Prop. 1996/97:124 s. 147.

Det finns inte några regler om uppföljning för att kontrollera om villkoren i tillståndet följs. Säkerheten och kvaliteten har ansetts bäst kunna följas upp och kontrolleras genom en kontinuerlig och effektiv tillsyn.¹⁹ Kritik har dock framförts, bland annat från Riksrevisionen, om bristfällig uppföljning av om utföraren följer det som utlovats i samband med tillståndsgivningen.²⁰ I propositionen Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten konstaterades att regeringen såg allvarligt på kritiken. I och med att Socialstyrelsen föreslogs ta över den löpande tillsynen av tillståndspliktig verksamhet förutspåddes dock att tillsynen av denna verksamhet skulle bli mer enhetlig, med tydliga kriterier och bättre uppföljning.²¹

Ett beslut om tillstånd är ett gynnande förvaltningsbeslut. Gynnande beslut kan i regel inte återkallas. I praxis har dock, med stöd av förarbeten²², tre undantag gjorts. Ett gynnande beslut kan återkallas

- med stöd av förbehåll i själva beslutet eller i den författning som ligger till grund för beslutet,
- med hänsyn till tvingande säkerhetsskäl (t.ex. hälso-, brand- och trafikfara),
- om den enskilde har utverkat beslutet genom vilseledande uppgifter.

Det sagda torde innebära att IVO inte kan återkalla ett tillstånd trots att verksamheten inte längre uppfyller villkoren i tillståndet, såvida inte allvarliga missförhållanden eller tvingande säkerhetsskäl föreligger eller tillståndet har meddelats på grund av vilseledande uppgifter.

Tilläggs kan att det i senare praxis kan skönjas en tendens till ett fjärde undantag från principen om att gynnande beslut inte får återkallas. I rättsfallet RÅ 2000 ref. 16 har HFD uttalat att när det gäller ett beslut som avser ett fortlöpande bistånd utan någon angiven tidsbegränsning kan skälen för omprövning vara så starka att ett absolut förbud mot omprövning på grund av ändrade förhållanden inte bör uppställas.

---

¹⁹ SOU 1994:139 s. 536 f.

²⁰ RiR 2008:21.

²¹ Prop. 2008/09:160 s. 48.

²² Prop. 1985/86:80 s. 39 och SOU 2010:29 s. 564 f.

4.5 Övriga regler för kvalitet och säkerhet

De regler för kvalitet och säkerhet som omgärdar nuvarande placeringsformer finns i SoL, SoF, Socialstyrelsens föreskrifter om hem för vård eller boende och Socialstyrelsens föreskrifter om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende.²³ Nedan följer en genomgång av de mest centrala bestämmelserna. Genomgången syftar framför allt till att ge ett underlag för utredningens överväganden av vilken reglering som är relevant för de nya placeringsformer som utredningen föreslår i det följande (kapitel 10).

Vissa bestämmelser omfattar enbart barn. Andra bestämmelser omfattar barn och unga. Det finns ingen definition i SoL vad som avses med unga. Se vidare förslag i 5.7.2.

4.5.1 Socialnämnden har ett övergripande ansvar för god vård

Socialnämndens ansvar för barn som vårdas i familjehem, jourhem, annat enskilt hem eller HVB är i grunden detsamma. Nämnden ska, enligt 6 kap. 7 § SoL, medverka till att barnen får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden, verka för att de får lämplig utbildning och att de får den hälso- och sjukvård som de behöver samt lämna vårdnadshavaren och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver. Socialnämnden ska, enligt 6 kap. 7 a § SoL, även lämna dem som vårdar barnen råd, stöd och annan hjälp som de behöver. Denna bestämmelse gäller dock inte längre vid privatplacering.

4.5.2 Socialnämnden har ett uppföljningsansvar

Socialnämnden ska, enligt 6 kap. 7 b § SoL och 13 a § LVU, noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem eller HVB, främst genom regelbundna personliga besök i det hem där barnet eller den unge vistas, enskilda samtal med barnet eller den unge, samtal med den eller dem som tagit emot barnet eller den unge i sitt hem och samtal med vårdnadshavarna. Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa,

---

²³ SOSFS 2003:20 respektive SOSFS 2012:11.

utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående. Andra regler, som gäller den vidare åldersgruppen barn och unga, är kraven på genomförandeplan och en särskilt utsedd socialsekreterare (se nedan).

Minst en gång var sjätte månad ska socialnämnden, enligt 6 kap. 8 § SoL, överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas. Med samma intervall ska socialnämnden, enligt 13 § LVU, överväga vården enligt 2 § och ompröva vården enligt 3 §.

4.5.3 Regler vid placering i familjehem och HVB

Som tidigare har nämnts pekar lagen bara ut två tydliga placeringsformer, familjehem och HVB och vissa regler gäller endast dessa.

En vårdplan ska, enligt 11 kap. 3 § första stycket SoL, finnas vid en placering i familjehem eller HVB (gäller även vuxna). Enligt andra stycket samma bestämmelse ska, vid placering av barn och unga, även upprättas en plan över hur vården ska genomföras (genomförandeplan). Vårdplanen såväl som genomförandeplanen ska, enligt tredje stycket, även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för.

När vård ges i ett familjehem eller ett HVB ska det, enligt 6 kap. 7 c § första stycket SoL, finnas en särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge. Enligt andra stycket ska socialsekreteraren besöka barnet eller den unge regelbundet i den omfattning som är lämpligt utifrån barnets eller den unges behov och önskemål.

Såväl vård i familjehem som HVB ska bedrivas i samråd med socialtjänsten enligt 6 kap. 4 § SoL.

Socialnämnden får, enligt 11 kap. 4 b § SoL, under vissa förhållanden och oberoende av samtycke, besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller i ett HVB har upphört. Sådan uppföljning får som längst pågå under två månader utan samtycke från vårdnadshavaren eller barnet, om han eller hon fyllt 15 år.

Vid placering i familjehem eller HVB i en annan kommun gäller bestämmelserna i 2 a kap. 4 § SoL angående ansvarig kommun, som innebär att placeringskommunen behåller ansvaret. Rätten för kommunen enligt 8 kap. 1 § SoL att ta ut avgift för uppehållet vid

vård eller behandling i ett familjehem och HVB gäller enbart vuxna, dvs. personer över 18 år (8 kap. 1 § SoL). Föräldrarna är dock skyldiga att i skäligen utsträckning bidra till kommunens kostnader. Socialnämnden får i sådana fall uppbära underhållsbidrag som avser barnet. I SoL finns även en bestämmelse om att handlingar i samband med att ett barn har placerats inte får gallras (12 kap. 2 § SoL). Vidare finns en sekretessbrytande bestämmelse som möjliggör för socialtjänsten att lämna uppgifter till vissa myndigheter om att en viss person befinner sig i hemmet (12 kap. 10 § SoL).

4.5.4 Regler vid placering i familjehem och jourhem

De särskilda regler som gäller för familjehem och jourhem omfattar kravet på att hemmet ska vara utrett av en socialnämnd. Det framgår av 6 kap. 6 § andra och tredje styckena SoL. Vidare gäller enligt 6 kap. 6 a § SoL att, om ett tilltänkt hem finns i en annan kommun, ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut. Om det finns någon redan placerad i det enskilda hemmet, efter beslut av en annan kommun, ska nämnden informera och samråda även med den kommunen.

För jourhem gäller, enligt 6 kap. 6 § fjärde stycket SoL, att placeringen endast får pågå två månader efter att socialnämndens utredning har avslutats, om det inte finns särskilda skäl.

Vid beslut om placering i familjehem (ej jourhem) ska socialnämnden, enligt 6 kap. 6 b § SoL, ingå avtal med hemmet. Nämndens och familjehemmets åtaganden som avser barnets behov av stöd och skydd under placeringen ska framgå av avtalet.

Enligt 7 kap. 1 § SoL ska socialnämnden på en särskild blankett föra en förteckning över barn som är placerade i familjehem eller är privatplacerade. En kopia av förteckningen ska årligen lämnas till IVO.

Förstärkt familjemsvård är ingen särskild placeringsform

Begreppet förstärkt familjemsvård är inte definierat i lag eller förordning och det finns inte heller med i Socialstyrelsens termbank. I detta betänkande används begreppet förstärkt familjemsvård som ett samlingsbegrepp för att beskriva verksamhet där presumtiva familjehem och jourhem förmedlas till socialtjänsten i

förening med stöd och handledning till hemmen. I vissa specifika verksamheter kan det röra sig om familjehem som ingår i en behandlingsverksamhet. Förstärkt familjehemsvård är ingen särskild placeringsform utan formellt sett en vanlig familjehemsplacering med kompletterande resurser för stöd till hemmet. Förstärkt familjehemsvård kan även bedrivas av en kommun eller i samarbete mellan kommuner.

Med dagens regler kan inte socialnämnden fatta beslut om en placering i ett hem enbart utifrån ett utredningsunderlag från en enskild verksamhet.²⁴ Socialnämnden måste således göra en egen utredning av familjen eller använda en utredning som en annan socialtjänst har gjort, såvida den kan anses spegla de aktuella förhållandena i hemmet. Vidare är bestämmelsen om att ett avtal ska upprättas mellan socialnämnden och familjehemmet, som trädde i kraft den 1 januari 2013, även tillämplig om familjehemmet är knutet till en verksamhet för konsulentstöd. Av förarbetena till denna bestämmelse framgår att avtalet ska ingås direkt med dem som nämnden avser att anlita.²⁵ Det saknas ännu uppföljning av hur den nya bestämmelsen tillämpas.

4.5.5 Regler vid placering i HVB

Oavsett driftsform omfattas HVB av reglerna i 3 kap. 3 § SoL om att insatserna ska vara av god kvalitet och att det ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Kvaliteten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. Socialstyrelsen har utarbetat föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.²⁶

I SoF finns kompetenskrav på föreståndare och övrig personal. Vid varje HVB ska, enligt 3 kap. 5 § SoF, finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten. I övrigt ska finnas sådan personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet. I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende preciseras kompetenskraven för föreståndare och övrig personal.²⁷ De statliga ungdomshemmen ska, enligt 3 kap. 6 § SoF, ha tillgång till läkare, som bör ha specialistkompetens inom barn- och ungdomspsykiatri eller allmän psykiatri. De särskilda ung-

---

²⁴ Prop. 2006/07:129 s. 58.

²⁵ Prop. 2012/13:10 s. 129.

²⁶ SOSFS 2011:9.

²⁷ SOSFS 2003:20.

domshemmen bör, enligt samma bestämmelse, även ha tillgång till psykologisk expertis.

Ett HVB som tar emot barn, dvs. personer under 18 år, får inte anställa någon utan att kontroll har gjorts i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister. Det följer av 1 § lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn. Vid allvarlig underlåtenhet att iaktta denna skyldighet får IVO, enligt 13 kap. 11 § SoL, återkalla tillståndet för verksamheten.

I SoF anges generella principer för verksamheten vid HVB, oavsett om den riktar sig till vuxna eller barn och unga. Verksamheten ska, enligt 3 kap. 3 § SoF, bygga på förtroende för och samarbete med den enskilde och utformas så att vistelsen i hemmet upplevs som meningsfull. Den enskildes integritet ska respekteras. De insatser som görs ska anpassas till den enskildes behov och förutsättningar. Verksamheten ska, enligt 3 kap. 4 § SoF, bedrivas i fortlöpande samarbete med den socialnämnd som har det sammanhållande ansvaret för att den enskilde får det stöd och den hjälp som han eller hon behöver.

I SoF finns vidare regler för in- och utskrivning. Föreståndaren beslutar om inskrivning, enligt 3 kap. 11 § SoF, om inte huvudmannen har bestämt annorlunda. Vid inskrivningsbeslutet ska det särskilt kontrolleras att hemmet är lämpligt med hänsyn till den enskildes behov, ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt. Om socialnämnden ansöker om inskrivning vid ett HVB ska nämnden, enligt 3 kap. 12 § SoF, foga sin utredning i ärendet till ansökan. Om det finns ett beslut om vård enligt LVU ska en kopia av det verkställbara beslutet fogas till ansökan, enligt 3 kap. 13 § SoF. När behovet av vård i hemmet har upphört ska den som vårdas skrivas ut. Föreståndaren beslutar om utskrivning, enligt 3 kap. 14 § SoF, om inte huvudmannen har bestämt annorlunda. I 3 kap. 15 § SoF finns regler om under vilka förhållanden den enskilde får skrivas ut från HVB mot sin önskan.

Ett HVB som drivs av kommun eller landsting får, enligt 16 kap. 7 § SoL, besluta om förbud mot innehav av alkohol och andra berusningsmedel samt injektionssprutor eller kanyler. Sådan egendom får också omhändertaras och förstöras eller försäljas.

För de särskilda ungdomshemmen finns särskilda regler om in- och utskrivning, tillfällig omplacering m.m. Statens institutionsstyrelse (SiS) beslutar om inskrivning och ska, enligt 3 kap. 16 § SoF, omgående underrätta socialnämnden när det finns anledning till

utskrivning. Socialnämnden ska underrättas i sådan tid att det finns möjlighet att vidta eller förbereda andra behövliga insatser. De statliga ungdomshemmen har också särskilda befogenheter att vidta tvångsåtgärder och begära polishandräckning, vilket inte berörs närmare här.

4.6 Socialstyrelsens föreskrifter

Socialstyrelsen får, enligt 8 kap. 1 § SoF, meddela föreskrifter inom socialtjänsten som behövs till skydd för enskildas liv, personliga säkerhet eller hälsa i verksamheter som bland annat avser barn och unga. Det gäller även de verksamheter som drivs av SiS. Enligt 8 kap. 5 § SoF får Socialstyrelsen även utfärda föreskrifter som behövs för verkställigheten av bland annat SoL, LVU och SoF.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende²⁸ gäller alla HVB och omfattar regler gällande förståndarens och övrig personals kompetens, personaltäthet, lokaler, journalföring, behandlingsplan och vad en ansökan om tillstånd ska innehålla. Av föreskrifterna framgår bland annat att det vid ett hem som tar emot barn eller personer med psykiskt funktionshinder ska finnas personal tillgänglig dygnet runt i verksamhetens lokaler.²⁹ Tolkningsen av denna bestämmelse har blivit striktare på senare tid, vilket påverkat verksamheter som bedriver olika former av stöd-boenden. I dag krävs att personal ska finnas tillgänglig dygnet runt i lägenheterna när det finns barn hemma.³⁰

Socialstyrelsen har även utfärdat föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende.³¹ Vården ska, enligt föreskrifterna vara trygg, säker, ändamålsenlig och präglas av kontinuitet. Det ska finnas rutiner för hur vården av barn och unga ska planeras och följas så att missförhållanden ska kunna uppmärksammas och åtgärdas. Socialnämnden ska kartlägga och analysera behovet av familjehem, jourhem och HVB och med det som utgångspunkt planera för och vidta de åtgärder som krävs för att säkerställa tillgången till hem. Socialnämnden ska vidare samverka för att kunna tillgodose placerade

---

²⁸ SOSFS 2003:20.

²⁹ 2 kap. 3 § SOSFS 2003:20.

³⁰ Kamrarrättens i Stockholm beslut den 5 november 2009 med mål nr 9573-08; Socialstyrelsen, beslut 2013-07-09 med dnr 9.1-39487/2012 och IVO, beslut 2013-08-27 med dnr 8.4.2-15702/2013.

³¹ SOSFS 2012:11.

barns behov av lämplig utbildning och hälso- och sjukvårdsinsatser. Föreskrifterna omfattar också vad en utredning av ett tilltänkt familjehem eller jourhem ska innehålla, vilka informationskällor som ska användas och vad som ska ingå i beslutsunderlaget vid en placering. Vidare finns regler om att det placerade barnet ska få information om grunden för placeringen och vilka rättigheter han eller hon har, vad genomförandeplanen ska innehålla m.m.

4.7 Inspektionen för vård och omsorg svarar för den statliga tillsynen

4.7.1 Tillsynsmyndighetens ansvar

IVO har enligt 13 kap. 1 § SoL ansvar för tillsynen över socialtjänsten, verksamheten vid enskilda HVB och de särskilda ungdomshemmen som drivs av SiS. Tillsyn enligt SoL innebär granskning av att verksamheten uppfyller krav och mål enligt lagar och andra föreskrifter samt beslut som meddelats med stöd av sådana föreskrifter (13 kap. 2 § SoL).

Inom ramen för sin tillsyn ska IVO, enligt 13 kap. 3 § SoL, bland annat kontrollera att brister och missförhållanden avhjälpas.

Vid tillsyn som rör barns förhållanden får barnet, enligt 13 kap. 4 § SoL, höras om det kan antas att barnet inte tar skada av samtalet. Barnet får höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

4.7.2 Information till placerade barn och unga

IVO ska, enligt 3 kap. 20 § SoF, ta fram information som riktar sig till barn och unga som stadigvarande vistas i familjehem, HVB, inklusive de särskilda ungdomshemmen, och till deras vårdnadshavare. Informationen ska kunna distribueras på lämpligt sätt och innehålla uppgifter om barns och ungas rättigheter, tillsynen, barns och ungas möjligheter att kontakta IVO och hur rätt person kan nås samt myndighetens möjligheter att samtala med barn utan att vårdnadshavaren har samtyckt till det eller är närvarande.

4.7.3 Särskild tillsyn över HVB för barn och unga

Enligt 3 kap. 19 § SoF ska tillsynen över HVB som tar emot barn och unga omfatta regelbundna inspektioner. Inspektionerna ska göras minst två gånger per år, varav åtminstone en ska vara oanmäld. Den som genomför en inspektion ska samtala med de barn och unga som samtycker till det. Denna tillsyn brukar benämnas frekvenstillsyn.

Som underlag för tillsynen ska IVO, enligt 4 kap. 3 a § SoF, föra ett register över HVB.

4.7.4 Sanktioner

Av 13 kap. 8 § SoL följer att IVO får förelägga den som svarar för en verksamhet att avhjälpa missförhållanden om dessa har betydelse för enskildas möjligheter att få de insatser som de har rätt till. Föreläggandet får förenas med vite.

Enligt 13 kap. 9 § SoL får IVO helt eller delvis återkalla tillståndet för verksamheten om ett missförhållande är allvarligt och föreläggandet inte har följts. Om verksamheten inte är tillståndspliktig får IVO i stället helt eller delvis förbjuda fortsatt verksamhet.

Om missförhållandet innebär fara för enskildas liv, hälsa eller personliga säkerhet i övrigt får IVO helt eller delvis återkalla tillståndet, utan föregående föreläggande. Om verksamheten inte är tillståndspliktig får IVO i stället helt eller delvis förbjuda fortsatt verksamhet.

5 Definitioner och gränsdragningar

5.1 Uppdraget

Enligt direktiven kan definitioner behöva ses över. Det är också viktigt att termer och begrepp används på ett konsekvent sätt. I direktiven nämns som exempel begrepp som vård och omsorg. Utredningen ska också analysera gränsdragningen familjehem och hem för vård eller boende (HVB) och lämna förslag till hur kraven på dessa verksamheter bör utformas för att ge förutsättningar för en god och säker vård. I dag kan familjehem utan tillstånd driva verksamhet som liknar den verksamhet som drivs av HVB, medan de som driver HVB behöver leva upp till ett antal krav som ställs för att få tillstånd.

5.2 Nuvarande definitioner

5.2.1 Placeringsformer

Med *familjehem* avses, enligt 3 kap. 2 § SoF, ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.

En placering i ett familjehem kan antingen ske i ett hem i barnets nätverk, ett så kallat nätverkshem, eller ett hem där familjehemsföräldrarna inte har någon tidigare relation till barnet.

I vissa bestämmelser i SoL talas om *annat enskilt hem* som syftar på hem för s.k. privatplaceringar. Socialnämnden kan, enligt 6 kap. 6 § SoL, lämna medgivande till att ett barn får bo stadigvarande hos en annan familj efter överenskommelse mellan vårdnadshavaren och den aktuella familjen. Vid en privatplacering bedöms barnet inte ha något vårdbehov och ekonomisk ersättning från socialnämnden utgår inte till hemmet.

Med *jourhem* avses, enligt 6 kap. 6 § tredje stycket SoL ett enskilt hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig vård eller fostran.

Med *hem för vård eller boende* avses, enligt 3 kap. 1 § SoF, ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende. Om ett sådant hem drivs av ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ krävs dessutom att verksamheten bedrivs yrkesmässigt. Definitionsmässigt är även särskilda ungdomshem enligt 12 § LVU som staten ansvarar för, hem för vård eller boende.¹

5.2.2 Vård och behandling

Benämningarna vård respektive behandling, som ingår i HVB-begreppet, är inte definierade i lag eller förordning. Inget av begreppen är heller definierade i Socialstyrelsens termbank, däremot vård och omsorg som ett samlingsbegrepp. Med *vård och omsorg* avses ”åtgärder och insatser till enskilda personer gällande socialtjänst, stöd och service till funktionshindrade samt hälso- och sjukvård enligt gällande lagar”.

I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende definieras *vård* som ”omvårdnad, stöd eller fostran”. Med *behandling* avses i föreskrifterna ”särskilda åtgärder som syftar till att komma till rätta med eller minska ett eller flera hos individen identifierade problem som faller inom socialtjänstens verksamhetsområde”.²

5.2.3 Barn och unga

I SoL används begreppen ”barn och unga” samt ”barn och ungdom.” Barn definieras i 1 kap. 2 § SoL som ”varje människa under 18 år”. Någon definition av unga eller ungdom finns emellertid inte.

Följande sägs i socialtjänstpropositionen om införandet av rubriken ”Omsorger om barn och ungdom” i SoL:

---

¹ Prop. 2006/07:129 s. 51.

² SOSFS 2003:20.

”Genom att benämna verksamheten Omsorger om barn och ungdom ges begreppet den vidgade betydelse som vissa remissinstanser har efterlyst. Socialnämndens ansvar sträcker sig från insatser för de minsta barnen och deras föräldrar till insatser för ungdomar upp till 20-årsåldern. När det gäller allmänt förebyggande och stödjande arbete vill jag inte begränsa insatserna genom att lägga fast någon åldersgräns uppåt. Som framgår av min framställning beträffande reglerna för vård av unga oberoende av samtycke skall beslut om sådan vård inte kunna meddelas sedan den unge har fyllt 20 år.”³ Av förarbetena följer således att begreppet ”barn och unga” åtminstone omfattar åldersgruppen 0–20 år, såvida ingen särskild åldersgräns anges.

5.3 Professionalisering och privatisering

En allmän uppfattning är att familjehemsvården har professionaliserats, vilket är mångtydigt. Utredningen har inte kunnat konstatera att fler familjehemsföräldrar än tidigare har familjehemsuppdraget som ett yrke. Historiskt sett har kvinnan i familjehemmet som regel inte förvärvsarbetat utanför hemmet. Skillnaden jämfört med i dag är att kvinnorna i större utsträckning är etablerade på arbetsmarknaden när de åtar sig ett familjehemsuppdrag. Därmed är det vanligare att ersättning utgår för att täcka inkomstbortfall och möjliggöra för en av föräldrarna att stanna hemma på heltid. Förväntningar är också högre på familjehemmen generellt sett, bland annat eftersom barnen som placeras oftare numera är i behov av särskilt stöd. Uppdraget anses kräva utbildning och handledning.

Ur en annan aspekt har familjehemsvården professionaliserats genom att ett stort antal privata verksamheter har etablerats som ett mellanled mellan socialtjänsten och familjehemmen. Familjehemmen är numera inte hänvisade till att arbeta direkt på uppdrag av en socialtjänst utan kan vända sig till ett antal privata företag som förmedlar familjehem med konsulentstöd.

Det förekommer att hem som kallar sig familjehem regelbundet har ett antal ”platser” för i första hand placering av ungdomar. Dessa hem tar ofta emot barn och unga med större behov och från olika kommuner.⁴ Det förekommer också att familjehem har F-skatt-

³ Prop. 1979/80:1 del A s. 254.

⁴ SOU 2011:9 s. 279 f. och Socialstyrelsen (2012) s. 41.

sedel och således beskattas som näringsverksamhet. Det är oförenligt med förväntningarna på ett familjehem och definitionen i SoF, men kan vara förenligt med den skatterättsliga lagstiftningen till följd av ett förändrat näringsbegrepp. Se vidare i det följande.

HVB-verksamheten har också förändrats. Andelen privata HVB har expanderat kraftigt sedan 1990-talet och efterhand har större vårdkoncerner etablerat sig inom samhällsvårdens område. Som en sannolik följd av privatiseringen har begreppet HVB snävats in vid bedömningen av vad som är tillståndspliktig verksamhet. Den statliga tillsynen av HVB har också skärpts. Privatiseringen har vidare fått till följd att socialtjänsten lägger ner alltmer resurser på upphandling av vårdplatser i HVB och tjänster i form av konsulentstöd till familjehem och jourhem, enligt reglerna om offentlig upphandling. Det förekommer att samma förfrågningsunderlag används för upphandling av vård på HVB som för upphandling av konsulentverksamheternas tjänster, trots att de sistnämnda inte har något ansvar för barnets vård. Denna sammanblandning bidrar till att förväntningarna på konsulentverksamheterna i vissa fall står i strid med gällande lagstiftning, vilken syftar till att säkerställa kvalitet och säkerhet för de barn och unga som placeras utanför det egna hemmet (se vidare kap. 8).

5.4 Ramarna för familjehem

Det som nedan sägs om definitionen av familjehem och gränsdragningen i förhållande till HVB gäller även jourhem, som följaktligen också omfattas av förslagen i avsnitt 5.7.4 och 5.7.5. Frågor som specifikt rör jourhem behandlas i kapitel 7.

5.4.1 Yrkesmässig verksamhet – ett centralt begrepp

Som framgår av definitionerna av familjehem och HVB i SoF är yrkesmässig verksamhet ett centralt begrepp för att tydliggöra gränsdragningen mellan dessa placeringsformer. Ett familjehem får inte bedrivas yrkesmässigt. Däremot krävs att HVB-verksamhet bedrivs yrkesmässigt, om hemmet drivs av ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ.

I och med att HVB-begreppet infördes i SoL kom vissa familjehem under 1980-talet i viss utsträckning att ombildas till HVB.

Alla hem där verksamheten bedrevs yrkesmässigt eller där antalet vårdade eller boende regelbundet översteg fyra skulle anses som HVB. Ett förhållande som, enligt propositionen, kunde peka på att det förelåg yrkesmässighet var att familjens huvudsakliga försörjning kom från driften av hemmet. I specialmotiveringen till den ursprungliga socialtjänstlagen tydliggjordes att privata storfosterhem räknades till sådana HVB för vilka det krävdes tillstånd.⁵

Tiotalet år senare ansåg Socialtjänstkommittén att en sådan omvandling av familjehem till HVB generellt sett inte längre var eftersträfvansvärd. Omvandlingen hade, enligt kommittén, skett utan att familjens bostad eller verksamhetens innehåll nämnvärt förändrats. Hemmen hade ålagts ett vårdansvar samt ett ansvar för bland annat journalföring som familjehemmen i flera fall varit oförberedda på. Kommittén ansåg att det var ytterst angeläget att tydligt avgränsa tillståndspliktig institutionsvård från familjehemsvård, men ansåg att antalet platser var ett mindre lämpligt kriterium. I stället borde avgränsningen ha sin grund i de specifika kännetecknen och kriterier som gäller för en god familjehemsvård respektive institutionsvård.⁶ Den följande propositionen ställde sig bakom det förändrade synsättet. Det ansågs inte längre nödvändigt att i författningstexten ange platsantalet som gräns mellan familjehem och HVB.

Tolkningen av vad som anses vara yrkesmässigt har modifierats i förhållande till de ursprungliga förarbetena som uttalade att det skulle anses föreligga yrkesmässighet om familjens huvudsakliga försörjning kom från driften av hemmet. Av senare förarbeten framgår att med yrkesmässighet ska förstås ”kontinuerlig verksamhet som bedrivs i förvärvssyfte”.⁷

Redan tidigare hade tolkningen av begreppet förändrats. I ett betänkande från Utredningen om familjevård för missbrukare uttalades att en familj som tillfälligt tar emot en eller flera personer inte bör anses som yrkesmässigt sysselsatt med vårduppgiften, även om ersättningen för uppgiften svarar för huvuddelen av familjens inkomster. Däremot är det yrkesmässigt om familjen regelmässigt får sin huvudsakliga försörjning från vårduppgiften och planerar både sitt boende och sin ekonomi efter detta.⁸

---

⁵ Prop. 1979/80:1 del A s. 574.

⁶ SOU 1994:139 s. 542 ff.

⁷ Prop. 1996/97:124 s. 146.

⁸ Ds S 1981:17 s. 101 ff.

5.4.2 Familjehemsuppdraget är personligt

Det konstateras i Socialstyrelsens handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter för barn och unga i familjehem, jourhem och HVB att uppdraget att vara familjehem eller jourhem är knutet till den eller de personer som socialnämnden har utrett och bedömt vara lämpliga för att ta emot ett visst barn. Familjehems- eller jourhemföräldrar kan således inte lämna uppdraget vidare till annan fysisk eller juridisk person.⁹

Även av en publikation från Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) om socialnämndens ansvar för barn i familjehem framgår att familjehemsföräldrar har ett personligt uppdrag och att familjehem inte kan bedrivas yrkesmässigt, dvs. som näringsverksamhet. Det förekommer att familjehem har F-skattsedel och vill ha ersättning utbetald till en enskild firma eller ett aktiebolag. Enligt SKL är det dock inte förenligt med definitionen av ett familjehem i 3 kap. 2 § SoF att utbetala ersättningen till ett företag. För att bedriva yrkesmässig verksamhet krävs tillstånd för HVB-verksamhet.¹⁰

Ändrat näringsbegrepp

Som framgår ovan får ett familjehem inte bedrivas yrkesmässigt och det innebär att uppdraget inte får ha karaktär av ”kontinuerlig verksamhet som bedrivs i förvärvssyfte”. Yrkesmässig och förvärvssyfte är två skatterättsliga begrepp som tillsammans med ett tredje, självständighet, utgör kännetecknen för en näringsverksamhet, enligt inkomstskattelagen (1999:1229, IL). Enligt 13 kap. 1 § IL definieras näringsverksamhet som *förvärvsverksamhet* som bedrivs *yrkesmässigt* och *självständigt*. En förvärvsverksamhet kännetecknas av att den ska ge någon form av ekonomiskt utbyte, att det ska finnas ett vinstsyfte. Med yrkesmässig verksamhet avses att verksamheten bedrivs regelbundet, varaktigt och med viss omfattning. Kriterier som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om verksamheten bedrivs självständigt är enligt 13 kap. 1 § andra stycket IL

---

⁹ Socialstyrelsen (2013b) s. 170.

¹⁰ SKL (2003) s. 49 f.

- vad som har avtalats med uppdragsgivaren,
- i vilken omfattning uppdragstagaren är beroende av uppdragsgivaren samt
- i vilken omfattning uppdragstagaren är inordnad i uppdragsgivarens verksamhet.

Andra kriterier som har betydelse vid bedömningen av självständighet är, enligt Skatteverket, antalet uppdragsgivare, om uppdragstagaren kan sätta någon annan i sitt ställe, hur fakturering sker etc.¹¹

En lagändring genomfördes den 1 januari 2009 som syftar till att underlätta för fler att få F-skattsedel och göra det lättare att starta näringsverksamhet. Det ändrade näringsbegreppet innebär att även den som har ett fåtal uppdragsgivare kan tilldelas F-skattsedel, om han eller hon i övrigt uppfyller kraven på näringsverksamhet. Skatteverket har angett exempel på kategorier av yrkesverksamma som anses kunna bedriva näringsverksamhet med de nya reglerna. Här nämns inte familjehems- och jourhemsföräldrar, däremot dagbarnvårdare som tar hand om andras barn (regelmässigt tre barn eller fler).¹² Nedan återges en dom där de nya bestämmelserna åberopas vid bedömningen av om ett familjehem är att betrakta som en näringsverksamhet eller inte.

Kammarrätten i Jönköping har bedömt att ett familjehem bedriver näringsverksamhet och ska beskattas som en sådan, enligt familjehemmets begäran.¹³ Av domen framgår att de aktuella familjehemsföräldrarna har haft cirka tio uppdragsgivare sedan år 2000, med två till fyra ungdomar placerade hos sig per tillfälle och under kortare perioder flera. Ungdomarna har varit bosatta i en annan byggnad än makarnas eget hem. Tillsammans med uppdragsgivarna har familjehemsföräldrarna utarbetat behandlingsplaner för de placerade ungdomarna. Familjehemsföräldrarna har vidare kunnat överlåta det faktiska arbetet till någon annan. Familjehemmet har haft inflytande över vilka "vårdtagare" som placeras hos dem och avtalet ger inte, enligt kammarrätten, sken av att begränsa deras möjligheter att ta emot ytterligare placeringar. Omständigheterna tyder inte heller på att familjehemsföräldrarna varit underställda

---

¹¹ Skatteverket (2013) avdelning 5 s. 1394 f.

¹² Skatteverket 2008-12-11, dnr 131 751308-08/111.

¹³ Kammarrättens i Jönköping dom den 29 april 2013 med mål nr 133-134-13.

uppdragsgivarens arbetsledning eller i övrigt varit inordnade i uppdragsgivarens arbetsorganisation.

Skatteverket gjorde bedömningen att familjehem generellt ska beskattas i inkomstslaget ”tjänst” med motiveringen att familjehem inte bedriver yrkesmässig verksamhet. Ansvar för vården ligger vid en familjehemsplacering kvar hos socialnämnden, till skillnad från vad som gäller vid en HVB-placering. Kammarrätten ansåg däremot i domen att familjehemsverksamheten i det här fallet, utifrån en helhetsbedömning, bedrevs yrkesmässigt och självständigt och att näringsverksamhet därmed förelåg. I sina domskäl hänvisade kammarrätten till förändringen av näringsbegreppet och Skatteverkets ovan nämnda bedömning att dagbarnvårdare som tar hand om andras barn i vissa fall kan anses uppfylla kraven på näringsverksamhet. Enligt kammarrättens bedömning ska prövningen huruvida en verksamhet skatterättsligt kan anses som näringsverksamhet ske utifrån IL:s regler. Den omständigheten att verksamheten enligt andra regelverk inte bedöms som yrkesmässig har ingen avgörande betydelse vid denna prövning.

5.5 Gränsdragningen mellan familjehem och HVB

5.5.1 Antalet barn i samma familjehem

En aspekt av yrkesmässighet och därmed gränsdragningen mellan familjehem och HVB är omfattningen av verksamheten, dvs. hur många barn och unga som samtidigt tas emot i ett och samma hem. I Socialstyrelsens tidigare Råd och anvisningar (1961:137) rekommenderades att antalet vårdade i fosterhem borde begränsas till två. Bara i undantagsfall, t.ex. om samtliga barn var syskon, borde antalet barn kunna vara högre.¹⁴ Sedan SoL:s tillkomst har det dock inte funnits några krav eller rekommendationer om maximalt antal barn i ett familjehem. Däremot fanns fram till slutet av 1990-talet den tidigare omnämnda gränsen där HVB-tillstånd krävdes för att regelbundet ta emot fler än fyra barn. Enligt författningskommentaren i den proposition som föregick borttagandet av platsantalet som gräns ska den kommun som utreder ett familjehems lämplighet för ett barn ta ställning till om hemmet har kvalifikationer att ta hand om just det aktuella barnet. Vid bedömningen måste hänsyn tas till

---

¹⁴ SOU 1974:7 s. 325.

hur många barn familjen redan har hand om, egna såväl som placerade. Kommunen bör också, enligt propositionen, genom avtal förvissa sig om att ytterligare barn inte placeras i familjen. Inte heller i övrig verksamhet bör enbart platsantalet ligga till grund för bedömningen av om en verksamhet bedrivs yrkesmässigt utan en sammanfattande bedömning bör göras.¹⁵

Efter några år utan någon gräns i form av antalet barn väcktes frågan på nytt. Riksdagens revisorer påtalade år 2002 att professionaliseringen innebär att familjehemsvården rör sig bort från den ursprungliga synen på familjehemsuppdraget som något annat än ett arbete. Revisorerna ansåg att det både fanns positiva och negativa inslag i denna utveckling. Till nackdelarna hör att antalet barn per familjehem ökar, vilket sällan gynnar de placerade barnen. Till fördelarna hör att en professionalisering kan innebära att familjehemsföräldrarna får bättre kunskaper om barns behov. Ett annat exempel på hur professionaliseringen ter sig är, enligt revisorerna, privata organisationer som säljer förstärkt familjehemsvård till kommunerna.¹⁶

Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén genomförde några år senare en enkätundersökning som riktade sig till familjehem. Elva procent av de som besvarade enkäten hade fyra eller fler barn placerade hos sig. Som mest förekom sju barn i samma familjehem. 34 procent av de som besvarade enkäten förvärvsarbetade inte.¹⁷ Kommittén konstaterade att kommunernas bedömningar behövde bli mer samstämmiga och föreslog att Socialstyrelsen skulle få i uppdrag att i allmänna råd utarbeta grundläggande kriterier för bedömning av familjehem.¹⁸

Upprättelseutredningen konstaterade att problemet med den otydliga gränsen mellan familjehem och HVB har förstärkts i takt med att kontrollen och tillsynen av HVB har skärpts. Utredningen ansåg att det borde ställas större krav i form av erfarenhet, kontinuerlig utbildning, handledning, rutiner och insyn, på hem som tar emot fler än två barn som inte är syskon jämfört med andra familjehem och jourhem. Likaså att kontrollen över sådana hem borde öka. Dessa familjehem intar ofta en särställning, genom att de placerade barnen i hemmet är fler, är placerade utifrån sina behand-

---

¹⁵ Prop. 1996/97:124 s. 145 och 184.

¹⁶ Riksdagens revisorer 2001/02:16 s. 82.

¹⁷ SOU 2005:81 s. 209. Uppgiften om antalet barn återfinns i SOU 2009:68 s. 415.

¹⁸ SOU 2005:81 s. 329.

lingsbehov samt är placerade av olika kommuner. Sammantaget ansåg Upprättelseutredningen att riskerna för olika former av missförhållanden generellt sett får anses vara större i denna typ av familjehem. Utredningen föreslog därför att frågan om ett särskilt tillstånd borde utredas för enskilda hem som tar emot fler än två barn, som inte är syskon, för stadigvarande eller tillfällig vård och fostran.¹⁹

5.5.2 Aktuell kartläggning

Socialstyrelsen har haft regeringens uppdrag att kartlägga och beskriva gränsdragningen mellan familjehem och jourhem respektive HVB. Bland annat ingick i uppdraget att belysa hur vanligt förekommande det är med placeringar i familjehem och jourhem med ett relativt större antal barn och unga vid ett specifikt tillfälle. Kartläggningen²⁰ visade att ungefär hälften av landets kommuner den 15 mars 2013 anlidade ett till två familjehem med tre placeringar vid ett visst tillfälle. En tredjedel av kommunerna anlidade ett till två familjehem med fyra placeringar. Till stor del rör det sig om syskongrupper. Totalt är uppskattningsvis 1 600–1 800 barn och unga 0–20 år placerade i hem med sammanlagt tre eller fyra placeringar. Det motsvarar 13 procent av antalet barn och unga i familjehem vid ett specifikt tillfälle. Uppskattningsvis 180 barn var placerade i hem med totalt fem placerade och 80 barn i hem med sex eller fler placerade.

Kartläggningen omfattade även jourhem. 30 procent av kommunerna anlidade ett jourhem som samtidigt anlidades av andra kommuner. Totalt uppskattades 190–250 barn vara placerade i jourhem med tre eller flera placeringar. I de öppna svaren och vid ett seminarium, som anordnades inom ramen för uppdraget, gav kommunrepresentanterna exempel på familjehem som kan bli mer eller mindre yrkesmässiga och som i vissa fall bedriver verksamhet som liknar HVB.

---

¹⁹ SOU 2011:9 s. 277 f.

²⁰ Socialstyrelsen (2013d).

5.6 Ramarna för HVB

5.6.1 Stor spännvidd

Begreppet hem för vård eller boende infördes som ett nytt samlande begrepp i SoL för alla olika typer av institutioner som förekom inom den dåvarande "socialvården". Institutionerna varierar med avseende på driftsform, målgrupp, arbetsmetoder och rättsliga ramar. En skiljelinje går mellan de särskilda ungdomshemmen som SiS ansvarar för och övriga HVB. Majoriteten av de ungdomar som placeras i de särskilda ungdomshemmen är placerade med stöd av 3 § LVU. Personalen vid dessa hem har under vissa förutsättningar rätt att använda sig av vissa särskilda befogenheter. Även i övrigt gäller särskilda regler för SiS, exempelvis vad gäller skolverksamheten, tillgången till läkare och psykologisk expertis.

5.6.2 Definitionen har ändrats

Av socialtjänstpropositionen framgår att en institution är en, i administrativt hänseende, avgränsad resurs vilken med särskilda lokaler som bas möjliggör dygnet-runt-insatser i syfte att ge omvårdnad, stöd och behandling. För att det ska vara fråga om en institution bör man förutsätta att flera klienter samtidigt kan erbjudas de aktuella tjänsterna.²¹

Den ursprungliga definitionen av HVB i dåvarande 6 § första stycket SoF hade följande lydelse:

"Med hem för vård eller boende avses ett hem inom socialtjänsten som drivs av landstingskommun eller kommun som tar emot enskilda för vård, behandling, omvårdnad eller tillsyn i förening med ett boende." I andra stycket fanns den tidigare nämnda bestämmelsen rörande enskild verksamhet som innebar att hemmet skulle ha minst fem platser för att räknas som ett HVB, såvida inte verksamheten bedrevs yrkesmässigt eller var av avgörande betydelse för hemmets tillkomst eller bestånd.

Den nuvarande definitionen, enligt 3 kap. 1 § SoF, lyder som följer: "Med hem för vård eller boende avses ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende. Om ett sådant hem drivs av ett bolag, en förening,

---

²¹ Prop. 1979/80:1 del A s. 326.

en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ krävs dessutom att verksamheten bedrivs yrkesmässigt.” Se vidare avsnitt 4.4.3 angående sambandet mellan HVB som begrepp och tillståndspliktiga HVB.

5.6.3 Begreppet HVB har ifrågasatts

Begreppet hem för vård eller boende har i olika sammanhang utsatts för kritik. Enligt Socialtjänstkommittén har svårigheterna bestått i att avgöra om vård och behandling i öppna former omfattas av begreppet. Även inackorderingshemmens ställning i förhållande till begreppet HVB har i vissa fall uppfattats som oklar. Socialtjänstkommittén ansåg det angeläget att precisera HVB-begreppets räckvidd och övervägde om begreppet borde ersättas med något nytt. Det ansågs dock vara väl inarbetat och borde bestå. Kommittén föreslog dock att det borde tydliggöras att det enbart handlar om vård och behandling som ges vid heldygnsinstitutioner, dvs. hem för vård *och* boende.²² I den följande propositionen berördes begreppet HVB enbart utifrån oklarheter när det gäller tillståndspliktig verksamhet och annan verksamhet för barn och ungdomar samt oklarheter i förhållande till familjehemsverksamhet (se i det föregående).

Även Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén föreslog att begreppet HVB skulle ändras till hem för vård *och* boende. I följande proposition gjordes dock bedömningen att begreppet inte borde ändras. Liksom flertalet remissinstanser ansåg regeringen att den föreslagna definitionen inte skulle skapa den tydlighet som kommittén eftersträvade. Förslaget skulle innebära att ”det enda som skiljer ett HVB från ett familjehem är att ett HVB har en förståndare med lämplig utbildning medan ett familjehem inte har det”. Slutsatsen i propositionen var att frågan borde utredas ytterligare.²³

---

²² SOU 1994:139 s. 542.

²³ Prop. 2006/07:129 s. 63 f.

5.6.4 Målgruppen för HVB

Målgruppen för HVB är, enligt förarbetena till SoL, avgränsad till "socialnämndens klienter", dvs. de barn och vuxna som var målgrupp för dåtidens barnhem, ungdomsvårdsskolor, vårdanstalter och inackorderingshem för alkohol- eller narkotikamissbrukare. "Utanför begreppet faller barnstugorna, omsorgsvården för psykiskt utvecklingsstörda, elevhem som drivs i samband med skolverksamhet och de institutionella resurser som föreslås ingå inom äldreomsorgen och som regleras i särskild ordning".²⁴

Kammarrätten i Jönköping²⁵ har bedömt att ordalydelsen i 3 kap. 1 § SoF, liksom SoL och förarbeten, inte ger stöd för att personer med psykiska funktionshinder inte kan komma ifråga för vård på ett HVB. Avgörande för om tillstånd ska beviljas är verksamhetens innehåll och målgrupp. Kammarrätten har, som stöd för att målgruppen för HVB inte begränsas till någon särskild grupp, refererat till författningskommentaren i socialtjänstpropositionen som konstaterar att det är innehållet och inte benämningen som ska styra gränsdragningen i förhållande till annan verksamhet.²⁶

5.7 Utredningens överväganden och förslag

5.7.1 Inledande överväganden

Utredningen anser att vissa centrala begrepp i lagstiftningen, såsom barn och unga respektive vård inte används på ett konsekvent sätt. Även definitionen av familjehem och HVB behöver förtydligas, dels för att bättre beskriva innehållet i respektive placeringsform, dels för att tydliggöra skillnaden mellan dem.

Gränsen mellan familjehem och enskilt bedrivna HVB är en fråga som varit föremål för diskussion och överväganden under lång tid. Att familjehem professionaliseras kan bland annat ta sig uttryck i att en eller två personer i familjen avstår från förvärvsarbete till följd av ett eller flera familjehemsuppdrag. Utredningen kan konstatera att denna form av professionalisering är en naturlig följd av att familjehemmen fått ett bredare uppdrag. Familjehemsvård har alltmer blivit ett placeringsalternativ även för barn och

²⁴ Prop. 1979/80:1 del A s. 327.

²⁵ Kammarrättens i Jönköping dom den 24 augusti 2007 med mål nr 811-06.

²⁶ Prop. 1979/80:1 del A s. 574 f. och prop. 1996/97:124 s. 185.

unga i behov av särskilt stöd. Exempelvis gäller det gruppen unga med normbrytande beteende.

Utredningen ser det som oroande att vissa familjehem och jourhem har kommit att få en sådan självständighet att de i vissa fall kan anses bedriva näringsverksamhet enligt IL. En sådan självständighet har varit förbehållen HVB i kraft av att det är en professionell verksamhet med ett eget regelverk och särskild statlig tillsyn. Inte minst med hänsyn till att kraven på HVB har skärpts är det, enligt utredningen, högst otillfredsställande att familjehem och jourhem kan drivas i de former som utmärker HVB utan att motsvarande regler för kvalitet och säkerhet finns.

Utredningen anser att frågeställningen om gränsdragningen mellan familjehem och HVB främst är en fråga om tryggheten och säkerheten för placerade barn och unga. Den ska också ses ur ett barnperspektiv, utifrån vad barn har rätt att förvänta sig av ett familjehem. Ett familjehem ska kännetecknas av att uppdraget för familjehemsföräldrarna är personligt, att det erbjuder barnet en familjetillhörighet och ett så normalt familjeliv som möjligt. Antalet placerade barn ska inte heller, tillsammans med eventuellt egna barn, vara fler än att det finns tids- och känslomässigt utrymme för varje barn. Utredningen anser att det måste tydliggöras när ett familjehem inte längre kan karaktäriseras som ett familjehem.

Utredningen anser också att definitionerna på ett bättre sätt än i dag bör beskriva innehållet i respektive placeringsform. Gränsdragningsfrågorna behöver vidare uppmärksammas utifrån kvalitet och säkerhet. I kapitel 6 utvecklas behovet av stärkta kvalitetskrav på familjehem och jourhem liksom den angelägna frågan om att få till stånd en kontinuerlig statlig tillsyn av familjehems- och jourhemsvården.

5.7.2 Begreppet barn och unga

Utredningens förslag: Begreppet "ungdom" ska konsekvent ersättas av "unga" i SoL. Ett tillägg ska göras i 1 kap. 2 § SoL i avsikt att förtydliga vad som avses med uttrycket "barn och unga". Med barn och unga avses varje människa under 21 år.

Vissa bestämmelser i SoL gäller barn, andra gäller barn och unga respektive barn och ungdom. Några bestämmelser har särskilda

åldersgränser. Ibland finns det en anledning till att bestämmelsen enbart omfattar barn, t.ex. anmälningsskyldigheten och de särskilda befogenheter som gäller vid utredning av barns behov. I andra fall synes det inte finnas någon anledning till att en viss bestämmelse begränsas till att gälla barn.

Ungdom är den benämning som används i 5 kap. § SoL. I 2001 års socialtjänstlag ersattes dock begreppet "ungdom" med "unga" i rubriken till femte kapitlet vilket, enligt förarbetena, endast skulle ses som en redaktionell ändring. Fortfarande kvarstår dock ordet ungdom i bestämmelserna i övrigt. Vid samma tidpunkt utmönstrades underårighet eftersom det ansågs synonymt med barn.

Utredningen föreslår att begreppet ungdom konsekvent ersätts av begreppet unga i SoL. Vidare föreslår utredningen ett tillägg i 1 kap. 2 § SoL i avsikt att förtydliga vad som avses med uttrycket "barn och unga". I enlighet med vad som uttalades i de ursprungliga förarbetena till socialtjänstlagen ska med barn och unga avses varje människa under 21 år. Utredningen har strävat efter en konsekvent användning av begreppen "barn" och "barn och unga" i SoL utifrån den målgrupp som bestämmelsen avser utan att utvidga bestämmelsens räckvidd.

5.7.3 Vård är ett övergripande begrepp

Utredningens bedömning: Begreppet vård bör användas som ett övergripande begrepp för insatser och åtgärder enligt en viss lagstiftning, i detta sammanhang placering utanför det egna hemmet enligt SoL eller LVU. Innehållet i vården kan vara omvårdnad, fostran, stöd, tillsyn eller behandling.

Som tidigare nämnts definieras inte vård i Socialstyrelsens termbank. Utifrån termbankens definition av "vård och omsorg" drar utredningen emellertid slutsatsen att såväl vård som vård och omsorg är övergripande begrepp som innefattar insatser och åtgärder av olika slag, utifrån gällande lagar. Begreppen är således neutrala till sitt innehåll. I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende definieras vård som

”omvårdnad, stöd eller fostran”.²⁷ Utredningen anser att vård som ett samlingsbegrepp även täcker in behandling.

Se vidare i avsnitt 10.5.2 där utredningen närmare förklarar de ord som används för att beskriva innehållet i olika placeringsformer, nämligen omvårdnad, fostran, tillsyn, stöd och behandling.

5.7.4 Tydligare ramar för familjehem

Utredningens bedömning: Ett familjehem ska kännetecknas av att uppdraget är personligt och erbjuder det placerade barnet en familjetillhörighet. Definitionen bör på ett bättre sätt spegla innehållet i placeringsformen.

Utredningens förslag: Definitionen av familjehem i SoF förtydligas. Enligt den nya definitionen ska med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande omvårdnad och fostran, eller vuxna för omvårdnad, och inte bedrivs som näringsverksamhet.

Socialstyrelsen får i uppdrag att i samverkan med SKL

- ta fram och sprida information om innehållet i och förutsättningarna för vård i familjehem respektive jourhem samt
- ta fram en mall för avtal mellan socialnämnden och ett familjehem respektive ett jourhem, som bland annat anger de områden som ett avtal behöver reglera.

Utredningen anser att ett familjehem ska vara ett personligt uppdrag och ge barnet tillhörighet till en familj. Det är inte minst viktigt ur ett barnperspektiv att ett familjehem är vad det utger sig för att vara. Utredningen anser att nuvarande begrepp i definitionen ”vård och fostran” inte ger tillräcklig information om innehållet i placeringsformen och att stadgandet om att familjehem inte får bedrivas yrkesmässigt är otydligt.

---

²⁷ SOSFS 2003:20.

Omvårdnad och fostran

Enligt dagens definition i 3 kap. 2 § SoF avses med familjehem ett enskilt hem som tar emot barn för stadigvarande vård och fostran och vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.

Utredningen anser att ”vård och fostran” bör ersättas med ”omvårdnad och fostran” i definitionen av familjehem för barn. Skälet är framförallt att utredningen anser att vård är ett övergripande begrepp som är neutralt i sig (se föregående avsnitt) och att omvårdnad på ett bättre sätt beskriver innehållet i vården i familjehem. Förväntningarna på ett familjehem kan kortfattat sägas vara att, för kortare eller längre tid, ge det placerade barnet en familjetillhörighet och en god omvårdnad.

Begreppet omvårdnad är inte definierat i lag eller i Socialstyrelsens termbank. Omvårdnad finns dock med som en del av vårdnadsansvaret i föräldrabalken (FB). Barn har enligt 6 kap. 1 § FB rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Av förarbetena framgår att i rätten till omvårdnad ingår inte endast rätten för barnet att få sina materiella behov tillfredsställda. Minst lika viktig är den del som kan hänföras till barnets psykiska behov. Barnet behöver få känna att det behövs, få pröva sin förmåga och utveckla sina inneboende resurser för att efter hand frigöra sig från sitt beroende av vårdnadshavarna. I en god fostran ligger, enligt förarbetena, att barnet får lära sig att sätta gränser för sitt handlande och ta ansvar.²⁸

Utredningen använder begreppet omvårdnad i betydelsen att individen får direkt hjälp att tillfredsställa sina fysiska, psykiska och sociala behov, exempelvis mat, personlig hygien, sociala aktiviteter, fritidssysselsättningar, kontakt med anhöriga och andra närstående. Med fostran avser utredningen den vägledning och uppfostran, dvs. gränssättning och positiv bekräftelse, som i första hand förälder/föräldraersättare står för.

Tolkning av begreppet yrkesmässig

Familjehem får med dagens definition inte bedrivas yrkesmässigt. Enligt förarbetena innebär begreppet yrkesmässig ”kontinuerlig verksamhet som bedrivs i förvärvssyfte” och med förvärvsverk-

---

²⁸ Prop. 1981/82:168 s. 59.

samhet avses att verksamheten ger ett ekonomiskt utbyte. Som redogjorts för i avsnitt 5.3.1 definieras näringsverksamhet som förvärvsverksamhet som bedrivs yrkesmässigt och självständigt (13 kap. 1 § IL). När frågan ställs på sin spets, som i den dom som refereras i ovan nämnda avsnitt, är det således självständigheten som avgör om ett familjehem bedrivs enligt definitionen av ett familjehem eller som en näringsverksamhet. Självständigheten bedöms utifrån antalet uppdragsgivare, fakturerings sätt, att uppdragstagaren kan sätta någon annan i sitt ställe m.m. Utredningen anser att det inte är förenligt vare sig med familjehemstanken eller regleringen kring HVB att familjehem ska kunna bedrivas som en näringsverksamhet.

Utredningen anser inte att det behöver stå i strid med kravet på familjetillhörighet att en förälder i en familj försörjer sig på uppdrag som familjehem eller jourhem. Tillfälligtvis, utifrån en eller flera krävande placeringar, kan även två föräldrar behöva avstå från förvärvsarbete. Men om en familj regelmässigt får sin huvudsakliga försörjning från familjehems- eller jourhemsuppdrag och inrättar sin tillvaro, ekonomiskt och boendemässigt efter detta, kan det stå i strid med familjehemsdefinitionen. Om hemmet drivs som en näringsverksamhet, dvs. självständigt, varaktigt och med ekonomiskt utbyte, ska HVB-tillstånd finnas, enligt utredningens uppfattning. Att inneha F-skattsedel och debitera vårddygnsavgift är självfallet oförenligt med ett familjehemsuppdrag som alltid ska vara personligt. I övrigt kan en helhetsbedömning behöva göras i varje enskilt fall. Följande kriterier kan, förutom F-skattsedel och vårddygnsavgift, tyda på att verksamheten inte längre kan betraktas som ett familjehem:

- Fler än en vuxen försörjer sig kontinuerligt på verksamheten.
- Placeringens syfte är ”behandling” och familjehemsföräldrarna anser sig arbeta professionellt med verksamheten i kraft av utbildning eller erfarenhet.
- Verksamheten har separata boendedelar för vuxna och barn.
- ”Ersättare” tas in i familjehemsföräldrarnas ställe.
- Hemmet har motsvarande självständighet i förhållande till socialtjänsten som HVB har, när det gäller vården av barnet eller den unge.

Exempel på hur den större självständigheten kan yttra sig illustreras i den refererade domen i avsnitt 5.3.1. Det aktuella familjehemmet kan fritt ta emot placeringar från olika kommuner och organisationer, bestämma hur vård och behandling av barnet ska planeras och genomföras, självständigt ansvara för kontakterna med olika instanser som skola, praktikplats samt anlita professionella etc.

När det gäller frågan om självständighet kan utredningen konstatera att enskilda HVB inte är inordnade i socialtjänstens verksamhet utan har ett självständigt ansvar för hur vården bedrivs. Ett familjehem ingår däremot i socialtjänstens verksamhet, vilket betyder att hemmet inte har den självständiga ställning som ett HVB har. Såväl vård i familjehem som i HVB ska bedrivas i samråd med socialtjänsten enligt 6 kap. 4 § SoL.

En tydligare definition

Enligt den nuvarande definitionen i 3 kap. 2 § SoF är ett familjehem ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.

Utredningen föreslår, av skäl som framgår ovan, att stadigvarande vård och fostran i definitionen ändras till stadigvarande omvårdnad och fostran när det gäller barn. När det gäller vuxna ändras vård och omvårdnad till enbart omvårdnad, av skäl som tidigare utvecklats (avsnitt 5.6.3).

Utredningen har övervägt att byta ut ”yrkesmässigt” mot den definition som finns i förarbetena, ”kontinuerlig verksamhet som bedrivs i förvärvssyfte”, men har bedömt att nya oklarheter kan uppstå kring ordet förvärvssyfte. Utredningen anser att det i stället blir tydligare att i definitionen ange att verksamheten inte får bedrivas ”som näringsverksamhet”, även om det begreppet är något vidare jämfört med yrkesmässig. Se avsnitt 5.3.3.

Utredningens förslag till ny definition av familjehem i SoF lyder således: ”Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande omvårdnad och fostran eller vuxna för omvårdnad och som inte bedrivs som näringsverksamhet.”

Ett relativt begränsat antal befintliga familjehem, som driver HVB-liknande verksamhet, berörs av det föreslagna förtydligandet

i definitionen. Förtydligandet innebär sammanfattningsvis att barnet ska få omvårdnad och fostran och att uppdraget är personligt, dvs. inte bedrivs i form av näringsverksamhet. Dessa måste antingen ge barnen en tydlig familjetillhörighet eller ta steget och ansöka om tillstånd för HVB. Socialtjänsten har ett stort ansvar i sammanhanget, framförallt när det gäller att inte lämna över myndighetsuppgifter. När det gäller antalet barn i samma familjehem eller jourhem, som är *en* aspekt av gränsdragningsfrågan – se nästa avsnitt.

Tilläggs kan att motsvarande kriterier finns med i det förslag till definition av jourhem som utredningen föreslår längre fram i betänkandet (se avsnitt 7.7.2).

Avtalet kan bidra till ökad tydlighet

Den nya bestämmelsen i SoL om avtal mellan socialnämnden och familjehemmet är en viktig beståndsdel i att tillförsäkra barn en god vård i familjehem. Förutom tydlighet kring respektive parts åtagande ger den också förutsättningar att tydliggöra vilken grad av självständighet hemmet har när det gäller frågor som på olika sätt påverkar det placerade barnet.

Utredningen föreslår att Socialstyrelsen, i samarbete med SKL, tar fram en mall för avtal mellan familjehem och socialnämnd. Denna ska bland annat ange de områden som ett avtal med familjehem (inklusive de som har konsulentstöd) behöver reglera, med hänsyn tagen till definitionen av begreppet familjehem. Uppdraget ska även omfatta en mall för avtal med jourhem. Av informationen måste dock framgå att avtal med jourhem inte är ett lagkrav.

Sprida information och kontrollera att reglerna följs

Även med en tydligare definition kan det vara svårt för socialtjänsten att i ett enskilt fall avgöra om gränsen för vad som är att anse som ett familjehem överskrids. Därför föreslår utredningen att Socialstyrelsen får i uppdrag att, i samarbete med SKL, ta fram och sprida ett informationsmaterial som syftar till att tydliggöra ramarna för ett familjehem och gränsdragningen i förhållande till HVB.

Även om uppenbara överträdelser förekommer finns i dag inget fungerande kontrollsystem, vilket utredningen anser är otillfredsställande. Den trygghet och säkerhet för placerade barn och unga

som tillståndskravet och den särskilda tillsynen av HVB syftar till ska inte kunna kringgås. Det är en tillsynsfråga, men framförallt ett ansvar för kommunerna att inte anlita familjehemsverksamhet som drivs som en näringsverksamhet och inte tillförsäkrar barnen en familjetillhörighet.

Om utredningens förslag inte visar sig vara tillräckliga för att stävja uppenbara överträdelser anser utredningen att lagstiftningsåtgärder bör övervägas för att förhindra att familjehem och jourhem kan beviljas F-skattsedel och vara näringsidkare, utan att samtidigt ta steget att ansöka om HVB-tillstånd. En tänkbar lösning skulle t.ex. kunna vara att Skatteverket ålades en skyldighet att anmäla de familjehem som beskattas som näringsverksamhet till IVO. På det sättet skulle tillsynsmyndigheten uppmärksammas på de verksamheter som bedriver HVB utan tillstånd.

5.7.5 Ökad uppsikt då hem tar emot många barn

Utredningens bedömning: Familjehem och jourhem med fler än tre placerade barn och unga, som inte är syskon, behöver särskilt uppmärksammas i såväl socialtjänstens uppföljning som i den statliga tillsynen av familjehems- och jourhemsvården.

Utredningens förslag: En anmälan ska göras till IVO som underlag för tillsyn när en socialnämnd placerar ytterligare barn och unga i ett familjehem eller jourhem där tre barn eller unga redan är placerade. En eventuell tillsyn med anledning av anmälan ska i första hand omfatta socialtjänstens handläggning av det aktuella ärendet och, om det bedöms nödvändigt, hur den berörda socialnämnden bedriver sin familjehems- och jourhemsverksamhet.

En viktig aspekt av gränsdragningen mellan familjehem och jourhem i förhållande till HVB är antalet barn som samtidigt kan vara placerade i hemmet. Antalet barn får inte vara fler än att det finns tids- och känslomässigt utrymme för varje barn. Barnen ska få möjlighet att knyta an till familjehemsföräldrarna och få det stöd det behöver såväl emotionellt som praktiskt, exempelvis med skolarbetet och i kontakten med sina föräldrar och syskon. Det är

också en fråga om trygghet och säkerhet eftersom regelverket skiljer sig åt mellan de olika placeringsformerna.

Frågan om ett tak för antalet barn i familjehem och jourhem

Familjehem och jourhem som tar emot många barn kan uppfattas vara HVB-liknande, även om övriga kriterier på näringsverksamhet inte är uppfyllda. Som framgår av bakgrunden har det tidigare funnits rekommendationer om maximalt antal barn och därmed en större tydlighet i gränsdragningen mellan familjehem och HVB i detta avseende. Det har också återkommande tagits upp som ett problem att alltför många barn placeras i samma hem.²⁹ Upprättelseutredningen såg det som en fråga om säkerhet och föreslog att frågan om ett särskilt tillstånd för enskilda hem som tar emot fler än två barn, som inte är syskon, borde utredas.³⁰ Socialstyrelsen har i ett regeringsuppdrag kartlagt de aktuella förhållandena och uppskattar att 15 procent av de placerade barnen finns i hem med totalt tre eller fler placerade barn.³¹

Orsaken till problemet är ytterst bristen på familjehem och den konkurrens om hemmen som därför uppstår mellan kommuner och organisationer. Vissa familjehem är beredda att ta emot fler barn än vad socialtjänsten anser är lämpligt. Om den socialtjänst som redan har barn placerade i hemmet tvekar att placera ytterligare ett barn kan följderna bli att familjehemmet i stället tar emot barn från en annan kommun. I den förstnämnda socialtjänstens perspektiv kan det vara ett sämre alternativ jämfört med att ha gått familjehemmet till mötes, eftersom man då inte har kontroll över vilket barn som placeras i hemmet.

Lagkravet om avtal mellan socialnämnden och familjehemmet har bland annat till syfte att komma tillrätta med problemet med att vissa familjehem tar emot fler barn än vad som bedöms lämpligt. Avtalet bör nämligen, enligt förarbetena, innehålla en överenskommelse om vad som ska gälla då familjehemmet önskar ta emot ytterligare barn. Likväl kan oenighet uppstå efter en tid, enligt utredningens bedömning, och tvister mellan socialnämnd och familjehem riskerar alltid ytterst att leda till att något barn måste omplaceras.

---

²⁹ Prop. 1979/80:1 del A s. 574, Riksdagens revisorer 2001/02:16 s. 82 och SOU 2005:81.

³⁰ SOU 2011:9 s. 280.

³¹ Socialstyrelsen (2013d).

Utredningen anser att det är problematiskt ur kvalitets- och säkerhetssynpunkt att en familj tar emot fler barn än vad som är rimligt utifrån de berörda barnens behov. Många barn som placeras är i behov av särskilt stöd och det ställs stora krav på familjehemmets tillgänglighet, såväl tidsmässigt som känslomässigt. Hänsyn måste också tas till familjehemmets biologiska hemmavarande barn situation och behov. En målsättning bör, enligt utredningen, vara att inte placera fler än två barn som inte är syskon i samma familjehem.

Utredningen kan se olika vägar att hantera problematiken, t.ex. reglera en placeringsform i gränslandet mellan familjehem och HVB eller införa en gräns för hur många barn som kan placeras i samma hem. Utredningen är dock tveksam till att införa tillstånd för en ny form av ”storfosterhem”. Det är förhållandevis få fall det rör sig om och det torde vara svårt att ange kriterier för att tillgodose kvaliteten i en sådan placeringsform. Tilläggas kan att utredningen föreslår två nya placeringsformer, där en av dem bygger på boende i en familj (se vidare kapitel 10).

Utredningen är inte heller beredd att föreslå en absolut gräns i antalet barn som får placeras i ett visst hem. I många fall rör det sig om syskonplaceringar som rimligen måste undantas. Även andra faktorer behöver vägas in i en helhetsbedömning, såsom de enskilda barnens eventuella behov av särskilt stöd, de biologiska föräldrarnas roll, hur länge barnen har varit placerade i hemmet, antalet hemmavarande biologiska barn m.m. Det måste därför, enligt utredningens bedömning, finnas en viss flexibilitet. Ytterst är det socialnämndens ansvar att placerade barn får en trygg och säker vård i familjehemmet.

Utredningen gör bedömningen att familjehem och jourhem med fler än tre barn, som inte är syskon, behöver särskild uppmärksamhet, såväl i socialtjänstens uppföljning som i den statliga tillsynen av familjehemsvården. Utredningen utesluter inte att ytterligare åtgärder kan behöva övervägas när den nya bestämmelsen om avtal och den föreslagna informationsinsatsen (avsnitt 5.6.4) har följts under en tid.

Underlag för tillsyn

Tidigare har konstaterats att frågan om antalet barn som samtidigt är placerade i ett familjehem eller jourhem är en viktig faktor när det gäller kvalitet och säkerhet.

Utredningen anser att det behövs en ökad uppmärksamhet på sådana familjehem och jourhem som befinner sig i gränslandet i förhållande till HVB, oavsett om det beror på ett stort antal placerade barn eller andra faktorer. Ett viktigt steg för att öka uppmärksamheten på hem som tar emot alltför många barn är att dessa identifieras för att bland annat möjliggöra tillsyn. Det skulle kunna tillgodoses med ett anmälningsförfarande. Med stöd av den kartläggning som Socialstyrelsen har gjort anser utredningen att gränsen för anmälan bör sättas vid tre placerade barn och unga, oberoende av om det rör sig om syskon eller inte. Enligt Socialstyrelsen uppskattning rör det sig om knappt 700 barn och unga som en viss dag är placerade i ett familjehem med fler än tre placerade barn.³²

Utredningen föreslår att den socialnämnd som placerar ytterligare barn och unga i ett familjehem eller jourhem, där redan tre barn och unga är placerade, ska göra en anmälan till IVO. Anmälningsförfarandet ska tjäna som underlag för eventuell tillsyn av den aktuella socialtjänstens handläggning. Det bör vara en uppgift för IVO att lägga fast hur rutiner för anmälningsförfarandet ska utformas liksom för hur myndigheten blir underrättad när antalet återigen understiger tre placerade barn och unga.

5.7.6 En ny definition av HVB

Utredningens bedömning: Benämningen och definitionen bör på ett bättre sätt än i dag stämma överens och spegla innehållet i vårdformen.

Utredningens förslag: Begreppet hem för vård eller boende ersätts av hem för omvårdnad och behandling. Även definitionen i SoF ändras. Med hem för omvårdnad och behandling avses ett boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda för

³² Socialstyrelsen (2013d) s. 17.

omvårdnad och behandling av personal som finns tillgänglig i verksamhetens lokaler (HOB).

Utredningen anser att det är angeläget att benämningen hem för vård eller boende och definitionen ändras så att dessa bättre stämmer överens med innehållet i vårdformen. Det är också viktigt att utredningen kan bidra till att klargöra ramarna för HVB, eftersom lagens definition i praktiken har kommit att snävas in vid tillämpningen av vad som är tillståndspliktig enskild verksamhet. Utredningen anser också, i likhet med vad i olika sammanhang återkommande har framförts, att ordet ”eller” i hem för vård eller boende är missvisande.

Boende är ett överordnat begrepp

Utredningen konstaterar inledningsvis att hem och boende ligger nära varandra definitionsmässigt och att båda orden inte behöver finnas med i ett nytt begrepp. Av förarbetena till SoL kan indirekt slutsatsen dras att ”hem” är liktydigt med ”institution”, vilken bland annat kännetecknas av insatser dygnet runt för flera klienter samtidigt.³³ Begreppet hem definieras inte i Socialstyrelsens termbank. Däremot definieras boende (inom socialtjänsten) på följande sätt: ”En organisatorisk enhet som yrkesmässigt bedriver socialtjänst i form av att tillhandahålla bostäder eller platser för heldygnsvistelse på uppdrag av socialnämnd eller motsvarande i kombination med insatser och som har tillgång till personal med relevant kompetens för dessa insatser”. Som exempel på olika boenden anges särskilt boende för äldre, bostad med särskild service, skyddat boende, HVB-hem och stödboende. Även begreppet bostad är definierat i termbanken, som ”utrymme att bo i”. Enligt termbanken är ett HVB ”ett boende som tillhandahåller platser för heldygnsvistelse i form av vård eller behandling”. Boende anses således vara ett överordnat begrepp och hem för vård eller boende är en av flera underkategorier av boende. Av den anledningen anser utredningen att det är lämpligare att behålla ordet hem och ta bort ordet boende. Valet av begreppet hem betonar också att HOB bör ha en hemlik atmosfär och att de placerade barnen och ungdomarna

³³ Prop. 1979/80:1 del A s. 326.

har tillgång till ett eget rum och vid behov kan dra sig undan. Enheterna bör inte vara för stora och det bör, liksom i ett ordinarie hem, finnas gemensamma utrymmen för måltider, umgänge etc.

Begreppet vård är ett samlingsbegrepp

Utredningen har tagit ställning för att använda begreppet vård som ett övergripande begrepp för insatser och åtgärder enligt en viss lagstiftning, i detta sammanhang placering utanför det egna hemmet enligt SoL eller LVU (se avsnitt 5.7.3). Vård är i detta sammanhang innebörden av en placering utanför det egna hemmet enligt SoL eller LVU. Innehållet i vården kan vara omvårdnad, fostran, stöd, tillsyn eller behandling (se vidare avsnitt 10.5.2). I denna övergripande betydelse skulle vård, enligt utredningens mening, kunna kvarstå som samlande benämning på placeringsformen som nu benämns HVB. Ett nytt begrepp skulle kunna vara ”hem för vård”. En sådan ändring överensstämmer väl med förarbetena till SoL där det sägs att all verksamhet som kan anses tillgodose vårdbehov som faller inom socialtjänstens verksamhetsområde är att betrakta som ett HVB. Utredningen anser emellertid att det är angeläget att lagens benämningar anpassas till dagens policy för tillståndsgivningen, där en tydlig åtskillnad görs mellan hem för behandling och hem för stöd när det gäller verksamhet som riktar sig till vuxna. Utredningen har också valt att stödboende ska vara en egen placeringsform (avsnitt 10.5.3). Det ter sig därför mindre lämpligt att i benämningen av placeringsformen använda begreppet vård, som även inbegriper stöd.

Begreppen omvårdnad och behandling

Nuvarande definitionen av HVB i SoF talar om vård eller behandling. Definitionen ska spegla vårdbehov såväl för vuxna som för barn och unga. I dagligt tal används ofta vård och behandling synonymt, vilket leder till missförstånd. Se ovan angående utredningens ställningstagande som innebär att vård enbart bör användas som ett övergripande ord för att beskriva insatser och åtgärder enligt en viss lagstiftning. Vård bör därför, enligt utredningen, inte ingå i definitionen.

Utredningen anser att en ny definition förutom behandling bör innehålla begreppet omvårdnad. Begreppet omvårdnad förekommer såväl inom hälso- och sjukvården som inom socialtjänsten, men med delvis olika innebörd. Det ingår också i vårdnadsbegreppet. Barn har enligt 6 kap. 1 § FB rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Utredningen har också föreslagit att begreppet vård i definitionen av familjehem för barn ska ersättas med omvårdnad. Omvårdnad kan, i förhållande både till vuxna och barn, anses innefatta direkta hjälpinsatser för att tillgodose individens fysiska, psykiska och sociala behov.³⁴ Tilläggas kan att i SoF används omvårdnad redan i definitionen av familjehem för vuxna.

Utredningen anser vidare att ett viktigt skäl för att omvårdnad ska ingå i definitionen är att syftet med vården i ett HVB, enligt förarbetena till SoL, är att ge ”omvårdnad, stöd och behandling”. Självfallet ingår också en hel del stöd i omvårdnadsbegreppet, även om stöd används för att beskriva innehållet i placeringsformen stödboende (se avsnitt 10.5.3).

Innebörden i den benämning som föreslås, hem för omvårdnad och behandling (HOB), är att verksamheten kan erbjuda antingen omvårdnad eller behandling oavsett om den vänder sig till barn eller vuxna. Utredningen anser dock att orden omvårdnad och behandling inte ska utesluta varandra, dvs. de bör bindas ihop av ett *och*, inte ett *eller*. Även om huvudsyftet många gånger vid vård på institution är behandling, dvs. någon form av förändringsarbete, är det svårt att utesluta inslag av omvårdnad. Även det omvända kan gälla, dvs. att en individ är placerad för omvårdnad men att pedagogiska inslag m.m. ingår i vården, vilket kan anses gränsa till behandling.

Vissa HVB benämns akut- och utredningshem och även andra HVB kan få utredningsuppdrag från socialtjänsten. Utredningen anser att en sådan inriktning ryms inom begreppet omvårdnad. Ett utredningsuppdrag har ofta föregåtts av en period av tilltagande missförhållanden och barnet eller den unge befinner sig i en osäker situation som motiverar inslag av omvårdnad. Utredningen kan rimligen inte bedrivas utan att barnet eller den unge samtidigt får ett gott omhändertagande.

---

³⁴ SOU 2008:113 s. 239.

Personalen ska vara tillgänglig i verksamhetens lokaler

Utgångspunkten för definitionen av HOB är innehållet i verksamheten, dvs. omvårdnad och behandling. Utredningen ser dock ett behov av att avgränsa placeringsformen ytterligare, särskilt i förhållande till den nya placeringsformen stödboende, som föreslås i kap. 10. Utredningen föreslår därför att det även ska framgå av definitionen att det i ett HOB ska finnas personal tillgänglig i verksamhetens lokaler.

Målgruppen för HOB är såväl barn och unga som vuxna med varierande behov och problembilder. Gemensamt är att de har behov av professionella insatser av personal mer eller mindre kontinuerligt, vilket innebär att det måste finnas personal tillgänglig dygnet runt i verksamhetens lokaler. Däremot kan personalens fysiska tillgänglighet i anslutning till boendedelen variera beroende på i vilket skede vården befinner sig i. I ett utslussningsskede kan det exempelvis vara lämpligt att ungdomar får möjlighet att flytta till en utslussningslägenhet i anslutning till institutionen för att förbereda sig för livet utanför institutionen.

Ett utmärkande kännetecken för HOB är också den kollektiva miljön, även om det undantagsvis förekommer att individer behöver vårdas individuellt med ständigt tillgänglig personal.

En tydligare benämning och definition

Utredningen föreslår sammanfattningsvis att benämningen hem för vård eller boende ändras till *hem för omvårdnad och behandling*. Definitionen i 3 kap. 1 § första stycket SoF föreslås få följande lydelse: ”Med hem för omvårdnad och behandling avses ett boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda för omvårdnad och behandling av personal som finns tillgänglig i verksamhetens lokaler (HOB). Om ett sådant hem drivs av ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ krävs dessutom att den bedrivs som näringsverksamhet.”

I den föreslagna definitionen av familjehem har ”yrkesmässigt” i klargörande syfte ersatts med ”som näringsverksamhet” (se avsnitt 5.7.4) och följaktligen bör begreppet yrkesmässigt även ändras i definitionen av HOB.

Konsekvenser av förslaget

Den ändrade definitionen påverkar inte dagens praxis när det gäller vilka verksamheter som är att betrakta som tillståndspliktiga HVB för barn och unga. Däremot kan de enskilda HVB för vuxna som erbjuder omvårdnad, men inte behandling, med stöd av den nya definitionen komma att omfattas av tillståndsplikt.

Detta delbetänkande har fokus på placeringsformer snarare än innehållet i vården, som däremot kommer att behandlas i utredningens slutbetänkande. Utredningen vill dock redan i detta sammanhang framhålla att HOB i framtiden behöver differentieras mer utifrån olika målgruppers behov. Det behöver också finnas en flexibilitet när det gäller kraven på lokaler och personal, beroende bland annat på målgruppen samt om vården är i ett inledande skede eller i ett utslussningsskede.

Om barnet är i behov av hälso- och sjukvårdsinsatser

Den vårdsinsats som ges i ett HOB kan befinna sig i gränslandet mellan sociala insatser och hälso- och sjukvårdsinsatser. Kommunen har inte något hälso- och sjukvårdsansvar vid en placering i ett HOB. Hur barnets behov av t.ex. psykiatrisk vård ska tillgodoses måste således lösas i samförstånd innan beslut fattas om placering. Lämpligen kan det göras inom ramen för en sådan individuell planering som avses i 2 kap. 7 § SoL respektive 3 f § HSL.³⁵

---

³⁵ Jfr SKL (2013b) s. 23.

6 Krav på familjehem och jourhem

6.1 Uppdraget

Enligt direktiven ska utredningen analysera om kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet ytterligare kan skärpas för att ge förutsättningar för en god och säker vård.

6.2 Hemmet ska vara utrett av en socialnämnd

Socialnämnden får inte lämna medgivande (avser s.k. privatplaceringar) eller fatta beslut om vård (avser placering på grund av vårdbehov) utan att förhållandena i och förutsättningarna för vård i hemmet är utredda av en socialnämnd (6 kap. 6 § andra stycket SoL). Bestämmelsen ger utrymme för att godta en utredning av en annan socialnämnd. Däremot kan inte en utredning som genomförs av en privat verksamhet ligga till grund för ett placeringsbeslut. JO har bedömt att utredning av ett familjehem är att betrakta som myndighetsutövning, som inte, enligt 12 kap. 4 § andra stycket regeringsformen (RF), kan överlämnas åt andra juridiska personer och enskilda individer utan stöd i lag.¹

Om socialnämndens prövning gäller ett tilltänkt enskilt hem i en annan kommun, ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut om placering. Om det finns någon i det enskilda hemmet som vistas där efter beslut av en annan kommun, ska nämnden informera och samråda även med den kommunen. Detta framgår av 6 kap. 6 a § SoL och gäller även vid jourhemsplacering.

Vid en familjehemsutredning fattas inte något beslut om att den presumtiva familjehemsföräldern/familjen är godkänd för uppdrag som familjehem. Godkännandet anses inkludera vid ett eventuellt

---

¹ Prop. 2006/07:129 s. 58 f.

framtida beslut om placering av ett specifikt barn. När det gäller jourhem måste däremot hemmet av praktiska skäl vara godkänt i förväg även om det inte följer av bestämmelsen (se vidare nästa kapitel). Som jämförelse kan nämnas att en utredning för medgivande till adoption respektive privatplacering alltid mynnar ut i ett ställningstagande till om medgivande kan beviljas eller inte. Beslutet om medgivande är i båda fallen överklagningsbara.

Tilläggs kan att det är oklart enligt vilken bestämmelse en utredning av familjehem och jourhem bedrivs. Den generella bestämmelsen om utredningar inom socialtjänsten, 11 kap. 1 § SoL, uppfattas huvudsakligen ta sikte på utredningar av enskildas behov av stöd och hjälp.

6.3 Inga lagstadgade krav på familjehem och jourhem

Det ställs inga uttryckliga krav på familjehem och jourhem i lag eller förordning. Som jämförelse kan nämnas att specifika krav anges i SoL på adoptivföräldrars lämplighet vid internationella adoptioner. Enligt 6 kap. 12 § SoL får medgivande endast lämnas om den sökande är lämplig att adoptera. Vid bedömningen ska särskild hänsyn tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn, deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandes ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Sökanden ska vidare ha deltagit i av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption.

6.4 Utredningens innehåll och metoder

Med stöd av bemyndigande i 8 kap. 1 § 1 SoF har Socialstyrelsen utfärdat föreskrifter om vad utredningen av familjehem och jourhem ska innehålla och vilka informationskällor som ska användas. Dessa föreskrifter och tillhörande allmänna råd trädde i kraft den 1 oktober 2012. Vad som sägs i dessa om familjehem och familjehemsföräldrar gäller även för jourhem och jourhemsföräldrar.²

---

² SOSFS 2012:11.

6.4.1 Utredningsområden

Utredningen av ett familjehem kan göras med eller utan ett visst barn i åtanke. Enligt Socialstyrelsens föreskrifter ska en bedömning göras av hemmets allmänna förutsättningar att erbjuda barn och unga vård som är trygg, säker, ändamålsenlig och präglad av kontinuitet. Om ett visst barn eller ung person finns i åtanke för placering, ska socialnämnden dessutom bedöma om hemmet har förutsättningar att tillgodose hans eller hennes specifika behov.³

Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma förekomsten av våld mot närstående, annan brottslighet, missbruk eller andra omständigheter i det tilltänkta familjehemmet som kan äventyra ett barns eller en ung persons trygghet och säkerhet. Vad som sägs om familjehemsföräldrar i föreskrifterna gäller även jourhemsföräldrar.

Utredningen av hemmets lämplighet ska, enligt Socialstyrelsens föreskrifter, omfatta uppgifter om

1. familjens sammansättning, bakgrund, livssituation och levnadsvanor,
2. boende och närmiljö,
3. varje tilltänkt familjehemsförälders personliga förutsättningar, egenskaper och omsorgsförmåga, samt
4. varje tilltänkt familjehemsförälders inställning till uppdraget.

6.4.2 Bedömningen

Socialstyrelsen har också utfärdat allmänna råd om vad som särskilt bör beaktas inom vart och ett av de fyra ”utredningsområden” som föreskrifterna omfattar.⁴ Dessa allmänna råd kan vara ett stöd för bedömningen, dels av hemmets allmänna lämplighet, dels av om hemmet inför en placering kan tillgodose det specifika barnets eller den unges behov.

Av de allmänna råden framgår att tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar bör vara mogna och känslomässigt tillgängliga samt ha

- tid och engagemang för uppdraget,
- en stabil social situation,

³ 4 kap. 1 § SOSFS 2012:11.

⁴ Allmänna råd till 4 kap. 3 § SOSFS 2012:11.

- goda inbördes relationer,
- tillgång till ett stödjande nätverk,
- den hälsa, psykiska stabilitet och uthållighet som uppdraget kräver,
- kunskap, erfarenhet och förmåga att ge den omsorg och vägledning som ett placerat barn eller en ung person behöver samt
- god samarbetsförmåga och beredskap att söka och ta emot hjälp.

Vad gäller boende och närmiljö bör särskilt beaktas om ett barn eller en ung person kan erbjudas ett eget rum, en trygg och säker miljö och en stimulerande fritid.

Tilltänkta jourhemsföräldrar bör också ha förmåga att hantera krisreaktioner hos barn och unga och de upprepade separationer som uppdraget innebär.

Det är också viktigt att personerna som utreds är införstådda med vad uppdraget innebär. Enligt de allmänna råden bör särskilt beaktas hur en tilltänkt familjehemsförälder ställer sig till att

- stödja barnet eller den unge i kontakten med närstående,
- bidra till att barnets eller den unges behov av hälso- och sjukvård och tandvård tillgodoses,
- stödja barnet eller den unge i skolarbetet och informera sig om hans eller hennes studiesituation och
- fortsätta ha kontakt med barnet eller den unge även sedan placeringen i familjehemmet har upphört.

I utredningen bör även beaktas vilken inställning barn och unga som redan bor i familjehemmet har till att barn eller unga placeras där.

6.4.3 Informationskällor

Enligt föreskrifterna ska en utredning alltid omfatta intervjuer med de tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrarna, hembesök, referenstagning och registerkontroll i socialnämndens eget register. Om andra kommuner har, eller under de senaste fem åren har haft, barn eller unga placerade i hemmet ska referenser på varje tilltänkt

familjehemsförälder efter samtycke från denne begäras från dessa kommuner.

Ingen obligatorisk kontroll i polisens register

Socialtjänsten kan inhämta uppgifter om tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar i polisens misstanke- och belastningsregister med stöd av 4 § 9 förordningen (1999:1135) om misstankeregister och 11 § 8 förordningen (1999:1134) om belastningsregister, vilket också torde vara rutin i flertalet kommuner. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd bör uppgifter hämtas in bland annat från dessa register.⁵ Däremot finns det inget krav i lag eller föreskrifter att socialnämnden alltid ska hämta in sådana registeruppgifter.

Socialstyrelsen har tillskrivit Socialdepartementet med förslag om obligatorisk polisregisterkontroll för tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar. Syftet är att öka skyddet för barn mot att de utsätts för övergrepp, kränkningar eller annat skadligt inflytande från personer som finns i barnens närmaste omgivning. Socialstyrelsen bedömer att de skyddsskäl som är bakgrunden till den obligatoriska registerkontrollen av personal vid HVB som tar emot barn och unga i minst lika hög grad måste anses gälla vid placering av barn i familjehem och jourhem. I ett familjehem vistas barnet med mindre insyn och kontroll, i längre perioder och ofta i yngre år. De skäl som talade för införandet av en obligatorisk registerkontroll för personal vid HVB talar därför, enligt Socialstyrelsen, med styrka för en obligatorisk kontroll även för tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar.⁶ Socialdepartementet har genom beslut den 30 oktober 2012 överlämnat ovan nämnda skrivelse från Socialstyrelsen för att handläggas inom ramen för denna utredning.

6.4.4 Utredningsmetoder

Med syftet att öka kvalitet och likvärdighet i sättet att utreda familjehem har Socialstyrelsen utvecklat en metod för initial bedömning vid rekrytering av familjehem. Metoden består av ett bedömningsinstrument, en bedömningsmall och en manual. Syftet med den initiala bedömningen är att klargöra att det inte före-

⁵ Allmänna råd till 4 kap. 4 § SOSFS 2012:11.

⁶ Skrivelse från Socialstyrelsen 2012-05-23 som överlämnats av Socialdepartementet till utredningen 2012-11-01.

kommer förhållanden eller faktorer som utgör risk för det barn som ska placeras. De familjer som bedöms vara lämpliga går vidare till fortsatt utredning.⁷

I dag förekommer framförallt två metoder för utredning och bedömning av presumtiva familjehem, nämligen Kälvesten och PRIDE (Parents Resources for Information). Kälvestensmetoden bygger på en halvstrukturerad familjeintervju som genomförs med de tilltänkta familjehemsföräldrarna var för sig. Svaren tolkas sedan med hjälp av en person som har genomgått utbildning i metodiken. PRIDE används i Sverige i första hand som ett utbildningsprogram, men är avsett att också användas i den initiala fasen av utredningen. Tillsammans med en ledare och erfaren familjehemsförälder träffas en grupp blivande familjehemsföräldrar vid tio tillfällen och går igenom fem s.k. kompetensområden. Praktiska inlevelseövningar är en viktig del i utbildningen. Vid sidan av dessa metoder har också flera kommuner börjat anpassa sina familjehemsutredningar efter BBIC-systemets grundstruktur.⁸

6.5 Krav på socialnämnden att tillhandahålla utbildning

Socialnämnden är skyldig att tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden avser att anlita för vård av barn i familjehem eller jourhem (6 kap. 6 c § SoL). Enligt propositionen är det inget som hindrar att socialtjänsten också ställer krav på genomgången utbildning innan ett hem godkänns. I övrigt hänvisas i propositionen till att direktiven till denna utredning även innefattar en analys av om kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet ytterligare kan skärpas. I direktiven nämns Upprättelseutredningens förslag att kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet borde skärpas. Denna utredning föreslog bland annat att utbildning inför en placering bör vara ett krav och att det bör regleras vad en utredning av familjehem och jourhem ska omfatta.⁹

I sammanhanget kan nämnas att vid adoption av utländskt barn är det ett krav för medgivande att sökanden har deltagit i, av kommunen anvisad, föräldrautbildning (6 kap. 12 § SoL).

---

⁷ Socialstyrelsen (2012a) s. 84 f.

⁸ Socialstyrelsen (2013b) s. 84.

⁹ Prop. 2012/13:10 s. 72 f.

Socialstyrelsen har tagit fram ett utbildningsmaterial för familjehem och en manual för utbildare. Utbildningen omfattar bland annat ramarna för uppdraget och ansvarsfördelningen mellan socialtjänsten och familjehemmet. Utbildningen ger också baskunskaper om barns utveckling och kunskap om hur familjehemsföräldrar kan möta barns reaktioner och behov samt hur de kan vägleda och fostra barn på ett konstruktivt sätt. Den omfattar också frågor som rör kontakten med barnets ursprungsfamilj och hur uppdraget kan påverka den egna familjen. Vidare behandlas i materialet vikten av att familjehemsföräldrar stödjer barnets skolgång och bidrar till en god hälsa.¹⁰

6.6 Socialnämnden måste teckna avtal med familjehem

För att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan socialnämnden och familjehemmet har en bestämmelse införts om att nämnden har ansvar att ingå avtal med dem som nämnden avser att anlita som familjehem (6 kap. 6 b § SoL). Uppdragets komplexitet gör, enligt förarbetena, det angeläget att tydligt klargöra nämndens krav på familjehemmet i förhållande till nämndens ansvar. Det är nödvändigt för att barnet ska få det stöd och de insatser som finns angivna i de planer som ska upprättas enligt lag. Enligt författningskommentaren ska avtalet innehålla vad som ingår i nämndens respektive familjehemmets ansvar för att olika insatser kommer till stånd och för att målen i vård- och genomförandeplanen uppnås. Avtalet bör även innehålla övriga rättigheter och skyldigheter som nämnden respektive familjehemmet har. Därutöver bör avtalet innehålla uppgifter om uppdragets omfattning, uppsägningstider och ersättning. Det bör också framgå vad som gäller om familjehemmet vill ta emot ytterligare barn.¹¹

6.7 Förbud att ta emot andras barn i sitt hem

Socialnämnden ska, enligt 3 kap. 3 a § SoL, se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och

¹⁰ Socialstyrelsen (2013e) s. 37.

¹¹ Prop. 2012/13:10 s. 70 f. och s. 129 f.

ungdom. Socialnämnden ska också, enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd, fastställa rutiner för hur vården ska planeras och följas så att missförhållanden kan uppmärksammas och åtgärdas i ett tidigt skede.¹²

När ett barns bästa kräver det får socialnämnden, enligt 5 kap. 2 § SoL, förbjuda eller begränsa möjligheterna för en person som har sitt hem inom kommunen att i hemmet ta emot andras barn. Bestämmelsen förtydligades i slutet av 1990-talet för att kunna omfatta alla situationer där en person i sitt hem tar emot andras underåriga barn. I propositionen konstaterades att det är sällsynt att regeln tillämpas, men att den ändå bör finnas kvar och utvidgas. Liksom tidigare skulle bestämmelsen vara tillämplig ifråga om privata familjedaghem och feriehem.¹³ Det tydliggjordes att bestämmelsen även ska vara tillämplig när det gäller feriehemsplaceringar för barn i utlandet och också kunna användas för att komma tillrätta med missförhållanden i en kontaktfamilj eller i ett jour- eller beredskapshem, som anlitas av andra kommuner. Slutligen konstaterades i propositionen att regeln kan tillämpas när en kommun vill förbjuda ett i kommunen beläget hem att erbjuda sina tjänster som familjehem åt andra kommuner.¹⁴

6.8 Tillsyn av familjehems- och jourhemsvården

Av 13 kap. 1 § SoL följer att Inspektionen för vård och omsorg (IVO) bland annat har tillsyn över socialtjänsten, den verksamhet som Statens institutionsstyrelse (SiS) ansvarar för och enskilda HVB. Tillsynsansvaret omfattar även verksamhet som en kommun genom avtal har överlämnat till enskild att utföra och annan enskild verksamhet som kommunen upphandlar tjänster från. Det innebär att tillsynen omfattar familjehem, jourhem och även verksamheter som bedriver förstärkt familjehemsvård. Det finns dock ingen lagstadgad kontinuerlig och samordnad tillsyn över familjehemsvården, motsvarande den som är särskilt lagstadgad för HVB-verksamheten. I praktiken berörs socialtjänstens familjehems- och jourhemsverksamhet sällan av tillsyn och de enskilda hemmen berörs endast av tillsyn vid klagomål från enskilda personer.

---

¹² 2 kap. 2 § SOSFS 2012:11.

¹³ Feriehem är benämningen på enskilda hem som tar emot barn för sommarvistelse. Denna form av barnomsorg, som utreddes och godkändes av socialnämnden, var vanlig under en stor del av 1900-talet.

¹⁴ Prop. 1996/97:124 s. 116.

En försöksverksamhet med tillsynsombud efter norsk modell har pågått under åren 2010–2013 och omfattat 58 barn. Syftet med försöksverksamheten har varit att bedöma om de familjehemsplacerade barnens situation har förbättrats med ett tillsynsombud. Försöket utvärderas av Örebro universitet med hjälp av en kontrollgrupp med 32 barn, dvs. familjehemsplacerade barn som inte har haft något tillsynsombud. En delrapport överlämnades till regeringen i oktober 2013. Slutrapporten med utvärderingsresultaten kommer att redovisas senast i oktober 2014.¹⁵

6.9 Medgivande för privatplacering

Stadigvarande vård och fostran i ett annat enskilt hem än det egna kräver med dagens lagstiftning antingen beslut om vård i ett familjehem eller medgivande från socialnämnden för en s.k. privatplacering. Båda situationerna anges i samma mening i 6 kap. 6 § första stycket SoL vilket ofta ger upphov till missförstånd. Vissa av utredningens förslag i detta kapitel omfattar även privatplaceringar. Därför återges reglerna för privatplacering i korthet här.

En överenskommelse mellan vårdnadshavaren och ett annat enskilt hem om att ta emot ett barn för stadigvarande vård och fostran förutsätter att socialnämnden har lämnat medgivande till hemmet, enligt 6 kap. 6 § första stycket SoL. Kravet på medgivande gäller barn upp till 18 år, men inte när barnet flyttar till förälder som inte är vårdnadshavare eller till någon annan som har vårdnaden om honom eller henne. Enligt förarbetena krävs inte heller medgivande när ungdomar i de övre åldersskikten lämnar föräldrahemmet för att bo hos andra, t.ex. studera på annan ort.¹⁶

Socialnämnden får inte, enligt 6 kap. 6 § andra stycket SoL, lämna medgivande utan att förhållandena i det enskilda hemmet är utredda av socialnämnd. Informations- och samrådsskyldigheten enligt 6 kap. 6 a § SoL gäller även vid medgivande för privatplacering. Enligt Socialstyrelsen behöver socialnämnden även skaffa sig en viss kännedom om barnet, dess behov och skälet till den privata placeringen. Det kan nämligen inte uteslutas att barnets situation är sådan att en familjehemsplacering är motiverad.¹⁷ Om det i samband med medgivandeutredningen framkommer uppgifter

---

¹⁵ Inspektionen för vård och omsorg (2013).

¹⁶ Prop. 1979/80:1 del A s. 538.

¹⁷ Socialstyrelsen (2013b) s. 70.

som visar att barnet kan vara i behov av stöd eller skydd från socialtjänsten ska en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL inledas.¹⁸ Enligt 16 kap. 3 § SoL får socialnämndens beslut i fråga om medgivande för privatplacering överklagas till förvaltningsrätten.

Utredningen genomförs efter ansökan av den person/de personer som ska ta hand om barnet. Om det enskilda hemmet finns i annan kommun än den egna ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan nämnden beslutar om medgivande.

Den socialnämnd som har beslutat om medgivande för privatplacering ska, enligt 6 kap. 9 § SoL, uppfylla ansvaret enligt 6 kap. 7 § SoL. Det betyder att nämnden ska medverka till att barnet får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden, verka för att barnet får lämplig utbildning och den hälso- och sjukvård det behöver samt lämna vårdnadshavarna och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp.

De privatplacerade barnen omfattas inte av bestämmelsen om socialnämndens skyldighet att noga följa vården enligt 6 kap. 7 b § SoL. De omfattas inte heller av bestämmelsen om socialnämndens skyldighet att, efter tre år i samma hem, särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Däremot gäller bestämmelserna i 6 kap. 8 § första stycket SoL även privatplaceringar, dvs. skyldigheten att minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur den bör inriktas och utformas. Socialnämnden kan också besluta att barnet inte får flytta från det enskilda hemmet, s.k. flyttningsförbud, som regleras i 24 § LVU.

Barnskyddsutredningen föreslog att socialnämndens ansvar skulle begränsas till medgivandeutredningen. Förslaget ledde dock inte till lagstiftning, förutom i ett avseende, nämligen att socialnämnden inte längre är skyldig att lämna den som vårdar barn i ett annat enskilt hem råd, stöd och annan hjälp.¹⁹

---

¹⁸ Prop. 2012/13:10 s. 86.

¹⁹ Prop. 2012/13:10 s. 87.

6.10 Utredningens överväganden och förslag

6.10.1 Inledande överväganden

För att så långt möjligt säkerställa tryggheten och säkerheten för placerade barn krävs att familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet är noggrant utredd. Utredningen anser att det ska framgå av lagen vad utredningen ska omfatta och vad som ska tillmätas vikt vid bedömningen. Handläggningen vid utredning av familjehem och jourhem bör också präglas av större rättssäkerhet. I dag är det oklart enligt vilken bestämmelse en utredning av ett presumtivt familjehem eller jourhem bedrivs. Utredningen utmynnar inte heller i något beslut om att hemmet är godkänt för ett sådant uppdrag, eftersom godkännandet anses inkluderas i beslutet om placering av ett visst barn i det aktuella hemmet.

Med hänsyn till att de barn som placeras i familjehem och jourhem ofta är i behov av särskilt stöd är det angeläget att familjehems- och jourhemsföräldrar får såväl utbildning som stöd och handledning. Socialnämnden har i dag skyldighet att tillhandahålla den utbildning som behövs för familjehem och jourhem samt ge råd och stöd. Det finns dock inget krav på att familjehems- och jourhemsföräldrar ska ha genomgått utbildning för att få ta emot ett barn.

Det är viktigt att socialnämnden har tydliga rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden i samhällsvården mot bakgrund av den kunskap som finns om att vanvård även i viss utsträckning förekommer i dag. Utredningen har också uppmärksammat att den statliga tillsynen av familjehems- och jourhemsvården är eftersatt. Familjehems- och jourhemsverksamheten omfattas inte av någon särskild statlig tillsyn, motsvarande den som gäller för HVB-vården.

6.10.2 Utredning av familjehems och jourhems allmänna lämplighet och beslut om medgivande

Utredningens förslag: En bestämmelse förs in i SoL om utredningen av familjehems och jourhems allmänna lämplighet för att tydliggöra att denna utredning har ett annat syfte än en utredning som bedrivs enligt 11 kap. 1 § SoL. Utredningen ska

leda fram till ett beslut i frågan om medgivande. Ett beslut om att inte lämna medgivande ska inte kunna överklagas.

En bedömning ska göras av hemmets allmänna förutsättningar att erbjuda barn en god omvårdnad och fostran. Vid denna bedömning ska särskild hänsyn tas till de tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrarnas personliga egenskaper, hälsa och sociala förhållanden samt deras förmåga att ge den omvårdnad och fostran som placerade barn i allmänhet behöver.

Socialnämndens allmänna utredningsansvar

Socialnämndens utredningsansvar regleras i 11 kap. 1 § SoL och gäller såväl vuxna som barn. Av bestämmelsen framgår att socialnämnden utan dröjsmål ska inleda utredning om vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Angående bestämmelsens räckvidd har i förarbeten uttalats att med utredning avses all den verksamhet som syftar till att göra det möjligt för nämnden att fatta beslut i ett ärende hos denna.²⁰ Ett ärende kan uppkomma hos socialnämnden på i princip tre olika sätt: genom ansökan, anmälan eller på annat sätt.²¹ En ansökan ska alltid utredas och leda till ett beslut medan frågan om en anmälan ska utredas eller inte får avgöras från fall till fall efter en s.k. förhandsbedömning. Bestämmelsens formulering ”på annat sätt” kan syfta på en begäran om yttrande från åklagare eller domstol eller socialtjänstens egna iakttagelser om att ett barn far illa. När en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL har inletts blir bestämmelserna i förvaltningslagen (1986:223, FL) om bland annat kommunikering och rätt till företräde inför beslutsfattaren tillämpliga.

Utredningsbestämmelsen i 11 kap. 1 § SoL är visserligen generell till sin karaktär, men handlar framförallt om socialtjänstens ansvar för att tillgodose enskildas behov av stöd och hjälp. I ett förarbetsuttalande, som diskuterar frågan om huruvida utredningen av familjehem är att betrakta som myndighetsutövning, konstaterades att en utredning av ett familjehem inte helt kan jämföras med utredningar som berörs av 11 kap. 1 § SoL.²²

²⁰ Prop. 1979/80:1 del A s. 397 f.

²¹ Socialstyrelsen (2010) s. 75.

²² Prop. 2006/07:129 s. 58 f.

En särskild bestämmelse om utredning av familjehem och jourhem

En utredning av en persons eller familjs allmänna lämplighet för ett uppdrag för socialtjänstens räkning har närmast karaktären av rekrytering av en medarbetare, utan att för den skull vara ett personalärende. Presumtiva familjehems- och jourhemsföräldrar kan anmäla sitt intresse, men kan också bli kontaktade efter förslag från ett barns nätverk eller någon annan. De kan också sedan tidigare vara anlitade av socialtjänsten för liknande uppdrag. Rekryteringen av ett familjehem eller ett jourhem kan innehålla andra moment, innan det blir aktuellt att påbörja en utredning. Det kan exempelvis hämtas in information med stöd av det bedömningsinstrument som Socialstyrelsen har tagit fram för den initiala bedömningen av presumtiva familjehem och jourhem.

Det har funnits en osäkerhet om vilka regler som gäller vid utredning av familjehem och jourhem, exempelvis vad gäller dokumentation och sekretess. I viss mån kan den ha minskat genom det vägledande material som Socialstyrelsen publicerade 2013. Av Socialstyrelsens handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter när barn placeras framgår i korthet följande. En akt bör upprättas som ska hållas åtskild från den persons akt som uppdraget eventuellt kommer att gälla. Om utredningen avbryts är det viktigt att orsakerna till detta dokumenteras. Om hela utredningsprocessen fullföljs görs slutligen en samlad bedömning av personens/hemmets allmänna lämplighet. Bedömningen och de uppgifter som ligger till grund för denna ska, enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd, sammanställas i en familjehemsutredning.²³ Familjehemsutredningen, inklusive vilka ersättningar som ska utbetalas till hemmet, omfattas av bestämmelserna om socialtjänstsekretess enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400, OSL).²⁴

Utredningen anser att det är viktigt att det inte råder någon tvekan om vilka regler som är tillämpliga när en utredning av familjehem och jourhem inleds. Utredningen föreslår därför att en särskild bestämmelse förs in i SoL om utredning av familjehem och jourhem. Det klargör bland annat att denna utredning har ett annat syfte än en utredning som bedrivs enligt 11 kap. 1 § SoL.

Förslaget innebär att skyndsamhetskravet enligt 11 kap. 1 § SoL och de särskilda befogenheter som socialnämnden har vid en utred-

²³ 4 kap. 8 § SOSFS 2012:11.

²⁴ Socialstyrelsen (2013b) s. 207.

ning av ett barns behov enligt 11 kap. 2 § SoL inte blir tillämpliga vid utredningar av familjehem och jourhem. Reglerna om dokumentation, enligt 11 kap. 5 och 6 §§ SoL, och sekretess inom socialtjänsten, enligt 26 kap. 1 § OSL blir dock tillämpliga. Se vidare angående konsekvenser för partsinsynen i det följande. Liksom dagens bestämmelse i 6 kap. 6 § SoL ska den nya bestämmelsen lämna utrymme för att, efter överenskommelse mellan kommunerna, godta en annan socialnämnds utredning som underlag.²⁵

Utredningen föreslår vidare att utredning av ett enskilt hem som har ansökt om medgivande för att ta emot ett s.k. privat-placerat barn ska bedrivas enligt en särskild bestämmelse för att öka tydligheten, eftersom reglerna i viss mån skiljer sig åt i förhållande till utredning och medgivande för familjehem och jourhem (se särskilt avsnitt). Utredningen har övervägt om även utredningar om medgivande till adoption enligt 6 kap. 12 § SoL ska bedrivas med stöd av den nya utredningsbestämmelse som föreslås. Adoptionsutredningar är dock av en annan karaktär eftersom sökanden i dessa fall har en rätt att bli utredda av socialnämnden. Sådana utredningar måste inledas utan dröjsmål. Utredningen anser därför att utredningar om medgivande till adoption även fortsatt ska bedrivas med stöd av 11 kap. 1 § SoL.

Konsekvenser för partsinsynen

Enligt 10 kap. 3 § OSL hindrar sekretess inte att den som är part hos en myndighet tar del av en handling eller annat material i ärendet.²⁶ Av dagens reglering, som innebär att medgivandet av familjehemsföräldrarna är inkluderat i beslutet om vård enligt SoL eller LVU, följer att familjehemsutredningen ingår som en del av beslutsunderlaget i frågan om placering utanför hemmet. Vårdnadshavare och barn har därmed i princip rätt till full insyn i familjehemsutredningen. Enligt JO ska barnets vårdnadshavare som regel få ta del av uppgifter som tillförts familjehemsutredningen, eftersom denne har ett starkt intresse i frågan om hemmet är lämpligt att ta emot dess barn.²⁷ Det har dock framförts till utredningen att det inte alltid är lämpligt att integritetskänsliga uppgifter

²⁵ Prop. 2006/07:129 s. 59.

²⁶ Rätten till insyn kan i undantagsfall inskränkas om det med hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att en sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs för parten.

²⁷ JO 2002/03 s. 210.

om familjehemsföräldrarna lämnas ut till vårdnadshavare och barn. Socialstyrelsen har i sin handbok uttalat att en avvägning måste göras av vilka uppgifter av integritetskänslig natur som är så väsentliga för bedömningen av hemmet att de måste redovisas i den sammanställda utredningen.²⁸ Självfallet är det viktigt, enligt utredningen, att barnets vårdnadshavare får del av uppgifter som tydligt talar emot familjehemmet, t.ex. anmärkningar i polisens misstanke- eller belastningsregister. Vissa andra personliga uppgifter, som inte bedöms kunna påverka lämpligheten hos de tilltänkta familjehemsföräldrarna, behöver dock vårdnadshavarna inte ta del av.

Utredningens förslag innebär att familjehemsutredningen blir en egen utredning, frikopplad från beslutet om placering. En följd blir därmed att vårdnadshavare och barn inte längre blir parter i familjehemsutredningen och inte kommer att ha rätt till insyn i den utredningen. Däremot är de givetvis parter i den utredning som gäller beslutet om placering i ett familjehem, se nedan. I det beslutsunderlaget måste även uppgifter om familjehemmet redovisas. Vilka uppgifter från familjehemsutredningen som ska tillföras underlaget inför beslutet om placering måste bedömas utifrån vilka uppgifter som barnet och barnets vårdnadshavare behöver få ta del av för att kunna bedöma om hemmet är lämpligt. Självfallet måste t.ex. uppgifter om familjens sammansättning, boendemiljö och allmänna uppgifter om familjens bakgrund och livssituation redovisas. Även eventuella anmärkningar i polisens misstanke- och belastningsregister ska redovisas, liksom om det finns andra tveksamheter. Däremot behöver inte personliga uppgifter som saknar avgörande betydelse i bedömningen av de tilltänkta familjehemsföräldrarnas lämplighet redovisas i underlaget för placering.

Utredningen ska utmyнна i ett beslut om medgivande

Vid en ansökan om att ta emot ett visst barn för s.k. privatplacering tar socialnämnden ställning till frågan om medgivande enligt 6 kap. 6 § första stycket SoL. När det gäller en placering enligt SoL eller LVU anses däremot, enligt samma bestämmelse, medgivandet inkluderat i beslutet om vård.

Utredningen anser att det är viktigt att presumtiva familjehems- och jourhemsföräldrars intresseanmälan hanteras på ett förutsägbart och rättssäkert sätt. Det är också en viktig princip att en utred-

---

²⁸ Socialstyrelsen (2013b) s. 97.

ning avslutas med ett beslut. Därför föreslår utredningen att utredningen av ett familjehems eller jourhems allmänna lämplighet ska resultera i ett beslut i fråga om medgivande. Beslutet ska endast vara möjligt för socialnämnden att delegera till en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden (10 kap. 4 § SoL). Ett medgivande innebär inga garantier för att socialnämnden kommer att placera ett barn i det aktuella hemmet. Ett beslut om att inte lämna medgivande för familjehem eller jourhem ska inte kunna överklagas. Däremot ska den nuvarande överklagningsmöjligheten, enligt 16 kap. 3 § SoL, i fråga om medgivande för privatplacering kvarstå.

I tidigare avsnitt har tydliggjorts att en annan socialnämnds utredning om en familjs allmänna lämplighet som familjehem eller jourhem ska kunna användas som underlag. Socialnämnden måste dock fatta ett eget beslut om medgivande och göra en egen bedömning av hemmets lämplighet i förhållande till det enskilda barnets behov vid en placering i det aktuella hemmet. Att använda sig av en annan socialnämnds utredning vid beslut om vård av ett barn förutsätter också att utredningen kan anses beskriva de aktuella förhållandena i hemmet.²⁹

Utredningen har övervägt frågan om medgivanden bör vara tidsbegränsade eller gälla tills vidare och kommit fram till att behovet skiljer sig om det rör sig om medgivande för privatplacering, familjehem eller jourhem. Vid en privatplacering är medgivandet knutet till mottagande av ett visst barn och det finns därmed inget behov av tidsbegränsade medgivanden. Även privatplaceringar ska för övrigt övervägas varje halvår.

När det gäller familjehem kan det möjligen finnas behov av tidsbegränsning om tiden från utredning till placering av ett barn drar ut på tiden eller om familjen under en längre tid väljer att inte ta emot något barn i sitt hem. Emellertid är behovet av reglering tillgodosett genom Socialstyrelsens föreskrifter, av vilka det framgår att underlaget inför beslut om vård i familjehem ska innehålla en familjehemsutredning som är aktuell.³⁰ Eftersom förhållanden i en familj kan förändras på kort tid bedömer utredningen inte att det är lämpligt att i lag precisera en tid för hur länge en utredning kan anses vara aktuell. Det måste avgöras efter en professionell bedömning i varje enskilt fall om de förhållanden som förelåg då utredningen gjordes väsentligen har förändrats. Under en pågående

---

²⁹ Prop. 2006/07:129 s. 59.

³⁰ 5 kap. 1 § SOSFS 2012:11.

familjehemsplacering finns knappast något behov av att ompröva medgivandet. Enligt 6 kap. 7 b § SoL respektive 13 a § LVU ska uppföljningen av barn i familjehem bland annat innefatta regelbundna personliga besök i det hem där barnet vistas och samtal med den eller dem som tagit emot barnet i sitt hem. Ett tidsbegränsat medgivande för familjehem skulle med stor sannolikhet påverka det placerade barnets trygghet negativt, förutom att det får anses vara en onödig administrativ uppgift.

Utredningen har gjort bedömningen att medgivande för jourhem bör tidsbegränsas, med tanke på uppdragets karaktär, som bland annat innebär att det finns risk för bristfällig kontinuitet i uppföljningen. Se vidare nästa kapitel.

Lagstadgade krav på familjehems och jourhems lämplighet

I dag ställs inga krav på familjehems och jourhems lämplighet i lag eller förordning. Av SoL framgår enbart att förhållanden i och förutsättningarna för vård i hemmet ska vara utredda. Genom Socialstyrelsens föreskrifter finns numera enhetliga bestämmelser om vilket underlag som måste finnas inför bedömningen av ett presumtivt familjehems eller jourhems lämplighet och även ett stöd för bedömningen genom allmänna råd.³¹

Med hänsyn till placerade barns utsatta situation och vilket ansvar som läggs på familjehems- eller jourhemsföräldrar anser utredningen att det är viktigt att det finns lagstadgade krav, i likhet med vad som redan finns för adoptivföräldrar. Därigenom betonas vikten av att en noggrann lämplighetsprövning görs. Den tillgängliga kunskap om vad som är viktigt att ta hänsyn till vid bedömningen av ett familjehem har legat till grund för Socialstyrelsens föreskrifter och det bedömningsinstrument för den initiala bedömningen som tagits fram. Detta kunskapsunderlag, som bygger på viss forskning men framförallt erfarenhetsbaserad kunskap, utgör också grunden för utredningens förslag.

Utredningen föreslår att en bestämmelse införs i SoL om att en bedömning ska göras av hemmets allmänna förutsättningar för att erbjuda barn och unga en god omvårdnad och fostran. Vid bedömningen av om ett tilltänkt familjehem eller jourhem är lämpligt ska särskild hänsyn tas till de tilltänkta familje- eller jourhemsföräldrarnas personliga egenskaper, hälsa, sociala förhållanden samt

³¹ 4 kap. SOSFS 2012:11.

deras förmåga att ge den omsorg och vägledning som placerade barn och unga i allmänhet behöver. Bedömningen ska, som framgår ovan, leda fram till ett beslut i frågan om medgivande.

Uppmärksamma riskfaktorer

Barn som placeras i ett familjehem eller ett jourhem har rätt till en trygg och säker miljö och föräldrarna måste kunna vara förvissade om att hemmet är utrett ur alla tänkbara aspekter. Socialnämnden har ett särskilt ansvar för att barn i samhällets vård inte utsätts för övergrepp, kränkningar eller annat skadligt inflytande under sin vistelse där. En del barn och unga kan tidigare ha utsatts för övergrepp av olika slag och kan ha utvecklat ett normbrytande beteende. Det kan finnas en risk att deras utsatthet och beroendeställning utnyttjas.

Av Socialstyrelsens föreskrifter följer att socialnämnden vid rekryteringen av familjehem och jourhem särskilt ska uppmärksamma förekomsten av våld mot närstående, annan brottslighet, missbruk eller andra omständigheter. Däremot anges inte några egenskaper eller förhållanden som i alla situationer ska vara ”diskvalificerande”. Utredningen har övervägt frågan även i detta sammanhang, men bedömer att det inte är möjligt att avgränsa tydliga och entydiga generella faktorer i form av brottstyper, specifik psykisk störning, exakt tid som måste ha förflutit etc. Utredningen vill dock betona att det måste anses uteslutet att placera barn och unga i hem där någon av personerna har dömts för allvarlig våldsbrottslighet och brott mot ett barn, t.ex. i form av misshandel eller sexuella övergrepp. Däremot kan det vara svårt att sätta en exakt gräns när det gäller andra typer av brott, liksom psykisk och social problematik bakåt i tiden. Utredningen anser att Socialstyrelsens föreskrifter om att socialnämnden ska uppmärksamma vissa riskfaktorer ger tillräcklig vägledning för den professionella bedömningen. Bedömningsmetoden som Socialstyrelsens tagit fram är tänkt att tillämpas i det initiala skedet av rekryteringen och ger ett stöd för att välja bort olämpliga personer. En konsekvent tillämpning av metoden torde också öka likvärdigheten i socialnämndernas bedömning.

Om utredningen leder fram till en placering är det viktigt att även fortsättningsvis vid den kontinuerliga uppföljningen av barnets vård uppmärksamma eventuella riskfaktorer.

6.10.3 Hemmet ska ha förutsättningar att tillgodose barnets eller den unges specifika behov

Utredningens förslag: En bestämmelse förs in i SoL om att det, inför socialnämndens beslut om placering i ett familjehem eller jourhem, ska göras en bedömning av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet har.

Av Socialstyrelsen föreskrifter framgår att socialnämnden, inför ett beslut om placering av barn och unga i såväl familjehem som HVB, ska göra en bedömning av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet eller den unge har.³² Av 3 kap. 11 § SoF framgår vidare att föreståndaren för HVB vid inskrivningsbeslut (gäller såväl barn som vuxna) ska kontrollera att hemmet är lämpligt med hänsyn till den enskildes ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt.

Utredningen anser att det ska framgå även av SoL att vid en placering av ett barn i ett enskilt hem ska, utöver allmän lämplighet hemmet ha förutsättningar att möta barnets specifika behov. Såväl bedömningen av hemmets allmänna lämplighet som hur hemmet kan tillgodose det aktuella barnets behov kan självfallet göras med samma utredning som grund. Men om utredningen har gjorts utan ett specifikt barn i åtanke kan ytterligare information behöva hämtas in inför placeringen av ett enskilt barn. I ”matchningen” kan hemmets egenskaper och förutsättningar få olika dignitet beroende på det barn som ska placeras, exempelvis faktorer som har med familjens sammansättning, livssituation och levnadsvanor att göra.

Utredningen anser att det är av stor vikt att barnets och vårdnadshavarens önskemål när det gäller hemmets egenskaper efterfrågas på ett tidigt stadium och så långt möjligt kan tillgodoses. Det följer också av lagen att när ett barn ska placeras ska det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående (6 kap. 5 § SoL). Även inställningen hos barn och unga som redan bor i hemmet måste beaktas.

Liksom i dag ska gälla att socialnämnden endast kan delegera ett beslut om placering av ett barn i familjehem till en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden. Däremot

---

³² 5 kap. 1 § SOSFS.

föreslår utredningen att det ska vara möjligt att delegera beslut om placering i jourhem till tjänsteman hos nämnden.

6.10.4 Obligatorisk registerkontroll

Utredningens förslag: En bestämmelse förs in i SoL om krav på obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister vid utredningar av tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar för barn. Registerkontroll ska också göras i samband med varje ny placering av ett barn i ett familjehem och vid omprövning av medgivande för ett jourhem.

Möjlighet men inte skyldighet att inhämta uppgifter från polisens register

Ett HVB som tar emot barn får inte anställa någon utan att kontroll har gjorts i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister (1 § lagen om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn). Det gäller även den som erbjuds uppdrag eller praktiktjänstgöring. Kravet gäller oavsett vem som är huvudman och även HVB som tar emot föräldrar och barn tillsammans. Krav på obligatorisk registerkontroll finns även för personal inom pedagogisk verksamhet [2 kap. 31–33 §§ skollagen (2010:800)] och för personliga assistenter som utför vissa insatser åt barn med funktionshinder [lagen (2010:479) om registerkontroll av personal som utför vissa insatser åt barn med funktionshinder]. På dessa områden är dock den obligatoriska kontrollen begränsad till att avse endast belastningsregistret.

I dag föreligger ingen skyldighet för socialnämnden att genomföra registerkontroll av tilltänkta familjehem och jourhem. Socialnämnden har dock möjlighet att inhämta registerutdrag från både belastnings- och misstankeregistret. Med stöd av 4 § 6 och 9 förordningen om misstankeregister har socialnämnden rätt att få uppgift om misstanke om brott för vilket åtal har väckts. Enligt 11 § 5 och 8 förordningen om belastningsregister har socialnämnden rätt att ta del av uppgifter om brott som lett till någon annan påföljd än penningböter. Socialstyrelsen rekommenderar

också att så sker.³³ Även vid utredning om medgivande för privatplacering har socialnämnden en möjlighet att inhämta uppgifter ur båda registren.

Avvägning mellan risker för övergrepp och skyddet för den personliga integriteten

Avgörande för frågan om krav på en obligatorisk registerkontroll ska införas är avvägningen mellan å ena sidan intresset att minska riskerna för övergrepp i familjehems- och jourhemsvården och å andra sidan skyddet för den personliga integriteten. Ett kontrollförfarande i sig kan anses som ett intrång i den personliga integriteten, oavsett om personerna förekommer i registret eller inte. Samtidigt är det viktigt att hålla i minnet att det är frivilligt att bli utredd för ett uppdrag som familjehem eller jourhem och därmed bli föremål för granskning. Att kontrollen blir obligatorisk kan möjligen också innebära en mindre integritetskränkning. Den situation som råder i dag, där kontrollen görs rutinmässigt efter samtycke, får också anses vara mindre rättssäker.

Skälen för en kontroll väger, enligt utredningens bedömning, så tungt att det måste accepteras att skyddet för den personliga integriteten får vidkännas en viss inskränkning. Här måste särskilt framhållas Sveriges åtagande enligt barnkonventionen att vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra att barn förmås eller tvingas att delta i olagliga sexuella handlingar. Utifrån barnkonventionens perspektiv är skyddet för barnet det övergripande intresset och den vuxnes integritet får stå tillbaka för detta.

Samhället har ett särskilt ansvar

Även om det finns anledning att tro att förekomsten av övergrepp från familjehems- eller jourhemsföräldrar är förhållandevis ovanligt är det synnerligen allvarligt när det förekommer. En obligatorisk registerkontroll minskar risken för att ett familjehem anlitas där någon i hemmet har dömts eller åtalats för brott som gör dem olämpliga.

Barn som placeras i ett familjehem eller ett jourhem har rätt till en trygg miljö och deras föräldrar måste kunna utgå ifrån att de får

---

³³ SOSFS 2012:11.

den vård och omsorg de behöver och att de bemöts respektfullt. Utredningen anser att samhället har ett särskilt ansvar att förhindra att barn utsätts för övergrepp, andra kränkningar eller skadligt inflytande under sin vistelse i familjehem, i jourhem eller i annat enskilt hem, som har socialnämndens medgivande att ta emot ett barn för stadigvarande vård och fostran.

De skyddsskäl för inhämtande av uppgifter om eventuell kriminalitet vid anställning på HVB, som är bakgrunden till den obligatoriska registerkontrollen, måste i minst lika hög grad gälla vid placering i familjehem och jourhem. I ett familjehem eller annat enskilt hem vistas barnen med mindre insyn och kontroll, i längre perioder och ofta i yngre år.

Kontrollen ska omfatta både misstanke- och belastningsregistret

Lagen om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn omfattar både misstankeregistret och belastningsregistret. Även Socialstyrelsens rekommendationer om vilka registeruppgifter som bör inhämtas vid en utredning av familjehem och jourhem omfattar kontroll av båda registren. Utredningen anser därför att både misstanke- och belastningsregistret ska kontrolleras. Beträffande misstankeregistret föreslår utredningen samma begränsning som enligt lagen om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn, dvs. fall där åtal väckts, eftersom osäkerheten beträffande övriga uppgifter är så stor att det av integritetsskäl inte är lämpligt att de ingår i kontrollen. Utredningen föreslår att kontroll i misstanke- och belastningsregistret ska vara obligatoriskt i samband med utredning av tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar för ett barn. Socialnämnden avgör om en person med anteckning i ett registerutdrag likväl kan få ett medgivande. Registerkontroll ska också göras i samband med varje ny placering av ett barn i ett familjehem. Se vidare avsnitt 7.7.3 angående registerkontroll vid omprövning av medgivande för jourhem.

Utredningen har övervägt att införa en bestämmelse om återkommande registerkontroll under pågående placering men har kommit fram till att det inte behövs någon reglering om detta. Däremot anser utredningen att det är viktigt att socialtjänsten har rutiner för återkommande registerkontroller, inom ramen för sitt arbete för att öka säkerheten inom familjehemsvården.

Socialnämnden inhämtar registerutdraget

Enligt lagen om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn ska den som erbjuds en anställning eller liknande själv lämna registerutdraget till den som erbjuder anställningen. Vilka registeruppgifter ett sådant begränsat utdrag ska innehålla framgår av 8 a § förordningen om misstankeregister och 22 § fjärde stycket förordningen om belastningsregister. Socialnämnden ska själv hämta in registeruppgifterna vid utredning för uppdrag som familjehem eller jourhem (samt inför privatplacering), inför varje ny placering av ett barn i ett familjehem och vid omprövning av medgivande för uppdrag som jourhem.

Registerutdrag som socialnämnden begär med stöd av 4 § 6 och 9 förordningen om misstankeregister och 11 § 5 och 8 förordningen om belastningsregister är inte begränsade till att enbart omfatta vissa typer av brott. Det innebär att socialnämnden får del av alla de uppgifter som finns i registren.

Utredningen bör också innehålla uppgifter från andra register

Utredningen har övervägt att införa obligatorisk kontroll även i andra register vid utredning av tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrar, men anser att den nuvarande regleringen i form av föreskrifter och allmänna råd är tillräcklig.

Det framgår av Socialstyrelsens föreskrifter att socialnämnden vid en utredning av ett tilltänkt familjehem eller jourhem ska inhämta uppgifter från det egna registret, om hemmet är beläget i samma kommun som socialnämnden. Av tillhörande allmänna råd följer att registeruppgifter också, efter samtycke från den som uppgifterna gäller, bör hämtas in från socialnämnden i den kommun eller de kommuner där han eller hon har varit bosatt under de senaste fem åren. Uppgifter bör också, efter samtycke från den som uppgifterna gäller, hämtas in från Försäkringskassan och Kronofogdemyndigheten.³⁴

---

³⁴ SOSFS 2012:11

6.10.5 Krav på grundläggande utbildning

Utredningens förslag: Grundläggande utbildning ska vara ett krav för uppdrag som familjehem eller jourhem för ett barn. En bestämmelse förs in i SoL om att socialnämnden inte får anlita hem, där de blivande familjehems- eller jourhemsföräldrarna inte har genomgått eller avser att genomgå utbildning innan eller i nära anslutning till att uppdraget påbörjas.

Det finns numera ett lagstadgat krav på socialnämnden att tillhandahålla den utbildning som behövs inför placering i familjehem eller jourhem (6 kap. 6 c § SoL). Däremot är det upp till varje kommun att bestämma om utbildning ska vara ett krav för att få uppdrag som familjehem eller jourhem. Även här kan jämföras med adoption av utländskt barn, där det är ett krav för medgivande att sökanden ska ha deltagit i av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption.

Enligt Upprättelseutredningen, som föreslog utbildningskrav för familjehem och jourhem, rapporterar de kommuner som har infört utbildningskrav enbart positiva erfarenheter.³⁵ Socialstyrelsen har sedan dess tagit fram ett utbildningsmaterial som alla kommuner har tillgång till. Genom de regionala utvecklingsledarna har även förutsättningarna förbättrats när det gäller att samarbeta regionalt kring utbildning av familjehem och jourhem. Enligt uppgift från samordnaren för de regionala utvecklingsledarna på SKL har flertalet regioner planer för att genomföra samordnad utbildning för familjehem och jourhem.

Utredningen anser, mot denna bakgrund, att grundläggande utbildning ska vara obligatoriskt i samband med uppdrag som familjehem eller jourhem. Bestämmelsen föreslås omfatta familjehem och jourhem som, efter lagens ikraftträdande, står i begrepp att ta emot ett barn. Förslaget motiveras bland annat av att uppdraget är krävande. De barn som placeras anses allt oftare vara i behov av särskilt stöd och inte sällan rör det sig om ungdomar med beteendeproblem. Förutom att bygga upp en fungerande relation till barnet och hantera de situationer som uppstår i vardagen ska familjehemmet samarbeta med barnets föräldrar, med socialtjänstens företrädare och andra professionella kring planeringen av barnets vård. Det är rimligt att socialnämnden ska kunna ställa krav på familje-

---

³⁵ SOU 2011:9 s. 278.

hems- och jourhemsföräldrar att de ska genomgå utbildning. Kravet bör omfatta båda familjehemsföräldrarna i de fall familjen består av två ”föräldrar”, även om det vanligtvis bara är en av dem som uppbär arvode för uppdraget. Utbildningen ska, enligt utredningen, vara genomförd innan eller i nära anslutning till att uppdraget påbörjas. Utbildningen bör ha den omfattning och det innehåll som motsvarar Socialstyrelsens utbildning för familjehem och jourhem.

Frågan om vilken kommun som har ansvar för att erbjuda grundutbildning, när hemmet har uppdrag från flera kommuner, aktualiserades i nämnda proposition. Familjehemsföräldrarnas situation och önskemål om vad som är mest praktiskt lämpligt i sådana fall bör, enligt propositionen, vara det som avgör. Eventuella kostnader för detta bör då kunna fördelas mellan kommunerna.³⁶ Utredningen instämmer i denna bedömning.

Fortbildning och handledning

Över tid har förväntningarna och kraven på familjehem och jourhem ökat på ett påtagligt sätt och därmed behovet av utbildning. Familjehem och jourhem behöver inte bara grundutbildning utan också återkommande utbildning under placeringen. Det framgår av bestämmelsen i 6 kap. 6 § SoL att socialnämnden ska tillhandahålla den utbildning som behövs. I propositionen underströks vikten av att familjehem och jourhem får handledning och kontinuerligt stöd, även efter kontorstid, och i akuta situationer samt avlastning om barnet har stora vårdbehov. Det kan, enligt propositionen, vara lämpligt att reglera frågor om hur stöd till familjehemmet ska utformas i det avtal som ska finnas mellan socialnämnden och familjehemmet.³⁷

6.10.6 Sprida kunskap om socialnämndens ansvar då ett hem bedöms olämpligt

Utredningens förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att utarbeta och sprida information om tillämpningen av bestämmelsen i 5 kap. 2 § SoL, enligt vilken socialnämnden får förbjuda eller

³⁶ Prop. 2012/13:10 s. 72.

³⁷ Prop. 2012/13:10 s. 73.

begränsa möjligheten för en person att i hemmet ta emot andras barn.

Olämpliga hem

Inte sällan efterfrågas ett register över olämpliga hem. Bakgrunden är att hem som inte kommit ifråga som familjehem i en kommun likväl kan få uppdrag av en annan kommun eller knyts till en privat verksamhet som förmedlar hem till kommunerna. I vissa fall kan det handla om att socialnämnderna, utifrån samma information, gör olika bedömningar utifrån det barn som ska placeras eller i olika hög grad anser sig ha möjlighet att erbjuda ett kompletterande stöd. I andra fall gör bristen på hem att vissa kommuner eller organisationer sänker sina krav, vilket är klart oacceptabelt om det innebär att barnens trygghet och säkerhet äventyras. Utredningen anser att det är angeläget att komma tillrätta med problemet, men anser inte att ett register som grundar sig på bedömningar är en rimlig åtgärd ur integritets- och rättssäkerhetssynpunkt.

Utredningen bedömer att situationer där en socialtjänst erfar att en annan socialtjänst eller privat verksamhet rekryterat ett hem som den förstnämnda socialtjänsten bedömt vara mindre lämpligt bör minska till följd av åtgärder som vidtagits under senare tid. Genom ny lagstiftning har samrådsskyldigheten vid placering utvidgats till kommuner som redan har ett barn placerat i det aktuella hemmet. Vidare har kraven på referenstagning i utredningen av familjehem och jourhem skärpts genom Socialstyrelsens föreskrifter. Socialstyrelsen har också tagit fram en metod för den initiala bedömning som syftar till ökad likvärdighet i landet. Därtill kan denna utrednings förslag om obligatorisk registerkontroll och krav på utbildning för att få uppdrag som familjehem och jourhem ytterligare bidra till att rekryteringen av hem blir mer omsorgsfull och likvärdig.

Bestämmelsen används sällan

Som har framgått i bakgrunden finns en bestämmelse som gör det möjligt för socialnämnden att förbjuda eller begränsa möjligheterna för en person som har sitt hem inom kommunen att i hemmet ta emot andras barn. Även om förbudet eller begränsningen endast

gäller den egna kommunen kan informationen komma till andra kommuners kännedom i samband med samråd inför en placering eller vid referenstagning. Denna bestämmelse används emellertid mycket sällan, vilket skulle kunna tyda på att det är ovanligt med allvarliga missförhållanden. Samtidigt visade den kartläggning som Upprättelseutredningen genomförde om övergrepp och annan vård i dagens samhällsvård att socialtjänsten kände till 246 fall under åren 2008–2009. En troligare hypotes är därför att bestämmelsen inte är tillräckligt känd eller att det finns en osäkerhet kring tillämpningen. Utredningen anser att socialnämnderna exempelvis bör överväga förbud eller begränsning enligt 5 kap. 2 § SoL i de fall nämnden gör en polisanmälan eller omplacerar barn till följd av starka misstankar om missförhållanden såsom övergrepp eller allvarlig försummelse. Det bör ingå i de rutiner som ska finnas enligt 3 kap. 3 a § SoL för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet för barn och unga att överväga tillämpning av den aktuella bestämmelsen. Ett beslut att förbjuda eller begränsa möjligheten att ta emot andras barn bör följas upp och upphävas när det inte längre är motiverat.

Utredningen bedömer att det finns en kunskapsbakgrund om förekomst av övergrepp och allvarlig försummelse som talar för en mer frekvent tillämpning av bestämmelsen, men att socialtjänsten behöver vägledning om hur bestämmelsen bör tillämpas. Utredningen föreslår därför att Socialstyrelsen ges i uppdrag att utarbeta och sprida information om syftet med bestämmelsen och hur den kan tillämpas.

6.10.7 Kontinuerlig verksamhetstillsyn av familjehems- och jourhemsvården

Utredningens förslag: En bestämmelse förs in i SoF om regelbunden tillsyn av hur socialnämnderna planerar och genomför sin familjehems- och jourhemsverksamhet.

Det finns inget lagstadgat krav på statlig tillsyn av familjehemsvården på motsvarande sätt som för HVB-vården, bortsett från de fåtal verksamheter för förstärkt familjehemsvård som har HVB-tillstånd.

Utredningen konstaterar att cirka 70 procent av alla placerade barn och unga är placerade i familjehem och att denna grupp i vissa avseenden är mer utsatt jämfört med de HVB-placerade, eftersom det är mindre insyn och finns färre vuxna att vända sig till i ett familjehem. I Upprättelseutredningens kartläggning av övergrepp och allvarlig försummelse åren 2008–2009 hade den övervägande delen av de misstänkta fallen inträffat i familjehem. Familjehemsvården har inte omfattats av någon nationell tillsyn sedan åren 2006–2007 och har följaktligen inte beskrivits i tillsynsrapporter sedan denna tid.³⁸ I dag förekommer tillsyn av familjehemsverksamhet enbart vid enskilda klagomål och om en avdelning inom IVO finner anledning att initiera en verksamhetstillsyn i en enskild kommun.

Utredningen anser som huvudprincip att det inte är lämpligt att bedriva statlig tillsyn i enskilda hem, förutom då den aktualiseras till följd av enskilda personers klagomål eller i vissa fall när familjehemmet återkommande tar emot många barn samtidigt i hemmet (jfr förslaget i avsnitt 5.7.5). Däremot anser utredningen att det behövs en kontinuerlig tillsyn över hur kommunerna planerar och genomför familjehems- och jourhemsverksamheten. Varje kommun bör åtminstone bli föremål för tillsyn vart tredje eller vart fjärde år. Tillsynen ska utgå ifrån Socialstyrelsens föreskrifter om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem och HVB.³⁹ Utredningen föreslår att en bestämmelse införs i SoF om regelbunden nationell verksamhetstillsyn av jourhems- och familjehemsvården. Genom en sådan ges förutsättningar att följa utvecklingen och få en nationell bild.

6.10.8 En särskild bestämmelse om medgivande för privatplacering

Utredningens förslag: Medgivande för privatplacering ska, i klagörande syfte, regleras i en egen bestämmelse i SoL. Även vid medgivande för privatplacering ska hemmet kunna erbjuda barnet en god omvårdnad och fostran. Utredningen ska innehålla obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister.

³⁸ Länsstyrelserna (2008).

³⁹ SOSFS 2012:11.

Socialnämnden har ett betydande ansvar även vid placeringar som görs på initiativ av vårdnadshavaren och som i princip bygger på en överenskommelse mellan vårdnadshavaren och ett aktuellt hem. Utredningen har fört in begreppet privatplacering inom parentes i den särskilda bestämmelse som föreslås. Det kan visserligen ifrågasättas med hänsyn till att det i denna situation inte rör sig om en placering av socialnämnden. Begreppet är dock väl inarbetat och utredningen har därför ansett att skälen, att bidra till ökad tydlighet, har övervägt.

Utredningen anser att en särskild bestämmelse ska finnas som reglerar socialnämndens utredning och medgivande för privatplacering, skild från den som föreslås för utredning av familjehem och jourhem. Det motiveras av behovet av tydlighet, men också av att reglerna i viss mån skiljer sig åt. Bland annat får ett beslut i fråga om medgivande för privatplacering överklagas till förvaltningsrätten.

Utredningen vid medgivande för privatplacering ska omfatta en obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister. I övrigt regleras inte vad denna utredning ska omfatta. Utredningen anser dock att vägledning kan hämtas från de föreskrifter och allmänna råd som tagits fram för utredning av familjehem och jourhem.⁴⁰

6.10.9 Familjehem enligt LSS ska också vara utredda

Utredningens förslag: Ett nytt stycke tillförs 2 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade som tydliggör att de krav på utredning av familjehem som gäller enligt SoL även ska gälla för familjehem enligt LSS. Det innebär att reglerna om allmän lämplighetsbedömning och krav på medgivande blir tillämpliga vid en LSS-insats i form av familjehem, liksom bestämmelsen om att en bedömning ska göras av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet har.

Enligt 9 § 8 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) har barn, som trots olika stödåtgärder, inte kan bo hos föräldrarna rätt till boende i familjehem eller i bostad med

⁴⁰ Socialstyrelsen (2013b) s. 70.

särskild service för barn och ungdomar. Dessa boendeformer är frivilligt valda och ska i förhållande till barnets hem vara en kompletterande varaktig uppväxtmiljö. Enligt 2 § förordningen om stöd och service till vissa funktionshindrade ska med familjehem enligt LSS avses detsamma som i 3 kap. 2 § SoF. Däremot hänvisas inte till kravet på utredning av familjehem som anges i nuvarande 6 kap. 6 § SoL. I förarbetena till LSS konstateras emellertid att det bör ställas minst lika stora krav på de familjehem där barn placeras som en insats enligt LSS som de som ställs av socialtjänsten i fråga om andra familjehem.⁴¹ Lagen om registerkontroll av personal som utför vissa insatser åt barn med funktionshinder gäller samtliga insatser enligt 9 § LSS, om de innefattar insatser för barn. Det innebär att socialnämnden ska genomföra registerkontroll av tillänkta familjehemsföräldrar enligt LSS. Socialstyrelsen har i sin handbok om stöd till barn och unga med funktionsnedsättning uttalat att utredningen som föranleder själva insatsen och insatsens syfte skiljer sig åt i de olika lagstiftningarna. Insatsen familjehem enligt LSS är inte tänkt att ges för att skydda barnet eller kompensera för bristande föräldraförmåga såsom är fallet i SoL, utan insatsen ges på grund av att barnet har ett omfattande omvårdnadsbehov eller går i skola på annan ort.⁴²

Även om insatsernas syfte skiljer sig åt bör bedömningen av familjehemmens allmänna förutsättningar för att erbjuda barn och unga vård vara desamma. Utredningen anser följaktligen att de krav som föreslås ska gälla för utredning av familjehem enligt SoL även ska gälla för de familjehem där barn placeras med stöd av LSS. Utredningen föreslår därför att 2 § förordningen om stöd och service till vissa funktionshindrade tillförs ett nytt stycke som tydliggör detta.

---

⁴¹ Prop. 1992/93:159 s. 179.

⁴² Socialstyrelsen (2012c).

7 Särskilda krav vid tillfälliga placeringar

7.1 Uppdraget

Enligt direktiven ska utredningen se över om kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet bör skärpas. Vidare ska gränsdragningen mellan familjehem och hem för vård eller boende (HVB) analyseras och förslag ska lämnas till hur kraven på dessa verksamheter bör utformas för att ge förutsättningar för en god och säker vård.

Jourhemmen omfattas av de lämplighets- och utbildningskrav samt registerkontroll m.m. som utredningen föreslagit i föregående kapitel. Vidare är det som sägs om ramarna för familjehem och gränsdragningen i förhållande till HVB i kap. 5 i hög grad tillämpligt även på jourhem och de omfattas av flera av förslagen. Därutöver bedömer utredningen att det finns anledning att särskilt belysa de förutsättningar som gäller vid en tillfällig placering.

7.2 Bakgrund till att jourhem fördes in i lagen

År 2008 infördes begreppet jourhem i lagen. Med jourhem avses, enligt 6 kap. 6 § tredje stycket SoL, ett enskilt hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig vård och fostran. Det hade uppmärksammats att barn placerades tillfälligt i hem som inte var utredda och att de befann sig i denna situation allt längre. Kommunernas praxis för hur länge barnen fick vistas i jourhem varierade, men överlag tenderade placeringarna att bli allt längre på grund av svårigheter att rekrytera familjehem. Ur barnens synpunkt ansågs det angeläget att vistelsen i jourhem inte blir för långvarig.¹

---

¹ Prop. 2006/07:129 s. 60 ff.

7.2.1 Närstående ska inte betraktas som jourhem

Av förarbetena framgår att det förutsätts att ett hem vid upprepade tillfällen tar emot flera olika barn för att det ska betraktas som ett jourhem. En situation där exempelvis morföräldrar vid upprepade tillfällen vårdar ett barnbarn innebär alltså inte att morföräldrarnas hem ska betraktas som ett jourhem. Om barnet vårdas i en familj som det känner väl sedan tidigare anses hemmet inte behöva utredas på samma sätt som ett för barnet främmande hem. Påfrestningarna antas då, enligt förarbetena, vara mindre för såväl barnet som för familjen. Om socialtjänsten har anledning att misstänka att det är olämpligt för barnet att vistas i det aktuella hemmet bör nämnden inte medverka till en placering där utan att förhållandena först utreds och hemmet konstateras vara lämpligt.²

7.3 Jourhemmens allmänna lämplighet utreds

På motsvarande sätt som för familjehem gäller för jourhem det lagstadgade kravet, enligt 6 kap. 6 § tredje stycket SoL, att hemmet ska vara utrett av en socialnämnd. Likaså gäller att information och samråd, enligt 6 kap. 6 a SoL, ska ske inför en placering med den kommun där hemmet är beläget och med andra kommuner som har barn placerade i hemmet.

Av praktiska skäl kan inte ett jourhem utredas inför varje placering på motsvarande sätt som sker vid en placering i familjehem. Det ligger i sakens natur att det ofta rör sig om placering i akuta situationer, vilket innebär att jourhemmets allmänna lämplighet måste vara utredd i förväg. Den socialnämnd som har utrett hemmet fattar ett beslut som innebär ett generellt ”godkännande”, trots att det inte finns tydliga regler till stöd för en sådan ordning. Det finns därmed inte heller några regler om vad ett sådant beslut ska innehålla, om det behöver förnyas efter en tid etc. Enligt Socialstyrelsens Meddelandeblad kan nämndens ställningstagande efter utredning kompletteras med att jourhemmet är lämpligt för en viss åldersgrupp m.m. Beslutet kan också innehålla förbehåll om att hemmet bara får ta emot ett visst antal barn.³

---

² Prop. 2006/07:129 s. 61.

³ Meddelandeblad från Socialstyrelsen 2008.

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter ska beslutsunderlaget vid beslut om placering i familjehem och jourhem innehålla en aktuell familjehemsutredning.⁴ Att hemmet på ett allmänt plan anses lämpligt att ta emot barn är dock inte detsamma som att det passar ett visst barn som kanske har särskilda behov. Även i samband med en jourhemsplacering förutsätts därför att en viss lämplighetsbedömning görs av barnets specifika behov i förhållande till hemmets resurser, vilka andra barn som redan finns i hemmet etc.⁵

7.4 Vårdtiden är begränsad

De särskilda regler som gäller för jourhem innebär att vårdtiden är begränsad till två månader efter avslutad utredning, om det inte finns särskilda skäl. Ett barn som placeras akut i ett jourhem samtidigt som en utredning inleds kan således i normalfallet vara kvar i hemmet under längst sex månader.⁶ Särskilda skäl för förlängd tid i jourhem kan, enligt förarbetena till bestämmelsen om jourhem, exempelvis vara att en process om vården av barnet pågår vid förvaltningsdomstol eller att det saknas ett familjehem eller annan lämplig placeringsform. I förarbetena understryks att barnets bästa alltid ska vara avgörande i de bedömningar och beslut som görs.⁷

En tillfällig placering i barnets nätverk har ingen tidsgräns i lagen, men kan inte pågå någon längre tid eftersom placeringen då övergår till att vara stadigvarande. Det innebär att reglerna för familjehem ska tillämpas, exempelvis krav på vårdplan, genomförandeplan och en särskilt utsedd socialsekreterare. Begreppet stadigvarande vård och fostran är således centralt för vilka regler som gäller, men det finns ingen bestämd tidsgräns angiven i lag eller förarbeten.

7.5 En jourhemsplacering innebär lägre krav

Det finns inget lagstadgat krav på vårdplan respektive genomförandeplan vid en jourhemsplacering. Enligt Socialstyrelsen kan omständigheterna i det enskilda fallet dock motivera såväl vårdplan

⁴ 5 kap. 1 § SOSFS 2012:11.

⁵ Socialstyrelsen (2013b) s. 78.

⁶ Socialstyrelsen (2013b) s. 60.

⁷ Prop. 2006/07:129 s. 62.

som genomförandeplan. Om jourhemsplaceringen exempelvis görs i avvaktan på en placering i familjehem eller HVB krävs en vårdplan inför nämndens beslut om vård. Det kan också finnas skäl att upprätta en genomförandeplan om den tillfälliga placeringen, utan att det var planerat, drar ut på tiden.⁸

Det finns inte heller något krav på att nämnden ska teckna avtal med jourhemmet eller utse en särskild socialsekreterare i samband med beslut om placering i jourhem. Bestämmelsen om uppföljning efter avslutad vård oberoende av samtycke (11 kap. 4 b § SoL) gäller inte heller efter avslutad jourhemsvård.

7.6 Bristande insyn i vissa jourhem

I samband med överlämning av ett regeringsuppdrag framförde Socialstyrelsen oro för den bristande insynen i den snabbt växande jourhemsverksamheten. Dessa hem utreds inte alltid av den socialnämnd som anlitar hemmen och därför finns inte den nära anknytning till någon socialnämnd som kan vara en garant för kontinuerlig insyn. Jourhemsverksamhet bedrivs i vissa delar av landet inom ramen för privat konsulentstött verksamhet vilket ytterligare bidrar till att det uppstår ett avstånd mellan jourhemmet och den socialnämnd som har ansvaret för det placerade barnet. En tänkbar lösning på problemet med bristande insyn skulle, enligt Socialstyrelsen, kunna vara att socialnämnden i den kommun där jourhemmet är beläget har ansvar för att utreda hemmet.⁹

7.7 Utredningens överväganden och förslag

7.7.1 Inledande överväganden

Det finns flera skäl att särskilt uppmärksamma jourhemmen i översynen av kraven på kvalitet och säkerhet. Ett skäl är den omfattning jourhemmen har fått (se avsnitt 3.3.3). De har i stor utsträckning kommit att ersätta de tidigare kommunala barn- och ungdomshemmen. En utgångspunkt för denna omstrukturering är att placerade barn och unga mår bättre av att vara i en hemmiljö jämfört

---

⁸ Socialstyrelsen (2013b) s. 80.

⁹ Socialstyrelsen (2012) s. 41 f.

med en institutionsmiljö. Förutsättningarna att kunna placeras nära hemmet ökar som regel vid en jourhemsplacering. Kunskapen om kvaliteten i denna tillfälliga placeringsform är dock mycket begränsad.¹⁰

Den omständigheten att jourhemmen enbart utreds utifrån sin allmänna lämplighet och ofta är kontrakterade för ett visst antal platser gör att vissa paralleller kan dras till en mindre HVB-verksamhet. Detta intryck förstärks av att hemmen i vissa fall kan ta emot barn från olika kommuner och vara relativt självständiga i förhållande till socialtjänsten. Jourhemmen befinner sig därmed i gränslandet mellan familjehem och HVB. Jämfört med familjehem har de också en mer professionell prägel. Hemmen har beredskap för placeringar med kort varsel och ofta har minst en i familjen uppdraget som enda förvärvsarbete. I och med att placeringstiderna är kortare och att vissa jourhem tar emot barn från olika kommuner etableras inte heller motsvarande kontinuerliga kontakt mellan socialtjänst och jourhem som vid en familjehemsplacering. Det innebär att insynen i förhållandena i hemmet inte alltid säkerställs. Kraven på planering av barnets vård m.m. är samtidigt, av naturliga skäl eftersom det ska röra sig om en kortare tids placering, betydligt lägre än vid placering i familjehem eller HVB. Utredningen anser sammantaget att det finns starka skäl att försäkra sig om att en regelbunden uppföljning av förhållandena i jourhem sker, utöver den lagstadgade uppföljningen av de enskilda barnens vård.

7.7.2 En definition av jourhem förs in i SoF

Utredningens förslag: En definition av jourhem ska föras in i SoF för att tydliggöra att det är en särskild placeringsform. Enligt definitionen ska med ett jourhem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig omvårdnad och fostran och inte bedrivs som näringsverksamhet.

Skillnaden mellan familjehem och jourhem är att jourhem vid upprepade tillfällen tar emot olika barn för tillfällig vård och fostran,

¹⁰ Johansson S m.fl. (2006) s. 20.

medan ett familjehem tar emot barn för stadigvarande vård och fostran. Vårdtiden i ett jourhem får inte utan särskilda skäl överstiga två månader efter avslutad utredning. På grund av dessa särskilda regler anser utredningen att jourhem får anses vara en särskild placeringsform, vid sidan av familjehem och HVB. De ytterligare regler för jourhem som denna utredning föreslår understryker ytterligare behovet av att definiera jourhem som en särskild placeringsform.

Det finns ingen uttrycklig definition av jourhem på motsvarande sätt som finns i SoF när det gäller familjehem och HVB. Det kan bero på att lagstiftaren har betraktat jourhem som en form av familjehem. Utredningen föreslår att en definition förs in i SoF som motsvarar nuvarande reglering av jourhem i 6 kap. 6 § tredje stycket SoL, förutom att "vård" ersätts med "omvårdnad" (jämför avsnitt 5.7.3).

I definitionen av familjehem föreslås att begreppet yrkesmässigt i förtydligande syfte ersätts med orden "som näringsverksamhet". Utredningen anser att det är minst lika viktigt att tydliggöra att ett jourhem inte får bedrivas som näringsverksamhet och föreslår att det ska framgå av definitionen.

7.7.3 Medgivandet ska vara förenat med villkor och omprövas

Utredningens förslag: En bestämmelse förs in i SoL om att medgivande för uppdrag som jourhem ska vara förenat med villkor gällande målgruppen och omprövas årligen. I samband med omprövningen ska ny kontroll av jourhemsföräldrarna göras i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister. Om en annan socialnämnd än den som har utrett jourhemmet och lämnat medgivande står i begrepp att använda sig av jourhemmet kan denna, efter samtycke från jourhemsföräldrarna, hämta in den allmänna lämplighetsutredningen. Den placerande nämnden måste dock fatta ett eget beslut om medgivande.

Socialstyrelsen ges i uppdrag att, i samverkan med SKL, ta fram en mall för avtal mellan socialnämnden och ett jourhem (se avsnitt 5.7.4).

Socialnämndens ansvar för att utreda jourhem

Med dagens regelverk är det en kommuns behov av ett eller flera jourhem som styr om ett visst hem ska utredas för uppdrag som jourhem. Detsamma gäller för övrigt även familjehem. Ett enskilt hem kan således inte på eget initiativ begära att få bli utrett som jourhem för att sedan erbjuda sina tjänster till olika kommuner. Om en privat verksamhet vill etablera verksamhet med konsulentstödda jourhem måste på motsvarande sätt ett samarbete först inledas med en socialnämnd som har behov av att anlita verksamheten. Utredningen anser att den nuvarande ordningen är rimlig och ser inga skäl att föreslå någon ändring.

Medgivande för en viss målgrupp

Den ordning som föreslås gälla för utredning av familjehem och jourhem har i praktiken redan tillämpats vad gäller jourhem. Ett jourhem kan av naturliga skäl inte utredas inför varje placering eftersom placeringen ofta görs i en akut situation. Därför är det nödvändigt att det görs en utredning av jourhems allmänna lämplighet i god tid innan det blir aktuellt att placera barn tillfälligt i hemmet. Utredningen anser också att det är viktigt att avgränsa målgruppen i beslutet om medgivande till jourhemmet.

Av Socialstyrelsens allmänna råd som rör HVB framgår att personer som har olika grundproblem eller som väsentligt skiljer sig åt i ålder och mognad i regel inte bör vårdas eller behandlas tillsammans i ett HVB.¹¹ Det är självfallet lika olämpligt att blanda barn i olika åldrar och med olika problematik i ett jourhem som i ett HVB. Utredningen anser därför att det är viktigt att medgivandet för ett jourhem inte omfattar en alltför vid målgrupp.

Frågan om ett jourhem kan ha föräldrar med barn som målgrupp har ställts till utredningen. Jourhem är ingen reglerad placeringsform för vuxna, vilket dock inte utesluter tillfälliga placeringar av vuxna i ett enskilt hem. Utredningen anser dock att det är olämpligt att blanda vuxna och barn som inte tillhör samma familj i ett jourhem, eftersom det inte rör sig om en professionell verksamhet. Det skulle betyda att ett jourhem endast kan ta emot en föräldra-barnplacering i taget. Det förutsätts också att det

---

¹¹ 1 kap. SOSFS 2003:20.

aktuella jourhemmet har medgivande som omfattar denna målgrupp. Utredningen vill i sammanhanget hävda att det inte är lämpligt att placera en förälder med sitt/sina barn i ett jourhem om placeringen föranleds av att barnet har ett skyddsbehov till följd av föräldrarnas bristande föräldraförmåga.

Ansvarig socialnämnd och beslutsnivå

Om en annan socialnämnd än den som har utrett jourhemmet och lämnat medgivande står i begrepp att använda sig av jourhemmet kan denna, efter samtycke från jourhemsföräldrarna, hämta in den allmänna lämplighetsutredningen. Den placerande nämnden måste dock fatta ett eget beslut om medgivande och bedöma om hemmet kan tillgodose barnets specifika behov. Utredningen föreslår att en ny bestämmelse förs in i SoL om att socialnämnden inför beslut om placering ska göra en bedömning av att förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet har. Bestämmelsen motsvarar det krav som redan följer av Socialstyrelsens föreskrifter om socialnämndens ansvar för barn i familjehem, jourhem och HVB.¹²

Det ska vara möjligt för socialnämnden att delegera beslut om medgivande till jourhem till särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden (10 kap. 4 § SoL). Beslut om omprövning av medgivande ska dock vara möjligt att delegera till tjänsteman. Jämfört med första beslutet om medgivande förutsätts nämligen socialtjänsten vid omprövningen ha erfarenhet av hur jourhemmet fullföljer sina uppdrag i olika avseenden.

Tilläggas kan att utredningen föreslår ett tydliggörande i SoL om att socialnämndens beslut om placering i jourhem av ett barn ska vara möjligt att delegera till tjänsteman hos nämnden.

Omprövning av medgivandet – en fråga om säkerhet

Det har påtalats att det kan finnas en bristfällig insyn i jourhem som tar emot barn från flera olika kommuner/stadsdelar eller är knutna till bolag som bedriver konsulentstöd. Den placerande socialnämnden har ett uppföljningsansvar när det gäller det

---

¹² 5 kap. 1 § SOSFS 2012:11.

enskilda barnet, men eftersom placeringstiderna kan vara korta etableras ingen nära relation till hemmet som sådant. Då saknas den nära kontakt mellan en socialtjänst och jourhemmet som är viktig för att det ska finnas en samlad bild av hemmet. Förhållandena kan ändras över tid och påverka jourhemmets förutsättningar att ge god vård. Jourhemmen har vissa likheter med HVB för akutplaceringar, särskilt om hemmet tar emot ett flertal barn från olika kommuner. Samtidigt finns inte motsvarande regler i form av krav för tillstånd och statlig tillsyn. Upprättelseutredningen och senare även Socialstyrelsen har lyft fram problemet med den bristande insynen som en säkerhetsfråga.¹³

Utredningen föreslår att medgivandet ska omprövas årligen. Det syftar till en förbättrad kontinuitet i relationen mellan en socialnämnd och det aktuella jourhemmet och att säkerställa nödvändig uppföljning av förhållandena i hemmet. Varje kommun som har för avsikt att anlita ett familjehem måste fatta ett eget beslut om medgivande och ansvara för att ompröva detta årligen. I samband med omprövningen ska förnyad registerkontroll av jourhemsföräldrarna göras i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister.

7.7.4 En tidsgräns för tillfällig placering hos en närstående

Utredningens förslag: En tillfällig placering av ett barn hos en anhörig eller annan närstående, som inte har medgivande för uppdrag som familjehem eller jourhem, ska inte utan särskilda skäl få pågå längre än tre månader.

En tillfällig placering hos närstående måste vara till barnets bästa

I den proposition som innehöll förslaget om införande av begreppet jourhem klargjordes att ett enskilt hem som vid enstaka eller upprepade tillfällen tar hand om ett och samma barn inte är att anse som ett jourhem. En situation där exempelvis morföräldrar vid upprepade tillfällen vårdar ett barnbarn genom socialnämndens medverkan medför inte att morföräldrarnas hem ska betraktas som

¹³ SOU 2011:9 s. 277 ff. och Socialstyrelsen (2012) s. 41 f.

ett jourhem. Om barnet vårdas i en familj som det känner sedan tidigare anses hemmet inte behöva utredas på samma sätt som ett för barnet främmande hem, eftersom påfrestningarna då antas vara mindre för såväl barnet som för familjen. Om socialtjänsten har anledning att misstänka att det är olämpligt att barnet vistas i det aktuella hemmet bör nämnden naturligtvis inte medverka till att barnet placeras där utan att förhållandena först utreds och hemmet konstateras vara lämpligt.¹⁴

Ett beslut om tillfällig vård utanför det egna hemmet fattas med stöd av 4 kap. 1 § SoL och föregås av en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL, även om beslutsunderlaget, dvs. utredningen, i en akut situation inte kan vara lika omfattande som annars krävs. En tillfällig placering i nätverket kan också bli aktuell under en pågående utredning. Även om det inte föreligger något krav på medgivande vid en tillfällig placering hos en närstående måste ett beslutsunderlag finnas för att kunna konstatera att den tillfälliga placeringen är i enlighet med barnets bästa. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande (1 kap. 2 § andra stycket SoL). Det är exempelvis lämpligt att, efter samtycke från den som uppgifterna gäller, hämta in uppgifter från Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister. Även andra uppgifter kan behöva hämtas in om hemmet efter en professionell bedömning i varje enskilt fall. Vid en akut placering kan det självfallet vara svårt att vidta dessa utredningsåtgärder innan barnet placeras.

Begreppet närstående

Någon definition av begreppet närstående finns inte i lag, trots att det förekommer i ett stort antal författningar, t.ex. SoL, brottsbalken (BrB), offentlighets- och sekretesslagen (OSL) och patient- och säkerhetslagen (PSL). Dessa bestämmelser tillgodoser skilda skyddsintressen och den avsedda innebörden av begreppet varierar. I vissa fall framgår det uttryckligen av själva lagregleringen eller av lagmotiven att begreppet i fråga om fysiska personer är tillämpligt endast på släktingar, gifta och sambor, medan det i andra fall framgår av lagmotiven eller sammanhanget att en vidare tolkning är åsyftad. Av förarbetena till 5 kap. 11 § SoL, som rör socialnäm-

---

¹⁴ Prop. 2006/07:129 s. 61.

dens ansvar för stöd och hjälp till brottsoffer, framgår att utgångspunkten för om någon ska betraktas som närstående eller inte bör vara om det föreligger en nära och förtroendefull relation mellan honom eller henne och den som utsatts för brottet. Bedömningen måste göras utifrån familje- och levnadsförhållandena i det enskilda fallet.

Utredningen anser att vid en tillfällig placering hos en anhörig eller annan närstående till barnet måste bedömningen av vem som ska anses vara närstående utgå från barnets perspektiv. Utgångspunkten bör vara att det föreligger en nära och förtroendefull relation mellan barnet och den vuxne. Faktiskt släktskap behöver således inte föreligga. Det innebär att ett barn tillfälligt kan placeras exempelvis hos en släkting, en kontaktfamilj eller en kamrats familj, utan att hemmet har medgivande som familjehem eller jourhem.

Tidsgränsen för placering i jourhem

Som tidigare har nämnts var bakgrunden till att reglerna om jourhem infördes att det hade uppmärksammats att barn och unga placerades tillfälligt i hem som inte var utredda och att de befann sig i denna situation allt längre, vilket ansågs otillfredsställande. Ur barnets perspektiv är tidsfaktorn viktig med tanke på möjligheten att knyta an till familjen och närmiljön. Ett jourhem förväntas inte på samma sätt som ett familjehem engagera sig långsiktigt för att hjälpa barnet. En viktig skillnad mellan en tillfällig och stadigvarande placering är också att lagens krav på vårdplan, genomförandeplan och avtal enbart gäller placering i familjehem, dvs. stadigvarande vård och fostran.

Det finns ingen bestämd tidsgräns i lagen som avgränsar en tillfällig placering från en stadigvarande. I socialtjänstens handläggningsrutiner finns dock en tidsgräns genom att socialnämnden enligt 10 kap. 4 § SoL inte får delegera beslutet om placering i enskilt hem för stadigvarande vård och fostran. Enligt den information som utredningen har hämtat in har en chefsbefattning inom socialtjänsten som regel delegation från socialnämnden att fatta beslut om tillfällig placering i ett annat enskilt hem i avvaktan på nämndens sammanträde.

Socialstyrelsen har uttalat att, sedan reglerna för jourhem infördes, finns ett visst stöd för att den bortre gränsen för tillfällig

placering är sex månader.¹⁵ En jourhemsplacering kan nämligen som längst pågå två månader efter att utredningen har avslutats och en utredning ska vara slutförd senast inom fyra månader. I själva verket kan en jourhemsplacering med dagens regler pågå längre än sex månader, eftersom såväl tiden i jourhem som utredningstiden kan förlängas om det finns särskilda skäl. En förlängning av utredningstiden kan, enligt förarbetena, bli aktuell t.ex. då en barnpsykiatrisk utredning eller en polisutredning inte kan slutföras inom den föreskrivna tiden.¹⁶

Utredningen kan konstatera att mycket tyder på att problemet med relativt långa tillfälliga placeringar kvarstår. Som framgår ovan finns ett visst rättsligt stöd för en sådan utveckling. Samtidigt bör införandet av jourhemsreglerna ha inneburit att fler barn placeras tillfälligt i hem som är särskilt utredda för uppgiften.

Utredningen har övervägt att ändra tidsgränsen för en placering i jourhem (6 kap. 6 § fjärde stycket SoL), men har stannat vid att behålla bestämmelsen oförändrad. Det innebär att utredningen instämmer i Socialstyrelsens slutsats att en tillfällig placering i ett jourhem i normalfallet kan pågå i högst sex månader.

En tidsgräns behövs även för tillfällig placering i nätverket

Utredningen anser att jourhemsplaceringar och andra tillfälliga placeringar bör vara relativt begränsade i tid, eftersom de ofta innebär osäkerhet och ett "vänteläge" för barnet. Samtidigt är det viktigt att undvika omplaceringar i avvaktan på en långsiktig lösning för barnet. Många barn kan efter en tid flytta hem igen medan andra väntar på att socialtjänsten ska rekrytera ett lämpligt familjehem. I de fall tiden för den tillfälliga placeringen kan förväntas bli längre än ett par månader anser utredningen att en placering i familjehem kan vara att föredra, där barnet kan stanna den tid som behövs. En sådan möjlighet kräver beredskap i form av exempelvis kontrakterade familjehem.

Ett problem med ovan nämnda tolkning av reglerna om jourhemsplaceringars längd är att även andra tillfälliga placeringar kan pågå sex månader. Sådana placeringar får ske i nätverket efter en biståndsbedömning och i dessa fall finns inte något krav på att

---

¹⁵ Socialstyrelsen (2013b) s. 79.

¹⁶ Prop. 1996/97:124 s. 10 och 180.

hemmet ska vara utrett. Utredningen anser inte att det är rimligt att barn är placerade i outredda hem i nätverket under så lång tid. Det är inte heller i enlighet med praxis i kommunerna.

Enligt utredningens uppfattning bör en bestämmelse föras in i SoL som dels tydliggör att tillfälliga placeringar i en akut situation kan göras i ett hem som barnet känner väl, dels att en sådan placering som längst får pågå tre månader om inte särskilda skäl föreligger. Särskilda skäl kan t.ex. vara konkreta planer på hemgång eller omplacering till ett familjehem inom nära framtid. Det kan också vara en situation då ett äldre barn uttrycker en bestämd och uttrycklig vilja att få kvarstanna ytterligare en tid och det krävs ett motivationsarbete för en komma fram till en mer varaktig lösning. Ytterligare ett särskilt skäl kan vara att den närstående utreds som familjehem, men att utredningen inte hunnit slutföras inom tre månader.

8 Förmedling av hem med konsulentstöd

8.1 Uppdraget

Enligt direktiven ska utredningen belysa och analysera om privata konsulentstödda verksamheter bör vara tillståndspliktiga när de erbjuder psykosocialt stöd eller behandling till barn som är placerade i familjehem.

I dag är merparten av den s.k. förstärkta familjehemsvården inte tillståndspliktig enligt 7 kap. 1 § första stycket SoL. Konsulentverksamheterna har inte bedömts bedriva heldygnsvård och inte heller öppen verksamhet för vård under begränsad del av dygnet med den intensitet som motiverar tillstånd.

8.2 Förstärkt familjehemsvård

Verksamhet med s.k. förstärkta familjehem började etableras under 1980-talet inom missbrukarvården, efter förslag i betänkandet Det förstärkta familjehemmet.¹ Modellen innebar att en enhet tillskapades med uppgift att rekrytera familjehem. Dessa förmedlades till kommunerna i kombination med stöd och handledning till hemmen från en konsulent. Enheterna gick till en början under namnet familjevårdsenheter, men kom senare även att benämnas ”förstärkta” eller ”konsulentstödda” familjehemsverksamheter eller ”paraplyorganisationer”. Enligt betänkandet skulle de ha en lokal förankring och ha organiserat samarbete med ideella och fackliga organisationer. Verksamheterna kunde organiseras av en socialnämnd, av en eller flera myndigheter i samarbete eller av en ideell förening eller särskild stiftelse.

---

¹ Ds S 1981:17.

I början av 1990-talet etablerades de första verksamheterna inom barn- och ungdomsvården.² De har sedan stadigt växt till antalet. I början av 2000-talet uppskattade Riksdagens revisorer att det fanns cirka 10–15 verksamheter som riktade sig till barn och unga.³ År 2005 uppskattades antalet verksamheter till minst 25.⁴ I Barnskyddsutredningens kartläggning år 2008 identifierades cirka 70 verksamheter. Den vanligaste organisationsformen var aktiebolag, men även enstaka stiftelser och ideella föreningar förekom.⁵ Enligt utredningens bedömning rör det sig i dagsläget om ett hundratal verksamheter.⁶

I princip är grundmodellen densamma i dag som vid starten – den enskilda verksamheten utgör ett mellanled mellan socialtjänsten och familjehemmet. Flertalet verksamheter är i dag dock vinstdrivande och det finns inte samma lokala förankring. Familjehemmen har som regel ingen särskild kompetens jämfört med andra familjehem, men får nära stöd och handledning i sitt uppdrag från konsulenterna. Ofta anlitar kommunerna dessa verksamheter för placering av ungdomar i behov av särskilt stöd. En vårdtygnsavgift tas ut av kommunen och den enskilda verksamheten betalar ut ersättning till familjehemmet. Vanligtvis utgår inte någon ersättning när familjen inte har något barn placerat hos sig.

Av Barnskyddsutredningens kartläggning framgår att det numera också är vanligt att verksamheterna erbjuder kommunerna olika tilläggstjänster som riktar sig till det placerade barnet, exempelvis psykologutredning, samtalskontakt med barnet, hjälp med läxläsning och sociala aktiviteter utifrån vad socialtjänsten efterfrågar.⁷

Det finns inga aktuella uppgifter om andelen verksamheter som vänder sig till vuxna respektive till barn och unga. Förutom socialtjänsten använder sig Kriminalvården och psykiatrin av konsulentstödda verksamheter i viss utsträckning.⁸

---

² SOU 1994:139 s. 147.

³ Riksdagens revisorer 2001/02:16.

⁴ SOU 2005:81 s. 215.

⁵ SOU 2009:68 s. 445.

⁶ Uppgifter från RFF, baserade på företagarregistret www.allabolag.se och <http://www.hvbguiden.se>

⁷ SOU 2009:68 s. 442 ff.

⁸ Kriminalvården (2013). Kriminalvården hade 2013-06-18 59 klienter familjevårdsplacerade.

Det finns ett begränsat antal verksamheter med konsulentstöd och annan förstärkt familjehemsvård i kommunal regi, ofta i samarbete mellan kommuner.⁹

En mindre del av den förstärkta familjehemsvården bedriver behandlingsverksamhet för barn och unga, såsom MTFC och s.k. behandlingsfamiljer. Dessa verksamheter behandlas i kapitel 10.

8.2.1 Rättsliga förutsättningar

De enskilda konsulentverksamheterna utreder familjer som sedan presenteras för socialtjänsten. Socialtjänsten har dock ett eget utredningsansvar, enligt 6 kap. 6 § SoL, och kan inte placera i ett konsulentstött familjehem eller jourhem enbart med stöd av det underlag som organisationen presenterar. Socialtjänsten kan däremot använda en utredning som en annan kommuns socialtjänst har gjort såvida den kan anses aktuell. Utredningen måste hämtas in med samtycke av de tilltänkta familjehemsföräldrarna för att kunna ligga till grund för placeringsbeslutet.

Socialstyrelsen har i handboken Barn och unga i familjehem och HVB beskrivit socialnämndens ansvar och uppgifter när enskild verksamhet anlitas för att få tillgång till konsulentstödda familjehem och jourhem. Av denna framgår att socialnämnden har samma ansvar för det placerade barnet som vid en vanlig familjehemsplacering. Den enda skillnaden är att råd, stöd och annan hjälp enligt 6 kap. 7 a § SoL till familjehemmet eller jourhemmet huvudsakligen ges av konsulentverksamheten. Om barnet behöver ytterligare insatser utöver placeringen krävs att socialtjänsten utreder och fattar beslut om sådant bistånd till barnet.¹⁰

8.2.2 Granskningar av konsulentverksamheten

Länsstyrelserna genomförde under 2000-talets första hälft några samordnade granskningar av placeringar i konsulentstödda familjehem. Det konstaterades då att socialnämnderna överlämnade ansvaret till de privata verksamheterna när det gällde att utreda familje-

⁹ En förfrågan har gjorts till de regionala utvecklingsledarna. För närvarande (maj 2013) uppges sådan verksamhet finnas i Umeå, Skellefteå, Gävle och Uppsala och är under uppstart i flera delar av landet.

¹⁰ Socialstyrelsen (2013b) s. 82.

hem, utforma behandlingsplaner samt att teckna avtal med de olika familjehemmen. Det saknades i vissa fall uppgift om i vilket hem placeringen skulle ske. I stället placerades barnet inledningsvis i den privata verksamheten, som sedan hade i uppdrag att rekrytera och utreda ett lämpligt familjehem för barnet. Länsstyrelserna pekade på områden som behövde förtydligas, t.ex. gränsdragningen mellan HVB och de konsulentstödda verksamheterna, deras befogenheter i förhållande till socialnämndens ansvar, sekretessen mellan socialnämnd och den konsulentstödda verksamheten samt innehållet i avtalen.¹¹

Riksdagens revisorer granskade familjehemsvården för barn och vuxna i början av 2000-talet och i rapporten togs den förstärkta familjehemsvården upp. Revisorerna ansåg att kunskapen om de regler som gäller för socialtjänstens möjligheter att köpa förstärkt familjehemsvård var dålig och föreslog en kartläggning av de avtal som sluts om köp av förstärkt familjehemsvård. Vidare ansåg revisorerna att en noggrann kartläggning av familjehemsvården var en förutsättning för att stödja en positiv utveckling, liksom för att kunna motverka negativa utvecklingstendenser.¹² I samband med att regeringen år 2003 tillkallade en parlamentarisk kommitté med uppdrag att ta fram underlag till en nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården beslutades att bland annat revisorernas rapport skulle utgöra underlag för kommitténs arbete.

På förslag från Barn- och ungdomsvårdskommittén¹³ förtydligades i SoL år 2008 att familjehem och jourhem måste vara utredda av en socialnämnd inför placering.¹⁴

Länsstyrelserna genomförde en samordnad nationell tillsyn av barn- och ungdomsvården, inklusive familjehemsvården, vilken redovisades år 2008.¹⁵ Sedan dess har ingen nationell verksamhetstillsyn av familjehemsvården gjorts. I de årliga tillsynsrapporterna från Socialstyrelsen har familjehemsvården inte omnämnts, därmed inte heller den förstärkta familjehemsvården.

---

¹¹ Länsstyrelsen i Västernorrland, beslut 2002-09-10, Länsstyrelserna i Dalarna, Gävle, Värmland, Västmanland och Örebro (2004) samt Länsstyrelserna i Blekinge, Halland, Jönköping, Kalmar, Kronoberg och Skåne (2005).

¹² Riksdagens revisorer (2002) s. 8 och 83.

¹³ SOU 2005:81 s. 330.

¹⁴ Prop. 2006/07:129 s. 58. *Genom en lagändring 2008 tydliggjordes att hemmet alltid ska vara utrett av en socialnämnd och att det även gäller jourhem.*

¹⁵ Länsstyrelserna (2008).

8.2.3 Tidigare överväganden om tillståndsplikt

I samband med att den förstärkta familjehemsverksamheten för barn och unga etablerades i början av 1990-talet konstaterade Socialtjänstkommittén att det var en bra modell för placering av barn med både psykiska och sociala störningar där det ställs stora krav på familjehemmet. Kommittén såg positivt på att denna typ av ”regionala team” utvecklades med uppgift att fungera som en länk mellan den placerande kommunen och familjehemmet. Placerande kommun måste dock, enligt kommittén, ta det fulla ansvaret för barnet eller tonåringen och för bedömningen av att familjehemmet är lämpligt. Socialtjänstkommittén drog slutsatsen att det inte fanns skäl att kräva tillstånd för ”konsulttjänster i form av handledning, utbildning och annat stöd”. Endast om en sådan organisation bedriver heldygnsvård krävs tillstånd.¹⁶

Som tidigare nämnts drog Sociala barn- och ungdomsvårds-kommittén slutsatsen att det rådde tveksamhet kring vem som har ansvar för att utreda familjehemmet och föreslog ett förtydligande på den punkten. I den följande propositionen underströks att det är den beslutande nämnden som ansvarar för beslutet och därmed indirekt även för innehållet och kvaliteten i den utredning som ligger till grund för beslutet. Kommittén behandlade också frågan om tillstånd och drog slutsatsen att verksamheterna inte själva bedriver vård och behandling eftersom barnet bor i ett familjehem, som har det dagliga ansvaret för barnet. Socialnämnden har samma ansvar för det placerade barnet och för att vården följs upp oavsett hur ett familjehem rekryteras. Av dessa skäl föreslog kommittén ingen tillståndsplikt.¹⁷

Barnskyddsutredningen ansåg att tjänster som privata verksamheter erbjuder i form av handledning och stöd till familjehemmet inte borde vara tillståndspliktiga. Däremot borde verksamheterna vara tillståndspliktiga i den del de, i förekommande fall, erbjuder psykosocialt stöd eller behandling till barn och unga som är placerade i familjehem. Med psykosocialt stöd avsågs individuellt anpassat samt behovsprövat stöd, t.ex. samtalskontakt, färdighets-träning och deltagande i behandlingsprogram. Utredningen framhöll, som motivering för sitt förslag, att barn och unga placerade i familjehem är en ytterst sårbar grupp, som redan genom place-

¹⁶ SOU 1994:139 s. 541 ff.

¹⁷ SOU 2005:81 s. 333 f.

ringen utsatts för en ingripande åtgärd. De är genom sin utsatthet i stark beroendeställning och förmår inte alltid själva föra sin talan eller hävda sina intressen.¹⁸

Upprättelseutredningen hade bland annat i uppdrag att föreslå åtgärder för att öka säkerheten i samhällsvården. Ett av förslagen var att verksamhet som bedriver konsulentstöd till familjehem i sin helhet borde vara tillståndspliktig. Motiveringen till förslaget var att det nära stödet och handledningen till familjehemmet har en direkt påverkan på barnets situation, förutom att barnet i denna typ av familjehem bedöms ha behov av ett stärkt samhälleligt skydd.¹⁹

8.3 Utredningens överväganden och förslag

8.3.1 Allmänna överväganden

Utredningens bedömning: Det får inte förekomma att myndighetsuppgifter överlämnas till privata konsulentverksamheter som inte har något vårdansvar för barnet. Den nya bestämmelsen om avtal mellan socialnämnd och familjehem kan sannolikt avhjälpa en del av den problematik som finns i detta avseende. Om så inte blir fallet kan ytterligare åtgärder behöva övervägas.

Vad som i det följande sägs om verksamheter med konsulentstödda familjehem gäller även verksamheter med konsulentstödda jourhem.

Råd, stöd och annan hjälp till familjehemmet

Konsulentverksamheterna har inget vårdansvar för de barn som är placerade i familjehem som är knutna till verksamheten. Konsulenternas uppgift är att vara ett lättillgängligt stöd till familjehemmen och ge dem handledning. Socialnämnden kan sägas ha anlitat den enskilda verksamheten för att utföra de uppgifter som följer av 6 kap. 7 a § SoL, nämligen att ge den som vårdar barnet råd, stöd och annan hjälp. Genom det nära stödet kan familjehemsplacering

¹⁸ SOU 2009:68 s. 448 ff.

¹⁹ SOU 2011:9 s. 280 f.

med konsulentstöd vara ett alternativ till institutionsplacering för barn i behov av särskilt stöd.

Målgruppen för konsulentstödda familjehem

Det är viktigt att den resurs som verksamheterna för konsulentstöd utgör används för rätt grupp av barn och efter noggrant övervägande. Utredningen bedömer att målgruppen för konsulentstödda familjehem framförallt är vuxna och ungdomar som är i behov av särskilt stöd, men som inte behöver en behandlingshemsvistelse. För barn som behöver tryggheten av att bo i ett familjehem under längre tid, kanske hela sin fortsatta uppväxt, kan en placering i ett konsulentstött familjehem efterhand bli problematisk eftersom det i dessa fall kan finnas en inbyggd intressekonflikt mellan socialtjänsten och verksamheten. Om socialtjänsten bedömer att konsulentstödet inte längre behövs har man likväl små möjligheter att minska ner eller låta det extra stödet upphöra, utan att riskera omplacering av barnet. Det kan också uppstå motsvarande intressekonflikt när det finns behov av vårdnadsöverflyttning, vilket ska aktualiseras efter tre år i samma familjehem. Det finns dock exempel på verksamheter som i tjänsteköpsavtalet med socialnämnden kommer överens om att uppdraget om konsulentstöd upphör när en vårdnadsöverflyttning bedöms vara det bästa för barnet.

Riksförbundet för förstärkt familjehemsvård (RFF) är en intresseorganisation med drygt femton medlemsenheter som bedriver verksamhet såväl för vuxna som för barn och unga. Föreningen har det uttalade syftet att utveckla förutsättningarna för den förstärkta familjehemsvården med fokus på kvalitet och säkerhet. Enligt uppgift från RFF är det numera vanligt att de enskilda konsulentverksamheterna samarbetar med hem som tar emot både placerade barn och vuxna. Som huvudprincip är familjehemmens målgrupp antingen barn och unga eller vuxna. Det förekommer dock, enligt RFF, att hem påträffas där både barn och vuxna är placerade i samma familjehem eller jourhem. Det förekommer också att familjehem och jourhem erbjuder "platser" till olika kommuner och organisationer, vilket får till konsekvens att familjehemmet eller jourhemmet inte har någon nära knytning varken till en socialtjänst eller till en privat verksamhet. Enligt utredningens mening är det högst oroande ur kvalitets- och säkerhetssynpunkt att målgrupper, med olika ålder och problematik, blandas i ett

enskilt hem liksom att ett flertal kommuner och organisationer placerar i samma hem. Utredningen anser att denna problematik motiverar behovet av ökad samhällelig kontroll inom detta område.

Oklar roll- och ansvarsfördelning

Socialnämnden har det övergripande ansvaret för planering, genomförande och uppföljning av barnets vård. Socialnämnden överläter till familjehemmet att ansvara för den dagliga vården, dvs. omvårdnad, tillsyn och fostran. Det gäller oavsett om hemmet är konsulentstött eller inte.

En strikt rollfördelning mellan socialtjänsten och konsulentverksamheten innebär att socialtjänsten har huvudansvaret för barnet och konsulentverksamheten för stödet till familjehemmet. Rollfördelningen kan dock vara svår att upprätthålla i praktiken. Konsulenterna träffar hemmen och därmed barnen betydligt oftare än vad barnets socialsekreterare gör. Familjehemsföräldrarna kan i vissa fall vilja ha med sig konsulenten vid uppföljningsmöten och andra aktiviteter som gäller det placerade barnet, t.ex. kontakter med skolan. Det betyder att fler professionella blir inblandade jämfört med vid traditionell familjehemsvård, med risk för dubbelarbete och intressekonflikter.

Ibland riktar socialtjänsten tydliga förväntningar på verksamheterna att de ska ta hela eller en del av ansvaret för planeringen och dokumentationen av barnets vård. Socialtjänsten gör då felaktigt en parallell till placering i HVB där behandlingsansvaret för barnet eller den unge överläts till institutionen. I kraft av sin yrkesmässighet och särskilda regelverk anses HVB ha en större självständighet i förhållande till socialtjänsten jämfört med ett familjehem.

Oklar ansvarsfördelning kan även vara ett resultat av brister i upphandlingen. I vissa fall innehåller förfrågningsunderlagen krav på att verksamheterna ska utföra myndighetsuppgifter som rör den placerade, såsom att upprätta genomförandeplan, avlägga kontinuerliga rapporter om hur vården fortskrider, ha kontakter med skolan etc. Konkurrensen gör att verksamheter som vill arbeta utifrån en korrekt ansvarsfördelning riskerar att slås ut.

Ytterligare en omständighet som bidrar till oklarhet är att verksamheterna för konsulentstöd, i likhet med HVB, tar ut en vårdavgift från socialnämnden som inkluderar ersättningen till

familjehemmet. Detta görs regelmässigt trots att tjänsten inte omfattar heldygnsvård utan enbart handledning och stöd till familjehemmen. Det har inte ansetts föreligga juridiska hinder för en sådan ordning.²⁰ Likväl anser utredningen att det naturliga vore att socialtjänsten, som är familjehemmets uppdragsgivare när det gäller barnets vård, ersätter familjehemmen utan något mellanled. Enligt vad som framförts till utredningen av representanter för konsulentverksamheter skulle en sådan förändring dock kunna leda till att socialtjänsten efterhand väljer att avbryta konsulentstödet, exempelvis av enbart ekonomiska skäl, trots att familjehemmet åtagit sig uppdraget utifrån dessa premisser. Det skulle indirekt drabba det placerade barnet. Enligt författningskommentaren till den nya bestämmelsen om avtal mellan socialnämnden och familjehemmet bör avtalet bland annat innehålla uppgifter om ersättningen.²¹ Det kan, enligt utredningen, bidra till större transparens. En större tydlighet uppnås också om ersättningen till familjehemmet och ersättningen för tjänster i form av stöd och handledning hålls isär i avtalet mellan socialnämnden och konsulentverksamheten.

Enligt uppgift förekommer det att konsulentverksamheter betalar ut ersättning till "sina" familjehem via F-skattsedel, trots att det är oförenligt med definitionen av familjehem och olämpligt ur ett barnperspektiv. Utredningens förslag för att tydliggöra ramarna för familjehem och jourhem, som bland annat ska förhindra att hemmen bedriver näringsverksamhet, framgår av kapitel 5.

Utredningen kan konstatera att de risker i form av otydlig roll- och ansvarsfördelning som tillsynsmyndigheterna uppmärksammade i ett tidigt skede av etableringen av verksamheterna för konsulentstöd till stor del kvarstår. Detta trots att lagstiftningsåtgärder genomförts för att tydliggöra ansvarsfördelningen inom familjehemsvården. Dels har socialnämndens ansvar för utredningen av familjehem och jourhem tydliggjorts, dels har ett krav införts om att socialnämnden ska träffa avtal med samtliga familjehem.

---

²⁰ Thunved A (2005).

²¹ Prop. 2012/13:10 s 130.

Utredningens sammanfattande utgångspunkter

Utvecklingen inom barn- och ungdomsvården har länge präglats av en strävan att ersätta institutionsvård med öppna insatser och familjehemsvård, som innebär en mer individuellt anpassad vård. En förutsättning för att placera även ungdomar i behov av särskilt stöd i familjehem har varit att på olika sätt ge förstärkt stöd till familjehemmen. Den förstärkta familjehemsverksamheten är inte homogen, men utredningen uppfattar att en minsta gemensam nämnare är

- att verksamheten knyter till sig familjehem och vid en placering ger dessa intensiv handledning och annat stöd,
- att verksamheten utgör ett mellanled mellan familjehemmet och socialtjänsten och
- att målgruppen är familjehem som tar emot placerade barn och unga i behov av särskilt stöd.

Utredningens bedömning när det gäller verksamheter för konsulentstöd är att de bidrar till att familjehem blir stärkta i sin roll och får stöd att klara av sina många gånger krävande uppdrag. Ett sådant stöd kan möjliggöra för barn och unga att vårdas i familjehem i stället för på institution.

Samtidigt kan anlitande av konsulentverksamheter leda till en oklar ansvarsfördelning. Genom det mellanled som konsulenterna utgör uppstår i vissa fall ett avstånd mellan familjehemmet och socialtjänsten som kan leda till samarbetsproblem. Det kan i sin tur påverka barnet eller den unge negativt. Yngre barn och ungdomar som behöver en långsiktig placering lämpar sig, enligt utredningens uppfattning, sämre för placering i ett konsulentstött familjehem.

Det finns ingen samlad bild av hur familjehemsvården som helhet ur olika aspekter påverkas av expansionen av privata verksamheter. Utredningen anser att dagens utveckling inom familjehemsvården både är positiv och oroande. Det positiva är att familjehemmen får bättre stöd, vilket bör komma de placerade barnen tillgodo. Det oroande är att kommunerna får allt svårare att rekrytera "egna" familjehem och blir alltmer beroende av privata verksamheter för att överhuvudtaget hitta familjehem. Det finns uppenbara strategiska skäl för att stärka och utveckla familjehemsvården i kommunerna med nationellt stöd. Utredningen diskuterar i det följande kapitlet vissa förutsättningar för ett sådant utvecklingsarbete.

8.3.2 Säkerheten för placerade barn motiverar tillståndsplikt

Utredningens förslag: Tillstånd ska krävas från IVO för att få bedriva enskild verksamhet i form av förmedling av tilltänkta familjehem och jourhem för barn till socialnämnder, i kombination med handledning och annat stöd till hemmen. Däremot ska ingen anmälningsplikt finnas för kommuner som själva eller genom regionalt samarbete organiserar motsvarande verksamhet, eftersom dessa uppgifter ingår i socialtjänstens verksamhet.

Tillstånd ska endast få lämnas om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet.

Barnskyddsutredningens förslag

Enligt direktiven ska utredningen analysera om privata konsulentverksamheter ska vara tillståndspliktiga i vissa fall. Hänvisning görs till Barnskyddsutredningen, som föreslog att konsulentverksamheterna skulle vara tillståndspliktiga i den del de erbjuder psykosocialt stöd eller behandling till barn och unga som är placerade i familjehem. Utredningen instämmer i Barnskyddsutredningens analys att det är involveringen i barnets vård som är det centrala vid bedömningen av tillståndsfrågan. Det får dock inte underskattas vilken påverkan den nära handledningen och stödet till familjehemsföräldrarna har på barnets vård. Utredningen delar därför inte Barnskyddsutredningens uppfattning att tillståndskrav enbart bör vara avhängigt om de enskilda verksamheterna erbjuder tilläggs-tjänster som riktar sig till det placerade barnet. Tilläggs-tjänster i form av psykologutredning, psykosocialt stöd och behandling, som vissa verksamheter förmedlar, måste för övrigt alltid beslutas av socialnämnden i särskild ordning och ska i vissa fall utföras av hälso- och sjukvården.

Skäl som talar emot tillståndsplikt

Utredningen har i enlighet med direktiven noga övervägt om enskilda konsulentverksamheter ska vara tillståndspliktiga eller inte. Huvudskälet som talar emot tillståndsplikt är att verksamheten består av handledning och stöd till familjehem, inte vård av barn och unga. Konsulenternas uppgift är att ge ett nära stöd till

familjehemmen så att de klarar sitt uppdrag på ett bra sätt, men de enskilda verksamheterna i sig bedriver inte någon heldygnsvård. Familjehemmen är inte anställda i verksamheten eller har någon ersättning från verksamheten när de inte har något uppdrag. Familjehemmen ingår således inte i den privata verksamheten, även om de har ingått ett samarbetsavtal med organisationen/ företaget. Ännu ett argument som talar emot tillståndskrav är att det kan legitimera en verksamhet som trots olika åtgärder fortfarande i sin praktiska utövning i vissa fall tenderar att röra sig i ett gränsland i förhållande till socialnämndens myndighetsutövning.

Skäl som talar för tillståndsplikt

Utredningen har, trots ovan nämnda invändningar, gjort bedömningen att verksamheter som förmedlar familjehem eller jourhem med konsulentstöd bör omfattas av tillståndsplikt. Dagens situation där enskilda fritt kan etablera verksamhet som starkt påverkar barn och unga som är placerade i familjehem eller jourhem är inte acceptabel, med hänsyn till samhällets ansvar för barnens säkerhet och trygghet. Skälen är dels att stödet och handledningen till hemmen i hög grad påverkar barnets vård, dels att verksamheterna i praktiken rekryterar hemmen även om socialnämnden har det fulla ansvaret för utredningen av det hem de avser att anlita. Ytterligare skäl som talar för tillståndsplikt är att den underlättar tillsyn och ökar förutsättningarna för att få en nationell överblick över denna verksamhet. I realiteten bedrivs inte någon tillsyn inom denna privata sfär, såvida inte någon enskild framför klagomål.

När kommuner startar verksamhet som är förenad med tillståndsplikt för enskilda finns en anmälningsskyldighet för kommuner och landsting att anmäla verksamhet till IVO innan den påbörjas. När det gäller förmedling av hem i kombination med handledning och stöd till familjehem och jourhem behövs inte en sådan anmälningsskyldighet eftersom dessa uppgifter ingår i socialtjänstens verksamhet enligt 6 kap. 7 a § SoL.

I likhet med Upprättelseutredningen anser utredningen att barn i denna typ av familjehem har behov av ett stärkt samhälleligt skydd. Det har också samfällt framförts till utredningen från kommuner, familjehemsorganisationer och branschorganisationer att det är angeläget med tillståndsplikt. RFF har under många år drivit kravet på tillstånd för att bedriva förstärkt familjehemsvård. Även

andra organisationer, såsom Svenska Vård och Skyddsvärnet, driver frågan om tillståndsplikt för konsulentverksamheter.

Kvalitets- och kompetenskrav

Ett krav på tillstånd för dessa verksamheter förutsätter att kompletterande föreskrifter från Socialstyrelsen tas fram. Vid tillståndsgivningen prövas om verksamheten uppfyller kraven på kvalitet och säkerhet. I ansökan ska, förutom de uppgifter som anges i 4 kap. 1 § SoF 1–7, det antal familjehem eller jourhem som varje konsulent ska ansvara för anges. Konsulenter bör ha motsvarande den kompetens som följer av Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende. Konsulenterna bör därutöver ha kompetens för att handleda familjehem.

9 Utveckling av familjehemsvården

9.1 Samhället är beroende av en väl fungerande familjehemsvård

Familjehemsvården har en lång tradition i Sverige och familjehem är den dominerande placeringsformen för barn och unga. Det finns således en stor tilltro till familjehemsvårdens potential att vara till hjälp för barn som inte längre kan bo hos sina föräldrar. Det ska ses i perspektivet av att det är ”vanliga” familjer, antingen i barnets nätverk eller som inte har någon tidigare relation till barnet, som öppnar sina hem för ytterligare en familjemedlem.

9.1.1 En komplex och osäker konstruktion

Familjehemsvården är komplex och även oförutsägbar. Familjehemsvården kännetecknas av att den är offentligt reglerad samtidigt som insatsen utförs av en familj i ett privat hem. Familjelivet – föräldraskapet, partnerrelationen, släktingkontakterna – blir inte längre enbart en privat angelägenhet, utan föremål för granskning av de professionella som är involverade i placeringen av barnet eller den unge. Dessutom öppnas också hemmet upp för kontakter med placerade barns och ungas föräldrar och släktingar. Familjehemsföräldrarna kan uppleva sin roll som oklar i förhållande till socialtjänsten och de biologiska föräldrarna.

En familjehemsplacering är också en osäker konstruktion. En placering kan avslutas av olika anledningar – familjehemsföräldrarna kan avsäga sig uppdraget, socialtjänsten kan ha skäl att avsluta placeringen och föräldrarna kan begära att barnen flyttar hem igen.¹ I en nyligen publicerad svensk studie framkom att det oftast är familjehemsföräldrarna som tar initiativ till oplanerade

---

¹ Höjer I m.fl. (red. 2012) s. 231 f.

avbrott i familjehemsplaceringar av yngre barn och långvarigt placerade barn. När det gäller de yngre barnen är det nästan lika vanligt att föräldrarna, vanligtvis mamman, tar initiativet och bland de långvarigt placerade var det ganska vanligt att barnet självt tog initiativ till sammanbrottet.²

Återföreningsprincipen (se avsnitt 3.1.1) kan också leda till att placeringarna blir tillfälliga. Återplacering är också vanligt förekommande. När placeringen föranletts av brister i hemmet, t.ex. omsorgsbrist och missbruk, borde omfattande stöd och hjälp ges till föräldrarna. Ofta är dock den hjälp som erbjuds begränsad. Föräldrarna är inte heller alltid motiverade till att ta emot hjälp för att förändra de förhållanden som lett fram till placeringen. Om barn och föräldrar återförenas utan att någon förändring har skett i ursprungsfamiljen är risken stor att det blir återplacering. Frågor om stabilitet och långsiktighet för de familjehemsplacerade barnen är en fråga som kommer att behandlas inom ramen för utredningens kommande LVU-översyn.

9.1.2 Villkor för uppdrag som familjehem

Uppdraget att vara familjehem är ingen anställning och i princip är familjehemsföräldrarna fria att ta emot barn och unga från olika kommuner. Vanligtvis är det en av familjehemsföräldrarna som uppstår arvode och omkostnad från socialnämnden, även om uppdraget i praktiken är ett åtagande för hela familjen. Uppdraget kan också ges till en ensamstående person.

Arvodet är skattepliktigt, sjukpenning- och pensionsgrundande. Däremot berättigar det inte till tjänstepension eller ersättning inom ramen för arbetslöshetsförsäkringen. Uppdrag som familjehem räknas numera som s.k. överhoppningsbar tid i arbetslöshetsförsäkringen på samma sätt som vård av eget barn. Familjehemsföräldrar har rätt till tillfällig föräldrapenning på samma villkor som föräldrar.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har tagit fram rekommendationer för arvoden och omkostnadsersättningar till familjehem och jourhem. Rekommendationerna publiceras i ett cirkulär som uppdateras årligen.³ Arvodet varierar beroende på barnets ålder och hur omfattande arbetsinsatsen beräknas vara.

---

² Socialstyrelsen (2012b) s. 12.

³ SKL (2013c).

En fråga som diskuterats i skilda sammanhang är i vilken utsträckning olika förmåner inom socialförsäkringssystemet ska omfatta familjehems- och jourhemsföräldrar. Av direktiven till Socialförsäkringsutredningen (dir. 2010:48) framgår att den bland annat bör utreda frågan om familjehemsföräldrars villkor inom socialförsäkringen.

9.1.3 Det saknas en nationell bild

Det förs ingen statistik över hur många familjehem det finns i Sverige. I början av 2000-talet gjordes en grov uppskattning av Familjehemmens Riksförbund att det fanns 8 000 aktiva familjehem.⁴

Det finns emellertid en bestämmelse om insamling av uppgifter om bland annat familjehem. Enligt 7 kap. 1 § SoF ska socialnämnden föra en förteckning över de barn som, enligt nämndens beslut, vistas i familjehem eller efter nämndens medgivande i något annat enskilt hem. Socialnämnden ska senast den 31 januari varje år ge in en kopia av förteckningen till Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Socialstyrelsen har utfärdat föreskrifter med anledning av denna skyldighet, som innehåller en blankett som ska användas.⁵ På denna blankett ska, förutom barnets namn och personnummer även familjehemsföräldrarnas namn anges och i vilken kommun hemmet är beläget m.fl. uppgifter. I samband med ett regeringsuppdrag om gränsdragningen mellan olika placeringsformer för barn och unga har Socialstyrelsen efterfrågat uppgifter via dessa förteckningar. I redovisningen av uppdraget konstaterade Socialstyrelsen att det inte gått att få in uppgifter från mer än 62 procent av kommunerna, trots påminnelser. Socialstyrelsen föreslog mot den bakgrunden att frågan om ett nationellt familjehems- och jourhemsregister ska utredas. Socialstyrelsen anser att det finns ett behov av att kunna följa utvecklingen kontinuerligt.⁶

---

⁴ Riksdagens revisorer (2002).

⁵ SOSFS 2013:24.

⁶ Socialstyrelsen (2013d) s. 28.

9.1.4 Brist på familjehem

Sedan länge har svårigheterna att rekrytera familjehem uppmärksamhetsammats. Mycket tyder på att dessa svårigheter tilltar. Det har framförts till utredningen att det växande antalet privata verksamheter för konsulentstöd kan vara en bidragande orsak. Många presumtiva familjehem söker sig hellre till verksamheter för konsulentstöd, som erbjuder mer stöd och ofta bättre ekonomiska villkor. Det förekommer allt oftare, om än undantagsvis, att kommuner anlitar en privat verksamhet, inte primärt för att barnet behöver ett hem med förstärkt stöd utan för att socialtjänsten överhuvudtaget ska kunna rekrytera ett familjehem. Även konsulentverksamheter framför denna iakttagelse.

Svårigheterna att rekrytera familjehem har behandlats i olika granskningar och utredningar. Riksdagens revisorer genomförde en enkätundersökning om hur problemen med att rekrytera familjehem såg ut för olika grupper under åren 2000–2001. Undersökningen visade att socialtjänsten upplevde att det generellt sett blivit svårare att rekrytera familjehem till barn i alla åldrar. Men de stora rekryteringsproblemen gällde familjehem till tonåringar och särskilt krävande barn och unga. På frågan om de viktigaste orsakerna till de ökade rekryteringssvårigheterna angavs framför allt samhällsförändringar (ökad förvärvsfrekvens och mindre tid) och att det har blivit en mer krävande uppgift att vara familjehem. En mindre del av uppgiftslämnarna angav den tilltagande professionaliseringen som orsak med ökade krav från familjehemmen vad gäller ersättnings storlek. I de kommunintervjuer som revisorerna genomförde framkom att socialtjänsten, för att klara av situationen, i större utsträckning placerar fler barn i samma hem samt i ökad grad använder barnets nätverk vid placeringar.⁷ Att alltid undersöka möjligheterna att placera i nätverket är för övrigt en uttalad intention i lagstiftningen.

Riksdagens revisorer föreslog, utifrån sin granskning av familjehemsvården, bland annat en satsning från statens sida för att underlätta kommunernas arbete med att rekrytera fler familjehem. Syftet var att öka kunskapen bland befolkningen om vad det innebär att vara familjehem och få till stånd ett regionalt samarbete rörande rekrytering av familjehem.⁸

---

⁷ Riksdagens revisorer (2002) s. 48 f.

⁸ Riksdagens revisorer (2002) s. 7 f.

Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén föreslog att Socialstyrelsen skulle ges i uppdrag att vartannat år under en tioårsperiod ta initiativ till åtgärder som underlättar rekrytering av familjehem. Kommittén föreslog också att medel skulle anslås under en femårsperiod för uppbyggnad av kommunal samverkan kring rekrytering, utbildning och handledning till familjehem. I den följande propositionen avvisades förslaget om statliga insatser på detta område, med motiveringen att rekrytering av familjehem är ett kommunalt ansvar som bäst uppfylls på lokal nivå.

Upprättelseutredningen pekade på de risker för de placerade barnens säkerhet som bristen på familjehem innebär i ett framtidsscenario. När det inte finns valmöjligheter, vilket enligt utredningen redan kan vara fallet i dag, är risken stor att socialtjänsten tvingas göra avkall på sina krav liksom barn och föräldrar på sina önskemål. Att satsa på information och rekrytering är därför, enligt utredningen, ytterst en säkerhetsfråga. Utredningen ansåg att nationellt och regionalt samordnade informations- och rekryteringsinsatser behövs för att öka kunskapen hos allmänheten om behovet av familjehem, förmedla en mer realistisk bild av uppdraget som familjehem och samtidigt bredda underlaget.⁹

9.1.5 Statens stöd anses nödvändigt

Behovet av ett ökat statligt engagemang och ansvarstagande har återkommande framförts, bland annat av Riksdagens revisorer och i flera utredningar, senast Barnskyddsutredningen och Upprättelseutredningen.

Riksdagens revisorer föreslog en nationell strategi för familjehemsvårdens utveckling. Bland annat borde en kartläggning av landets familjehem göras för att undersöka vad utvecklingen mot ökad professionalisering (inklusive de framväxande konsulentverksamheterna) innebär för familjehemsvården på lång sikt.¹⁰

Barnskyddsutredningen ansåg att Socialstyrelsen, inom ramen för sitt uppdrag, bör ta ett kontinuerligt och långsiktigt ansvar för familjehemsvården vad gäller normering, förmedling av ny kunskap samt tillsyn. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt risker och missförhållanden i vården.¹¹

---

⁹ SOU 2011:9 s. 274 f.

¹⁰ Riksdagens revisorer (2002) s 8 f.

¹¹ SOU 2009:68 s. 434.

Upprättelseutredningen föreslog att det regionala samarbetet mellan kommuner och landsting borde få stöd, ekonomiskt och kunskapsmässigt, för att utveckla de delar av familjehemsvården som kräver ett större underlag för att tillräcklig kompetens och kvalitet ska kunna upprätthållas. Utredningen lyfte särskilt fram att det regionala samarbetet kring rekrytering, utbildning, stöd, säkerhet samt metodutveckling behöver utvecklas.¹²

9.1.6 Ett förbättringsarbete pågår

Mot bakgrund av vad som framkommit i Vanvårdsutredningen och Upprättelseutredningen om missförhållanden bakåt i tiden, men också i nutid, har resurser avsatts inom ramen för överenskommelsen mellan regeringen och SKL om stöd till en evidensbaserad praktik.¹³ Ett förbättringsarbete ska genomföras under en treårsperiod med hjälp av regionala utvecklingsledare. Dessa utvecklingsledare rekryterades successivt från slutet av 2011. Det material Socialstyrelsen har tagit fram inom ramen för uppdraget att ta fram ett program för trygg och säker vård i familjehem och HVB ska bland annat vara ett stöd för de regionala utvecklingsledarna i deras arbete. En prioriterad uppgift är att satsa på systematisk och kontinuerlig uppföljning av barn och unga i familjehem och HVB. De regionala utvecklingsledarnas uppdrag har senare vidgats till hela barn- och ungdomsvården.

En utvärdering pågår parallellt med utvecklingsarbetet och en delrapport presenterades i början av 2013. Av denna framgår bland annat att förbättringsarbetet lett till ett ökat fokus i regionerna på placerade barn och ungdomar. Överenskommelser om läkarundersökning och rutiner för samverkan kring placerade barns utbildning och hälsa har tagits fram i många regioner. Flertalet regioner har rapporterat om samarbete mellan kommunerna kring rekrytering och utbildning av familjehem. Rapporten ger också exempel på systematiska uppföljningar av placerade barns och ungas erfarenheter av att ha varit placerade.¹⁴

---

¹² SOU 2011:9 s. 274 ff.

¹³ S2011/986/FST.

¹⁴ SKL (2013).

9.2 Utredningens överväganden och förslag

9.2.1 Inledande överväganden

Att familjehemsvården kan leva vidare och utvecklas i takt med tiden, utan att det som är unikt och verksamt går förlorat, är en av flera utmaningar inför framtiden. Det är en strategiskt viktig fråga för samhället. För att säkra tillgången till en framtida familjehemsvård av tillräcklig omfattning och med god kvalitet krävs ett långsiktigt, kontinuerligt och sammanhållet utvecklingsarbete på alla nivåer.

Det kan vara helt avgörande för hur placeringen faller ut hur familjehemmen utreds och att det görs en noggrann matchning mellan blivande familjehem och de barn och unga som ska placeras i hemmet. Utredningen lägger i kapitel 6 fram en rad förslag om hur kvalitetskraven på familjehem och jourhem kan stärkas. Utredningen föreslår bland annat att grundläggande utbildning ska vara ett krav. Vidare föreslås att den statliga tillsynen av socialtjänstens familjehems- och jourhemsverksamhet ska förbättras. Utredningen vill därutöver framhålla att det är ytterst angeläget att familjehemsföräldrarna får det stöd och den handledning de behöver för att kunna fullfölja sitt viktiga uppdrag. Centralt i sammanhanget är också att socialtjänsten, familjehemmen och ursprungsfamiljen förmår samarbeta på ett bra sätt med det placerade barnets bästa för ögonen.

Utredningen bedömer att det krävs såväl en förstärkning av det lokala/regionala arbetet för att rekrytera, stödja, utbilda och handleda familjehemmen som en förstärkning av det statliga engagemanget.

9.2.2 Socialnämnden behöver stärka sin verksamhet för rekrytering, stöd och handledning

Utredningens bedömning: Med hänsyn till att de barn och unga som numera placeras i familjehem ofta är i behov av särskilt stöd är det av stor vikt att socialnämnden tillgodoser behovet av resurser i den egna organisationen för rekrytering, stöd och handledning.

Andelen unga i behov av särskilt stöd som placeras i familjehem i stället för HVB har ökat utifrån en strävan att undvika institutionsvård. Det har framförts till utredningen att denna förskjutning generellt sett inte har följts av någon resursförstärkning i den egna organisationen för rekrytering, stöd och handledning till familjehem.

Utredningen bedömer att den delvis nya målgruppen för familjehemsvården inte enbart förutsätter väl kvalificerade familjehem och jourhem utan också en väl fungerande verksamhet inom socialtjänsten för rekrytering, utbildning och stöd till hemmen. Regionalt samarbete är vidare en förutsättning för att kunna samordna insatserna inom detta område. Utredningen anser det angeläget att det arbete som har påbörjats genom de regionala utvecklingsledarna får möjlighet att fortsätta och förstärkas. Deras arbete underlättas av att det finns en samordning och ett kontinuerligt arbete på nationell nivå i dessa frågor.

9.2.3 Nationella insatser för att underlätta rekrytering av familjehem

Utredningens förslag: En nationell aktör får i uppdrag att initiera, ta fram material och samordna informationsinsatser riktade till allmänheten rörande behovet av familjehem och vad familjehemsuppdraget innebär. Insatserna ska genomföras under två år i samarbete med de regionala utvecklingsledarna. De regionala utvecklingsledarnas medverkan vid genomförandet av insatserna beslutas inom ramen för överenskommelsen mellan regeringen och SKL om en evidensbaserad praktik inom socialtjänsten.

Sedan lång tid finns en uttalad målsättning hos lagstiftaren att placering i familjehem är att föredra framför placering på institution. Även för grupper av barn i behov av särskilt stöd, t.ex. ungdomar med olika former av beteendeproblem, ses ofta familjehemsvård som ett prioriterat placeringsalternativ. Samtidigt anses det bli allt svårare att rekrytera familjer som vill åta sig uppdrag som familjehem.

Under senare år har stor uppmärksamhet ägnats åt hur tryggheten och säkerheten för placerade barn kan förbättras, inte minst

på grund av kunskapen om placerade barns utsatthet och de risker för missförhållanden som finns även i dagens samhällsvård. Det har bland annat lett till skärpta krav på socialnämndens utredningar av tilltänkta familjehem. Utredningen föreslår ytterligare åtgärder för att stärka tryggheten och säkerheten, bland annat krav på grundutbildning för familjehem och jourhem och åtgärder för att undvika att hem tar emot fler barn än vad som är rimligt utifrån berörda barnens behov.

I dag finns en brist på familjehem vilket är oroande ur ett framtidsperspektiv. För att kunna upprätthålla en hög kvalitet och kunna matcha rätt familj till ett enskilt barn krävs att det finns ett antal familjer att välja mellan. I en bristsituation finns alltid en risk att socialtjänsten tvingas göra avkall på kraven. Likaså att barns och föräldrars önskemål inte kan tillgodoses. Att satsa på information och rekryteringsinsatser är därför ytterst en fråga om säkerhet för de barn som behöver placeras utanför det egna hemmet.

I redovisningen av de regionala utvecklingsledarnas arbete år 2012 finns många exempel på länsövergripande samarbete kring bland annat rekrytering och utbildning. Utredningen anser att det därtill krävs nationellt samordnade informations- och rekryteringsinsatser för att öka tillgången på presumtiva familjehem. Syftet med de nationella insatserna ska vara att öka kunskapen hos allmänheten om behovet av familjehem och vad uppdraget som familjehem innebär. Utredningen föreslår att en nationell aktör, exempelvis Socialstyrelsen eller SKL, får i uppdrag att initiera och genomföra informationsinsatser i samarbete med de regionala utvecklingsledarna under två år. Därefter får bedömas vilket behov som finns av fortsatt nationellt samordnad informationsspridning och vilken roll det nationella centrum som utredningen föreslår (se nedan) kan fylla i sammanhanget framdeles.

9.2.4 Nationellt centrum för familjehemsvård

Utredningens förslag: Ett nationellt centrum inrättas med uppdrag att stödja och utveckla familjehemsvården. Målet är att ge förutsättningar för kvalitetsutveckling på området. Centrumet ska erhålla basfinansiering via statsbudgeten. Socialstyrelsen ges i uppdrag att föreslå organisering och huvudman för centrumet.

Ett sätt att bidra till en nödvändig långsiktig utveckling av familjehemsvården är, enligt utredningens bedömning, tillskapandet av ett nationellt centrum för familjehemsvård. Centrumet ska bland annat ha som uppdrag att utveckla och stödja familjehemsvården genom att samla in, strukturera och sprida kunskap till berörda aktörer inom området genom utbildningsverksamhet m.m. Centrumet ska särskilt lyfta fram familjehemsplacerade barns och ungas erfarenheter och arbeta för att öka deras delaktighet och stärka deras rättigheter. Det kan exempelvis handla om att utveckla arbetet med systematiska uppföljningar av placerade barns erfarenheter, men också om att ta fram material som familjehemsföräldrar och professionella kan använda i det direkta arbetet med barnen.

Målgrupper för centrumets verksamhet ska vara såväl ansvariga inom socialtjänsten som familjehemsföräldrar och andra viktiga aktörer när det gäller att tillgodose placerade barns och ungas behov, t.ex. skolan och hälso- och sjukvården. Självfallet har även de organisationer som finns kring familjehemsvården en viktig roll i sammanhanget. Centrumet kan också bidra med informations-spridning till allmänheten som bland annat kan underlätta rekrytering av familjehem (se föregående avsnitt).

Utredningen anser att ett kontinuerligt statligt engagemang i familjehemsvården är en nödvändig förutsättning för att öka kvaliteten och säkerheten i familjevården. Socialstyrelsen har en viktig roll när det gäller normering och kunskapsstyrning inom detta område. Centrumet kan vara ett viktigt komplement genom att fånga upp de olika aktörernas erfarenheter och engagemang. Utredningens förslag om ett nationellt centrum för familjehemsvård har som förebild de nationella centrumbildningar som år 2008 inrättades på äldreområdet för demensfrågor och anhörigfrågor. Socialstyrelsens utvärdering av dessa verksamheter år 2012 visar att

de är både efterfrågade och viktiga och att de nu bedrivs i etablerad form.¹⁵

Nationellt centrum för familjehemsvård bör, liksom centrum-bildningarna på äldreområdet, erhålla en grundfinansiering via statsbudgeten. Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att föreslå organisation och huvudman för centrumet samt närmare precisera dess uppdrag.

---

¹⁵ Socialstyrelsen (2013e).

10 Nya placeringsformer

10.1 Särskilt uppdrag

Enligt tilläggsdirektiven ska utredningen göra en översyn av olika former av placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran enligt SoL och LVU samt lämna förslag till fler alternativ än vad som finns i dag. Förslagen ska svara mot barns och ungas skiftande behov samt säkerställa kvalitet och kostnads-effektivitet i verksamheten, liksom barns och ungas behov av skydd.

Ensamkommande barn utgör, enligt direktiven, en stor andel av de barn och unga som placeras i HVB. I uppdraget ingår att beakta ensamkommande barns behov samt eventuella skillnader mellan såväl barns respektive ungas behov som flickors respektive pojkars behov. Utredningen ska särskilt pröva möjligheterna att införa placeringsformer som utgör en mindre ingripande insats. I direktiven nämns som exempel på en sådan insats boende i egen lägenhet med visst stöd för barn och unga som inte har behov av placering vid HVB. Utredningen ska även bedöma om de nya placeringsalternativen utgör vård eller avser någon annan form av insats. I uppdraget ingår att lämna förslag till författningsändringar, inklusive kvalitets- och skyddsregleringar motsvarande de som nu gäller för familjehem och HVB.

Enligt direktiven ska utredningen samråda med Socialstyrelsen avseende det uppdrag som myndigheten har att belysa och kartlägga ensamkommande barns behov. Socialstyrelsen ska redovisa detta uppdrag senast den 1 december 2013.

10.1.1 Socialstyrelsens skrivelse

I tilläggsdirektiven refereras till en skrivelse¹ från Socialstyrelsen till Regeringskansliet, som ska tjäna som underlag för utredningens överväganden. I denna skrivelse framhåller myndigheten att den under senare tid fått allt fler frågor kring vilka möjligheter socialnämnden har att bevilja insatser i form av boende med visst stöd till barn under 18 år – utöver de i lagen angivna formerna familjehem och HVB. De frågor som ställs från kommunerna rör framförallt möjligheten och lämpligheten att placera barn i egna lägenheter. Begrepp som stödboende, utslussningslägenheter och träningslägenheter nämns. Syftet med insatsen har beskrivits som att ge barnet stöd i vuxenblivande och träning inför ett självständigt boende. Ansökningar om tillstånd att bedriva HVB kan röra denna typ av boendeformer, som i relativt stor omfattning används då det handlar om ensamkommande barn. Det finns även stödboenden utan någon koppling till ett HVB.

Enligt Socialstyrelsens skrivelse är rättsläget oklart när det gäller frågan om barn kan ges insatser i form av boende med visst stöd från socialtjänsten. Socialstyrelsen anser att det därför behöver göras en översyn av om det behövs kompletterande lagreglerade placeringsalternativ för barn. Vidare behöver klargöras om dessa placeringsalternativ ska omfattas av kvalitets- och skyddsregler motsvarande vad som gäller för familjehem och HVB.

10.2 Bakgrund till behovet av andra placeringsalternativ

10.2.1 Institutionsvården har ifrågasatts

Under 1990-talet ökade institutionsvården kraftigt med betydande kostnadsökningar som följd. Alltmer ifrågasattes inte bara kostnaderna utan också om placering på institution har en positiv påverkan på barns och ungas utveckling. Ny kunskap som publicerades vid denna tid visade att insatser i form av placering ofta inte lyckats bryta en oroväckande eller negativ utveckling. Problemen kvarstår

---

¹ Skrivelse från Socialstyrelsen med dnr 24822/2012.

eller försvåras i många fall. Många har en fortsatt svår situation som unga vuxna.²

I kapitel 3 nämns en systematisk kunskapsöversikt om institutionsvård för unga med allvarliga beteendestörningar, som fått stor uppmärksamhet. I denna beskrivs bland annat de negativa mekanismer som institutionsplaceringen i sig innebär, framför allt den s.k. smittoeffekten och svårigheterna att överföra positiva beteendeförändringar från institutionsmiljön till den unges vardagssituation ute i samhället.³ Denna forskningsöversikt beskriver också vad som krävs metodmässigt för att motverka dessa negativa mekanismer, vilket har lett till att en institutionsmodell, MultifunC, utvecklats i ett svenskt-norskt samarbete. Försök med MultifunC pågår i Sverige på två särskilda ungdomshem och utvärderas förlöpande. Modellen integrerar institutionsvård med öppenvård och innebär ett parallellt förändringsarbete relaterat till familj, kamrater och skola. I behandlingstiden om cirka ett år utgör institutionsvården cirka sex-sju månader.⁴

10.2.2 Öppenvården har inte lett till färre placeringar

Sedan 1990-talet har kommunerna, bland annat med utvecklingsstöd från staten, gjort stora satsningar för att bygga ut öppenvården som alternativ till placering i HVB för ungdomar. Socialstyrelsen har under 2000-talet beskrivit denna utveckling i sina årliga lägesrapporter om individ- och familjeomsorgen. Här beskrivs hur utvecklingen av öppenvårdsinsatser, s.k. hemmaplanslösningar, har höjt kvaliteten i socialtjänstens arbete, men endast marginellt kunnat ersätta placering i HVB. Det lyfts också fram som en trend att det blivit vanligare med insatser i form av boende och boendestöd för olika grupper. Bland dessa grupper nämns ungdomar, även om det framför allt rör vuxna med missbruksproblem. Av diskussionen som förs i lägesrapporterna framgår att reella alternativ till institutionsvård kräver insatser på hemmaplan som är mer ingripande och omfattar fler av dygnets timmar jämfört med det befintliga öppenvårdsutbudet. Socialstyrelsen anser att det krävs en

---

² Socialstyrelsen (2006a).

³ Andreassen T. (2003).

⁴ <http://www.stat-inst.se/multifunc>

fördjupad diskussion om hur institutionsvård och hemmaplanslösningar kan komplettera varandra.⁵

Utvecklingen av olika mellanformer, exempelvis boende med stöd, har varit ett led i en strävan att skapa en mer intensiv form av öppenvård för vissa grupper av unga. Socialstyrelsen genomförde under våren 2005 en kartläggning av öppenvården, vilken byggde på en enkätundersökning till 120 slumpvis utvalda kommuner/stadsdelar med frågor om deras utbud av öppna insatser. Frågorna utgick från enhetligt formulerade kategorier och insatstyper. Inom kategorin ”socialpedagogiska insatser” återfanns bland annat insatsen ”boendestöd för unga”. Denna beskrevs som en insats som ”avser att stödja unga, boende i egen lägenhet eller träningslägenhet, att klara ett eget boende och i övrigt stödja dem på vägen till ett självständigt vuxenliv”. Enligt rapporten kunde 53 procent (sex av nio kommuner) i undersökningen erbjuda en sådan insats.⁶

10.2.3 Placeringstiderna har blivit kortare

Den ökade efterfrågan på alternativa placeringsformer kan även ses mot bakgrund av att placeringstiderna blivit allt kortare, vilket också har varit en medveten strävan från kommunernas sida. En placering kan självfallet avslutas tidigare och följas upp bättre om det finns öppenvårdsinsatser och stödboende tillgängliga i hemkommunen. Under perioden 2000–2011 minskade den genomsnittliga placeringstiden i HVB med 19 dagar. Även placeringstiden i familjehem har blivit kortare vilket kan vara en följd av att familjehem numera används även för placeringar av tonåringar med beteendeproblem. Den genomsnittliga placeringstiden i familjehem har minskat med cirka tre månader under perioden 2000–2011.⁷

10.2.4 Familjehemsvården har fått en annan roll

Ovan nämnda tendens att i högre grad använda familjehem som alternativ till institutionsvård för ungdomar med olika beteendeproblem har ställt större krav på familjehemmen. Det har bland annat lett till en kraftig expansion av privata konsulentverksam-

---

⁵ Socialstyrelsen (2007) s. 23 och Socialstyrelsen (2008) s. 23 f.

⁶ Socialstyrelsen (2006) s. 37 och s. 57.

⁷ Socialstyrelsen(2013b) s. 28.

heter som ger familjehemmen nära stöd och handledning och utgör ett mellanled mellan familjehem och socialtjänsten.

Strävan att minska behovet av institutionsvård har också banat väg för tillfälliga placeringar i enskilda hem, som alternativ till placering i akut- och utredningshem. Dessa tillfälliga placeringar har ökat kraftigt, vilket framgår av diagram 2.2 i avsnitt 3.3.3. Först år 2008 infördes begreppet jourhem i SoL och insatsen fick en särskild reglering. Det finns även jourhem med konsulentstöd (se ovan).

10.2.5 Ökat fokus på utslussning och eftervård

Framväxten av stödboenden i olika former kan ses mot bakgrund av behovet av en vårdkedja för äldre ungdomar som ska slussas ut från HVB och familjehem till ett självständigt boende. Socialstyrelsen har i den tidigare nämnda skrivelsen påpekat att den form av stödboenden som växt fram relativt ofta används för ensamkommande ungdomar.

I forskning har uppmärksammats att det i Sverige inte finns några etablerade program för eftervård för ungdomar som lämnar samhällsvården och att området inte har fått mycket uppmärksamhet.⁸ Bristande resurser och oklarheter om institutionens respektive socialtjänstens ansvar har bedömts vara hinder för att genomföra en god eftervård efter vistelse i HVB. God "leaving care" anses, enligt internationell forskning kännetecknas av att den är flerdimensionell. Centrala element är ekonomiskt stöd, hjälp med boende, stöd för utbildning/arbete samt praktiskt och emotionellt stöd. Modeller som MultifunC (Multifunktionell behandling på institution och i närmiljö) och MTFC (Multidimensional Treatment Foster Care) bygger på tanken om en sammanhållen vårdkedja som inkluderar eftervård. Modellerna involverar även barnets familj och närmiljö under hela placeringen vilket också är nödvändigt för varaktiga resultat.⁹

Socialnämnden har en skyldighet att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet har upphört (5 kap. 1 § SoL). Ansvaret omfattar alla barn och unga som, oberoende av ålder, har varit placerade i familjehem eller HVB. Enligt Socialstyrelsens allmänna

⁸ Höjer I & Sjöblom Y (2010).

⁹ SiS (2012). Lundström T m.fl. s. 15.

råd bör socialnämnden bland annat beakta ett barns eller en ungs behov av fortsatt kontakt med hemmet där han eller hon har varit placerad. Barnets behov av personligt stöd bör uppmärksammas och tillgodoses. Om en ung person efter placeringen ska ha ett eget boende, bör nämnden tillgodose hans eller hennes behov av stöd och hjälp med frågor om ekonomi och med att ordna bostad, studier eller arbete.¹⁰

I samband med att ovan nämnda bestämmelse infördes fick Socialstyrelsen i uppdrag att vägleda kommunerna vilket resulterade i ett Meddelandeblad.¹¹ Inom ramen för BBIC har Socialstyrelsen även nyligen publicerat ett material, vid namn På väg, som består av stöddokument (enkäter) och formulär som stöd för en planerad utslussning från familjehem och HVB.¹²

10.2.6 Ensamkommande barn och unga

Som har konstaterats inledningsvis i detta kapitel används olika former av stödboende relativt ofta för gruppen ensamkommande barn och unga. Därför redovisas relativt utförligt den samlade kunskap som finns om denna grupps boendesituation.

Antalet ensamkommande barn har ökat kraftigt under den senaste tioårsperioden. Enligt Migrationsverkets statistik ansökte 388 barn om asyl år 2004. Under år 2012 var antalet ensamkommande barn 3 578¹³ och under år 2013 har 3 852 ensamkommande barn sökt asyl i Sverige. Av Migrationsverkets prognos framgår att antalet ensamkommande barn förväntas öka till 4 100 år 2014.¹⁴

Migrationsverket ansvarar för asylprocessen och för att anvisa barnen till en kommun, som därmed blir ansvarig för barnets boende och andra stödinsatser. Från och med den 1 januari 2014 kan Migrationsverket anvisa ensamkommande barn till samtliga kommuner, oavsett om kommunen har träffat någon överenskommelse om mottagande eller inte [3 § andra stycket lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.].

---

¹⁰ 8 kap. SOSFS 2012:11.

¹¹ Socialstyrelsen (2009).

¹² Socialstyrelsen (2013i).

¹³ 82 procent beviljades uppehållstillstånd.

¹⁴ <http://www.migrationsverket.se/info>

Samma regler som vid andra placeringar

I den proposition som föregick överföringen av ansvaret för ensamkommande barn till kommunerna år 2006 fördes begreppet normaliseringsprincipen fram, vilken innebär att samma regler och sociala omvårdnadssystem så långt det är möjligt bör gälla för samtliga barn och unga som vistas i Sverige. Det slås fast att reglerna i SoL och Socialstyrelsens föreskrifter kommer att äga tillämpning på boenden för ensamkommande barn. Enligt propositionen tillförsäkras på detta sätt de ensamkommande barn som i framtiden tas emot av kommunerna samma standard vad gäller vård och omsorg som övriga barn i Sverige.¹⁵

Ensamkommande barns behov ska utredas av socialtjänsten och den placering som görs följer samma regler som gäller för andra placeringar av barn. Flertalet barn placeras i särskilda HVB som är inriktade på ensamkommande. Dessa HVB utgör en ökande andel av det totala antalet HVB för minderåriga och de flesta av dem drivs i kommunal regi. Den 1 november 2013 utgjorde HVB för ensamkommande 48 procent av samtliga HVB (exklusive SiS-institutionerna).¹⁶

Erfarenheter från tillsynen av HVB

Stödboende för barn är, enligt nuvarande tillämpning av reglerna om tillstånds- respektive anmälningspliktig verksamhet att betrakta som HVB. Därför återges tillsynsmyndighetens erfarenhet av HVB för ensamkommande i detta sammanhang.

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har sammanfattat resultatet från inspektioner åren 2010–2013 av HVB för barn och unga. Av rapporten framgår att år 2010 förekom oftare brister i rättssäkerhet och delaktighet i boenden för ensamkommande än i övriga HVB. Även åren 2011 och 2012 uppmärksammade tillsynen vissa skillnader i kvalitet. Det har, enligt rapporten, noterats att grupperna i boendena för ensamkommande barn i vissa fall är stora. I HVB som har en behandlingsinriktning är det få verksamheter som har fler än tio inskrivna barn. Ungefär en tredjedel av HVB för ensamkommande har däremot fler än tio barn inskrivna och det

---

¹⁵ Prop. 2005/06:46 s. 42.

¹⁶ Socialstyrelsen (2012d).

kan finnas upp till 20 ungdomar i ett boende. Likaså har ungdomar i enstaka fall tagits emot i lokaler som inte bedömts vara ändamåls-
enliga. År 2011 granskades barns och ungdomars inflytande över
sin vård. De ensamkommande barnen var inte delaktiga i samma
grad som barn och ungdomar på övriga HVB. Tillsynen visade
också att de ensamkommande barnen inte gavs samma förutsätt-
ningar att ha kontakt med sin socialsekreterare.¹⁷ I en färsk rapport
från IVO om HVB-personalens utbildning m.m. konstateras att
det i HVB för ensamkommande är vanligare med anställda som
saknar utbildning utöver gymnasiet eller har en högskoleutbildning
som inte är inriktad mot beteendevetenskap.¹⁸

Erfarenheterna från inspektionerna är, trots dessa kommentarer,
att HVB för ensamkommande barn i de flesta fall uppfyller kraven i
de delar som tillsynen har omfattat under dessa år och att det gene-
rellt sett blivit mycket bättre sedan 2010. Kunskapen om bestäm-
melserna har ökat och de brister som uppmärksammas åtgärdas. I
de flesta verksamheterna ser personalen till att de ensamkommande
barnen har en trygg tillvaro och en god boendemiljö. Ungdomarna
blir väl bemötta, får hjälp och stöd och har struktur i sin vardag
med skola och fritidssysselsättningar. Samarbetet med skolan har
dock ibland visat sig vara problematiskt när det gäller de ensam-
kommande som är i gymnasieåldern och därmed inte är skol-
pliktiga. Utformningen av undervisningen för de ensamkommande
barnen varierar mer och tycks fungera sämre än för andra placerade
ungdomar.¹⁹

När ungdomarna fyllt 18 år flyttar de som regel till någon form
av utslussningsverksamhet som ofta innebär egen lägenhet.²⁰ Som
regel har dessa ungdomar fått permanent uppehållstillstånd.
Utslussningsverksamheten går under namnet stöd-, tränings- eller
utslussningslägenheter. De kan vara en del av en HVB-verksamhet
eller fristående.²¹ Kunskapen om dessa är mycket begränsad
eftersom de inte omfattas av den s.k. frekvenstillsynen, som inne-
bär inspektioner två gånger per år.

---

¹⁷ IVO (2013b) s. 35.

¹⁸ IVO (2013a) s. 13.

¹⁹ IVO (2013b) s. 33 och 35 f.

²⁰ Socialstyrelsen (2013l) s. 17.

²¹ Socialstyrelsen (2013l) s. 50.

Kartläggning av ensamkommande barns behov

Socialstyrelsen har i en nyligen publicerad kartläggning av ensamkommande barns och ungas behov visat att vård, omsorg, utbildning och andra insatser behöver individanpassas i större utsträckning än vad som görs i dag. Enligt rapporten behöver det emotionella stödet i vardagen överlag bli bättre liksom tillgängligheten till psykiatriskt stöd eller behandling för de som lider av psykisk ohälsa. För att kunna ge barnen insatser som både omfattar omsorg efter individuella behov och syftar till självständiggörande behöver socialtjänsten, enligt Socialstyrelsen, eftersträva placering på mindre och hemlika HVB. Vid de dialogmöten som Socialstyrelsen anordnat som ett led i kartläggningen, framkom att personalen vid dagens HVB för ensamkommande upplever sina verksamheter som alltför stora. Storleken gör det svårt för dem att skapa hemlika förhållanden.²²

För att tillgodose de ensamkommande ungdomarnas behov av praktiskt, materiellt och känslomässigt stöd behöver socialtjänsten, enligt Socialstyrelsen, utveckla sitt arbete med de som fyllt 18 år men inte 21 år. Långsiktig planering betonas för att tillgodose behovet av passande boendelösningar för denna åldersgrupp. Dagens utslussningsverksamheter bygger mestadels på att ungdomarna flyttar till en lägenhet i närheten av HVB och får tillgång till vuxenstöd. Kartläggningen visar att övergången från HVB till utslussningslägenhet kan bli abrupt när ungdomarna fyllt 18 år. De ungdomar som intervjuades inom ramen för kartläggningen tyckte inte att de hade förberetts tillräckligt bra för att klara sig på egen hand. Ungdomarna hade tillgång till läxhjälp vissa tider, men önskade mer stöd och kontakt. Ungdomarna efterfrågade en mer innehållsrik och stimulerande utslussningsverksamhet och att det tydligt borde signaleras att de ska delta i de aktiviteter som erbjuds och att man söker upp dem som inte kommer. Det framkom också i kartläggningen att ensamkommande gymnasieungdomar har en benägenhet för högre frånvaro, vilket kan vara ett resultat av att den unge är för mycket lämnad åt att ta ansvar för sig själv. Ungdomarna ansågs behöva mer stöd i vardagen – inte minst på fritiden och på skollov. Det framfördes vidare att utslussningsverksamheterna behöver vara aktiva i sitt stöd till den unge, vara mer upp-

---

²² Socialstyrelsen (2013) s. 7, 16 och 41.

sökande och ha tätare samarbete med ungdomen, skolan och socialtjänsten, Arbetsförmedlingen m.fl.²³

Tilläggs kan att vid utredningens möte med en grupp ensamkommande barn efterfrågades att personalen skulle ha mer kunskap om krishantering. Ungdomarna lyfte också fram betydelsen av engagerad personal, eget rum, fritidsaktiviteter och en fungerande skolgång.

Boendeformer för ensamkommande

Som framgår ovan förekommer olika boendeformer för ensamkommande barn och unga. Vanligast förekommande är HVB eller familjehem för barn och stödboende (utslussboende) för unga som fyllt 18 år. I vissa fall eftersträvas en vårdkedja där det finns olika grader av stöd och tillsyn beroende på barnets eller den unges behov. I sammanhanget kan också det s.k. folkhögskolespåret nämnas. I samarbete med tre kommuner i Skåne startar inom kort ett HVB för ensamkommande barn i åldern 16–17 år vid en folkhögskola (Österlens folkhögskola). Boendet ska kompletteras med en utslussningsverksamhet för ungdomar över 18 år. Ett nätverk ska skapas mellan folkhögskolan och lokala aktörer på orten, såsom föreningsliv, arbetsgivare, skola etc. Även andra folkhögskolor i Skåne och i Halland planerar att använda internaten vid folkhögskolorna som utslussningsboenden. Ungdomarna kommer att studera på de utbildningar som folkhögskolan erbjuder. Enligt projektbeskrivningen anses de ensamkommande genom denna form av placering kunna få ett mer flexibelt boende, samtidigt som de får en naturlig, social och trygg miljö.²⁴

10.3 ”Placeringsformer” i en rättslig gråzon

Stödboende och behandling i familj, som utredningen valt som benämningar på de föreslagna nya placeringsformerna, är exempel på verksamheter med en oklar reglering. En del av förklaringen är att praxis när det gäller krav på tillstånd för HVB har förändrats över tid. Se vidare avsnitt 4.4.3.

---

²³ Socialstyrelsen (2013) s. 28, s. 39 och s. 45 f.

²⁴ <http://www.folkhogskolesparet.se>

Som tidigare har nämnts kan socialnämnden också på annat sätt stödja barns och ungas boende utanför det egna hemmet utan att det är fråga om en placering. Utredningen uppfattar att det i flertalet fall rör sig om undantagssituationer där socialnämnden, i avvaktan på att situationen för barnet kan lösas på ett mer varaktigt sätt, måste fullgöra sitt yttersta ansvar.

10.3.1 Stödboende i olika former

Stödboende inom socialtjänsten definieras i Socialstyrelsens termbank på följande sätt: ”Boende som tillhandhåller platser för heldygnsvistelse avsedda för personer som behöver insatser i form av tillsyn och stöd, men inte vård eller behandling.”

I dag anses stödboenden inte tillstånds- eller anmälningspliktiga, om de vänder sig till personer över 18 år. Stödboende för barn omfattas däremot av HVB-begreppet, enligt tillsynsmyndighetens policy. Det innebär bland annat att det ska finnas personal tillgänglig dygnet runt i verksamhetens lokaler, enligt Socialstyrelsens föreskrifter.²⁵ I en kammarrättsdom har utformningen av lokalerna i ett sådant stödboende för barn prövats. Boendet bestod av lägenheter i två trappuppgångar och separat personallägenhet. Kammarrätten biföll länsstyrelsens överklagande, med hänvisning bland annat till Socialstyrelsens föreskrifter. Personalen ansågs inte kunna utföra regelbunden och frekvent tillsyn så som lokalerna var utformade. Domen innebär att den aktuella kommunen ålades att flytta lokalerna.²⁶

Stödboende är en relativt etablerad ”placeringsform” för unga över 18 år, men rymmer en stor spännvidd vad gäller boendets utformning samt grad av stöd och tillsyn. De förekommer både inom ramen för HVB och fristående. Socialstyrelsens skrivelse pekar på att socialtjänsten på många håll även ser ett behov av stödboende för ungdomar under 18 år.

---

²⁵ SOSFS 2003:20.

²⁶ Kammarrättens i Stockholm dom den 5 november 2009 med mål nr 9573-08.

Antalet befintliga stödboenden

Det finns ingen säker kunskap om hur vanligt förekommande verksamheter av stödboendekaraktär är. Enligt det inspektörsnätverk för HVB som finns inom IVO förekommer stödboenden utan HVB-tillstånd i alla regioner. Återkommande påträffas även fall där barn under 18 år har placerats i stödboenden utan HVB-tillstånd.

Utredningen har låtit genomföra en särskild sökning i det nationella HVB-registret på orden stödboende, utslussningsboende, träningsboende, boendekedja och trapphusboende. Sökningen gav träffar på de förstnämnda tre orden, men inte på de två sistnämnda. Enligt denna sökning, som genomfördes 2013-11-06, påträffades ett 70-tal HVB-verksamheter för barn och unga, som angivit att de bedrev stödboende, utslussningsboende eller träningsboende. Det ska jämföras med att det finns totalt 854 HVB för barn och unga.

10.3.2 Behandling i familj

Tidigare i betänkandet har beskrivits hur delar av den privata förstärkta familjehemsverksamheten verkar i en rättslig gråzon, där den ibland tar på sig uppgifter som rör det placerade barnet, uppgifter som antingen är socialnämndens ansvar eller familjehemmets. Beskrivningen syftar i första hand på de verksamheter som här benämns konsulentverksamheter. Dessa behandlades i kapitel 8 utifrån frågeställningen i direktiven om sådana verksamheter i vissa fall bör vara tillståndspliktiga.

Inom den förstärkta familjehemsverksamheten finns också ett mindre antal verksamheter som har en annan karaktär och som därför behandlas i detta kapitel. Dessa verksamheter utmärks av att de har ett tydligt och kvalificerat behandlingsuppdrag i förhållande till det barn eller den unga person, som är placerad i ett av verksamhetens familjehem.

Verksamhet av detta slag finns, enligt utredningens bedömning av dagsläget, i två huvudformer, dels de som går under namnet behandlingsfamiljer,²⁷ dels de som arbetar enligt modellen MTFC

---

²⁷ Utredningen har identifierat BoF Barn och familjejouren och Tjust behandlingsfamiljer AB.

(Multidimensional Treatment Foster Care).²⁸ När det gäller de förstnämnda verksamheterna bygger beskrivningen nedan på uppgifter från de två verksamheter som har HVB-tillstånd. Det finns vissa inbördes skillnader mellan dem. Uppgifterna om MTFC har hämtats in från INOM Familjeforum, som ”förvaltar” metoden i Norden.

Behandlingsfamiljer

Den huvudsakliga målgruppen för verksamhet med behandlingsfamiljer utgörs av tonåringar som behöver en individuell behandling. I flertalet fall förekommer omsorgsbrister och därutöver har barnen ofta en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eller någon annan problematik. Jämfört med en vanlig familjehemsplacering rör det sig här om en begränsad tids placering. Jämfört med MTFC-modellen som beskrivs nedan är behandlingstiden i verksamhet med behandlingsfamiljer dock längre, ofta 2–3 år.

Minst en i familjen är anställd inom verksamheten och får handledning och nära stöd av ett professionellt arbetslag, fortsättningsvis kallat behandlingsteam. Andra familjemedlemmar kan vara kontrakterade som uppdragstagare eller anställda i mer begränsad omfattning som avlastning. För varje placering görs en individuell kartläggning av den unges behandlingsbehov, som utgör grunden för behandlingssuppdraget från socialtjänsten. Familjen är involverad i behandlingen, bland annat genom att träna samspel med andra i vardagen och öka barnens mentaliseringsförmåga, dvs. förmåga att sätta sig in i andras känslor och tankar. Ansvaret för behandlingen ligger dock på behandlingsteamet.

Olika professionella kompetenser är representerade i behandlingsteamet, såsom socionom, legitimerad psykolog och legitimerad psykoterapeut med vidareutbildning och tidigare erfarenhet av behandlingsarbete med barn. Tillgång till barn- och ungdomspsykiater finns på konsultbasis. Familjerna utbildas inom ramen för verksamheten. Bland annat nämns behandlingspedagogutbildning och ”Vägledande samspel”, en utbildning som sträcker sig över två år och omfattar minst 48 timmar.

---

²⁸ <http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik./sokimetodguidenforsocialarbete/mffc>; <http://www.stat-inst.se/mffc>

Inga eller få gruppaktiviteter förekommer. Förutom behandlingsfamiljen får barnen som regel en kontaktfamilj i barnets eget eller familjens nätverk. Flertalet äldre barn lämnar verksamheten till ett eget boende. Om barnet inte kan återvända hem eller flytta till ett eget boende efter behandlingsperioden kan det antingen bli aktuellt med en "vanlig" familjehemsplacering i samma hem eller omplacering till ett annat familjehem.²⁹

BoF Barn och familjejouren och Tjust Behandlingsfamiljer har HVB-tillstånd för verksamhet med behandlingsfamiljer sedan länsstyrelserna var tillståndsmyndigheter fram till år 2010. Nya tillstånd beviljas dock inte för likartad verksamhet och befintliga verksamheter har inte möjlighet att utöka sin verksamhet. Inom ramen för det befintliga tillståndet byter BoF Barn och familjejouren ut familjer och har därför oförändrat antal familjer i den del av verksamheten som har tillstånd. Tjust behandlingsfamiljer, som finns inom en annan tillsynsregion, har däremot inte fått möjlighet att byta ut familjer och därför finns i dag endast ett fåtal familjer kvar inom ramen för HVB-tillståndet. Anledningen till att inga nya tillstånd beviljas är att nuvarande tillståndsmyndighet inte ser verksamheten som en samlad tjänst utan anser att familjerna, trots anställningsförhållandet, är att betrakta som familjehem och att behandlingsteamet är att betrakta som en öppenvårdsinsats.

För att en öppenvårdsverksamhet ska vara tillståndspliktig krävs att den är ingripande och strukturerad samt att den har en viss omfattning. Verksamheter med behandlingsfamiljer har inte ansetts bedriva öppenvårdsverksamhet i tillräcklig omfattning för att vara tillståndspliktiga enligt dessa kriterier.

I en dom från Kammarrätten i Stockholm illustreras att det är avgörande för tillståndsfrågan hur omfattande de individuella behandlingskontakterna med barn och familjer är.³⁰ Genom domen avslogs ett överklagande av Socialstyrelsens beslut att inte bevilja ansökan om öppenvårdstillstånd från Tjust Behandlingsfamiljer AB. Bolaget hävdar i sitt överklagande att den behandling som verksamheten erbjuder är en sammanhållen tjänst. Den är omfattande och styr barnets samtliga livsområden. All behandling utförs av personal som är anställda i bolaget, vilket även gäller behandlingsfamiljerna. Såväl det direkta som det indirekta arbetet måste enligt bolaget beaktas. Behandlingssamordnarna träffar barn och

²⁹ Uppgifter från BoF Barn- och familjejouren och Tjust Behandlingsfamiljer.

³⁰ Kammarrättens i Stockholm dom den 16 januari 2012 med mål nr 2001-12.

familjer i individuella behandlingskontakter cirka två timmar per vecka och barn. Eftersom behandlingsfamiljen är anställd i bolaget bör även den tid som familjen lägger ned räknas in. Då uppgår den direkta behandlingskontakten till minst 40 timmar per vecka.

Av domen framgår att kammarrätten visserligen kan instämna i att bolagets verksamhet i alla delar är ingripande för de barn och ungdomar som placeras i familjehemmen. Mot bakgrund av utformningen av bestämmelsen i 7 kap. 1 § första stycket 4 SoL kan dock endast det arbete som behandlingssamordnarna bedriver anses utgöra tillståndspliktig verksamhet i lagens mening. Kammarrätten anser, i likhet med underinstanserna, att dessa insatser inte är av sådan omfattning att bolagets verksamhet kan anses vara tillståndspliktig. Som framgår ovan är Tjust Behandlingsfamiljer AB en av de verksamheter som ovan nämns, vilken har ett HVB-tillstånd för en del av sin verksamhet från den tid då länsstyrelserna var tillstånds- och tillsynsmyndigheter.

MTFC

Den andra formen av behandlingsverksamhet som bygger på placering i familj är verksamheter som arbetar enligt MTFC.³¹ Det är ett manualbaserat behandlingsprogram för unga med antisocialt eller kriminellt beteende, som utvecklats i Oregon Social Learning Center i USA. Modellen har sin grund i social inlärningsteori och syftar till att vara ett alternativ till institutionsplacering. Behandlingstiden är 8–12 månader. Programmet innehåller mycket struktur och inledningsvis även begränsningar för den unge.

Vid inskrivningen har en bedömning gjorts att det finns goda förutsättningar för den unge att kunna återvända hem. Parallellt med familjehemsplaceringen får den unges egen familj intensivt stöd. Familjehemmet är mer av en träningsfamilj än ett traditionellt familjehem. En s.k. MTFC-familj kan maximalt ta emot en ungdom i taget.³²

Behandlingen genomförs med hjälp av ett team bestående av samordnare, ungdomsterapeut, familjeterapeut, färdighetstränare och ett specialutbildat familjehem. Relevant högskoleutbildning

³¹ <https://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/sokimetodguidenforsocialarbete/mtfc>

³² Enligt uppgift 2013-04-21 från INOM Familjeforum är 2013-11-29 cirka 60 ungdomar i en pågående MTFC-behandling, 40 av dessa i INOM Familjeforum, 15 inom SiS och fem inom Magelungen behandlingscenter.

krävs, exempelvis socionom-, psykolog- och sjuksköterskeutbildning. För rollen som familjeterapeut rekommenderas familjeterapiutbildning, steg 2 (dvs. en legitimerad familjeterapeut) och för rollen som ungdomsterapeut psykoterapiutbildning steg 1. Samordnaren behöver ha erfarenhet av att leda ett team.

MTFC kan också användas som utslussning/eftervård efter en tids institutionsvård. Bland annat bedriver vissa SiS-hem verksamhet enligt MTFC-modellen som eftervård.

INOM Familjeforum har av Oregon Social Learning Center fått rättigheterna i Norden att utbilda och ge implementerings-, adherence- och handledningsstöd. För att få bedriva MTFC krävs utbildning som omfattar fem dagar för personalen och två dagar för familjehemmen. Därefter krävs en dags handledning per månad samt telefonhandledning en gång per vecka. Certifieringen sker i USA och enheterna i de nordiska länderna skickar videoband och fallbeskrivningar som underlag. En certifiering gäller ett år, men kan förlängas till två år, under förutsättning att implementeringsstödet från INOM Familjeforum fortsätter.

I enskild verksamhet enligt MTFC-modellen har öppenvårdsverksamheten bedömts ha den omfattning att den är tillståndspliktig, enligt 7 kap. 1 § första stycket 4 SoL.

10.4 Exempel från andra nordiska länder

10.4.1 Placering i eget boende i Danmark

Enligt danska serviceloven³³ kan barn och unga vara placerade i eget boende (eget værelse), antingen som en självständig placeringsform för åldersgruppen 0–17 år eller som eftervård för unga 18–22 år.³⁴ Unga som är placerade vid uppnådda 18 år har rätt till eftervård till och med 22 år, enligt 76 § serviceloven. I begreppet ”eget værelse” ingår ett brett spektrum av olika boendeformer såsom exempelvis ungdomsbostad, lägenhet, rum med pentry, studentboende samt hyresrum, bland annat hos tidigare familjehem. Det egna boendet kombineras med särskilt stöd som exempelvis kan bestå av kontaktperson, familjebehandling, psykologsamtal och psykoterapi.

---

³³ Bekendtgørelse af lov om social service.

³⁴ De olika placeringsformerna regleras i 66 § serviceloven och enligt fjärde punkten har kommunen möjlighet att placera barn och unga i ”eget værelse, kollegier eller kollegielignende opholdssteder.

Den danska Ankestyrelsen genomförde 2011 en landsomfattande undersökning av denna placeringsform.³⁵ Enligt rapporten använder sig i stort sett alla kommuner av varierande grad av eget boende för unga med behov av särskilt stöd. Knappt tio procent av alla placerade barn och ungdomar i åldern 15–17 år är placerade i eget boende som alternativ till annan placering, medan cirka 20 procent i åldern 18–20 år är placerade i eget boende som eftervård.

Nära 70 procent av de unga som placeras i eget boende har problem med konflikter i hemmet och behöver av denna anledning ett eget boende. Ett annat viktigt skäl är att få hjälp i övergången till ett självständigt vuxenliv. För ungefär 85 procent av de unga består stödet enbart av en kontaktperson. Kontakten kan variera från regelbunden kontakt ett par gånger om dagen till enbart när behov uppstår. I vissa fall finns särskilt avdelad personal till stödboendet.

Med hänvisning till att mognad är ett viktigt kriterium för eget boende framhåller flera kommuner i undersökningen att målgruppen för placering i eget boende med stöd är åldern 16–17 år, även om lagen inte anger någon nedre åldersgräns. Undersökningen visar också att det är förhållandevis få 15-åringar som placerats i eget boende. Typfallet är, enligt rapporten, en 17-årig flicka som inte har varit i någon annan placeringsform omedelbart före placeringen i eget boende. Hon har själv vänt sig till de sociala myndigheterna för att få hjälp att flytta hemifrån på grund av stora konflikter i hemmet. Hon studerar och är placerad i en enrumslägenhet.

Flera kommuner betonar att målet med insatsen är att den ska leda till att den unge kan flytta hem igen. Om placeringen har skett på grund av hemmiljön och konflikter i hemmet ställer kommunerna krav på att båda parter arbetar mot att förbättra förhållandena. Flera kommuner kombinerar placering i eget boende med föräldrakurser, familjeterapi och andra insatser.

I stort sett alla kommuner i Ankestyrelsens undersökning är positiva till användningen av eget boende som placeringsform och 88 procent förväntas använda denna placeringsform i samma eller större utsträckning jämfört med i dag. Den största fördelen med placering i eget boende anses vara möjligheten att arbeta med den unge i närmiljön, samtidigt som han eller hon kan bygga upp ett eget lokalt nätverk. Andra fördelar som lyfts fram är att ungdo-

---

³⁵ Ankestyrelsen (2011).

marna kan etablera individuella vuxenkontakter, ordna sin ekonomi och få mer stabilitet i tillvaron vid familjekonflikter. Det kan också bli lättare att involvera föräldrarna i stödet till den unge. Det egna boendet bidrar till att utveckla den unges självständighet och möjliggör en smidig övergång till eget boende.

Samtidigt pekar en stor andel av kommunerna på risker i samband med eget boende, till exempel att boendet kan dra till sig andra ungdomar med problem eller att ungdomarna kan bli ensamma och isolerade. Ett annat problem kan vara att en negativ utveckling hos den unge inte uppmärksammas eller att han eller hon kan dölja ett missbruksproblem. Den största risken är att man helt enkelt gör en felaktig bedömning av ungdomens behov och att nivån på stöd och tillsyn blir för låg. Många kommuner framhåller att placeringen i ett eget boende måste kombineras med tillräckliga stödinsatser.

10.4.2 Stödboende och institution med hem i Norge

Barn och familjer i Norge kan få hjälpåtgärder enligt 4 kap. 4 § andra stycket barnevernloven.³⁶ I bestämmelsen exemplifieras vissa hjälpåtgärder, bland annat boende med stöd. I första hand rör det sig i dessa fall, enligt uppgift från det norska Barne-, ungdoms- och familjedirektoratet, om ett rum med gemensamma utrymmen i anslutning till utbildning eller arbete. En ungdom 18-23 år kan också få ett stödboende som eftervård enligt 1 kap. 3 § barnevernloven. Uppräkningen av hjälpåtgärder är, enligt departementets rundskriv den 22 juni 2011, inte uttömmande. Barneverntjenesten uppmanas att vara flexibel och kreativ när det gäller utformning av insatser för att den unge ska få bästa möjliga förutsättningar för en gradvis övergång till ett självständigt boende.

Det finns också boenden för självständighetsträning i anslutning till en institution. Vid flyttning till ett sådant boende behåller den unge sin plats vid institutionen, för att ha möjlighet att flytta tillbaka. Institutionen ansvarar för stöd och tät uppföljning.³⁷

I Norge görs för närvarande en tydlig satsning på förstärkt familjehemsvård genom en lagändring som beslutades i april 2013,

---

³⁶ Lov 17 juli 1992 nr. 100 om barnevernstjenester.

³⁷ Skrivelse 2009-08-17 från Det Kongelige Barne- og Likestillingsdepartementet till Barne-, ungdoms- og familjedirektoratet respektive landets fylkesmenn.

men som ännu inte har trätt i kraft. Tidigare har funnits en placeringsform benämnd ”fosterhem med särskilda förutsättningar”, som inte har använts särskilt ofta. Orsaken har bedömts vara den oklara regleringen. Med syftet att differentiera placeringsalternativen och ge fler barn med beteendeproblem effektiv behandling har en möjlighet införts att placera i ”institution med hem” (5 kap. 8a § barnevernloven). De enskilda hemmen ska vara knutna till en professionell ”uppföljningsenhet”, antingen fristående eller som en del av en ordinarie institution. Uppföljningsenheten ska ledas av en behandlingsansvarig som har särskild kompetens när det gäller målgruppen och behandlingsmetoder som bygger på dokumenterad, solid, empirisk forskning. Den behandlingsansvarige ska ha helhetsansvaret. De enskilda hemmen ska vara utbildade och särskilt kompetenta för uppgiften. Det nya placeringsalternativet regleras fullt ut av kap. 5 i barnevernloven med tillhörande föreskrifter, dvs. omfattas av samma regler som en institution. Följaktligen måste varje enskilt hem kvalitetsgranskas innan det tas i bruk och privata och kommunala verksamheter måste godkännas. Det innebär också att den behandlingsansvarige kan besluta om vissa tvångsåtgärder. Fylkesmannen har tillsyn över både institutionen som sådan och de enskilda hemmen.³⁸

10.5 Utredningens överväganden och förslag

10.5.1 Inledande överväganden

Utredningen kan inledningsvis konstatera att framväxten av nya, delvis oreglerade, placeringsformer såväl handlar om att utveckla alternativ till befintliga placeringsformer för vissa grupper av barn och unga som att åstadkomma en mjukare utslussning från HVB. Drivkrafterna bakom satsningen på andra placeringsalternativ har framför allt varit behovet av mindre ingripande placeringsformer. Ny kunskap om resultatet av heldygnsvården har lett till slutsatsen att många ungdomar inte får adekvat hjälp i den kollektiva miljö som HVB utgör. Därtill är eftervården ett eftersatt område i Sverige. Öppenvården, som ska tillgodose ungdomars behov av stöd på hemmaplan efter en placering, är också många gånger otillräcklig. Stödboende, som är en av de nya placeringsformer som

---

³⁸ Prop. 106L (2012-2013) s. 117 och 152 ff.

föreslås, kan här vara ett viktigt komplement. Ensamkommande barn och unga är en av de grupper som kan behöva en placering med större självständighet och med ett annat innehåll jämfört med ett traditionellt HVB. Men även andra ungdomar kan behöva stödboende, t.ex. äldre ungdomar som lever i en konfliktfylld och på annat sätt problematisk hemsituation.

Utredningen bedömer att de mellanformer som har uppstått är ett, i allt väsentligt, positivt uttryck för ett faktiskt behov av att utveckla och differentiera samhällsvården. I sina förslag har utredningen haft som utgångspunkt att balansera delvis motstående intressen. Å ena sidan ge förutsättningar för att kunna möta individuella behov och även framtida behov hos barn- och ungdomsvårdens målgrupp, vilket kräver utrymme för flexibilitet. Å andra sidan vikten av att, genom ett tydligt regelverk, säkerställa att placerade barn och unga får en trygg och säker vård. Även om mycket har förbättrats inom samhällsvården är det konstaterat att övergrepp och försummelser fortfarande förekommer, om än undantagsvis. Därför behövs fortsatt uppmärksamhet på områden där samhället behöver ökad insyn och kontroll.

I dag finns en gråzon av oreglerade placeringsformer. Enligt utredningens uppfattning är det angeläget att lyfta fram de som har en potential och ge dem en tydlig rättslig reglering. När det gäller andra företeelser i gråzonen behöver åtgärder vidtas för att lagstiftningen ska följas, med hänsyn till placerade barns och ungas rätt till en god och säker vård.

De två nya placeringsformer som föreslås, stödboende och behandling i familj, bör få en tydlig avgränsning gentemot övriga placeringsformer såsom familjehem och HVB och även gentemot öppenvården. Spännvidden vad gäller ålder, målgrupp, lokalers utformning etc. kan, enligt utredningens bedömning, inte vara alltför vid, med tanke på de risker som det kan innebära. Den rättsliga regleringen när det gäller kvalitet och säkerhet måste i stort sett vara densamma som gäller för befintliga placeringsformer för barn och unga.

Socialnämnden ska ha ett ansvar för att barnen får god vård och att vården planeras och följs upp. Staten ska ansvara för tillstånd för enskilda verksamheter och tillsyn. Den övergripande bestämmelsen i SoL om god kvalitet samt personal med lämplig utbildning och erfarenhet kommer att gälla även de nya placeringsformerna, oavsett om dessa drivs i offentlig eller privat regi.

10.5.2 Placeringsformer för barn

Utredningens förslag: En bestämmelse förs in i SoL som tydliggör att barn endast kan beredas vård i de placeringsalternativ som regleras i lagen, dvs.

- familjehem,
- boende för stöd och tillsyn (stödboende),
- hem för omvårdnad och behandling (HOB) eller
- behandlingsverksamhet med familjeboende (behandling i familj).

Barn kan också tillfälligt beredas vård i ett jourhem eller hos en anhörig eller annan närstående.

En bestämmelse förs in i SoL om att socialnämnden ansvarar för att hemmet eller boendet är lämpligt utifrån den enskildes behov.

Av den skrivelse från Socialstyrelsen som refereras i direktiven framgår att det i dag inte är tydligt reglerat vilka placeringsformer för barn som får förekomma. Socialstyrelsen bedömer att denna otydlighet är otillfredsställande och i förlängningen kan leda till brister i skyddet och omvårdnaden av enskilda barn. Utredningen föreslår därför att det ska tydliggöras i SoL att endast de i lagen reglerade placeringsalternativen för barn får förekomma.

Hemmet eller boendet ska vara lämpligt utifrån den enskildes behov

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter ska, inför placering av barn och unga i familjehem, jourhem och HVB, en bedömning göras av att förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet har. Utredningen föreslår att en motsvarande bestämmelse ska föras in i SoL (se avsnitt 6.10.3) när det gäller placering i familjehem och jourhem och har övervägt att låta denna bestämmelse omfatta även övriga placeringsformer. Utredningen har dock kommit fram till att förutsättningarna för en sådan s.k. matchning i viss mån skiljer sig åt beroende på om det rör sig om en familj, en institution eller någon av de nya placeringsalternativ som föreslås i

det följande. Utredningen har därför valt att i stället föreslå ett allmänt hållet tillägg till bestämmelsen i 6 kap. 1 § fjärde stycket SoL om socialnämndens ansvar för god vård, nämligen att ansvaret även omfattar att hemmet eller boendet är lämpligt utifrån den enskildes behov.

Tilläggas kan att föreståndaren för HVB, enligt 3 kap. 11 § SoF ska kontrollera att hemmet är lämpligt med hänsyn till den enskildes ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt. Utredningen anser att denna bestämmelse även ska omfatta de nya placeringsformer som föreslås.

Tydligare begrepp

Utredningen har föreslagit nya definitioner av familjehem, jourhem och HVB samt därtill en ny benämning av HVB. Syftet är att benämning och definitioner på ett bättre sätt ska avspegla det huvudsakliga innehållet i respektive placeringsform. Det gäller även de nya placeringsformer som föreslås.

I avsnitt 5.7.3 har utredningen beskrivit sin syn på hur begreppet *vård* ska användas. Det är ett övergripande begrepp för insatser och åtgärder enligt en viss lagstiftning. Det är således ett samlingsbegrepp för placeringsalternativ med olika innehåll, såsom omvårdnad, fostran, tillsyn, stöd eller behandling. Dessa begrepp används för att särskilja innehållet i de olika placeringsformerna.

Som framgår av avsnitt 5.7.4 avses med *omvårdnad* att individen får direkt hjälp att tillgodose sina fysiska, psykiska och sociala behov, exempelvis mat, personlig hygien, sociala aktiviteter, fritidssysselsättningar, kontakt med anhöriga och andra närstående. Omsorg är ett begrepp som ligger nära omvårdnad i betydelse.

Med *fostran* avses vägledning och uppfostran, dvs. såväl gränsättning som positiv bekräftelse från i första hand en förälders/föräldraersättares sida.

Med *tillsyn* avses att hålla uppsikt så att individen inte skadar sig själv eller andra.

Stöd innebär vägledning i den dagliga livsföringen så att individen utvecklas mot allt större självständighet. I de situationer när stöd är ett relevant begrepp klarar den enskilde huvudsakligen att tillgodose sina grundläggande behov själv och behöver inga direkta hjälpinsatser. Stödinsatsen bedöms vara tillräcklig för att individen efter en tids vård ska klara ett eget boende, utbildning eller annan

sysselsättning, ha en meningsfull fritid och fungerande kontakter med familj och annat personligt nätverk.

I avsnitt 5.2.2 ges ett exempel på definition av *behandling*, nämligen åtgärder för att komma till rätta med eller minska ett eller flera identifierade problem hos individen. Behandlingen kan exempelvis inriktas på barnets eller den unges normbrytande beteende, relationer och samspelsmönster. Behandlingen kan också ha ett familje- eller nätverksperspektiv, där förändringsarbetet mer är inriktat på föräldrarnas respektive nätverkets betydelse för barnet.

I praktiken förekommer ofta inslag av flera av de nu nämnda begreppen i de aktuella placeringsformerna. Det är en förutsättning för att skiftande behov hos olika grupper ska kunna tillgodoses på ett bra sätt. När utredningen föreslagit benämningar och definitioner av placeringsformerna har ambitionen varit att använda begrepp som så tydligt som möjligt anger var tyngdpunkten i en verksamhet ligger.

Placeringsformer för barn

Socialnämnden kan placera ett barn i ett familjehem för stadigvarande omvårdnad och fostran eller i ett jourhem för tillfällig omvårdnad och fostran. Utredningens förslag innebär att jourhem på ett tydligare sätt blir en egen placeringsform. Socialnämnden kan också liksom tidigare placera ett barn för tillfällig omvårdnad och fostran i barnets nätverk i avvaktan på en mer varaktig lösning för barnet. Nuvarande bestämmelse i 6 kap. 6 § SoL om jourhem omfattar endast barn och utredningen föreslår ingen förändring i detta avseende. Se förslag till ny definition av familjehem i avsnitt 5.7.4. respektive jourhem i avsnitt 7.7.2.

Socialnämnden kan även placera ett barn för kortare eller längre tid i ett hem för omvårdnad och behandling (HOB). Se förslag till ny definition i avsnitt 5.7.6.

Familjehem och HOB ska liksom tidigare vara placeringsformer för såväl barn som vuxna, men den särskilda regleringen för utredning av familjehem m.m. gäller enbart barn. Jourhem är en placeringsform som liksom tidigare enbart är reglerad för barn.

Därutöver föreslås i det följande två nya placeringsalternativ, boende för stöd och tillsyn för personer 16–20 år (stödboende) och behandlingsverksamhet med familjeboende (behandling i familj). Se definitioner i avsnitt 10.5.3 respektive 10.5.4.

Att den föreslagna regleringen av stödboende begränsas till de som vänder sig till åldersgruppen 16–20 år utesluter inte stödboende för vuxna. För åldersgruppen 18–20 år innebär det en utvidgning av tillståndsplikten i förhållande till dagens praxis.

Behandling i familj omfattar inte endast behandling utan även omvårdnad och kan vara ett placeringsalternativ för såväl barn som vuxna, t.ex. en förälder med sitt barn. Boende i familj ska inte betraktas som ett familjehem i lagens mening, eftersom det rör sig om en behandlingsverksamhet.

Folkbokföring i olika placeringsalternativ

Av 6 och 7 §§ folkbokföringslagen (1991:481) följer att en person som huvudregel ska vara folkbokförd där han eller hon är att anse som bosatt, dvs. regelmässigt tillbringar eller kan antas komma att tillbringa sin dygnsvila. Folkbokföringen ska inte ändras om man på förhand vet att en person under högst ett år ska tillbringa sin dygnsvila på annan fastighet än där han eller hon har sin egentliga hemvist (8 §). Av dessa bestämmelser följer att folkbokföringen inte ändras vid en tillfällig placering, exempelvis i ett jourhem, men att ett familjehemsplacerat barn som regel folkbokförs i familjehemmet.

Enligt 9 § 3 folkbokföringslagen ska en vistelse inte leda till ändrad folkbokföring om den föranleds enbart av vård vid institution för sjukvård, vård av unga, kriminalvård eller vård av missbrukare. Detta innebär att en person i regel ska vara fortsatt folkbokförd på sin gamla adress så länge han eller hon befinner sig på sjukhus eller i ett HVB. Begreppet ”vård av unga” i folkbokföringslagen innebär att barnet eller den unge befinner sig på en institution med stöd av ett beslut enligt SoL eller LVU. Det innebär att barn och unga som placeras i ett stödboende eller i behandling i familj – precis som i HVB – i regel ska vara fortsatt folkbokförda på sin gamla adress så länge placeringen pågår. Ensamkommande barn och unga som har fått uppehållstillstånd och som placeras i något av de nya placeringsalternativen, folkbokförs på boendets adress eller i församlingen i placeringskommunen.³⁹ Även om barnet eller den unge folkbokförs i den kommun där familjehemmet eller boendet ligger, kvarstår placeringskommunens ansvar

³⁹ Socialstyrelsen (2013g) s. 77.

för de hjälp- och stödinsatser som barnet eller den unge kan behöva under placeringstiden (2 a kap. 4 § SoL).

Utredningen om utbildning för elever i samhällsvård och fjärr- och distansundervisning har i SOU 2012:76 bland annat föreslagit tydliggörande bestämmelser om utbildning för elever som placeras vid HVB. Förslagen innebär bland annat att elever som placeras vid HVB ska ha rätt att få undervisning inom skolväsendet i den kommun där institutionen är belägen. Det tydliggör även vilka regler om interkommunal ersättning som gäller i de fall eleven är folkbokförd i en annan kommun. Utredningen bedömer att de föreslagna ändringarna även bör omfatta de nya placeringsformerna stödboende och behandling i familj, eftersom barnet eller den unge även i dessa nya placeringsformer i regel ska vara fortsatt folkbokförda i sin gamla hemkommun. I den fortsatta beredningen bör därför relevanta följdändringar göras beträffande de nu föreslagna placeringsformerna.

Dokumentation och sekretess

De två nya placeringsalternativen, boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende är, liksom hem för omvårdnad och behandling, skyldiga att dokumentera sin verksamhet. För kommunalt och statligt bedrivna verksamheter gäller bestämmelserna om dokumentation i 11 kap. 5 och 6 §§ SoL och för enskilt bedrivna verksamheter finns motsvarande bestämmelser i 7 kap. 3 § SoL. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförandet av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS gäller även de nya placeringsformerna i tillämpliga delar. Om en behandlingsverksamhet med familjeboende har legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal anställd för att utföra hälso- och sjukvård enligt patientsäkerhetslagen (2010:659, PSL) är dessa skyldiga att föra patientjournal enligt bestämmelserna i 3 kap. patientdatalagen (2008:355).

Sekretess råder i verksamhet i form av stödboende eller behandlingsverksamhet med familjeboende. Om verksamheten drivs av en kommun råder socialtjänstsekretess enligt 26 kap. 1 § OSL och i enskilt driven verksamhet råder tystnadsplikt enligt 15 kap. 1 § SoL. Om en enskilt driven behandlingsverksamhet med familjeboende är vårdgivare omfattas hälso- och sjukvårdspersonalen av bestämmelserna om tystnadsplikt i 6 kap. 12 § PSL.

I det följande preciseras innehållet i och förutsättningarna för de föreslagna två nya placeringsalternativen.

10.5.3 Stödboende – en ny placeringsform

Utredningens förslag: En ny placeringsform förs in i SoL, boende för stöd och tillsyn. Enligt den föreslagna definitionen i SoF avses med ett boende för stöd och tillsyn ett individuellt boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda från 16 år för anpassat stöd och tillsyn av särskilt avdelad personal (stöd-boende).

Tillståndsplikt ska gälla för enskild verksamhet i form av stödboende, om verksamheten vänder sig till personer under 21 år. Motsvarande anmälningsplikt till IVO som i dag finns när kommuner startar HVB ska även omfatta stödboende.

Nuvarande regler i SoF om att det vid HVB ska finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten och i övrigt personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet ska även gälla stödboende. Reglerna i SoF om föreståndarens ansvar vid in- och utskrivning vid HVB (ej SiS) ska även omfatta stödboende.

Ett stödboende som tar emot barn får inte anställa någon utan att kontroll har gjorts i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister.

Socialnämnden ska ha samma övergripande ansvar vid en placering i ett stödboende som vid en placering i familjehem och HVB. Det innebär bland annat att socialnämnden ansvarar för att barnet eller den unge får en god vård och att vården planeras och följs upp. Det ska också finnas en särskilt utsedd socialsekreterare som ska ansvara för kontakten med barnet eller den unge. Placeringskommunen behåller ansvaret vid placering i stödboende i annan kommun.

Stödboende för unga ska omfattas av särskild tillsyn genom IVO i en omfattning av minst en inspektion per år. Den som genomför en inspektion ska samtala med de barn och unga som samtycker till det. Behovet av den särskilda tillsyn, som ska regleras i SoF, kan lämpligen följas upp efter en tid av cirka tre år.

Definition i SoF

En definition av stödboende föreslås föras in i SoF med följande lydelse: ”Med boende för stöd och tillsyn avses ett individuellt boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda från 16 år för anpassat stöd och tillsyn av särskilt avdelad personal (stödboende).”

Definitionen innebär att stödboenden även kan vara en placeringsform för vuxna. De omfattas dock inte av den särskilda reglering som utredningen föreslår för stödboende för barn och unga 16 till och med 20 år.

En mindre ingripande placeringsform för äldre ungdomar

Utredningen bedömer att det finns ett väl dokumenterat behov av stödboende, som en mindre ingripande placeringsform för unga jämfört med dagens placeringsformer. Stödboende kan vara ett fristående placeringsalternativ eller fungera som utslussning efter annan vård utanför det egna hemmet, t.ex. familjehem eller HVB. Det huvudsakliga syftet är att, under trygga former, träna ett eget boende och förbereda den unge för ett självständigt boende och vuxenliv.

Utredningen anser att vissa kriterier ska känneteckna en verksamhet för att den ska kunna rubriceras som stödboende i lagens mening. Det är nödvändigt för att motverka de risker som ett mer självständigt boende för ungdomar innebär. Samtidigt anser utredningen att det måste finnas en viss flexibilitet när det gäller lokalers utformning m.m. utifrån bland annat lokala förutsättningar.

Stödboende innebär ett individuellt boende med anpassat stöd och tillsyn. Som huvudprincip bör verksamheten bygga på individuella aktiviteter och andra stödinsatser, enligt en upprättad genomförandeplan. Ungdomarna ska få stöd att klara ett eget boende, utbildning eller annan sysselsättning. De kan också behöva hjälp i kontakten med sin familj och att få en meningsfull fritid.

Placeringsformen stödboende ska vidare kännetecknas av ett visst antal bostäder/lägenheter i en tydligt sammanhållen verksamhet, med särskilt avdelad personal och en person som förestår verksamheten. Lägenheterna ska finnas inom ett relativt begränsat geografiskt område, med en lokal som bas för personalen. Lägenheterna bör som huvudprincip inte vara koncentrerade till ett

bostadshus eller en trappuppgång, utan ungdomarna ska så långt möjligt vara boendemässigt integrerade i samhället. Utredningen utesluter dock inte s.k. trapphusboenden och andra boendelösningar som är mer sammanhållna, men anser att sådana lokaler ställer högre krav på personalens tillgänglighet jämfört med utspridda lägenheter. Stödboende förutsätter vidare eget boende och undantag bör endast förekomma om barnet eller den unge önskar dela lägenhet eller om det rör sig om syskon. Utredningen anser att det är viktigt såväl av hänsyn till den enskildes integritet som vikten av en säker samhällsvård. Se vidare i det följande angående risker och hur de kan motverkas.

Personalens arbetstid bör framför allt vara förlagd till eftermiddagar, kvällar och helger, eftersom ungdomarna förutsätts vara i studier eller annan sysselsättning på dagtid under vardagar. Det ska därutöver finnas personal i beredskap på andra tider under dygnet, dvs. personal ska vara nåbar per telefon för ungdomarna. Personaltätheten ska anpassas till behoven hos målgruppen som stödboendet vänder sig till. Hänsyn måste tas till att ungdomar under 18 år har större behov av stöd och tillsyn jämfört med de som är mellan 18 och 20 år. Det ska finnas en beredskap för daglig kontakt och för att ungdomen kan behöva stöd även på andra tider än de som är planlagda.

Avgränsningar

Utredningen har övervägt om stödboende skulle kunna ingå i dagens HVB-begrepp, men har kommit fram till att denna nya placeringsform bör skiljas ut från HVB för att den i realiteten ska kunna bli det komplement som efterfrågas. Kraven på lokalers utformning och personalbemanning måste, enligt utredningen, kunna anpassas efter målgruppens behov och verksamhetens innehåll.

Stödboende behöver också avgränsas i förhållande till andra stödinsatser från socialtjänsten som kan inbegripa ett eget boende utan att vara en placering. Om den unge har ett eget hyreskontrakt är boendet exempelvis inte en del av ett stödboende. Ungdomar kan ha skaffat sig ett eget boende, av egen kraft eller med hjälp av föräldrar eller andra i nätverket, samtidigt som de kan vara i behov av öppenvårdsinsatser, kontaktperson eller ekonomiskt bistånd. Ett annat exempel kan vara att socialtjänsten erbjuder stöd till ett

boende i form av en inackordering hos ett tidigare familjehem, efter att placeringen har upphört. Dessa boenden med öppenvårdsinsatser är inte att betrakta som stödboende.

Ålder och lagrum

Utredningens uppdrag avser barn och unga, dvs. åldersgruppen 0–20 år. I dag finns ett okänt antal stödboenden för personer över 18 år, främst som utslussningsboenden i anslutning till ett HVB och för gruppen ensamkommande ungdomar. Kunskapen om dessa är begränsad eftersom de inte som HVB omfattas av regelbundna inspektioner. Utredningen anser att det finns ett behov av stödboende även för personer under 18 år som klarar ett eget boende om de får visst stöd. I första hand är det tänkt som ett placeringsalternativ för 17-åringar och äldre, men undantagsvis kan 16-åringar bli aktuella för stödboende, utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Svensk rätt innehåller fyra viktiga åldersgränser för att ge barn fler rättigheter och ökat ansvar: arton, sexton, femton och tolv år. Vid 18 år inträder myndighet, dvs. barnet står inte längre under någons vårdnad eller förmynderskap. Sextonårsdagen är en vanlig gräns i arbets-, konsumtions- och förmögenhetsrättsliga frågor. Enligt 9 kap. 3 § FB får en underårig själv råda över vad han genom eget arbete förvärvat efter det att han fyllt 16 år. Barn som går i gymnasieskola på annan ort, dvs. vanligtvis från 16 år, kan bo i elevhem. Vidare får, enligt 30 § folkbokföringslagen, ett barn som har fyllt 16 år själva anmäla flyttning till Skatteverket. Efter 12 år får ett barn inte adopteras mot sin vilja (4 kap. 5 § FB). Inom straff- och socialrätten dominerar en femtonårsgräns.⁴⁰

Utredningen bedömer att det behövs en undre gräns för placering i stödboende och denna ska, utifrån en avvägning av ovan redovisade åldersgränser, vara 16 år. Åldersgruppen som den föreslagna regleringen ska omfatta är 16 till och med 20 år.

Utredningen bedömer att det framför allt är aktuellt med frivilliga placeringar i stödboende. I dag får socialnämnden besluta om öppna insatser för ett barn som fyllt 15 år även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär och samtycker till det (3 kap. 6 a andra stycket SoL). Mot bakgrund av en ny syn

⁴⁰ Ersta Sköndal Högskola (2013). Schiratzki J. I Silfverberg (Red.) s. 37 f.

på barn som självständiga subjekt och med ökande beslutskompetens i takt med ökande ålder och mognad⁴¹ kan utredningen se ett behov av att öppna upp för möjligheten att under särskilda omständigheter bevilja stödboendeinsats, oberoende av vårdnadshavarens samtycke. Det gäller unga i övre tonåren som lever i en mycket konfliktfylld hemsituation. Denna fråga får dock övervägas inom ramen för utredningens kommande LVU-översyn.

Målgrupper

Nedan beskrivs kortfattat några grupper av ungdomar som utredningen anser skulle kunna ingå i målgruppen för stödboende. På ett individuellt plan måste det självfallet alltid göras en noggrann bedömning av om den som är aktuell för ett stödboende kan klara den nivå av självständighet som krävs.

Utredningen kan se att stödboende kan fylla en viktig funktion i ett utslussnings- och eftervårdssammanhang för de äldre ungdomar som inte bör återvända till sina hem efter en placering i HVB eller familjehem. Träning för ett framtida eget boende är för dessa ungdomar en viktig del i ett eftervårdsprogram och tillgången till ett stödboende kan korta ner tiden i HVB.

I dag är ensamkommande ungdomar den största målgruppen för stödboende och i form av utslussning från HVB. Företrädesvis rör det sig om ungdomar som fått permanent uppehållstillstånd. Detta är en grupp med varierande behov. Gemensamt är att de behöver boende, utbildning eller övning i ett yrke och stöd i den egna kompetensen för att klara sig bra i det nya landet. De har tagit ett stort ansvar under lång tid och flertalet är självständiga, handlingskraftiga och kompetenta. Likväl som barnen har stor kompetens, erfarenhet och förmåga är de samtidigt i behov av stöd, tillsyn och omvårdnad.⁴² I Socialstyrelsens kartläggning av de ensamkommandes behov betonas att stödet behöver individanpassas i större utsträckning än vad som görs i dag. I rapporten framförs att flyttningen till ett utslussboende bör styras av behovet, inte av att den unge uppnår 18 årsdagen. De ungdomar som kom till tals i kart-

---

⁴¹ SOU 2009:68 s. 352.

⁴² Socialstyrelsen (2013g) s. 15.

läggningen efterfrågade mer stöd och vuxenkontakt efter utflyttningen till ett utslussningsboende.⁴³

I en sammanställning av forskningsrapporter om ensamkommande barn i olika länder nämns en holländsk rapport, där en enhet för ensamkommande med mycket restriktioner jämfördes med en enhet med mer självständighet för ungdomarna. Undersökningen visade att enheten med mer restriktioner rapporterade mer emotionella problem än den med mer autonomi.⁴⁴ Detta är, enligt utredningen, intressant med tanke på stödboende som placeringsalternativ för ensamkommande.

En grupp som i dag får lite uppmärksamhet och som ofta ”faller mellan stolar” är ungdomar som lever i konfliktfylld eller på annat sätt otillfredsställande hemsituation, men som inte har utvecklat sådana beteendeproblem som motiverar en placering i HVB. Ofta rör det sig om starka konflikter mellan föräldrar och ungdomar. Vid utredningens kontakt med Ersta Barnrättsbyrå i Stockholm framkommer att denna grupp är den mest frekventa grupp som byrån får kontakt med. I dag får denna grupp av ungdomar i regel inte hjälp med boende av socialtjänsten, såvida inte LVU bedöms tillämplig, med hänvisning till föräldraansvaret. Dessa ungdomar behöver vanligtvis varken familjehem eller HVB utan ett eget boende med stöd på vägen till ett självständigt vuxenliv. I forskning har gruppen uppmärksammats som en del av en sårbar ungdomsgrupp, som bland annat utmärks av att de rymmer eller kastas ut hemifrån. Utan lämpligt stöd från socialtjänsten riskerar gruppens problematik att eskalera, med ökade behov av samhällsinsatser som följd. I gruppen unga som benämns som sårbar ingår även ungdomar som varit placerade.⁴⁵

Ytterligare en grupp av ungdomar som skulle kunna bli aktuell för stödboende, eventuellt efter en kortare inledande institutionsvistelse, är de med s.k. lågriskbeteendeproblem där problemen har debuterat senare i tonåren. Av den tidigare refererade forskningsöversikten om institutionsbehandling av ungdomar framgår att ungdomar med ”måttliga” beteendeproblem löper stor risk att få ökade problem om de placeras tillsammans med andra ungdomar med allvarliga beteendeproblem. Det är därför viktigt att den unges problembild och närmiljö är noga utredd före placering och att

---

⁴³ Socialstyrelsen (2012) s. 7 och s. 39.

⁴⁴ Brunberg E m.fl. (2011) s. 95 f. och s. 121 f.

⁴⁵ Höjer I & Sjöström Y (2009). I bilaga till SOU 2009:68.

olika målgrupper inte blandas på samma institution. Det är också viktigt att ha fokus på familj, skola och eftervård.⁴⁶

Risker och hur de kan motverkas

Det finns ingen svensk uppföljning av verksamhet med stödboende. I Danmark och Norge finns placeringsformen eget boende i form av ett brett spektrum av boendeformer och stödnivåer och är därför inte jämförbar med den form av stödboende som utredningen föreslår. I dessa länder finns en lagstadgad möjlighet till eftervård 18–23 år där eget boende med stöd kan ingå.

Enligt den uppföljning av eget boende som placeringsform som Ankestyrelsen har genomfört i Danmark består riskerna i att ungdomar i eget boende kan dra till sig andra ungdomar med problem. De kan också bli ensamma och isolerade. Det påvisas också i rapporten att det finns en risk att en negativ utveckling hos den unge inte uppmärksammas eller att han eller hon kan dölja exempelvis ett missbruksproblem. Det betonas att stödboende ska användas för rätt ungdomar som kan tillgodogöra sig insatsen.

Mot bakgrund av de risker som lyfts fram från olika håll, och som bekräftas av de danska erfarenheterna, har utredningen valt att i definitionen betona att stödboende är ett individuellt boende med anpassat stöd och tillsyn och att det ska finnas särskilt avdelad personal. Vid planeringen av ett stödboende måste de risker beaktas som uppstår om ungdomar med olika grader av psykosocial problematik förs samman, boendemässigt eller i samband med gruppkิจกรรมer.

Beslutet om placering i stödboende ska ha ett tydligt mål och måste vara väl underbyggt, dvs. ungdomen ska ha en dokumenterad förmåga att klara av den nivå av självständighet som krävs. Beslutsstöd som utvecklats inom ramen för BBIC inför att den unge lämnar familjehem eller HVB kan exempelvis användas i utredningen.⁴⁷ Enligt Socialstyrelsens kartläggning om ensamkommande barns och ungas behov görs övergången från HVB till utslussboende ofta abrupt i samband med 18-årsdagen. Överflyttningen

---

⁴⁶ Andreassen T (2003).

⁴⁷ Socialstyrelsen (2013i).

borde i stället styras av hur länge den unge vistats i Sverige och hans eller hennes egen önskan.⁴⁸

Genomförandeplanen, som utformas i dialog med den unge och dennes närstående, blir ett viktigt verktyg i arbetet. Planen ska konkretisera vilka insatser den unge ska få och vem som ska svara för dessa. Insatsen stödboende kan kompletteras med öppenvårdsinsatser, från socialtjänsten men också från hälso- och sjukvården. En annan viktig princip är att tillsynen, stödet och de pedagogiska aktiviteterna ska vara individuellt anpassade. Det ska också finnas en flexibilitet i stödet och tillsynen utifrån de behov som den unge har och som kan variera över tid. Det måste finnas en uppmärksamhet på och beredskap för att hantera situationer där en ungdom upplever otrygghet och ensamhet.

En annan viktig erfarenhet från Danmark är behovet av att så långt möjligt involvera föräldrar och övrigt nätverk. Utredningen anser att det framför allt handlar om att den unge kan behöva hjälp att förbättra relationerna till sin familj. Det är också en fråga om säkerhet. Kontakten med den egna familjen kan motverka ensamhet och bidra till ökad uppmärksamhet på hur den unge mår och har det i sitt boende.

Tillstånd och tillsyn

Utredningen anser att enskilda stödboenden ska vara tillståndspliktiga inte bara då de vänder sig till personer under 18 år utan även då de vänder sig till unga i åldern 18 till och med 20 år. Det ska regleras i 4 kap. 1 § SoF vilka uppgifter en ansökan ska innehålla.

Enligt dagens tillståndspolicy behöver enskilda stödboenden för vuxna endast tillstånd för HVB om de har ett betydande inslag av behandling. Utredningen uppfattar att de stödboenden som finns för vuxna över 20 år framför allt vänder sig till hemlösa personer med missbruksproblem. En del av dessa boenden har HVB-tillstånd sedan den tid då länsstyrelserna var tillsynsmyndigheter. Ett gynnande tillståndsbeslut kan nämligen inte återkallas enbart på grund av ändring i lagstiftning och praxis. Frågan om stödboenden för personer över 20 år ska vara tillståndspliktiga och konsekvenserna av att likartad verksamhet inte rättsligt regleras på samma sätt

⁴⁸ Socialstyrelsen (2013) s. 39.

har ansetts ligga utanför utredningens uppdrag att utreda. Tilläggas kan att den nya benämning som föreslås, hem för omvårdnad och behandling (HOB), innebär att även hem som enbart ger omvårdnad för vuxna omfattas av begreppet.

Stödboenden för unga bör omfattas av särskild frekvenstillsyn, om än inte i samma omfattning som gäller för HVB för barn och unga. Tillsynen bör omfatta minst en inspektion per år enligt utredningens uppfattning. Den som genomför en inspektion ska samtala med de barn och unga som samtycker till det. Bestämmelsen om särskild tillsyn regleras i SoF och kan lämpligen följas upp efter en tid av cirka tre år när erfarenheter av stödboende som placeringsform vunnits.

Övrig rättslig reglering

Stödboende avser att vara en placeringsform för barn och unga i åldern 16 till och med 20 år. Det innebär, enligt utredningen, att de regler som är knutna till själva placeringsformen ska vara samma för hela åldersgruppen. Jämfört med den grupp av barn och unga som placeras i HVB är stödboende avsett för ungdomar som är bättre socialt fungerande. En generell utgångspunkt är därför att regleringen av stödboende bör vara mindre omfattande jämfört med vad som gäller för HVB. Samtidigt måste stödboende vara mer omgärdat av regler för kvalitet och säkerhet än en öppenvårdsinsats, eftersom en placering innebär att socialnämnden påtar sig ett vårdansvar för barnet eller den unge.

Det ska finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten och i övrigt personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet. Föreståndare och övrig personal i stödboende bör omfattas av motsvarande kompetenskrav som gäller för personal i HVB, enligt Socialstyrelsens föreskrifter.

Reglerna i SoF om in- och utskrivning vid HVB (ej SiS) ska även gälla stödboende. Det innebär bland annat att föreståndaren vid inskrivningsbeslutet ska kontrollera att hemmet är lämpligt med hänsyn till den enskildes behov, ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt. Även den ansvarige socialsekreteraren måste självfallet göra en bedömning av om boendet är lämpligt utifrån den enskildes behov (se förslag i avsnitt 10.5.2).

Inför en anställning vid stödboende ska kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister göras. Lagen om

registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn föreslås därför även vara tillämplig för personal vid stödboenden. Om verksamheten underlåter att iaktta denna skyldighet ska tillståndet – i likhet med vad som gäller HVB – kunna återkallas.

Socialnämnden ska ha samma ansvar för god vård och att vården planeras och följs upp som i dag gäller för familjehem och HVB. Det innebär att en vårdplan och en genomförandeplan enligt 11 kap. 3 § SoL ska upprättas vid placering i stödboende och att det ska finnas en särskilt utsedd socialsekreterare, enligt 6 kap. 7 c § första stycket SoL, som ansvarar för kontakten med ungdomen. Det ska vidare finnas krav på uppföljning enligt 6 kap. 7 b § SoL och 13 a § LVU. Vården ska fortlöpande övervägas och omprövas enligt 6 kap. 8 § första stycket SoL och 13 § LVU.

Den största skillnaden mellan regleringen av ett HOB och det som utredningen föreslår ska gälla för stödboende är vad som följer av Socialstyrelsens föreskrifter om lokaler, bemanning etc. samt omfattningen av den statliga tillsynen.

10.5.4 Behandling i familj – en ny placeringsform

Utredningens förslag: En ny placeringsform förs in i SoL, behandlingsverksamhet med familjeboende. Enligt den föreslagna definitionen i SoF avses med en behandlingsverksamhet med familjeboende en verksamhet inom socialtjänsten som tar emot enskilda för omvårdnad och behandling, i förening med ett boende i en familj (behandling i familj). Minst en familjemedlem ska ha sin huvudsakliga anställning i verksamheten.

Tillståndsplikt ska gälla för behandling i familj och tillståndet ska omfatta vissa utpekade familjer, antal platser och ett team som ansvarar för behandlingen. Verksamheten ansvarar för att familjens allmänna lämplighet är utredd och socialnämnden ansvarar för bedömningen av att verksamheten är lämplig utifrån den enskildes behov. Motsvarande anmälningsplikt till IVO som i dag finns när kommuner startar HVB ska även omfatta behandling i familj.

Nuvarande regler i SoF om att det vid HVB ska finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten och i övrigt personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet ska även gälla behandling i familj. Likaså ska reglerna i SoF om

föreståndarens ansvar vid in- och utskrivning vid HVB (ej SiS) även gälla denna placeringsform.

En behandlingsverksamhet med familjeboende som tar emot barn får inte anställa någon utan att kontroll har gjorts i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister.

Socialnämnden ska ha samma övergripande ansvar vid en placering i en behandlingsverksamhet med familjeboende som vid en placering i familjehem och HVB. Det innebär bland annat att socialnämnden ansvarar för att barnet eller den unge får en god vård och att vården planeras och följs upp. Det ska finnas en särskild socialsekreterare som ansvarar för kontakten med barnet eller den unge. Placeringskommunen behåller ansvaret vid placering i behandlingsverksamhet med familjeboende i annan kommun. Möjligheten i 11 kap. 4 b § SoL till uppföljning i vissa fall oberoende av samtycke ska omfatta även denna placeringsform.

Behandlingsverksamhet med familjeboende ska omfattas av motsvarande tillsyn som gäller för HVB för barn och unga enligt 3 kap. 19 § SoF.

Definition i SoF

En definition av behandlingsverksamhet med familjeboende föreslås föras in i SoF med följande lydelse: ”Med behandlingsverksamhet med familjeboende avses en verksamhet inom socialtjänsten som tar emot enskilda för omvårdnad och behandling, i förening med boende i en familj (behandling i familj). Minst en familjemedlem ska ha sin huvudsakliga anställning i verksamheten.”

En möjlighet att integrera behandling och boende i familj

Utredningen bedömer att det finns ett behov av en verksamhet som kombinerar boende i familj och omvårdnad med professionella behandlingsinsatser för barn och unga med en psykosocial problematik. Barnet eller den unge får förutsättningar att knyta an till färre vuxna och möjligheterna att individanpassa behandlingen är större jämfört med ett institutionsboende. De risker som den kollektiva miljön vid institutionsvård innebär minimeras.

Ett behandlingsteam (se nedan) ansvarar för behandlingen och familjen ansvarar för omvårdnaden av barnet och medverkar i behandlingen. Minst en familjemedlem ska ha sin huvudsakliga anställning i verksamheten och endast ett till två barn och unga ska kunna vara placerade i en och samma familj. Övriga vuxna som är involverade i barnets vård bör kontrakteras som uppdragstagare. Barnet kan också få en kontaktperson eller kontaktfamilj inom ramen för verksamheten. Om dessa personer inte har den nära anknytning till verksamheten som den anställde har omfattas de inte av socialtjänstsekretessen enligt 26 kap. 1 § OSL. Det är därför lämpligt att verksamheten avtalar med dessa om att inte röja uppgifter om personliga förhållanden avseende barnet.

Familjerna måste vara noggrant utredda och ha bedömts vara lämpliga för uppgiften. Om den som är anställd i familjen inte har utbildning i socialpedagogiskt behandlingsarbete ska verksamheten erbjuda adekvat utbildning inom ramen för verksamheten.

Placeringsformen behandling i familj innebär att boende i familj kombineras med kvalificerade behandlingsinsatser på ett sådant sätt att man tydligt uppfattar att det är en sammanhållen insats. Familjen är en del i behandlingen genom att den i det dagliga livet tränar barnet eller den unge i samspel och inlevelse med andra.

Motsvarande kvalitetskrav som ställs på ett HVB som bedriver behandling ska ställas på denna verksamhet. Ansvaret för behandlingen ligger hos ett behandlingsteam, bestående av yrkesverksamma med olika kompetenser som har adekvat utbildning, exempelvis socionomer, legitimerade psykologer och psykoterapeuter. Verksamheterna bör som regel ha tillgång till barn- och ungdomspsykiater. Socialstyrelsen förutsätts utfärda föreskrifter som närmare anger vilka krav som ska ställas på verksamhetens personal. I sammanhanget kan erinras om att en enskild verksamhet som har legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal anställd för att utföra hälso- och sjukvård är vårdgivare och ska anmäla sin verksamhet till IVO.

Placeringen innebär att verksamheten har ett ansvar för såväl barnets eller den unges vård som de anställda familjernas behov av nära stöd och handledning. Verksamheten kan, men behöver inte, utgå från en viss teori eller en manualbaserad modell, men måste alltid använda sig av metoder som har stöd i vetenskap och beprövad erfarenhet och som är anpassade till målgruppens och individens behov.

Även om utredningen har inspirerats av några befintliga verksamheter är förslaget inte utformat med en specifik verksamhet i åtanke.

Avgränsning

Familjerna är i denna placeringsform inte att betrakta som familjehem i traditionell bemärkelse, även om uppgifterna på många sätt är desamma som ett familjehem har. De insatser som familjen svarar för är väl integrerad med insatserna från behandlingsteamet.

Utredningen vill betona att den föreslagna placeringsformen på ett avgörande sätt skiljer sig från konsulentstödda familjehem. Att såväl familjemedlemmar som behandlingsteam är anställda eller direkt knutna till verksamheten gör att verksamheten kan fungera som en sammanhållen och integrerad enhet som fullt ut kan ta ansvar för barnets vård, i likhet med ett HVB.

Konsulentstödda familjehem som erbjuder tilläggstjänster är, enligt Barnskyddsutredningens kartläggning, ett allt vanligare koncept inom den förstärkta familjehemsvården.⁴⁹ I dessa fall finns inget fast behandlingsteam och familjerna är endast knutna till verksamheten genom ett slags samarbetsavtal. Av Socialstyrelsens handbok om socialnämndens ansvar för barn i familjehem, jourhem och HVB framgår att tilläggstjänster som dessa verksamheter ibland erbjuder och som riktar sig till barnet eller den unge förutsätter ett särskilt biståndsbeslut och inte kan anses ingå i vården. Detsamma gäller om det placerade barnet ska vistas i något annat hem som avlastning för familjehemmet.⁵⁰ En privat konsulentverksamhet kan således inte agera på egen hand i frågor som gäller barnet. I många fall ska de tilläggstjänster som erbjuds tillgodoses av hälso- och sjukvården. Se vidare kap. 8.

Målgrupp

Målgruppens ålder och problematik kan uppvisa vissa inbördes skillnader beroende på behandlingsmodell. Utredningen föreslår ingen åldersgräns för denna placeringsform. Behandling i familj är

---

⁴⁹ SOU 2009:68 s. 442 ff.

⁵⁰ Socialstyrelsen (2013b) s. 82.

huvudsakligen tänkt att vara en placeringsform inom socialtjänsten som vänder sig till äldre barn med en psykosocial problematik som gör att en traditionell familjehemsplacering inte anses tillräcklig. Barnet eller den unge kan ha känslomässiga svårigheter, en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, stora svårigheter i skolsituationen eller allvarliga relationsproblem i förhållande till familjen och omgivningen. Det kan också röra sig om unga med ett antisocialt eller kriminellt beteende, som är den huvudsakliga målgruppen för den beskrivna behandlingsmodellen MTFC. I denna modell förutsätts att den unges egen familj har möjlighet att delta i behandlingen. Även i de s.k. behandlingsfamiljernas verksamhet ingår delar i behandlingen som inbegriper barnets egen familj.

Behandling i familj (ej MTFC) kan även vara en lämplig placeringsform för föräldrar med små barn, som behöver stöd i samspelet med barnet och i föräldrarollen. Däremot är det, enligt utredningen, inte lämpligt att vuxna och barn från olika familjer samtidigt är placerade i en familj.

Utredningen vill framhålla att tyngdpunkten i målgruppen i huvudsak bör ligga på äldre barn och unga, eftersom verksamheten bygger på att ungdomarna efter en tids behandling kan återvända till sitt föräldrahem eller slussas ut i eget boende. Barnet eller den unge riskerar annars att behöva omplaceras till ett ordinarie familjehem när behandlingen är slutförd. Om barnet eller den unge behöver ett familjehem under en längre tid bedöms denna placeringsform inte lämplig såvida inte verksamheten erbjuder att familjen efterhand kan övergå till att bli ett familjehem.

Utredningen bedömer att en placering i en behandlingsverksamhet med familjeboende kan bli aktuell både med stöd av SoL och LVU. I likhet med andra placeringar ska vårdplanen och genomförandeplanen säkerställa att barnets behov av utbildning och hälso- och sjukvårdsinsatser tillgodoses. Se nedan angående samordnad individuell plan som också är ett viktigt verktyg för att placerade barns behov av hälso- och sjukvårdsinsatser tillgodoses.

En samordnad individuell plan kan behövas

Som framgått ovan kan den vårdsinsats som ges i en behandlingsverksamhet med familjeboende befinna sig i gränslandet mellan sociala insatser och hälso- och sjukvårdsinsatser. På motsvarande sätt som vid placering i HVB har kommunen inte något hälso- och

sjukvårdsansvar vid en placering i en behandlingsverksamhet med familjeboende. Hur barnets behov av t.ex. psykiatrisk vård ska tillgodoses måste således lösas i samförstånd, innan beslut fattas om placering. Lämpligen kan det göras inom ramen för en sådan individuell planering som avses i 2 kap. 7 § SoL respektive 3 f § HSL.⁵¹ Denna plan går under namnet samordnad individuell plan (SIP).

Risker och hur de kan motverkas

Behandling i familj kan jämfört med behandling i HVB bli mer individuellt anpassad och de risker som finns i den kollektiva ungdomsmiljön kan undvikas. Familjeboendet är dock inte bara en styrka i verksamheten utan kan också vara en svaghet. Målgruppen är som regel densamma som för HVB, dvs. unga med svår psykosocial problematik, vilket stundtals innebär att familjerna utsätts för stora påfrestningar. Medan HVB-personalen arbetar på schema och får vila mellan arbetspassen lever familjen nära det placerade barnet så gott som dygnet runt.

Riskerna med familjeboende motverkas av att behandlingsansvaret ligger på behandlingsteamet, inte på familjen. Familjen ska vara noga utredd och ha bedömts kunna tillgodose det specifika barnets eller den unges behov. En grundläggande förutsättning är att familjen har tid och förmåga att skapa en god anknytning till barnet eller den unge. Möjligheterna till det är betydligt större i en familjesituation jämfört med en institutionsmiljö med ett stort antal vuxna och andra ungdomar med likartade problem. Jämfört med familjehem i allmänhet får dessa familjer kontinuerlig utbildning, tät handledning samt möjlighet till konsultation dygnet runt om problem uppstår. Att varje barn får en kontaktfamilj i sitt eget eller familjens nätverk är också ett sätt att motverka sårbarheten. På så sätt får barnet fler vuxna att lära känna och vända sig till. Avlösarsystemet är också viktigt för att säkerställa att familjerna får lagstadgad semester och möjlighet till avlastning, exempelvis vissa helger vilket kan minska risken för sammanbrott.

---

⁵¹ Jfr SKL (2013b) s. 23.

Tillstånd och tillsyn

Utredningen bedömer att behandlingsverksamhet med familjeboende ska vara tillstånds- respektive anmälningspliktig verksamhet, oavsett om den vänder sig till barn och unga eller vuxna. Tillståndet ska omfatta ett visst antal platser och familjer, en viss avgränsad målgrupp, bemanning, personalens kompetens etc. Det ska finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten och i övrigt personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet. De kompetenskrav som gäller för föreståndare för HVB, enligt Socialstyrelsens föreskrifter, kan lämpligen gälla även för föreståndare för behandlingsverksamhet med familjeboende. Personalen som ingår i behandlingsteamet måste ha den utbildning och erfarenhet som krävs för att utföra arbetet i enlighet med de behandlingsmetoder som används i verksamheten. Utredningen anser att höga krav måste ställas på formell utbildning på behandlingsteamet med hänsyn till målgruppen och verksamhetens särskilda karaktär.

När det gäller familjerna bör de ha eftergymnasial utbildning i socialpedagogiskt behandlingsarbete eller ha erfarenhet som familjehem. I båda fallen behöver familjerna få vidareutbildning inom ramen för verksamheten. Tillståndsprövningen bör omfatta de metoder verksamheten använder sig av för att utreda och bedöma familjernas lämplighet inför anställning. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem och hem för vård eller boende kan vara ett riktmärke när det gäller områden som ska utredas, informationskällor och vilka faktorer som bör tillmätas vikt.

Utredningen anser att behandling i familj ska omfattas av samma frekvenstillsyn, enligt 3 kap. 19 § SoF, som gäller HVB för barn och unga. Det innebär att inspektioner ska göras minst två gånger per år i verksamheten (inklusive familjerna), varav åtminstone en ska vara oanmäld. Den som genomför en inspektion ska samtala med de barn och unga som samtycker till det.

Övrig rättslig reglering

I utredningens förslag ska familjerna vara anställda. Det är inte helt klarlagt hur vanligt det är med anställda familjer förutom i de två verksamheter som har beskrivits. Såvitt utredningen kan bedöma

har de arbetsrättsliga frågorna kunnat hanteras inom de beskrivna verksamheterna, som funnits tiotalet år, även om det ställt krav på flexibilitet från båda parter.

Det måste inom den verksamhet som föreslås finnas ett system för hur familjen får avlastning och kan ta ut sin lagstadgade semester, exempelvis genom att barnet bor hos sin kontaktfamilj, deltar i lägerverksamhet etc. Utredningen förutsätter att när denna placeringsform införs i lagen och får en större spridning kan vissa frågor, t.ex. rörande arbetstiden, lösas genom kollektivavtal. Andra frågor kan kräva särskild reglering, t.ex. möjligheten att medge längre tidsbegränsade anställningar av de familjer som är anställda i verksamheten. De möjligheter som kan finnas för att medge längre tidsbegränsade anställningar eller flera tidsbegränsade anställningar som följer på varandra är:

- Ett nytt undantag i 1 § lagen (1982:80) om anställningsskydd.
- Kollektivavtalsreglering som medger objektsanställning eller motsvarande.
- En särskild reglering som specifikt gäller behandlingsverksamhet med familjeboende.

Inför en anställning vid behandlingsverksamheten ska kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister göras. Den ska omfatta såväl familjerna som behandlingsteamet. Lagen om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn föreslås därför även vara tillämplig för behandlingsverksamheter med familjeboende. Om verksamheten underlåter att iaktta denna skyldighet ska tillståndet – i likhet med vad som gäller HVB – kunna återkallas.

Motsvarande regler i SoF om föreståndarens ansvar vid in- och utskrivning vid HVB (ej SiS) ska också gälla. Det innebär bland annat att föreståndaren vid inskrivningsbeslutet ska kontrollera att hemmet är lämpligt med hänsyn till den enskildes behov, ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt.

Enligt den nya bestämmelse som föreslås (avsnitt 10.5.2) ansvarar socialnämnden för att hemmet eller boendet är lämpligt utifrån den enskildes behov. Vid en placering i en behandlingsverksamhet med familjeboende anser utredningen att information också måste hämtas in om den aktuella familjen för att beslutsunderlaget ska vara tillräckligt. Det förutsätts att samtycke lämnas från familjen, så

att socialtjänsten kan ta del av verksamhetens utredning om hemmets allmänna lämplighet.

Socialnämnden har samma övergripande ansvar för god vård och att vården planeras och följs upp som vid placering i familjehem och HVB. Det innebär att en vårdplan och en genomförandeplan enligt 11 kap. 3 § SoL ska upprättas och att det ska finnas en särskilt utsedd socialsekreterare, enligt 6 kap. 7 c § första stycket SoL, som ansvarar för kontakten med barnet eller den unge. Det ska vidare finnas krav på uppföljning enligt 6 kap. 7 b § SoL och 13 a § LVU. Vården ska fortlöpande övervägas och omprövas enligt 6 kap. 8 § första stycket SoL och 13 § LVU. Bestämmelsen om uppföljning efter avslutad vård oberoende av samtycke enligt 11 kap. 4 b § SoL ska vara tillämplig även vid placering i en behandlingsverksamhet med familjeboende. Sådan uppföljning får som längst pågå under två månader.

10.5.5 Uppföljning och utvärdering av de nya placeringsformerna

Utredningens förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att i samverkan med IVO följa upp och utvärdera de nya placeringsformerna stödboende och behandling i familj.

Genom utredningens förslag att införa de nya placeringsformerna stödboende och behandling i familj kommer bredden av placeringsalternativ att öka. Det innebär mer flexibilitet och förbättrade förutsättningar att genomföra placeringar anpassade efter barns och ungas skiftande behov och förutsättningar. Utredningen har noggrant övervägt vilka kvalitets- och skyddsregler som ska gälla för de nya placeringsformerna, för att ge förutsättningar för att vården bedrivs i säkra och trygga former. Den grundläggande förutsättningen för att barn och unga ska ges en säker och trygg vård är dock att socialnämnden i varje enskilt ärende noggrant utreder det aktuella barnets eller den unges vårdbehov och vilket hem eller boende som är lämpligt.

Utredningen gör bedömningen att de föreslagna förändringarna är av en sådan karaktär att de bör bli föremål för en systematisk uppföljning och utvärdering. Fokus bör här ligga på att bedöma hur

de nya placeringsformerna svarar mot behoven hos olika grupper barn och unga.

Mot den här bakgrunden bör Socialstyrelsen ges ett särskilt uppdrag av regeringen att följa upp och utvärdera de nya placeringsformerna. Uppdraget bör utföras i samverkan med IVO.

11 Konsekvenser av förslagen

11.1 Uppdraget

Som redogjorts för i kapitel 2 omfattar detta delbetänkande även vissa av de frågor som ingår i de ursprungliga direktiven till utredningen (dir. 2012:79). Det gäller de frågor som rör nuvarande placeringsformer och gränsdragningar mellan dessa. Enligt direktiven ska konsekvenserna redovisas om förslagen påverkar kostnader eller intäkter för staten, landsting, kommuner, företag eller andra enskilda. När det gäller kostnadsökningar och intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting, ska utredaren föreslå en finansiering, se 14 § kommittéförordningen (1998:1474). Om betänkandet innehåller förslag till nya eller ändrade regler, ska förslagets kostnadsmässiga och andra konsekvenser anges. Konsekvenserna ska anges på ett sätt som motsvarar de krav på innehållet i konsekvensutredningar som finns i 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning, se 15 a § kommittéförordningen. I 14 kap. 2 § regeringsformen (RF) finns ett förtydligande av att principen om kommunalt självstyre gäller för all kommunal verksamhet. Enligt 14 kap. 3 § RF bör en inskränkning av den kommunala självstyrelsen inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den, dvs. en proportionalitetsprövning ska göras under lagstiftningsprocessen. Om något av förslagen i denna utredning påverkar den kommunala självstyrelsen ska utredaren särskilt redovisa dessa konsekvenser och de särskilda avvägningar som lett till förslagen. Arbetet ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv. En barnkonsekvensanalys ska genomföras. Om individbaserad statistik används ska den presenteras och analyseras efter kön, om det inte finns särskilda skäl mot detta.

11.2 Inledning

11.2.1 Kommittéförordningen

Enligt 14–15 a §§ kommittéförordningen ska en utredning redovisa vilka konsekvenser som utredningens förslag får för kostnader och intäkter för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda. En beräkning av eventuella konsekvenser samt, i förekommande fall, förslag till finansiering ska också redovisas i betänkandet. Om förslagen innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt ska dessa redovisas.

Om förslagen har betydelse för den kommunala självstyrelsen, brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen, ska detta också redovisas.

Om ett betänkande innehåller förslag till nya eller ändrade regler ska föreskrifternas konsekvenser redovisas i en konsekvensutredning i enlighet med bestämmelserna i 6 och 7 §§ förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning.

11.2.2 Finansieringsprincipen

Vid beredning av förslag som har ekonomiska konsekvenser för kommuner och landsting ska en bedömning göras av de kommunal-ekonomiska effekterna och om den kommunala finansieringsprincipen ska tillämpas. Finansieringsprincipen, som inte är lagfäst, har godkänts av riksdagen och tillämpas sedan 1993.¹ Enligt riksdagsbeslut 1994 har vissa preciseringar gjorts av tillämpningen av finansieringsprincipen.²

Kommuner och landsting bör inte åläggas nya uppgifter utan att de samtidigt får möjlighet att finansiera dessa med annat än höjda skatter. Om statsmakterna fattar beslut som gör att den kommunala verksamheten kan bedrivas billigare bör statsmakterna på motsvarande sätt minska de statliga bidragen. Finansierings-

---

¹ Prop. 1991/92:150, del II, avsnitt 4.4.2.

² Prop. 1993/94:150, bilaga 7, avsnitt 2.5.1.

principen ska tillämpas för hela kommunsektorn. Principen omfattar enbart statligt beslutade åtgärder som direkt tar sikte på den kommunala verksamheten. Principen gäller när riksdag, regering eller myndighet fattar bindande beslut om ändrade regler för verksamhet. Som huvudregel gäller att principen inte omfattar frivillig verksamhet.

Principen omfattar inte statliga beslut om åtgärder som inte tar direkt sikte på, men som ändå får direkta ekonomiska effekter för kommunsektorn. Effekterna av sådana åtgärder ska däremot beaktas vid bedömningen som görs av det skattefinansierade utrymmet i samband med fastställandet av statsbidragsramen.

Finansieringsprincipen tillämpas vid följande situationer:

- Nya uppgifter, som inte tidigare har tillhandahållits av kommunsektorn, görs obligatoriska (t.ex. överföring av uppgifter från staten till kommunerna).
- Frivilliga uppgifter blir obligatoriska för kommunerna och landstingen.
- Det kommunala ansvaret för vissa uppgifter tas bort eller regelverket som styr kommunernas och landstingens verksamhet avregleras.
- Ändrade ambitionsnivåer för befintliga kommunala uppgifter, vilket kan innebära både ökade och minskade ambitionsnivåer. En minskad ambitionsnivå innebär en minskning av statens bidrag till kommunsektorn och vice versa.
- Regeländringar som påverkar kommunernas möjligheter att ta ut avgifter eller påverkar kommunernas möjligheter till andra inkomster.

I de fall en uppgift som tidigare varit frivillig görs obligatorisk ska utgångspunkten vid finansieringsprincipens tillämpning vara att hela regleringen ska ske ”från botten”, dvs. regleringen bör avse hela kostnaden, således även den del av verksamheten som tidigare har tillhandahållits av kommunerna på frivillig basis. En bedömning kan emellertid göras från fall till fall om kommunernas befintliga kostnader helt eller delvis ska avräknas kompensationen från staten. Slutligen är detta en förhandlingsfråga mellan staten och företrädare för kommunerna respektive landstingen.

I följande fall tillämpas inte finansieringsprincipen:

- Förändringar avseende direkta skatter som påverkar det kommunala skatteunderlaget t.ex. förändringar i grundavdraget.
- Förändringar avseende indirekta skatter, t.ex. arbetsgivaravgifter och mervärdesskatt.
- Förändringar i exempelvis transfereringssystemen som ger effekter på det kommunala skatteunderlaget eller de kommunala utgifterna.
- Kommunsektorn får förändrade kostnader till följd av demografiska eller tekniska förändringar.
- Kommunsektorn får förändrade kostnader som är orsakade av den allmänna pris- och löneutvecklingen.
- Förändringar görs som åsamkar kommuner och landsting ökade kostnader på samma sätt som andra arbetsgivare, t.ex. ändrade karensregler i sjukförsäkringen.
- Förändringar görs i statlig verksamhet som får indirekta effekter på kommunerna t.ex. ökad eller minskad utbildningsvolym i arbetsmarknadsutbildning eller högskola.

Hänsyn tas dock till effekterna av ovanstående förändringar vid bedömningen av nivån på statens bidrag till kommunerna och landstingen utifrån det samhällsekonomiska utrymmet och den kommunala ekonomin. Därför måste sådana effekter beräknas för samtliga förslag.³

11.3 Konsekvenser för barn och unga

Utredningens bedömning: Utredningens förslag om bland annat lagstadgade krav på familjehems och jourhems lämplighet, obligatorisk registerkontroll, krav på genomgången grundläggande utbildning, tidsbegränsade medgivanden för jourhem och tidsgräns för tillfälliga placeringar hos närstående innebär en ökad trygghet och säkerhet för placerade barn och unga. En del av förslagen innebär också en ökad tydlighet och rättsäkerhet i handläggningen.

³ SKL och Finansdepartementet, gemensamt informationsmaterial på respektive hemsida om finansieringsprincipen.

Införandet av de nya placeringsformerna stödboende och behandling i familj har till syfte att differentiera placeringsalternativen så att dessa bättre kan anpassas till barns och ungas individuella behov.

Utredningens förslag om tillståndsplikt för enskild verksamhet som förmedlar familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med stöd och handledning till hemmen, stödboenden för personer mellan 16–20 år samt behandling i familj syftar till en trygg och säker samhällsvård för barn och unga.

Förslagen om statlig tillsyn av kommunernas familjehems- och jourhemsverksamhet kommer att öka kvaliteten och säkerheten generellt sett och dessutom göra det möjligt att följa denna verksamhet över tid.

Det nationella centrum för familjehemsvård som föreslås tillskapas ska ha till uppgift att stödja och utveckla familjehemsvården och särskilt lyfta fram placerade barns och ungas erfarenheter.

Vid utredningens överväganden och förslag har utredningen särskilt beaktat artiklarna 20 och 25 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Principen om barnets bästa i artikel 3 har varit vägledande för arbetet.

Nya bestämmelser som rör familjehem, jourhem och annat enskilt hem

Utredningen föreslår i kapitel 6 ett antal nya lagstadgade krav på familjehem och jourhem. Dessa är:

- En bestämmelse i SoL om att en bedömning ska göras av hemmets allmänna förutsättningar för att erbjuda barn en god omvårdnad och fostran. Vid bedömningen av om ett tilltänkt familjehem eller jourhem är lämpligt ska särskild hänsyn tas till de tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrarnas personliga egenskaper, hälsa, sociala förhållanden samt deras förmåga att ge den omsorg och vägledning som placerade barn i allmänhet behöver (avsnitt 6.10.2).
- En bestämmelse i SoL om att det, vid en placering av ett barn i familjehem eller jourhem, utöver allmän lämplighet, krävs att

hemmet har förutsättningar att tillgodose barnets specifika behov (avsnitt 6.10.3).

- En bestämmelse i SoL om obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister vid utredningar av tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar samt vid nya placeringar i familjehem och vid omprövning av medgivande för ett jourhem (avsnitt 6.10.4).
- En bestämmelse i SoL om krav på grundläggande utbildning för uppdrag som familjehem eller jourhem för barn (avsnitt 6.10.5).
- En ny bestämmelse i förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade som tydliggör att familjehem enligt LSS ska vara utredda på motsvarande sätt som familjehem enligt SoL (avsnitt 6.10.9).
- En egen bestämmelse i SoL om medgivande för privatplacering i förtydligande syfte. Även denna utredning ska innehålla en obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister (avsnitt 6.10.8).
- En bestämmelse i SoL om att medgivande för jourhem ska vara förenat med villkor som avgränsar målgruppen och ska omprövas årligen (avsnitt 7.7.3).
- En bestämmelse i SoL som dels tydliggör att tillfälliga placeringar kan göras i ett hem som barnet känner väl, dels stadgar att en sådan placering som längst får pågå tre månader om inte särskilda skäl föreligger (avsnitt 7.7.4).

Utredningens bedömning är att dessa nya bestämmelser sammantaget kan leda till att rekryteringen av familjehem och jourhem blir mer omsorgsfull och likvärdig, vilket bidrar till en tryggare och säkrare vård för placerade barn.

Statlig tillsyn av kommunernas familjehems- och jourhemsverksamhet

Utredningen föreslår en bestämmelse i SoF om regelbunden tillsyn av hur socialnämnderna planerar och genomför sin familjehems- och jourhemsvård. I avsnitt 6.10.7 konstaterar utredningen att barn och unga som är placerade i familjehem i vissa avseenden är mer

utsatta jämfört med de HVB-placerade, eftersom det är mindre insyn och färre vuxna att vända sig till i ett familjehem. I Upprättelseutredningens kartläggning av övergrepp och allvarlig försummelse under åren 2008–2009 hade den övervägande delen av de misstänkta fallen inträffat i familjehem. Familjehemsvården har inte omfattats av någon nationell tillsyn sedan åren 2006–2007. Utredningen anser som huvudprincip att det inte är lämpligt att bedriva statlig tillsyn i enskilda hem förutom då den aktualiseras till följd av enskilda personers klagomål och i vissa fall när familjehemmet kontinuerligt tar emot många barn, se nedan. Däremot anser utredningen att det behövs en kontinuerlig tillsyn över hur socialnämnderna planerar och genomför familjehems- och jourhemsverksamheten. Genom en sådan ges förutsättningar att följa utvecklingen och få en nationell bild.

Utredningen anser att det är oacceptabelt ur kvalitets- och säkerhetssynpunkt att en familj tar emot fler barn än vad som är rimligt utifrån de berörda barnens behov. I avsnitt 5.7.5 föreslår utredningen att en anmälan ska göras till Inspektionen för vård och omsorg (IVO), som underlag för tillsyn, när en socialnämnd placerar ytterligare barn och unga i ett familjehem eller jourhem där tre barn eller unga redan är placerade. IVO:s tillsyn kan avse såväl socialtjänstens familjehemsverksamhet som det enskilda familjehemmet.

Utredningen bedömer att dessa förslag kommer att öka säkerheten och kvaliteten generellt sett och dessutom göra det möjligt att följa denna verksamhet över tid.

Nationella insatser för att underlätta rekrytering av familjehem

Utredningen föreslår i avsnitt 9.2.3 att en nationell aktör ska få i uppdrag att initiera, ta fram material och samordna informationsinsatser riktade till allmänheten rörande behovet av familjehem och vad familjehemsuppdraget innebär. Bristen på familjehem kan leda till att socialtjänsten tvingas göra avkall på kraven på familjehem och att barns och föräldrars önskemål inte kan tillgodoses. Tillgången på familjehem är ytterst en fråga om säkerhet för de barn som behöver placeras utanför det egna hemmet.

Ett nationellt centrum för familjehemsvård

Utredningen föreslår i avsnitt 9.2.4 att ett nationellt centrum inrättas med uppdrag att stödja och utveckla familjehemsvården. Ett av centrumets uppgifter ska vara att samla in, strukturera och sprida kunskap om familjehemsvården till berörda aktörer. Tillskapandet av ett sådant centrum kan bidra till en nödvändig långsiktig utveckling av familjehemsvården. Centrumet ska särskilt lyfta fram placerade barns och ungas erfarenheter

Nya placeringsformer

Utredningen föreslår att två nya placeringsformer förs in i SoL, dels stödboende från 16 år (avsnitt 10.5.3), dels behandling i familj (avsnitt 10.5.4). Dessa placeringsformer förekommer i viss utsträckning i dag, men är inte rättsligt reglerade på ett tillfredsställande sätt. Utredningen bedömer att dessa nya placeringsalternativ kommer att öka förutsättningar att anpassa insatsen efter enskilda barns och ungas olika behov.

11.4 Ekonomiska konsekvenser

I det följande lämnas en redovisning av de ekonomiska konsekvenserna av utredningens förslag.

Ändrade definitioner av begreppen familjehem, jourhem och HVB

I avsnitten 5.7.4 och 7.7.2 föreslås ändrade definitioner av begreppen familjehem och jourhem. Enligt den nya definitionen av familjehem ska avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande omvårdnad och fostran eller vuxna för omvårdnad och inte bedrivs som näringsverksamhet. Med jourhem ska avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig omvårdnad och fostran och inte bedrivs som näringsverksamhet. De ändrade definitionerna syftar till att på ett tydligare sätt beskriva innehållet i och förutsättningarna för de båda placeringsformerna, utan att någon ändring i sak eftersträvas. Förslagen

bedöms inte få några kostnadskonsekvenser för vare sig kommunerna eller staten.

I 5.7.6 föreslås att det nuvarande begreppet hem för vård eller boende, HVB, ersätts av begreppet hem för omvårdnad och behandling (HOB). Med HOB ska avses ett boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda för omvårdnad och behandling av personal som finns tillgänglig i verksamhetens lokaler. Inte heller här är avsikten att, i förhållande till det nuvarande HVB-begreppet, uppnå någon ändring i sak i placeringsformen, utan syftet är att hitta begrepp som på ett tydligare sätt speglar innehållet i placeringsformen. Inte heller detta förslag bedöms få några ekonomiska konsekvenser för kommunerna eller staten.

Utredning och medgivande inför placering i familjehem och jourhem samt vid privatplacering

I avsnitt 6.10.2 föreslås en ny bestämmelse i SoL som reglerar handläggningen vid socialnämndens utredning angående ett hems lämplighet att vara familjehem eller jourhem. Utredningen föreslås leda fram till ett beslut angående medgivande. I samma bestämmelse införs allmänna krav på familjehem och jourhem. Vid denna bedömning ska särskild hänsyn tas till de tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrarnas personliga egenskaper, hälsa och sociala förhållanden samt deras förmåga att ge den omsorg och vägledning som placerade barn och unga i allmänhet behöver.

I 6.10.3 föreslås en bestämmelse i SoL som tydliggör att då det blir aktuellt med en placering av ett barn ska, utöver allmän lämplighet, krävas att hemmet har förutsättningar att tillgodose det specifika barnets behov.

I 6.10.8 lämnas förslag om en särskild bestämmelse om socialnämndens utredning och beslut om medgivande vid s.k. privatplaceringar. Vid privatplaceringar ska en bedömning göras av hemmets allmänna förutsättningar för att erbjuda barn en god omvårdnad och fostran.

Redan av nuvarande regelverk (6 kap. 6 § SoL) framgår att socialnämnden har ett ansvar för att utreda hemmets lämplighet innan ett barn placeras i ett enskilt hem för stadigvarande eller tillfällig vård och fostran. Av Socialstyrelsens föreskrifter följer vilka uppgifter som ska samlas in och vad som bör tillmätas betydelse vid bedömningen. De föreslagna reglerna för utredning och med-

givande bidrar till att undanröja oklarheter som för närvarande finns när det gäller handläggningen. Förslagen innebär således inga nya uppgifter eller någon höjd ambitionsnivå och bedöms därför inte ha några kostnadskonsekvenser för vare sig kommunerna eller staten.

Av förslag i 7.7.3 följer att ett beslut om medgivande för jourhem ska vara giltigt i högst ett år. Medgivandebeslutet ska vara förenat med villkor gällande målgruppen för jourhemmet. Förslaget om årliga omprövningar av medgivandet kommer att leda till förbättrad kontinuitet i relationen mellan socialnämnden och de jourhem som anlitas och säkerställa nödvändig uppföljning av förhållandena i jourhemmet. Den nya bestämmelsen utgör en ambitionshöjning och leder till ett utökat åtagande för kommunerna, varför finansieringsprincipen bör tillämpas. Enligt den officiella statistiken var år 2012 cirka 3 000 barn någon gång under året placerade i jourhem.⁴ Några säkra uppgifter om antalet jourhem finns såvitt känt inte. Utredningen har i kostnadsberäkningen utgått ifrån antagandet att ett jourhem genomsnittligt tar emot tre barn under en ettårsperiod. Mot den bakgrunden kan antas att cirka 1 000 jourhem kommer att beröras av förslaget. Den nya bestämmelsen innebär att ett medgivande ska omprövas årligen. Den utredning som ska göras i samband med ett omprövningsbeslut får anses vara mindre omfattande och därmed mindre resurskrävande än den utredning som görs inför det första medgivandet. Bedömningen är att en utredning inför omprövning kan kräva arbetsinsatser motsvarande cirka åtta timmar, varför kostnaden per beslut kan beräknas uppgå till 3 000 kr. Sammantaget skulle det nya åtagandet för kommunerna motsvara en ökad årlig kostnad på cirka 3 mkr.

Obligatorisk registerkontroll

Avsnittet 6.10.4 innehåller förslag om obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister vid utredning av presumtiva familjehems- och jourhemsföräldrar. Om utredningen av ett tilltänkt familjehem inte omedelbart leder fram till en placering ska en ny registerkontroll göras inför den första placeringen i hemmet. Registerkontroll ska också göras i samband

---

⁴ Socialstyrelsen (2013f) s. 59.

med varje ny placering i ett familjehem och vid omprövning av medgivande för ett jourhem. Även utredningen som gäller medgivande för privatplacering ska innefatta obligatorisk registerkontroll.

Enligt nuvarande ordning kan socialnämnden inhämta uppgifter om tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar ur polisens misstanke- och belastningsregister. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd bör uppgifter från dessa register hämtas in. Även om den nuvarande ordningen inte innebär någon skyldighet torde sådan registerkontroll vara närmast rutin i flertalet kommuner. I nuläget finns dock inga rekommendationer om att registerkontroll ska göras inför varje ny placering i hemmet och det är inte känt om en sådan praxis finns.

Utredningens förslag innebär således att en frivillig uppgift blir obligatorisk för kommunerna vilket betyder att finansieringsprincipen skulle kunna tillämpas. Som ovan nämnts görs registerkontroll i samband med utredning av tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrar redan rutinmässigt, vilket innebär att antalet registerkontroller enbart marginellt kommer att öka. När en myndighet till följd av en skyldighet i lag begär att få ut uppgifter från en annan myndighet är det inte en begäran om att få ut allmänna handlingar med stöd av tryckfrihetsförordningen (TF). Avgift för kopia enligt 2 kap. 13 § TF kan därför inte tas ut för sådana handlingar.⁵ Utredningens förslag innebär sålunda att själva inhämtandet av uppgifter ur registren inte kommer att vara förenad med några kostnader för socialnämnden. Utredningens bedömning är därför att förslaget i praktiken inte kommer att medföra några ökade kostnader för kommunerna.

Krav på genomgången utbildning

En ny bestämmelse föreslås i avsnittet 6.10.5 med innebörden att grundläggande utbildning för blivande familjehems- och jourhemsföräldrar ska vara ett krav inför en placering av barn i hemmet. Kravet på obligatorisk utbildning ska gälla alla placeringar som genomförs efter bestämmelsens ikraftträdande den 1 juli 2015, och ska således inte omfatta pågående placeringar. Den nuvarande ordningen, som gäller sedan den 1 januari 2013, innebär att social-

⁵ JO beslut den 26 maj 2010 med dnr 2596-2009.

nämnden ska tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden avser att anlita för vård av barn i familjehem eller jourhem. Någon skyldighet för nämnden att se till att de blivande familjehems- och jourhemsföräldrarna verkligen genomgått utbildning före placeringen finns således inte i nu gällande regler. Utredningens förslag kan således i viss mån ses som en ambitionshöjning vilket betyder att finansieringsprincipen bör tillämpas.

Eftersom kommunerna redan i dag har en skyldighet att tillhandahålla den utbildning som behövs, får det förutsättas att man redan också utvecklat rutiner för sådan utbildning. Socialstyrelsen har tagit fram ett utbildningsmaterial och de regionala utvecklingsledarna arbetar med samordning av utbildningsinsatserna.

När den ovan nämnda bestämmelsen om skyldighet för kommunerna att tillhandahålla den utbildning som behövs infördes, kompenserades kommunerna för åtagandet. Barnskyddsutredningen, som hade lagt fram förslaget om bestämmelsen, beräknade att kommunerna skulle åsamkas kostnader på 45 mkr till följd av det nya åtagandet. Det ska påpekas att Barnskyddsutredningens förslag tog sikte på samtliga familjehem och jourhem och inte enbart hem som tar emot nya placeringar som det nu aktuella förslaget gäller. I regeringens proposition Stärkt stöd och skydd för barn och unga gjordes dock bedömningen att kommunerna endast delvis skulle kompenseras för åtagandet, med hänvisning till att man redan före regeländringen hade en skyldighet att se till att familjehem och jourhem som anlitas har den kompetens som behövs för att barnet och den unge ska kunna växa upp under trygga förhållanden. Av den nämnda propositionen framgår att kommunerna sammantaget – för samtliga nya åtaganden och ambitionshöjningar som följde av förslagen – skulle kompenseras med 65 mkr. Något specifikt belopp för skyldigheten att tillhandahålla den behövliga utbildningen anges dock inte.⁶

Den nu föreslagna bestämmelsen innebär som nämnts att alla de familjehem och jourhem som från tidpunkten för ikraftträdandet tar emot barn i sitt hem ska ha genomgått utbildning eller i nära anslutning till placeringen kommer att genomgå utbildningen. Enligt den officiella statistiken⁷ placerades år 2012 cirka 3 500 nytillkomna barn i familjehem eller jourhem. Med ett antagande av att ett familjehem eller jourhem genomsnittligt under ett år tar

---

⁶ Prop. 2012/13:10 s. 125.

⁷ Socialstyrelsen (2013f).

emot två barn, skulle i storleksordningen 1 700–1 800 hem kunna beröras av regeländringen. Samtidigt har kommunerna redan nu således en skyldighet att tillhandahålla den behövliga utbildningen.

Utredningen anser det rimligt att anta att en majoritet av alla hem, redan till följd av den nu gällande bestämmelsen, genomgått utbildningen. De regionala utvecklingsledarna i landet har på förfrågan från utredningen lämnat svar att antalet utbildade hem i nuläget emellertid varierar, från låg andel i några kommuner till samtliga familjehem i andra. Samtidigt avspeglar svaren att det pågår en planering för att tillhandahålla utbildningen i bred skala. Vid tidpunkten för ikraftträdandet av den nu föreslagna bestämmelsen den 1 juli 2015 får antas att nära nog samtliga hem som redan har ett uppdrag har genomgått utbildning. Samtidigt innebär kravet på genomgången utbildning inför eller i nära anslutning till placeringen att kommunerna måste ha beredskap att med relativt kort varsel kunna genomföra utbildningen. Det är främst i denna del, och inte till följd av att väsentligt fler ska genomgå utbildning, som den nya bestämmelsen i praktiken innebär ett ökat åtagande för kommunerna. Utredningen gör bedömningen att kommunerna med anledning av kravet om genomgången utbildning bör kompenseras med ett belopp om 5 mkr årligen.

Tillfällig placering hos närstående

Enligt förslaget i 7.7.4 ska en tillfällig placering hos en närstående till barnet, som inte har medgivande för uppdrag som familjehem eller jourhem, inte kunna pågå under längre tid än tre månader. Endast om särskilda skäl föreligger ska denna tid kunna utsträckas. Bestämmelsen tydliggör vad som ska gälla vid placeringar av detta slag och är ingen förändring i sak. Utredningen bedömer mot den bakgrunden att förslaget inte medför några kostnadskonsekvenser.

Nationellt centrum för familjehemsvård

I kapitel 8 föreslås att ett nationellt centrum för familjehemsvård ska inrättas med uppdrag att stödja och utveckla familjehemsvården. Centrumet ska bland annat ha som uppgift att samla in, strukturera och sprida kunskap om familjehemsvården till berörda aktörer. Målet är att ge förutsättningar för kvalitetsutveckling på

området. Centrumet ska erhålla basfinansiering via statsbudgeten. Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att föreslå organisering och huvudman för centrumet samt precisera centrumets uppdrag och göra närmare kostnadsberäkningar för verksamheten. Preliminärt bedömer utredningen att det kan behöva reserveras 4 mkr årligen som basfinansiering av centrumet. Bedömningen utgår bland annat från att centrumet ska förfoga över två till tre tjänster.

Nya placeringsformen stödboende

I avsnitt 10.5.3 lämnas förslag om att stödboende ska utgöra en ny placeringsform. Enligt nuvarande praxis är enskilda stödboenden tillståndspliktiga HVB om de vänder sig till barn under 18 år. Med stödboende avses ett individuellt boende för stöd och tillsyn inom socialtjänsten som tar emot enskilda från 16 år. Stödet och tillsynen ska vara individuellt anpassat och ges av särskild avdelad personal. Tillståndsplikt ska gälla för enskilt bedrivna stödboenden som vänder sig till personer i åldersgruppen 16–20 år. Kommuner ska vara skyldiga att anmäla motsvarande verksamhet till IVO. Socialnämnden ska ha samma ansvar för god vård samt att vården planeras och följs upp som i dag gäller vid placering i familjehem och HVB. Det ska också finnas en särskilt utsedd socialsekreterare med ansvar för kontakterna med barnet eller den unge. Det ska liksom för HVB finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten i ett stödboende, liksom övrig personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet. Ett stödboende som tar emot barn får inte anställa någon utan att kontroll gjorts i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister. Stödboende ska omfattas av särskild tillsyn med minst en inspektion per år. Förslaget om att inrätta placeringsformen stödboende kommer att medföra ekonomiska konsekvenser i fråga om vårdkostnader samt när det gäller tillståndsprövning och tillsyn.

Placeringsformen stödboende kommer framförallt att vara ett alternativ till placering i HVB, som självständigt alternativ eller som alternativ i en utslussningsfas. Stödboende är i förhållande till HVB en placeringsform som innebär att den enskilde har en mindre uttalad problematik, och där det därför inte föreligger behov av behandlingsinsatser som en integrerad del av själva placeringsformen. Kraven på organisering och utformning av ett

stödboende skiljer sig från de krav som nu gäller för HVB främst i fråga om lokaler och bemanning.

För att bedöma de ekonomiska konsekvenserna beträffande vårdkostnaderna fordras uppgifter främst om följande:

- Kostnaden per vårddygn för placering i nuvarande HVB.
- Kostnaden per vårddygn för placering i stödboende.
- Antalet barn och unga som kan förväntas placeras i stödboende som alternativ till placering i HVB samt antal vårddygn där HVB ersätts med stödboende per berörd person.

Det ska sägas att på samtliga dessa punkter är osäkerheten betydande, vilket självfallet innebär att den sammantagna bedömningen blir mycket osäker.

Vårddygnskostnad för HVB

Det är förenat med stora svårigheter att få fram någorlunda säkra uppgifter om den genomsnittliga vårddygnskostnaden för placering av barn och unga vid HVB, vilket får anses vara anmärkningsvärt.

I en kommande forskningsrapport av Sallnäs & Wiklund anges beloppet 4 700 kronor som medianvärde för vårddygnskostnad för HVB för barn och unga. Uppgiften anges vara baserad på data ur Jämförelsetal för socialtjänsten samt Kommun- och landstingsdatabasen. I summan ingår inte vårddygnskostnaden för placerade ensamkommande barn.⁸

I Socialstyrelsens rapport Jämförelsetal för socialtjänsten uppges medianvärdet för vårddygnskostnaden vara 4 038 kronor (10:e percentilen 1 638 kr, 90:e percentilen 6 414 kr).⁹ Kostnaderna för ensamkommande barn ingår inte i dessa uppgifter. Uppgifterna i rapporten baseras på data för 2009. Socialstyrelsen har sedan år 2010 inte publicerat någon uppgift om dygnskostnader vid HVB. Sedan dess har andelen ensamkommande barn i hela gruppen HVB-placerade fortsatt att öka kraftigt. Efterforskningar som utredningen gjort visar att vårddygnskostnaden som regel är lägre för ensamkommande barn. Dessa uppgifter är inte oväntade eftersom de ensamkommande barnen vanligtvis – men långt ifrån alltid – har

⁸ Sallnäs M & Wiklund S (2013). I kommande antologi av Dellgren P m.fl. (red.).

⁹ Socialstyrelsen (2010a) tabell 9 s. 117.

mindre behov av behandlings- och omvårdnadsinsatser, som vanligtvis är mer resurskrävande. Mot den här bakgrunden skulle mer aktuella data, som innefattade samtliga barn och unga som är placerade vid HVB, sannolikt visa lägre vårddygnskostnader än de ovan nämnda. Spännvidden skulle troligen vara betydande.

En kommun har rätt till ersättning för kostnader för vård av ett ensamkommande barn, vilket gäller både asylsökande och barn som har beviljats uppehållstillstånd. Ersättning lämnas också för vård av den som har fyllt 18 men inte 21 år, om vården påbörjas före 18 års ålder. En kommun som har tecknat en överenskommelse om att ha boendeplatser för ensamkommande barn och ungdomar har rätt till ersättning med 1 600 kr per dygn för varje överenskommen plats och därutöver ett tillägg med 300 kr per dygn för varje belagd plats [7 b § förordningen (2002:1118) om statlig ersättning för asylsökande och 30 § förordningen (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar].

I den sammantagna uppskattningen av effekterna av att införa stödboende som en ny placeringsform och som redovisas nedan har, mot den här bakgrunden, ett genomsnittligt belopp om 3 000 kr använts för vårddygnskostnaden för HVB.

Utredningen har erfarit att det inom ramen för ett regeringsuppdrag som Socialstyrelsen har att utveckla öppna jämförelser inom socialtjänsten, pågår ett arbete med att förbättra redovisningen av kostnadsdata. Utredningen ser positivt på att så sker.

Även Migrationsverket har pågående regeringsuppdrag av relevans i sammanhanget. Enligt uppdraget ska verket redovisa kostnader för ensamkommande barn, fördelat på asylsökande barn och barn som beviljats uppehållstillstånd. För dessa två grupper ska redovisas antal dygn samt dygnskostnader för olika boendeformer.¹⁰

Vårddygnskostnad för stödboende

Utredningens förslag om ett nytt placeringsalternativ i form av stödboende anger vissa ramar för att säkerställa grundläggande krav på kvalitet och säkerhet. Inom dessa ramar måste viss flexibilitet finnas när det gäller utformningen med hänsyn till vilken målgrupp stödboendet vänder sig till. Utredningen beskriver i kapitel 10 vad

---

¹⁰ Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende Migrationsverket.

som bör känneteckna ett stödboende och hur de risker som finns när det gäller ett mer självständigt boende för ungdomar kan förebyggas. Socialstyrelsen förväntas utfärda närmare föreskrifter och allmänna råd.

Verksamheten ska kunna erbjuda individuellt anpassat stöd och tillsyn. Det ska finnas särskilt avdelad personal och en person som förestår verksamheten. Personalens arbetstid bör framförallt vara förlagd till eftermiddagar, kvällar och helger och därutöver ska personal finnas i beredskap, dvs. vara nåbar per telefon. Stödboende kännetecknas vidare av ett visst antal lägenheter i en tydligt sammanhållen verksamhet. Utredningen förordar som huvudprincip att lägenheterna ska vara utspridda, dels med hänsyn till att stödboende syftar till självständighetsträning med individuellt utformat stöd, dels för att undvika de risker som uppstår när ungdomar förs samman utan närvaro av vuxna. Utredningen betonar samtidigt att lokalernas utformning och personalbemanningen ska anpassas efter målgruppens behov, vilket också ytterst bestämmer om verksamheten ska betraktas som ett stödboende eller ett HVB. Av det sagda framgår att olika lösningar kommer att finnas, vilket medför att vårddygnskostnaden för stödboenden kommer att variera mellan olika verksamheter.

Det går inte att fastställa någon genomsnittlig vårddygnskostnad för befintliga stödboenden. Det beror på att stödboende i nuläget inte utgör någon reglerad placeringsform och att stödboende för barn under 18 år av tillsynsmyndigheten betraktas som HVB. Delvis av denna anledning saknas en nationell överblick av vilka stödboenden som finns. Vid förfrågningar som utredningen gjort hos 13 företrädare för stödboendeverksamheter för unga 18–21 år (med en kommun eller kommunalt bolag som huvudman) har framkommit att flertalet har en uppskattad vårddygnskostnad inom intervallet 800–1 300 kr.¹¹ Beloppen är dock inte helt jämförbara eftersom olika principer förekommer för vad som räknas in i vårddygnskostnaden, exempelvis om ungdomen själv svarar för hyra och uppehälle (genom studiemedel eller försörjningsstöd), om tolkkostnader och vissa administrativa kostnader ingår eller inte. Dessa stödboenden skiljer sig åt beträffande målgrupp, antal platser (5–25) och bemanning (från en till elva heltidstjänster). Flertalet av

---

¹¹ Den lägsta uppgivna kostnaden (folkhögskola) 616 kr och högsta 1 800–2 000 kr (kombinerad med familjebehandling) har inte ansetts representativa och har därför inte tagits med i intervallet.

dessa stödboenden består av utspridda lägenheter och har personal i tjänst kvällar och helger och därutöver telefonjour. I några fall ingår stödboendet i en s.k. boendekedja för ensamkommande, vilket innebär samutnyttjande av personal och att ungdomarna deltar i aktiviteter inom ramen för HVB. Det bör i sammanhanget sägas att det inte varit möjligt för utredningen – och inte heller lämpligt – att i de kontakter som förevarit med anordnare av stödboendena värdera om de i varje avseende uppfyller de krav som ska ställas på ett stödboende. Det är ytterst en uppgift för IVO som ska ha uppdraget att svara för tillståndsprovning och tillsyn av boendena.

En av målgrupperna för stödboenden i dag är ensamkommande ungdomar och dessa boenden går ofta under namnet utslussboenden. Migrationsverket har, enligt uppgifter som utredningen erhållit i kontakt med myndigheten, fört statistik över utslussboenden först fr.o.m. januari 2013. Kommunerna kan ansöka om ersättning för kostnader under 2013 t.o.m. 31 december 2014 och den genomsnittliga vårdrygnskostnaden för 2013 ändrar sig därför i takt med att kommunerna ansöker om ersättning. Enligt den senaste uppgiften som utredningen tagit del av var genomsnittskostnaden (t.o.m. december 2013) 977 kr för utslussboenden PUT 7–17 år och 718 kr för utslussboenden PUT 18–21 år.¹²

Utredningens förslag innebär att stödboende fortsättningsvis kan finnas även för åldersgruppen 16–17 år, vilket rimligen innebär att behovet av stöd och tillsyn är större jämfört med befintliga stödboenden som vänder sig till åldersgruppen över 18 år. Även i övrigt skiljer sig olika målgruppers behov av stöd och tillsyn åt.

När det gäller målgruppen ensamkommande är det viktigt att beakta tillsynens erfarenheter (omfattar endast verksamheter som i nuläget betraktas som HVB) och resultatet av Socialstyrelsens aktuella kartläggning av ensamkommande barns behov, som redovisats i kapitel 10. En slutsats som kan dras av redovisningen är att verksamheterna i vissa delar kan behöva utvecklas, bland annat därför att behovet av vuxenstöd i nuläget inte tillgodoses tillräckligt.

Som påpekats tidigare kommer den närmare utformningen och organiseringen av ett stödboende att skifta beroende på vilken målgrupp verksamheten vänder sig till, vilket också innebär att vård-

---

¹² Statistik från Migrationsverket.

dygnskostnaden kommer att variera. Med hänvisning till detta har i den ekonomiska konsekvensbeskrivningen ett intervall valts för beräkningen. Mot bakgrund av dels de uppgifter som utredningen har inhämtat om vårddygnskostnader för nu befintliga stödboenden och dels att stödboende kommer att vara ett placeringsalternativ för personer i åldern 16–17 år, har i den ekonomiska konsekvensbeskrivningen nedan ett intervall mellan 1 000 kr–1 300 kr för vårddygnskostnad valts.

Antal placerade som berörs samt antal vårddygn

En bedömning av den sammantagna ekonomiska effekten av att införa den nya placeringsformen förutsätter ett antagande om antalet personer som genom regeländringen kommer att erhålla stödboende som alternativ till HVB. Basen för bedömningen på denna punkt är antalet barn i åldern 16 och 17 år med HVB-placering. Enligt senast tillgängliga statistik var cirka 4 800 barn i åldern 16–17 år någon gång under 2012 placerade i HVB.¹³ Att kostnadsbedömningen här begränsas till att utgå från den nämnda åldersgruppen beror på att regeländringen öppnar upp för stödboende för denna åldersgrupp och därmed har störst betydelse ur kostnadssynpunkt. För unga i åldern 18 till och med 20 år finns det redan i dag ett antal stödboenden.

Det totala antalet vårddygn för barn i åldersgruppen 16–17 år som var placerade vid HVB år 2012 var enligt uppgifter från Socialstyrelsen 829 656 dygn. I det redovisade antalet dygn ingår samtliga barn i nämnda åldrar. Det genomsnittliga antalet vårddygn för denna grupp skulle därmed uppgå till cirka 170 dygn. Socialstyrelsens placeringsstatistik för år 2013 publiceras först i juni 2014.

Av särskilt framtagna uppgifter från Migrationsverket framgår att antalet vårddygn i HVB för ensamkommande i åldern 16–17 år var 284 851 dygn år 2013. Antalet vårddygn fördelades mellan 95 820 dygn för asylsökande samt 189 031 dygn för barn med permanent uppehållstillstånd. Migrationsverkets statistik redovisar en uppdelning i olika placeringsformer först från och med år 2013. Redovisade uppgifter bygger på underlag om vårddygn i HVB för 2013 som kommunerna fått ersättning för till och med december

¹³ Socialstyrelsen (2013f).

2013. Kommunerna har enligt reglerna för statlig ersättning möjlighet att begära ersättning för kostnader som avser år 2013 fram till och med 31 december 2014. Det innebär att redovisningen av antal vårddygn är preliminär.

De redovisade uppgifterna från Socialstyrelsen om det totala antalet vårddygn avser således år 2012 medan uppgifterna från Migrationsverket avser år 2013. Det har inte varit möjligt att ta fram uppgifter från nämnda myndigheter för samma år. Uppgifterna ger ändå en viss vägledning beträffande proportionerna mellan det totala antalet vårddygn i HVB för barn i åldergruppen 16–17 år och vårddygn för barn som är asylsökande respektive har permanent uppehållstånd.

Det saknas helt uppgifter som underlag för att bedöma andelen HVB-placerade barn i åldern 16–17 år som kan komma i fråga för stödboende. Uppskattningen nedan utgår därför från tre olika antaganden om andelen; att 5, 10 respektive 15 procent av hela gruppen om 4 800 skulle komma i fråga för placering i stödboende i stället för HVB. Siffrorna baseras på antagandet att det under de första åren efter ikraftträdandet kommer att vara en relativt begränsad krets som placeras i stödboende som alternativ till HVB. På något längre sikt kommer andelen troligen att öka. Här ska också påpekas att, även om stödboende öppnas upp för både 16- och 17-åringar, kommer placeringsformen framförallt att vara ett alternativ för 17-åringar. Utredningen anser att 16-åringar endast undantagsvis, utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, bör placeras i stödboende.

Den nu angivna andelen av 16–17-åringar som antas komma i fråga för stödboende (5–15 procent av totalgruppen 4 800) ska relateras till att en förväntad vårdtid i HVB ersätts med vård i stödboende som utslussning/eftervård. Här har utredningen räknat med att den tid där HVB-vård ersätts med stödboende uppgår till 100 dygn per person. Det innebär att för den nämnda gruppen, som också förutsätts få vård i HVB cirka 170 dygn per år, kommer 100 av dessa dygn att ersättas av stödboende.

Med hänvisning till antagandena ovan kan följande beräkningar göras:

Antal aktuella för stödboende x antal vårddygn x skillnaden i vårddygnskostnad för HVB och stödboende (i ovan nämnda intervall 1 000–1 300 kr):

5 procent av gruppen 4 800 berörs
 $240 \times 100 \times 1\,700 \text{ kr} = 40\,800\,000 \text{ kr}$
 $240 \times 100 \times 2\,000 = 48\,000\,000 \text{ kr}$

10 procent av gruppen 4 800 berörs
 $480 \times 100 \times 1\,700 = 81\,600\,000 \text{ kr}$
 $480 \times 100 \times 2\,000 = 96\,000\,000 \text{ kr}$

15 procent av gruppen 4 800 berörs
 $720 \times 100 \times 1\,700 = 122\,400\,000 \text{ kr}$
 $720 \times 100 \times 2\,000 = 144\,000\,000 \text{ kr}$

Kostnadsminskningen skulle enligt beräkningen ovan ligga i intervallet 40,8 mkr–144 mkr per år.

Utredningen bedömer att stödboenden primärt kommer att kunna korta ner placeringar i HVB genom att vara ett placeringsalternativ för utslussning/eftervård. Som framgått av målgruppsbeskrivningen i avsnitt 10.5.3 kan dock även andra situationer förutses. Ett exempel är barn och unga med en så allvarlig problematik i hemmiljön att fortsatt boende i hemmet inte bedöms möjligt, men där HVB ändå bedöms vara en alltför ingripande insats. I detta och liknande fall är stödboende snarare ett alternativ till öppenvårdsinsatser. Hur stort detta tillskott av individer i stödboende blir är svårt att förutse. Vid ett antagande att det handlar om cirka 100 barn och unga med en vårdtid om 200 dygn vardera, skulle kommunerna åsamkas nya kostnader på cirka 26 mkr ($100 \text{ barn} \times 1\,300 \text{ kr per/dygn} \times 200 \text{ dygn}$). Utredningen har här valt att utgå från det högre beloppet i intervallet, dvs. 1 300 kr i vårddygnskostnad, eftersom de som ingår i denna grupp sannolikt har en något större social problematik än genomsnittet i målgruppen för stödboende. Att beräkningen för denna grupp utgår från 200 dygns vård beror på att denna målgrupp förutsätts få stödboende som enda placering, till skillnad från ovan nämnda målgrupp, där placeringen i stödboende förväntas fungera som utslussning från HVB.

Det är tänkbart att det även här kan ses en ökning av antalet placerade på några års sikt. Samtidigt ska sägas att i vissa av dessa situationer kan placering i stödboende vara ett sätt att förebygga att en allvarligare problematik uppstår, som annars skulle fordra än mer resurskrävande insatser. Det ska vidare framhållas att så som

bestämmelsen om stödboende är utformad har kommunerna inte ålagts en skyldighet att tillhandahålla insatsen.

Den sammantagna ekonomiska effekten av att införa stödboende som en ny placeringsform skulle, med hänvisning till de antaganden som gjorts ovan, kunna uppskattas till minskade vårdkostnader i intervallet 14,8–118 mkr per år.

Som påpekas i tilläggsdirektivet till utredningen utgör ensamkommande barn en stor andel av de som placeras i HVB. Av målgruppsbeskrivningen för stödboende som redovisats i kapitel 10 framgår att det är troligt att bland annat ensamkommande barn bör kunna komma i fråga för insatsen. När det gäller boende och vård för ensamkommande utges till kommunerna i dag statsbidrag enligt förordningen om statlig ersättning för asylsökande m.fl. och förordningen om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar. Det har inte ingått i utredningens uppdrag att behandla frågan om dessa statsbidrag till kommunerna. Hur de ovan uppskattade ekonomiska konsekvenserna av förslaget om placeringsformen stödboende kommer att fördela sig mellan staten och kommunerna avgörs av statsbidragens utformning. De ovan uppskattade ekonomiska konsekvenserna av att inrätta placeringsformen stödboende avser därmed den samhälleliga kostnadseffekten av förslaget, för både staten och kommunerna.

Som framgått är osäkerheten betydande när det gäller de ekonomiska konsekvenserna av att föra in placeringsformen stödboende i SoL. Flertalet av de faktorer som avgör kostnadseffekten är i nuläget okända, och det har inom de tidsramar som gällt för utredningen i denna del inte varit möjligt att få fram ett säkrare underlag. Mot den bakgrunden skulle kunna övervägas om en ekonomisk reglering i denna del kan anstå några år till dess praktisk erfarenhet vunnits. Ett par år efter reformens ikraftträdande är det känt i vilken utsträckning stödboenden ersatt HVB och i vilken omfattning stödboenden blivit ett alternativ för grupper som i nuläget inte alls blir aktuella för HVB. Utredningen har i kapitel 10 föreslagit att de nya placeringsformerna ska följas upp och utvärderas. Ett sådant uppdrag skulle också kunna innefatta en kostnadsuppföljning.

Nya placeringsformen behandlingsverksamhet med familjeboende

I avsnittet 10.5.4 föreslås att också behandlingsverksamhet med familjeboende ska utgöra en ny placeringsform. Enligt den föreslagna definitionen ska insatsen avse ett boende inom socialtjänsten som tar emot enskilda för omvårdnad och behandling i förening med boende i en familj. Minst en familjemedlem ska ha sin huvudsakliga anställning i verksamheten. Skälen för den nya placeringsformen har utvecklats i nämnda avsnitt. Avsikten är att placeringsformen ska komma i fråga för barn och unga med en svårare problematik, där alternativet vanligtvis hade varit placering i HVB. Som framgått av det tidigare finns det i nuläget endast ett fåtal verksamheter som i stora delar liknar behandling i familj. När placeringsformen nu får en tydlig reglering kommer antalet verksamheter dock sannolikt att öka på några års sikt.

Införandet av den nya placeringsformen kommer inte att öka antalet placerade barn och unga utan den utgör i huvudsak ett alternativ till vård i HVB. Utredningen föreslår inte heller att kommunerna ska vara skyldiga att erbjuda denna nya placeringsform utan förslaget kommer att bredda kommunernas placeringsmöjligheter för barn. Vårdkostnaden för HVB-placeringar har belysts i det ovanstående. Av underhandskontakter som utredningen har haft med de verksamheter som liknar den föreslagna placeringsformen har framgått att vårddygnskostnaden varierar stort, vilket i sig är anmärkningsvärt, men att genomsnittskostnaden ungefär motsvarar den för ett HVB. Antalet barn i verksamheterna uppgår till cirka 120 barn och unga en viss given dag. Mot bakgrund av att det i ett inledande skede kommer att finnas ett relativt begränsat antal platser inom ramen för den nya placeringsformen, bedöms de ekonomiska konsekvenserna för kommunerna vara ytterst marginella.

Utökad tillståndsplikt för enskild verksamhet

Utredningen lämnar förslag om att tillstånd ska krävas för att få bedriva enskild verksamhet i form av förmedling av tilltänkta familjehem och jourhem för barn, i kombination med handledning och annat stöd till hemmen (avsnitt 8.3.2). Som tidigare nämnts bedöms att det i nuläget finns ett hundratal verksamheter av detta

slag som påverkas av införandet av tillståndsplikten. Utredningen anser att IVO bör kompenseras ekonomiskt för uppgiften, och har i kostnadsberäkningen utgått ifrån att prövningen av tillstånd för befintliga cirka 100 verksamheter ska utföras under en ettårsperiod räknat från ikraftträdandet. När väl tillstånd för befintliga verksamheter prövats antas ett nytillskott om högst 10 ansökningar per år. Vid en jämförelse om utredningar rörande HVB-tillstånd bedöms de nu aktuella utredningarna vara väsentligt mindre komplicerade, och de bör därför rimligtvis kunna handläggas med en mindre resursinsats. Utredningen bedömer att kostnaden för att utreda och fatta beslut i ett tillståndsärende genomsnittligt kan uppskattas till 10 000 kr. Mot den bakgrunden bör IVO för det första året efter reformens ikraftträdande tillföras 1,0 mkr för ändamålet. För de kommande åren handlar det om ökade kostnader om cirka 100 000 kr.

Tillståndsplikt föreslås också gälla för enskilt bedrivna stödboenden som vänder sig till personer i åldersgruppen 16–20 år. Kommuner ska vara skyldiga att anmäla motsvarande verksamhet till IVO. Även för placeringsformen behandling i familj ska tillstånd krävas när den bedrivs i enskild regi. Behandling i familj ska omfattas av motsvarande tillsyn som för vård i HVB för barn och unga.

Det saknas i nuläget underlag för att avgöra hur många verksamheter som kommer att ansöka hos IVO om tillstånd att bedriva stödboende. När det gäller åldersgruppen 16–17 år har utredningen i det föregående redovisat beräkningar som innebär att mellan 240 och 720 personer skulle kunna erhålla stödboende som alternativ till HVB. Med det som grund gör utredningen antagandet att det kan handla om verksamheter för uppskattningsvis 500 personer i den åldersgruppen. Med ytterligare antaganden om att varje verksamhet tillhandahåller stödboende för ett tiotal personer och att cirka hälften av verksamheterna kommer att bedrivas i enskild regi, skulle sammanlagt ett 25-tal verksamheter beröras av tillståndsplikten.

Även verksamheter som anordnar stödboenden för personer i åldersgruppen 18–20 år ska enligt förslaget vara tillståndspliktiga. Utredningen bedömer att det kan handla om ett hundratal verksamheter och antar att också här bedrivs hälften i enskild regi. Sammantaget skulle därmed inspektionens prövning om tillstånd för stödboenden komma att omfatta cirka 75 verksamheter. Utredningen förutsätter att tillståndsprövningen i huvudsak kommer att

ske under en tolv månaders period efter reformens ikraftträdande. Uppgifter som utredningen inhämtat visar att den genomsnittliga kostnaden för en utredning som gäller tillstånd angående HVB uppgår till cirka 14 000 kr. Med antagande om motsvarande kostnad för att pröva tillstånd till stödboende skulle IVO första året efter reformens ikraftträdande behöva tillföras 1,0 mkr för ändamålet.

Utredningen bedömer att antalet verksamheter som avser behandling i familj är så begränsat att något särskilt resurstillskott till IVO för tillståndsprovning inte är nödvändigt.

Särskild tillsyn av familjehems- och jourhemsvården och de nya placeringsformerna

I betänkandet lämnas förslag som gäller IVO och myndighetens tillsyn över familjehems- och jourhemsvården. En bestämmelse föreslås i SoF som tydliggör att inspektionen regelbundet ska bedriva tillsyn över hur socialnämnden planerar och genomför sin familjehems- och jourhemsverksamhet. Vidare föreslås att inspektionen ska ta emot anmälningar från socialnämnden när ytterligare barn och unga placeras i ett familjehem eller jourhem där redan tre barn eller unga är placerade.

När det gäller tillsynen av socialtjänstens familjehems- och jourhemsvård skulle kunna argumenteras för att förslagen kan anses falla inom ramen för inspektionens redan fastlagda ansvar att bedriva tillsyn över socialtjänsten. Utredningen anser dock att det här handlar om ambitionshöjningar och att myndigheten bör kompenseras ekonomiskt till följd av förslaget om regelbunden tillsyn över kommunernas planering och genomförande av vården. Utredningen bedömer att en kommuns verksamhet inom familjehems- och jourhemsvården bör bli föremål för tillsyn i vart fall vart tredje eller fjärde år. Det skulle innebära att cirka 75–100 kommuners verksamhet på området skulle tillsynas årligen. En genomsnittligt uppskattad kostnad för tillsyn per kommun beräknas till 20 000 kr. Det innebär att IVO för ändamålet bör tillföras 1,7 mkr årligen.

Det andra förslaget innebär att IVO i förekommande fall ska ta emot anmälningar, som underlag för att självständigt bedöma när en tillsynsinsats är befogad. Utredningen anser att myndigheten ska kunna klara detta åtagande utan särskilt tillskott.

Stödboenden ska omfattas av särskild tillsyn med minst en inspektion årligen. För åldersgruppen 16–17 år kommer stödboenden att främst utgöra ett alternativ till HVB, vilka enligt nuvarande regelverk ska inspekteras minst två gånger årligen. I denna del kommer IVO således genom förslaget att avlastas en obligatorisk inspektion per år. För stödboenden för åldersgruppen 18–20 år görs i nuläget i princip inga systematiska inspektioner. Här innebär utredningens förslag om minst en årlig inspektion en ambitionshöjning. Sammantaget bedömer utredningen att IVO när det gäller tillsyn av verksamheten med stödboenden bör tillföras 1,2 mkr årligen. Genomsnittskostnaden för en tillsynsaktivitet har då beräknats uppgå till 24 000 kr.

När det gäller behandling i familj finns det, som påpekats, i nuläget endast ett fåtal verksamheter – uppskattningsvis högst ett tiotal – som skulle kunna karaktäriseras som den föreslagna placeringsformen. När behandling i familj nu får en tydlig reglering är det sannolikt att antalet verksamheter på några års sikt kommer att öka. Det här innebär att kostnaderna för IVO för tillståndsprövning och tillsyn i vart fall under ett inledningsskede torde vara marginella. Mot den bakgrunden föreslås nu att inga ytterligare medel tillförs inspektionen för ändamålet. Det får längre fram, i samband med de årliga anslagsframställningarna från IVO, bedömas om särskilda medel ska anvisas på området.

Uppdrag till Socialstyrelsen

Betänkandet innehåller förslag om vissa regeringsuppdrag enligt följande:

- Att utarbeta och sprida information till kommunerna om familjehems- och jourhemsbegreppen (avsnitt 5.7.4).
- Att ta fram en avtalsmall som stöd till kommunerna när socialnämnden enligt 6 kap. 6 b § SoL ska ingå avtal med den som nämnden avser anlita som familjehem (avsnitt 5.7.4).
- Att utarbeta och sprida information om tillämpningen av bestämmelsen i 5 kap. 2 § SoL, enligt vilken nämnderna får förbjuda eller begränsa möjligheten för en person att i hemmet ta emot andras barn (avsnitt 6.10.6).

- Att följa upp och utvärdera effekterna av de nya placeringsformerna stödboende samt behandling i familj (avsnitt 10.5.5).

Det är svårt att i nuläget bedöma kostnaderna för att utföra uppdragen och i vilken utsträckning Socialstyrelsen bör erhålla särskilda tillskott för ändamålet. Det måste avgöras i ett senare skede mot bakgrund av uppdragens närmare utformning. En preliminär bedömning är att myndigheten kan behöva tillskott för de tre första uppdragen ovan om sammanlagt 1,0 mkr. Dessa förutsätts kunna slutföras under det första året efter reformens ikraftträdande. Uppdraget att följa upp och utvärdera de nya placeringsformerna är mer komplext och kräver längre tid. För det ändamålet bör Socialstyrelsen tillföras ytterligare 0,75 mkr första året och 1,5 mkr år 2.

Nationella insatser för rekrytering av familjehem

I avsnitt 9.2.3 föreslås att samlade nationella insatser görs för att underlätta rekrytering av familjehem. Enligt förslaget ska en nationell aktör, exempelvis Socialstyrelsen eller Sveriges Kommuner och Landsting, ges uppdraget att initiera, ta fram underlag till och samordna informationsinsatser riktade till allmänheten när det gäller behovet av familjehem och om vad familjehemsuppdraget innebär. Insatserna bör genomföras under en tvåårsperiod. Inom ramen för satsningen bör finnas utrymme för att genom annonsering och på andra sätt sprida information till allmänheten. Utredningen bedömer att 3 mkr per år, dvs. sammanlagt 6 mkr bör anvisas för att genomföra satsningen.

Samlade ekonomiska konsekvenser av förslagen och finansiering

Sammantaget får utredningens förslag konsekvenser enligt följande:

- Kommunerna bör för förslagen om ettåriga giltighetstider för medgivandebeslut för jourhem samt för krav på utbildning för familjehems- och jourhemsföräldrar årligen tillföras 8 mkr.
- För nationella insatser för att underlätta rekrytering av familjehem anvisas under en tvåårsperiod 3 mkr årligen.

- För inrättande av ett nationellt centrum för familjehemsvård bör preliminärt reserveras ett årligt belopp om 4 mkr.
- IVO bör för förslagen angående utökad tillståndsplikt och utökad tillsynsansvar tillföras 2,45 mkr för andra halvåret 2015, 4 mkr år 2016 samt därefter 3 mkr årligen (under förutsättning att regeländringarna träder i kraft den 1 juli 2015).
- Socialstyrelsen bör för att utföra vissa regeringsuppdrag preliminärt tillföras 1,25 mkr för andra halvåret 2015, 2 mkr år 2016.

Konsekvensberäkningen av att införa stödboende som en ny placeringsform innebär en uppskattad minskad vårdkostnad i intervallet 14,8–118 mkr per år. Detta innebär att förslagen är finansierade.

11.5 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Utredningens bedömning: Utredningens förslag om lagstadgade lämplighetskrav på familjehem och jourhem och regler om medgivande innebär att det ställs mer detaljerade krav i lagstiftningen på socialnämndens verksamhet. Utredningen anser emellertid att det är nödvändigt med hänsyn till rättssäkerheten och intresset av att säkerställa att placerade barn får en trygg och säker vård.

Den svenska folkstyrelsen förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse. Det framgår av 1 kap. 1 § RF. Enligt 14 kap. 2 § RF sköter kommunerna lokala och regionala angelägenheter av allmänt intresse på den kommunala självstyrelsens grund. Av 14 kap. 3 § RF framgår att en inskränkning i den kommunala självstyrelsen inte bör gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den. Bestämmelsen ger uttryck för en proportionalitetsprincip vad gäller inskränkningar i den kommunala självstyrelsen.

Nya lagstadgade krav på familjehem, jourhem och enskilda hem

Utredningen föreslår i kapitel 6 ett antal nya bestämmelser som dels rör kraven på familjehem och jourhem, dels rör handläggningen av utredningen av ett tilltänkt familjehem och jourhem. Dessa är

- En bestämmelse i SoL om att en bedömning ska göras av hemmets allmänna förutsättningar för att erbjuda barn en god omvårdnad och fostran. Vid bedömningen av om ett tilltänkt familjehem eller jourhem är lämpligt ska särskild hänsyn tas till de tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrarnas personliga egenskaper, hälsa, sociala förhållanden samt deras förmåga att ge den omsorg och vägledning som placerade barn i allmänhet behöver (avsnitt 6.10.2).
- En bestämmelse i SoL om att det, då det blir aktuellt med en placering av ett barn i ett enskilt hem, utöver allmän lämplighet, krävs att hemmet har förutsättningar att tillgodose barnets specifika behov (avsnitt 6.10.3).
- En bestämmelse i SoL om obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister vid utredningar av tilltänkta familjehems- och jourhemsföräldrar (avsnitt 6.10.4).
- En bestämmelse i SoL om krav på grundläggande utbildning för uppdrag som familjehem eller jourhem för barn (6.10.5).
- En bestämmelse i SoL om att medgivande för jourhem ska vara förenat med villkor gällande målgruppen och omprövas årligen (avsnitt 7.7.3).

Utredningens förslag i de första tre punkterna ovan följer av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd. Föreskrifterna omfattar vad utredningen ska innehålla, vilka informationskällor som ska användas och vad beslutsunderlaget vid en placering ska innehålla. Av de allmänna råden framgår vad som bör tillmätas vikt vid bedömningen av familjehems- eller jourhemsföräldrarnas lämplighet. Eftersom förslagen i huvudsak således redan följer av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd och därtill är gängse praxis i kommunerna anser utredningen att den utvidgade skyldigheten är proportionerlig. Förslaget enligt punkten fyra om krav på utbildning för uppdrag som familjehem eller jourhem för

barn anser utredningen vara nödvändigt med hänsyn till intresset av att säkerställa att placerade barn får en trygg och säker vård.

Utredningens förslag om att medgivande för jourhem ska vara förenat med villkor och att medgivandet ska omprövas varje år kan i viss mån ses som en inskränkning i den kommunala självstyrelsen. Utredningen vill dock framhålla att jourhemsplaceringar kommit att ersätta placering vid HVB, där målgruppen inte tillåts vara alltför vid. Det är självfallet lika olämpligt att blanda barn i olika åldrar och med olika problematik i ett jourhem som i ett HVB. Mot bakgrund av jourhemmens särskilda karaktär och de brister som redovisats i avsnitt 7.6 avseende utredningar och uppföljning av jourhem, anser utredningen att det finns ett behov av att vidta lagstiftningsåtgärder. Utredningen bedömer att vikten av att säkerställa tryggheten och säkerheten för de barn som placeras i jourhem genom att tillförsäkra insyn och tydliggöra var ansvaret för uppföljning ligger, väger över den inskränkning av den kommunala självstyrelsen som förslaget innebär.

Medgivande för familjehem enligt LSS

I dag regleras inte vilka krav som ska ställas på de familjehem där barn placeras som en insats enligt LSS. Utredningen föreslår i avsnitt 6.10.9 en ny bestämmelse i förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade som tydliggör att de krav på utredning av familjehem som gäller enligt SoL även ska gälla för familjehem enligt LSS. Förslaget innebär således en viss inskränkning av kommunernas handlingsutrymme i detta avseende. Utredningens förslag har sin grund i förarbetena till LSS.¹⁴ Där framgår att det bör ställas minst lika stora krav på de familjehem där barn placeras som en insats enligt LSS som de som ställs av socialtjänsten i fråga om andra familjehem. Den av utredningen föreslagna bestämmelsen torde inte innebära någon förändring i praktiken eftersom utredningen förutsätter att de familjehem som används är noggrant utredda. Enligt utredningen talar det för att den utvidgade skyldigheten är proportionerlig.

---

¹⁴ Prop. 1992/93:159 s. 179.

Medgivande för privatplacering

Utredningen föreslår i avsnitt 6.10.8 en egen bestämmelse i SoL om medgivande för privatplacering. Även denna medgivandeutredning ska innehålla obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister. I övrigt innebär utredningens förslag inte några förändringar i förhållande till vad som gäller i dag. Utredningen anser att bestämmelsen är proportionerlig.

11.6 Konsekvenser för små företag

Bedömning: Säkerheten för placerade barn motiverar det administrativa merarbete som åläggs de enskilda verksamheter som föreslås bli tillståndspliktiga.

Utredningen föreslår tillståndsplikt för enskild verksamhet i form av

- verksamhet i form av förmedling av tilltänkta familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i kombination med handledning och annat stöd till hemmen (avsnitt 8.3.2),
- stödboenden för personer mellan 16–20 år (avsnitt 10.5.3), och
- behandling i familj (avsnitt 10.5.4).

Kravet på tillstånd för att bedriva verksamhet medför en viss ökad administrativ arbetsbörda för dessa företag. Utredningen anser emellertid att hänsynen till säkerheten för de placerade barnen måste väga tyngre än det administrativa merarbete som en tillståndsansökan innebär.

I kapitel 12 föreslår utredningen särskilda övergångsbestämmelser som innebär att verksamheter som föreslås bli tillståndspliktiga som har påbörjat sin verksamhet före ikraftträdandet får fortsätta sin verksamhet utan tillstånd vid ikraftträdandet. Utredningen föreslår att verksamheterna får sex månader på sig att ansöka om tillstånd och får fortsätta sin verksamhet i avvaktan på IVO:s beslut i ärendet.

Utredningen anser inte att utredningens förslag i övrigt får effekter av betydelse för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag.

11.7 Konsekvenser för att nå de integrationspolitiska målen

Utredningens bedömning: Förslaget om en ny placeringsform för unga i form av stödboende kan bidra till att nå de integrationspolitiska målen.

Placeringsformen stödboende ska kännetecknas av ett visst antal lägenheter i en tydligt sammanhållen verksamhet med en föreståndare och särskilt avdelad personal. Lägenheterna bör som huvudprincip inte vara koncentrerade till ett bostadshus eller en trappuppgång, utan ungdomarna ska så långt möjligt vara integrerade i samhället. Ungdomarna ska lotsas in i ordinarie fritidsaktiviteter i samhället. Enligt utredningen kan ett stödboende efter en tid i HVB vara ett lämpligt boendialternativ för gruppen ensamkommande barn och unga. Det kan öka förutsättningarna för en god introduktion till och etablering i det svenska samhället. Enligt budgetpropositionen för 2013 är målet för integrationspolitiken ”Lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund”.¹⁵ Utredningen bedömer att förslaget i avsnitt 10.5.3 om en ny placeringsform för unga i form av stödboende kan bidra till att uppnå detta mål.

11.8 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Utredningens bedömning: Obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister vid utredningar av familjehem, jourhem och andra enskilda hem samt för personal vid de nya placeringsformer som föreslås kan ha vissa brottsförebyggande effekter. Likaså kan effekten av de nya placeringsformerna på längre sikt bli brottsförebyggande.

Enligt utredningens uppfattning kan förslaget i avsnitt 6.10.4 och 6.10.8 om krav på obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens belastnings- och misstankeregister vid utredningar av tilltänkta

¹⁵ Prop. 2012/13:1 Utgiftsområde 13.

familjehems-, jourhemsföräldrar och andra enskilda hem, ha viss brottsförebyggande effekt. En obligatorisk registerkontroll minskar risken för att ett barn placeras i ett hem där någon i hemmet har dömts eller åtalats för ett brott som gör dem olämpliga. I det avseendet kan utredningens förslag förhindra att barn utsätts för övergrepp eller andra kränkningar under sin vistelse i familjehem, jourhem eller i annat enskilt hem.

Även förslaget i kap. 10 om att lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn även ska gälla för personal i stödboende samt i behandlingsverksamhet med familjeboende bedöms ha motsvarande brottsförebyggande effekt.

Det är väl känt att placering av ungdomar i en institutionsmiljö innebär risk för negativ smittoeffekt. Därför bedömer utredningen att de nya placeringsformerna som innebär boende i egen lägenhet respektive i familj kan ha en brottsförebyggande effekt. En förbättrad eftervård genom utslussning via stödboende kan bidra till minskade återfall i brottslighet för ungdomar som placerats på grund av bland annat kriminalitet.

11.9 Övriga konsekvenser

Utredningens bedömning: Förslagen har inte några avgörande konsekvenser för de övriga områden som anges i 14–15 §§ kommittéförordningen.

Utredningen bedömer att förslagen inte har några avgörande konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet. Utredningen bedömer inte heller att förslagen påverkar den fria rörligheten inom EU eller medför några särskilda konsekvenser för EU/EES-medborgare.

12 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

12.1 Ikraftträdande

Utredningens förslag: De föreslagna författningsändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2015.

Utredningen bedömer att regeringen tidigast under hösten 2014 kan överlämna en proposition till riksdagen med de förslag som lämnas i detta delbetänkande. Socialstyrelsen och Inspektionen för vård och omsorg behöver få tid att förbereda sig för förändringarna från det att regeringen har överlämnat en proposition till riksdagen. Dels för att utarbeta föreskrifter och allmänna råd för tillämpningen av de nya bestämmelserna och dels för att utarbeta rutiner för handläggning av ansökningar av de nya verksamheter som föreslås bli tillståndspliktiga. Även kommuner och enskilda verksamheter behöver få en viss förberedelsestid. Utredningen föreslår därför att de föreslagna författningsändringarna, nya bestämmelser och rubriker samt den nya beteckningen på lagen (2007:701) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn ska träda i kraft den 1 juli 2015.

12.2 Övergångsbestämmelser

Utredningens förslag: Övergångsbestämmelser införs i SoL för de nya bestämmelserna om medgivande att ta emot barn i ett jourhem. Socialnämnden ska ha fattat beslut om medgivande till jourhem enligt bestämmelserna i 6 kap. 6, 6 b och 6 d §§ senast den 31 december 2015.

Övergångsbestämmelser införs även för sådan verksamhet som föreslås bli tillstånds- respektive anmälningspliktig enligt 7 kap. 1 § 5–7 SoL.

Sådana boenden för stöd och tillsyn för personer i åldern 18 till och med 20 år som föreslås bli tillståndspliktiga och som påbörjat sin verksamhet före ikraftträdandet ska ansöka om tillstånd senast den 31 december 2015. Kommun som driver sådan verksamhet ska anmäla detta till Inspektionen för vård och omsorg senast den 31 december 2015.

Enskilda verksamheter som förmedlar tilltänkta familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med konsulentstöd, som påbörjat sin verksamhet före ikraftträdandet ska ansöka om tillstånd senast den 31 december 2015.

12.2.1 Hem för omvårdnad och behandling

Utredningen föreslår att begreppet ”hem för vård eller boende” ska ersättas med begreppet ”hem för omvårdnad och behandling”. Utredningen föreslår övergångsbestämmelser i SoL som innebär att beslut om tillstånd att bedriva hem för vård eller boende som meddelats före den 1 juli 2015 ska likställas med beslut om tillstånd för hem för omvårdnad och behandling efter den 1 juli 2015.

12.2.2 Medgivande att ta emot barn i jourhem

Utredningen föreslår en särskild bestämmelse i SoL om utredning av familjehems och jourhems allmänna lämplighet (6 kap. 6 §). Sådana utredningar ska leda fram till ett beslut i frågan om medgivande. Socialnämnden ska inte få fatta beslut om medgivande om inte kontroll har gjorts i polisens misstanke- och belastningsregister (6 kap. 6 b §). Ett medgivande att ta emot ett barn i ett jourhem ska förenas med villkor gällande målgrupp och omprövas årligen. Inför socialnämndens beslut om placering i ett visst familjehem eller jourhem ska vidare en bedömning göras av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet har (6 kap. 6 c §).

I dag fattas i regel inget särskilt beslut om att den presumtiva familjehemsföräldern/familjen är godkänd för uppdrag som familjehem. Godkännandet av familjehemmet anses inkluderas vid ett

eventuellt framtida beslut om placering av ett specifikt barn. När det gäller jourhem ligger det dock i sakens natur att hemmet måste vara godkänt i förväg.

Utredningen anser att de nya bestämmelserna ska tillämpas på medgivanden för uppdrag som familjehem som lämnas efter ikraftträdandet. Det innebär således att äldre bestämmelser ska tillämpas på familjehem som är utredda före ikraftträdandet. Vid en ny placering, efter den 1 juli 2015, i ett tidigare utrett familjehem ska dock ett beslut om medgivande enligt de nya bestämmelserna meddelas. Utredningen föreslår inga övergångsbestämmelser i detta avseende.

När det gäller de nya bestämmelserna om medgivande för att ta emot barn i jourhem anser utredningen att dessa måste tillämpas även på tidigare utredda jourhem. Utredningen föreslår därför övergångsbestämmelser i SoL som innebär att socialnämnden ska ha fattat beslut om medgivande till jourhem enligt bestämmelserna i 6 kap. 6, 6 b och 6 d §§ senast den 31 december 2015.

12.2.3 Krav på genomgången utbildning

Utredningen föreslår att grundläggande utbildning för blivande familjehems- och jourhemsföräldrar ska vara ett krav för ett uppdrag som rör barn. Utredningen anser att kravet på obligatorisk utbildning ska gälla vid placeringar efter bestämmelsens ikraftträdande den 1 juli 2015. Kravet på genomgången utbildning ska således inte gälla för pågående placeringar. Utredningen föreslår därför inga övergångsbestämmelser i detta avseende.

12.2.4 Verksamheter som föreslås bli tillstånds- respektive anmälningspliktiga

Utredningen föreslår att två nya placeringsalternativ ska bli tillstånds- respektive anmälningspliktiga, boenden för stöd och tillsyn samt behandlingsverksamhet med familjeboende. Vidare föreslår utredningen tillståndsplikt för enskilda verksamheter som förmedlar tilltänkta familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med stöd och handledning till hemmen.

Boenden för stöd och tillsyn

I dag förekommer stödboenden som inte anses tillstånds- eller anmälningspliktiga som HVB. Det gäller de stödboenden som riktar sig till vuxna och som inte har betydande inslag av behandling. I dag finns således ett antal stödboenden som tar emot unga, dvs. personer i åldern 18 till och med 20 år utan att de har ett HVB-tillstånd för verksamheten.

Utredningen har föreslagit att verksamhet som bedriver boenden för stöd och tillsyn för personer i åldern 16 till och med 20 år ska vara tillstånds- och anmälningspliktiga. Utredningen föreslår därför övergångsbestämmelser i SoL som innebär att de enskilda stödboenden som tar emot personer i åldern 18 till och med 20 år och som har påbörjat sin verksamhet före ikraftträdandet, får fortsätta sin verksamhet utan tillstånd vid ikraftträdandet. Tillstånd ska sökas senast den 31 december 2015. Verksamheten får efter ansökan om tillstånd fortsätta i avvaktan på tillståndsmyndighetens beslut i ärendet. Kommun som driver sådan verksamhet ska anmäla detta till Inspektionen för vård och omsorg senast den 31 december 2015.

De verksamheter som i dag har HVB-tillstånd i form av stödboende för barn får avgöra om de vill fortsätta verksamheten med nuvarande tillstånd eller om de vill återkalla HVB-tillståndet och ansöka om tillstånd för boende för stöd och tillsyn för personer i åldern 16 till och med 20 år.

Behandlingsverksamhet med familjeboende

Utredningen bedömer inte att det behövs några särskilda övergångsbestämmelser avseende den nya placeringsmöjligheten behandlingsverksamhet med familjeboende. De verksamheter som i dag har tillstånd för en verksamhet som i stora delar liknar utredningens förslag får avgöra om de vill fortsätta verksamheten med nuvarande tillstånd eller om de vill återkalla det befintliga tillståndet och ansöka om tillstånd för behandlingsverksamhet med familjeboende.

Förmedling av hem med konsulentstöd

I dag är de privata konsulentverksamheterna inte tillståndspliktiga enligt 7 kap. 1 § första stycket SoL eftersom verksamheterna inte bedriver någon vård. Utredningen föreslår att sådana enskilda verksamheter som förmedlar tilltänkta familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med stöd och handledning till hemmen ska vara tillståndspliktiga. Utredningen föreslår övergångsbestämmelser i SoL som innebär att sådana enskilda verksamheter som påbörjats före ikraftträdandet får fortsätta sin verksamhet utan tillstånd vid ikraftträdandet. Tillstånd ska sökas senast den 31 december 2015. Verksamheten får efter ansökan om tillstånd fortsätta i avvaktan på tillståndsmyndighetens beslut i ärendet.

12.2.5 Krav på registerkontroll

Utredningen föreslår att lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn även ska gälla personal i boende för stöd och tillsyn samt behandlingsverksamhet med familjeboende. Utredningen anser att lagen ska gälla för personer som erbjuds anställning, uppdrag eller praktiktjänstgöring efter den 1 juli 2015. Den personal som redan finns i verksamheten före ikraftträdandet omfattas således inte av kontrollskyldigheten. Utredningen föreslår därför inga övergångsbestämmelser i detta avseende.

13 Författningskommentar

13.1 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

1 kap.

2 §

Fjärde stycket i paragrafen är nytt och har motiverats i avsnitt 5.7.2. Bestämmelsen innehåller en definition av *barn och unga* för att åldersmässigt avgränsa målgruppen för den sociala barn- och ungdomsvården. I den nya bestämmelsen slås fast att med barn och unga avses varje människa under 21 år. Förslaget överensstämmer med vad som uttalades i de ursprungliga förarbetena till socialtjänstlagen om att socialnämndens ansvar omfattar åldersgruppen från de minsta barnen och deras föräldrar till ungdomar upp till 20-årsåldern. Följaktligen ska begreppet *barn och ungdom* konsekvent ersättas av *barn och unga* i socialtjänstlagen (SoL). Begreppet *den unge* används som bestämd form singularis av *unga*.

2 a kap.

4 §

Bestämmelsen reglerar placeringskommunens ansvar för bistånd vid placering i en annan kommun. Detta ansvar gäller även om den enskilde blir folkbokförd i den nya kommunen. Bestämmelsen bygger på principen om ett sammanhållet vårdansvar. Ett sammanhållet vårdansvar innebär att placeringskommunen utreder behovet av, beslutar om, genomför och finansierar de hjälp- och stödsatser som den enskilde kan behöva så länge placeringen pågår.

Som en följd av att jourhem blir en egen placeringsform anges även jourhem i första punkten. Ändringen innebär ingen förändring i sak, eftersom jourhem tidigare ansetts inkluderat i begreppet familjehem.

I andra punkten har hem för vård eller boende ersatts av det nya begreppet hem för omvårdnad och behandling (HOB). Dessutom har punkten kompletterats med de två nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn (stödboende) och behandlingsverksamhet med familjeboende (behandling i familj). Bestämmelsen är inte begränsad till att enbart gälla stödboende för unga (16 till och med 20 år) utan placeringskommunens ansvar gäller även för vuxna som placeras i ett stödboende i en annan kommun.

Precis som vid en placering vid ett HOB ska barn och unga som placeras i de nya placeringsalternativen stödboende och behandling i familj, i regel vara fortsatt folkbokförda på sin tidigare adress så länge placeringen pågår [9 § 3 folkbokföringslagen (1991:481)]. Ensamkommande barn och unga som har fått uppehållstillstånd, folkbokförs på HOB-fastighetens eller stödboendets adress, eftersom de inte har någon annan bostad att folkbokföras på. Om hemmet ligger i en annan kommun än den placerande innebär denna bestämmelse att den placerande kommunen behåller ansvaret för barnet eller den unga under placeringen, även om barnet eller den unge blir folkbokförd i den nya kommunen. Övervägandena finns i avsnitt 10.5.2.

3 kap.

2 §

I bestämmelsen har barn och ungdom ersatts med barn och unga. Ändringen är enbart redaktionell.

Övervägandena finns i avsnitt 5.7.2.

3 a §

I bestämmelsen har barn och ungdom ersatts med barn och unga. Ändringen är enbart redaktionell.

Övervägandena finns i avsnitt 5.7.2.

6 a §

I bestämmelsen har ungdomars ersatts med *ungas*. Ändringen är enbart redaktionell.

Övervägandena finns i avsnitt 5.7.2.

6 c §

I bestämmelsen har barn och ungdom ersatts med barn och unga. Ändringen är enbart redaktionell.

Övervägandena finns i avsnitt 5.7.2.

5 kap.

1 §

I bestämmelsen har barn och ungdom ersatts med barn och unga. Ändringen är enbart redaktionell. Övervägandena finns i avsnitt 5.7.2.

I sjunde och nionde strecksatserna har vård och fostran ersatts av enbart ordet vård. Ändringen föranleds av att utredningen anser att begreppet vård bör användas som ett övergripande begrepp för insatser och åtgärder enligt en viss lagstiftning, i detta sammanhang placering utanför det egna hemmet enligt SoL eller LVU. Övervägandena finns i avsnitt 5.7.3.

6 kap.

1 §

I första stycket har hem för vård eller boende ersatts av *annat boende* för att inbegripa de nya placeringsformer som utredningen föreslår. Begreppet boende är enligt Socialstyrelsens termbank ett överordnat begrepp som bl.a. inkluderar dagens HVB.

Andra stycket är nytt och behandlas i avsnitt 10.5.2. Bestämmelsen syftar till att klargöra att endast de i lagen reglerade placeringsalternativen för barn får förekomma. Uppräkningen omfattar vård i familjehem, HOB, stödboende samt behandling i familj.

Även tredje stycket är nytt och behandlas i avsnitt 10.5.2, 7.7.2 och 7.7.4. Där tydliggörs att barn även tillfälligt kan beredas vård i

ett jourhem eller hos en anhörig eller närstående till barnet. Tidigare har jourhem betraktats som en form av familjehem om än med särskilda regler. Tillfälliga placeringar hos anhöriga eller närstående till barnet har tidigare varit oreglerade. Ett barn kan placeras tillfälligt hos en anhörig eller annan närstående till barnet utan att hemmet har medgivande som familjehem eller jourhem. Om ett barn vårdas i en familj som det känner sedan tidigare har hemmet inte ansetts behöva utredas på samma sätt som ett för barnet främmande hem eftersom påfrestningarna då antas vara mindre för såväl barnet som föräldrarna. Däremot måste givetvis beslutet föregås av en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL (ett beslutsunderlag) där barnets aktuella situation och behov beskrivs, valet av tillfälligt placeringsalternativ motiveras och förhållandena i hemmet konstateras vara lämpliga. Vem som ska avses med anhörig eller annan närstående till barnet måste bedömas utifrån barnets perspektiv. Utgångspunkten bör vara om det föreligger en nära och förtroendefull relation mellan barnet och den vuxne. Faktiskt släktskap behöver således inte föreligga. Barnet kan t.ex. tillfälligt placeras hos en släkting, en kontaktfamilj eller en kamrats familj.

Tredje stycket utesluter inte att barn även kan beredas tillfällig vård i ett familjehem eller HOB, exempelvis under en utredning.

Fjärde stycket, som reglerar socialnämndens ansvar för att den som har placerats utanför det egna hemmet får god vård, har kompletterats med att socialnämnden även ansvarar för att hemmet eller boendet är lämpligt utifrån den enskildes behov. Bestämmelsen omfattar både barn och vuxna och gäller för alla placeringsformer. Övervägandena finns i avsnitt 10.5.2. Utredningen föreslår även en särskild bestämmelse som stadgar att inför beslut om placering av barn i familjehem och jourhem ska en bedömning göras av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet har (se kommentaren till 6 kap. 6 c § SoL).

2 §

I bestämmelsen regleras kommunens ansvar för att ha tillgång till olika placeringsalternativ för att kunna möta enskildas och familjers olika behov av vård utanför det egna hemmet. Till följd av utredningens förslag till nya placeringsalternativ för barn och unga har bestämmelsen ändrats med 3 kap. 6 a § SoL som förlaga. Enligt den bestämmelsen ansvarar socialnämnden för att det finns tillgång

till öppna insatser för att kunna möta barns, ungdomars och vårdnadshavares olika behov.

Andra meningen, om att kommunens ansvar inte gäller sådana hem som Statens institutionsstyrelse har ansvar för, är oförändrad.

3 §

I bestämmelsen har särskilda ungdomshem och LVM-hem lagts till i parentes. Ändringen är enbart redaktionell och syftar till att förtydliga lagtexten.

4 §

I paragrafen har hem för vård eller boende (HVB) ersatts av hem för omvårdnad och behandling (HOB). Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn (stödboende) och behandlingsverksamhet med familjeboende (behandling i familj).

Bestämmelsen innebär att vård i familjehem, jourhem, HOB (inklusive de särskilda ungdomshemmen och LVM-hemmen), stödboende samt behandling i familj ska bedrivas i samråd med socialnämnden. Att nämnden behåller sitt övergripande vårdansvar även efter det att den enskilde har placerats utanför det egna hemmet framgår av 6 kap. 1 § fjärde stycket SoL.

6 §

Nuvarande bestämmelse reglerar både beslut om vård i ett familjehem eller jourhem och medgivande för en s.k. privatplacering. Den nya bestämmelsen, som utförligt motiveras i avsnitt 6.10.2, har ändrats i syfte att tydliggöra förutsättningarna för utredningar av familjehems och jourhems allmänna lämplighet. Genom denna bestämmelse tydliggörs även att en familjehems- eller jourhemsutredning har ett annat syfte än en utredning som bedrivs enligt 11 kap. 1 § SoL. De bestämmelser i nuvarande paragraf som gäller medgivande för s.k. privatplaceringar flyttas till en egen paragraf, 6 kap. 6 a § SoL. Det motiveras av behovet av tydlighet, men också av att reglerna i viss mån skiljer sig åt i förhållande till utredning

och medgivande för familjehem och jourhem (se även kommentaren till 6 kap. 6 a § SoL).

I första stycket har stadigvarande vård och fostran ersatts av omvårdnad och fostran för att bättre beskriva innehållet i dessa placeringsformer. Ett jourhem eller ett familjehem ska för en kortare respektive längre tid vara en ersättning för barnets eget hem och då ligger omvårdnad närmare till hands än vård som är ett samlingsbegrepp som är neutralt i förhållande till placeringens innehåll. Omvårdnad knyter också an till barns grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § FB som stadgar att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran.

I bestämmelsens tredje stycke betonas vikten av en noggrann lämplighetsprövning. En bedömning ska göras av hemmets allmänna förutsättningar att erbjuda barn en god omvårdnad och fostran.

I fjärde stycket införs nya lagstadgade lämplighetskrav på familjehems- och jourhemsföräldrar. Av bestämmelsen framgår att särskild hänsyn ska tas till de tilltänkta familjehems- eller jourhemsföräldrarnas personliga egenskaper, hälsa och sociala förhållanden samt deras förmåga att ge den omvårdnad och fostran som placerade barn i allmänhet behöver. Utredningen ska omfatta kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister (se kommentaren till 6 kap. 6 b § SoL).

Dagens reglering att "godkännandet" till familjehemmet eller jourhemmet är inkluderat i beslutet om vård innebär att familjehemsutredningen ingår som en del i beslutsunderlaget i frågan om placering utanför hemmet. Utredningens förslag innebär att familjehems- respektive jourhemsutredningen blir ett eget ärende, frikopplat från beslutet om placering. Vilka uppgifter från familjehems- eller jourhemsutredningen som ska tillföras underlaget inför beslutet om placering måste bedömas utifrån vilka uppgifter som barnet och barnets vårdnadshavare behöver få ta del av för att kunna bedöma om hemmet är lämpligt.

Utredningen ska leda fram till ett beslut i frågan om medgivande. Ett beslut om medgivande till familjehem eller jourhem får endast delegeras till en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden (se kommentaren till 10 kap. 4 § SoL).

Ett beslut om att inte lämna medgivande ska inte kunna överklagas. Förslaget innebär att skyndsamhetskravet enligt 11 kap. 1 § SoL och de särskilda befogenheter som socialnämnden har vid en utredning av ett barns behov enligt 11 kap. 2 § SoL inte blir til-

lämpliga vid utredningar av familjehem och jourhem. Reglerna om dokumentation enligt 11 kap. 5 och 6 §§ SoL och sekretess inom socialtjänsten enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400, OSL) blir dock tillämpliga.

Liksom i dag ska en utredning om familjehems och jourhems allmänna lämplighet inte få utföras av någon annan aktör än en socialnämnd. Socialnämnder som så önskar kan dock, i likhet med vad som gäller i dag, helt eller delvis använda en utredning som gjorts av en socialnämnd i en annan kommun. Detta förutsätter samtycke från berörda personer och en överenskommelse mellan socialnämnderna om att den placerande nämnden får använda sig av den andra nämndens utredning. Den placerande nämnden måste dock fatta ett eget beslut om medgivande och ansvarar även för att bedöma om hemmet svarar mot barnets specifika behov (se kommentaren till 6 kap. 6 c § SoL).

Fjärde stycket i nuvarande 6 kap. 6 § SoL flyttas till en ny paragraf, 6 kap. 6 e § SoL.

6 a §

De nuvarande bestämmelserna i paragrafen flyttas med vissa redaktionella ändringar till 6 kap. 6 c § andra stycket SoL.

Bestämmelsen (som tidigare fanns i 6 kap. 6 §) reglerar utredningar av enskilda hem som har ansökt om medgivande för att ta emot ett s.k. privatplacerat barn. Anledningen till en särskild bestämmelse är både att tydliggöra skillnaderna mellan en utredning om medgivande för jourhem eller familjehem och en utredning om medgivande för privatplacering men också för att reglerna om medgivande för privatplacering skiljer sig åt i förhållande till reglerna om utredning och medgivande för familjehem och jourhem.

Även vid utredningar om medgivande för privatplacering ska hemmet kunna erbjuda barnet en god omvårdnad och fostran. Utredningen ska omfatta kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister (se kommentaren till 6 kap. 6 b § SoL). I övrigt finns ingen reglering av vad medgivandeutredningen inför en privatplacering ska omfatta. Om det i samband med medgivandeutredningen kommer fram uppgifter som visar att barnet kan vara i behov av stöd eller skydd från socialtjänsten ska en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL inledas.

Inför beslut om medgivande ska 6 kap. 6 c § andra stycket SoL tillämpas. Det innebär att om socialnämndens prövning gäller ett tilltänkt enskilt hem i en annan kommun, ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut. Om det finns någon i det enskilda hemmet som vistas där efter beslut av en annan kommun, ska nämnden informera och samråda även med den kommunen.

Beslutet om medgivande ska, precis som i dag, endast få delegeras till en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden (se kommentaren till 10 kap. 4 § SoL).

Liksom i dag ska beslut om att inte lämna medgivande för privatplacering få överklagas till förvaltningsrätten.

Överväganden finns i avsnitt 6.10.8.

6 b §

De nuvarande bestämmelserna i paragrafen flyttas till 6 kap. 6 g § SoL.

Den nya bestämmelsen innebär krav på obligatorisk kontroll i Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister vid utredningar om medgivande för familjehem och jourhem samt vid medgivande för privatplacering. Registerutdrag ska inhämtas på varje tilltänkt familjehems- eller jourhemsförälder även om bara den ena kommer att uppbära arvode. Socialnämnden avgör om en person med anteckning i ett registerutdrag likväl kan få ett medgivande. Det måste dock anses uteslutet att placera barn i hem där någon av personerna har dömts för allvarlig brottslighet och brott mot ett barn, t.ex. i form av misshandel eller sexuella övergrepp.

Registerkontroll ska även göras i samband med varje ny placering av ett barn i ett familjehem. Även vid en omprövning av medgivande för jourhem ska en ny registerkontroll göras (se även kommentaren till 6 d § SoL).

Övervägandena finns i avsnitt 6.10.4, 6.10.8 och 7.7.3.

6 c §

De nuvarande bestämmelserna i paragrafen flyttas till 6 kap. 7 a § SoL.

Den nya bestämmelsen, som motiveras i avsnitt 6.10.3, innebär ett lagstadgat krav på socialnämnden att kontrollera att förutsättningarna i det tilltänkta jourhemmet eller familjehemmet svarar mot de behov som barnet har (matchning). I matchningen kan hemmets egenskaper och förutsättningar som framkommit vid den allmänna lämplighetsutredningen få olika dignitet beroende på det barn som ska placeras, exempelvis faktorer som har med familjens sammansättning, livssituation och levnadsvanor att göra.

Det är av stor vikt att barnets och vårdnadshavarens önskemål när det gäller hemmet efterfrågas och så långt möjligt tillgodoses. Vid en placering i ett familjehem måste även inställningen hos de barn och unga som redan bor i hemmet beaktas.

Liksom i dag ska ett beslut om att placera ett enskilt barn i ett visst familjehem endast kunna delegeras till en särskild avdelning med ledamöter eller ersättare i nämnden. Beslut om placering i ett jourhem ska dock få delegeras till en tjänsteman hos socialnämnden (se kommentaren till 10 kap. 4 § SoL).

Andra stycket har med en redaktionell ändring överflyttats från 6 kap. 6 a § SoL. Nuvarande bestämmelse (6 a §) stadgar att om socialnämndens prövning gäller ett barn och medgivande eller beslut om vård enligt 6 § och avser ett tilltänkt enskilt hem i en annan kommun, ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut. Om det finns någon i det enskilda hemmet som vistas där efter beslut av en annan kommun, ska nämnden informera och samråda även med den kommunen. Informations- och samrådsskyldigheten gäller således både vid beslut om vård i familjehem och jourhem samt vid medgivande för privatplacering. I 6 a § tredje stycket SoL tydliggörs att bestämmelsen även ska tillämpas vid medgivande för privatplacering (se kommentaren till 6 kap. 6 a § SoL).

6 d §

Paragrafen som är ny behandlas i avsnitt 7.7.3. Bestämmelsen innebär att ett medgivande för uppdrag som jourhem ska vara förenat med villkor gällande målgrupp samt omprövas årligen. Det är viktigt att personer som har olika grundproblem eller som väsentligt skiljer sig åt i ålder inte placeras i samma jourhem och därför kan inte målgruppen vara alltför vid. Kravet på årlig omprövning syftar till att förbättra kontinuiteten i relationen

mellan berörda socialnämnder och det aktuella jourhemmet och att säkerställa nödvändig uppföljning av förhållandena i hemmet. Kravet på omprövning innebär att socialnämnden måste ha en bevakning på de medgivanden för jourhem som nämnden har beslutat om.

Vid omprövningen ska en ny kontroll i polisens misstanke- och belastningsregister göras. Jämfört med det första beslutet om medgivande ska ett beslut om fortsatt medgivande vara möjligt att delegera till en tjänsteman hos socialnämnden. Det beror på att socialtjänsten då förutsätts ha erfarenhet av hur jourhemmet fullföljer sina uppdrag i olika avseenden.

6 e §

Bestämmelsen fanns tidigare i 6 kap. 6 § fjärde stycket SoL.

6 f §

Paragrafen som är ny har motiverats i avsnitt 7.7.4. Bestämmelsen innebär att det införs en tidsgräns för hur länge en tillfällig placering hos en anhörig eller annan närstående som inte har medgivande för uppdrag som familjehem eller jourhem får pågå. En sådan placering får inte utan särskilda skäl pågå längre tid än tre månader.

Ett barn kan vårdas tillfälligt hos en anhörig eller annan närstående utan att hemmet har medgivande som familjehem eller jourhem. I dessa fall finns alltså inget krav på medgivande från socialnämnden för att kunna placera barnet i hemmet. Som framgår av kommentaren till 6 kap. 1 § SoL måste dock beslutet om placering föregås av en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL där förhållandena i hemmet konstateras vara lämpliga. Eftersom det inte ställs samma krav på beslutsunderlaget vad gäller förhållandena i hemmet som vid en medgivandeutredning är det viktigt att säkerställa att en sådan placering endast är tillfällig.

Bestämmelsen möjliggör att placeringen pågår längre tid än tre månader under förutsättning att det finns särskilda skäl. Särskilda skäl kan t.ex. vara konkreta planer på hemgång eller omplacering till ett familjehem inom nära framtid. Det kan också vara en situation då ett äldre barn uttrycker en bestämd och uttrycklig vilja att få kvarstanna ytterligare en tid och ett motivationsarbete krävs för

att komma fram till en mer varaktig lösning. Ytterligare ett särskilt skäl kan vara att den närstående utreds som familjehem, men att utredningen inte hunnit slutföras inom tre månader.

6 g §

Bestämmelsen fanns tidigare i 6 kap. 6 b § SoL.

7 §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn (stödboende) och behandlingsverksamhet med familjboende (behandling i familj).

Enligt bestämmelsen ska socialnämnden se till att barn som tas emot i ett annat hem än det egna får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden samt verka för att de får lämplig utbildning och den hälso- och sjukvård de behöver. Bestämmelsen kan sägas vara en precisering av socialnämndens övergripande ansvar för en god vård enligt 6 kap. 1 § SoL. Förevärande paragraf omfattar emellertid även privatplaceringar, dvs. sådana som bygger på en överenskommelse mellan vårdnadshavarna och det aktuella hemmet. En privatplacering är inte en placering genom socialnämndens försorg men socialnämnden ska lämna medgivande även till en privatplacering.

I andra stycket punkten 1 har god vård och fostran ersatts av enbart god vård. Att använda begreppet omvårdnad och fostran blir för snävt eftersom det bland annat utesluter de insatser som ges i det föreslagna placeringsalternativet stödboende. Begreppet vård ska i detta sammanhang ses som ett övergripande begrepp och hänsyftar på socialnämndens ansvar enligt 6 kap. 1 § SoL för att den enskilde får en god vård.

7 a §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

Andra stycket fanns tidigare i 6 kap. 6 c § SoL.

Tredje stycket är nytt och innebär ett krav på att familjehems- och jourhemsföräldrar ska genomgå grundläggande utbildning. Socialnämnden får inte anlita ett familjehem eller jourhem som inte har genomgått eller avser att genomgå utbildning innan eller i nära anslutning till att uppdraget påbörjas. Kravet omfattar båda familjehemsföräldrarna i de fall familjen består av två ”föräldrar” även om bara den ena uppbär eller kommer att uppbära arvode.

Övervägandena finns i avsnitt 6.10.5.

7 b §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

Andra stycket punkten 4 har kompletterats med att socialnämnden ska samtala med vårdnadshavaren eller annan ställföreträdare för barnet. Avsikten med tillägget är att även en god man enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn ska omfattas av bestämmelsen. Det primära syftet med uppföljningen är att se till att vården är rättssäker och trygg och utgår från barnets eller den unges behov, med utgångspunkt i den vårdplan och den genomförandeplan som upprättats. Ett annat syfte är att få underlag för överväganden och omprövningar av om vården fortfarande behövs. Uppföljningar är också en förutsättning för att uppdaga eventuella missförhållanden i hemmet eller boendet. För de ensamkommande barnen och ungdomarna träder den gode mannen in i både vårdnadshavarens och förmyndarens ställe och ska därmed ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter. Det är därför viktigt att socialnämnden även samtalar med honom eller henne.

7 c §

Bestämmelsen reglerar socialnämndens ansvar för att utse en särskild socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet när vård ges i familjehem och HVB.

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

Övervägandena finns i avsnitt 10:5.3 och 10.5.4.

9 §

Bestämmelsen reglerar vilken kommun som ska lämna medgivande till en s.k. privatplacering.

Som en följd av att de bestämmelser i nuvarande 6 kap. 6 § SoL som gäller medgivande för privatplaceringar flyttas till en egen paragraf, 6 kap. 6 a § SoL har paragrafhänvisningen till 6 § i förevarande paragraf ändrats till 6 a §. Vidare har stadigvarande vård och fostran ersatts av stadigvarande *omvårdnad* och fostran. En privatplacering innebär att det enskilda hemmet för en längre tid ska vara en ersättning för barnets eget hem och då ligger omvårdnad närmare till hands än vård som är ett övergripande begrepp. Omvårdnad knyter också an till barns grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § FB som stadgar att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran.

7 kap.

1 §

Bestämmelsen reglerar vilka verksamheter som är tillstånds- respektive anmälningspliktiga till Inspektionen för vård och omsorg (IVO).

I första stycket har uttrycket yrkesmässigt bedriva verksamhet ersatts av bedriva näringsverksamhet. Ändringen är en följd av utredningens förslag till ny definition av familjehem och hem för omvårdnad och behandling. Övervägandena finns i 5.7.4 och 5.7.6.

I punkten 1 har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling.

I punkten 4 har hem eller öppen verksamhet för vård ersatts av öppen verksamhet för vård. Ändringen föranleds av att hem enligt utredningens uppfattning syftar på heldygnsvistelse.

Vidare har bestämmelsen kompletterats med tre nya verksamheter. I punkten 5 anges verksamhet som förmedlar tillänkta familjehem och jourhem för barn till socialnämnder i förening med stöd och handledning till hemmen. Verksamheter som förmedlar tillänkta familjehem för vuxna är således inte tillståndspliktiga. En kommun som driver en motsvarande verksamhet ska inte vara skyldig att anmäla verksamheten till IVO. Övervägandena finns i avsnitt 8.3.2.

I punkten 6 anges boenden för stöd och tillsyn för personer mellan 16 till och med 20 år. Tillstånd respektive anmälan krävs således inte för stödboenden som tar emot personer från och med 21 år. Att barn under 16 år inte får placeras i ett boende för stöd och tillsyn framgår av definitionen i 3 kap. 1 a § SoF. Övervägandena finns i avsnitt 10.5.3

I punkten 7 anges behandlingsverksamhet med familjeboende. Sådan verksamhet är tillstånds- respektive anmälningspliktig oavsett om den vänder sig till barn och unga eller till vuxna. Tillståndet ska omfatta ett visst antal platser och familjer, en viss avgränsad målgrupp, bemanning, personalens kompetens etc. Övervägandena finns i avsnitt 10.5.4.

3 a §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

8 kap.

1 §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

2 §

I bestämmelsen har barn och ungdom ersatts med barn och unga. Ändringen är enbart redaktionell.

Övervägandena finns i avsnitt 5.7.2.

10 kap.

4 §

Bestämmelsen reglerar vilka beslut som endast får delegeras åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i socialnämnden. I förtydligande syfte har paragrafen delats upp i strecksatser.

Bestämmelsen har kompletterats med de nya paragraferna 6 kap. 6 och 6 a §§ samt 6 c § första stycket. Det innebär att beslut om medgivande till familjehem, jourhem och annat enskilt hem (privatplacering) samt beslut om placering av ett enskilt barn i ett familjehem endast får delegeras till en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden. Däremot omfattas inte beslut om placering av ett enskilt barn i ett jourhem av bestämmelsen. Att ett beslut om placering i jourhem ska kunna delegeras till en tjänsteman hos socialnämnden beror på att dessa beslut inte gäller stadigvarande vård. Även praktiska skäl har betydelse, eftersom ett sådant beslut ofta måste fattas i en akut situation. Inte heller beslut om fortsatt medgivande till jourhem omfattas av bestämmelsen (se kommentaren till 6 kap. 6 d § SoL).

11 kap.

3 §

Bestämmelsen behandlar kravet på vårdplan och genomförandeplan vid placeringar utanför det egna hemmet.

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling (HOB). Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn (stödboende) och behandlingsverksamhet med familjeboende (behandling i familj). I första stycket har ingen begränsning avseende målgrupp gjorts. Kravet på vårdplan gäller

således – på samma sätt som vid en placering i ett HOB – även vid placeringar av vuxna i ett stödboende och behandling i familj. Det är viktigt att även denna vård är planerad såväl på lång som på kort sikt.

4 b §

Bestämmelsen behandlar möjligheten att följa upp ett barns situation efter avslutad placering oberoende av samtycke.

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med det nya placeringsalternativet behandlingsverksamhet med familjeboende. Uppföljning oberoende av samtycke gäller således inte efter det att en placering i ett boende för stöd och tillsyn har upphört.

12 kap.

2 §

I punkten 3 har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har den kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – jourhem, boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

10 §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – jourhem, boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

13 kap.*1 §*

I bestämmelsen har hem som avses i 6 kap. 3 § ersatts med de särskilda ungdomshem och LVM-hem som avses i 6 kap. 3 §. Ändringen är enbart redaktionell och syftar till att göra lagtexten tydligare och underlätta tillämpningen.

11 §

I paragrafen har lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana boenden som tar emot barn ändrats till lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för omvårdnad och behandling m.fl. som tar emot barn.

14 kap.*1 §*

I första stycket punkten 1 har barn och ungdom ersatts av barn och unga. Ändringen är enbart redaktionell och innebär ingen utvidgning av anmälningsskyldigheten.

Övervägandena finns i avsnitt 5.7.2.

16 kap.*3 §*

I femte strecksatsen har paragrafhänvisningen till 6 kap. 6 § ändrats till 6 kap. 6 a §.

6 §

I punkten 2 har paragrafhänvisningen till 6 kap. 6 § första stycket ändrats till 6 kap. 6 och 6 a §§ första styckena.

7 §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling.

Vidare har landsting eller kommun ersatts av *kommun och landsting*. Syftet är att tydligare betona att det huvudsakliga ansvaret för att driva HOB åvilar kommunerna. Ett landsting får endast driva ett HOB på uppdrag av Statens institutionsstyrelse enligt 6 kap. 3 § SoL.

13.2 Förslaget till lag om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)

16 §

I bestämmelsen har barn som inte fyllt 20 år ersatts med *personer* som inte har fyllt 20 år. Ändringen föranleds av att det av 1 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453) framgår att med barn avses varje människa under 18 år.

Vidare har *sådant hem* ersatts med *särskilt ungdomshem*. Ändringen är enbart redaktionell och syftar till att göra lagtexten tydligare och underlätta tillämpningen.

26 §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling.

13.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

11 §

I bestämmelsen har hem som avses i 12 § första stycket ersatts med *särskilt ungdomshem* som avses i 12 § första stycket. Ändringen är enbart redaktionell och syftar till att göra lagtexten tydligare och underlätta tillämpningen.

15 §

I bestämmelsen har hem för särskilt noggrann tillsyn ersatts med *särskilt ungdomshem*. Ändringen är enbart redaktionell och syftar till att göra lagtexten tydligare och underlätta tillämpningen.

18 §

I bestämmelsen har hem för särskilt noggrann tillsyn ersatts med *särskilt ungdomshem*. Ändringen är enbart redaktionell och syftar till att göra lagtexten tydligare och underlätta tillämpningen.

20 §

I bestämmelsen har hem för särskilt noggrann tillsyn ersatts med *särskilt ungdomshem*. Ändringen är enbart redaktionell och syftar till att göra lagtexten tydligare och underlätta tillämpningen.

43 §

I bestämmelsen har hem för särskilt noggrann tillsyn ersatts med *särskilt ungdomshem*. Ändringen är enbart redaktionell och syftar till att göra lagtexten tydligare och underlätta tillämpningen.

13.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

16 d §

I punkten 1 har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har den kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – jourhem, boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

13.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister

9 §

I punkten 4 har lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana boenden som tar emot barn ändrats till lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för omvårdnad och behandling m.fl. som tar emot barn.

13.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:621) om misstankeregister

8 a §

I paragrafen har lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana boenden som tar emot barn ändrats till lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för omvårdnad och behandling m.fl. som tar emot barn.

13.7 Förslag till lag om ändring i lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn

1 §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

4 §

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

13.8 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken (2010:110)

15 kap.

10 §

Nuvarande paragraf stadgar att barn som genom socialnämndens försorg eller av annan placerats i ett enskilt hem och barn som vårdas i ett hem för vård eller boende inom socialtjänsten inte ska medräknas för rätt till flerbarnstillägg.

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ för barn som föreslås – jourhem, boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

96 kap.

8 §

Nuvarande paragraf medger att bostadsbidrag i särskilda fall även kan lämnas till föräldern eller föräldrarna när ett barn bor i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende.

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ för barn som föreslås – jourhem, boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

102 kap.

20 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om hur den bidragsgrundande inkomsten och reduceringsinkomsten ska beräknas när förändring i utbetalning av aktivitetsersättning, sjukersättning, pensionsförmåner, äldreförsörjningsstöd och livränta föranleds av att den försäkrade

- är häktad,
- är intagen i kriminalvårdsanstalt,

- är intagen i ett hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga för verkställighet av sluten ungdomsvård, eller
- på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan vistas i ett sådant familjehem eller hem för vård eller boende som avses i socialtjänstlagen (2001:453).

I fjärde strecksatsen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeböende.

106 kap.

6 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att Försäkringskassan får besluta att familjehemsförälder till ett barn som har placerats av socialnämnden ska få barnbidraget. Som en följd av att jourhem blir en egen placeringsform anges även jourhemsföräldrar i första stycket. Ändringen innebär ingen förändring i sak eftersom jourhem tidigare ansetts inkluderat i begreppet familjehem.

7 §

Paragrafen stadgar att om ett barn vid ingången av en viss månad vårdas i ett hem för vård eller boende inom socialtjänsten, har det kommunala organ som svarar för vårdkostnaden rätt att få barnbidraget för den månaden som bidrag till denna kostnad.

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ för barn som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeböende.

8 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att underhållsstöd inte lämnas för sådan kalendermånad då barnet under hela månaden

1. på statens bekostnad får vård på institution eller annars kost och logi,
2. bor i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller
3. vårdas i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten.

I punkten 3 har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ för barn som föreslås – jourhem, boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

13 §

Paragrafen stadgar att en försäkrad som får sjukpenning och som vistas i ett sådant familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten som ger vård och behandling åt missbrukare av alkohol eller narkotika, ska betala för sitt uppehälle på begäran av den som svarar för vårdkostnaderna.

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

19 §

Nuvarande bestämmelse ställer krav på betalning för uppehälle för tid då den ersättningsberättigade på grund av kontraktsvård vistas i ett familjehem eller hem för vård eller boende på statens bekostnad. Samma krav gäller vid vårdvistelse utanför anstalt enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610).

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

27 §

Bestämmelsen innebär skyldighet att betala för uppehälle när den försäkrade

1. är häktad eller intagen i anstalt, eller
2. vistas i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan.

Vid vistelse i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende gäller detta endast när staten bekostar vistelsen.

I punkten 2 har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

31 §

Bestämmelsen ställer krav på betalning för uppehälle av den som får omställningspension, garantipension till omställningspension eller änkepension och som på statens bekostnad vistas i ett familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan. Detsamma gäller för tid när en pensionsberättigad vistas utanför anstalt enligt 11 kap. 3 § fängelselagen.

I paragrafen har hem för vård eller boende ersatts av hem för omvårdnad och behandling. Vidare har bestämmelsen kompletterats med de nya placeringsalternativ som föreslås – boende för stöd och tillsyn och behandlingsverksamhet med familjeboende.

Referenser

Offentligt tryck

Propositioner

- Prop. 1979/80:1 del A om socialtjänsten.
- Prop. 1981/82:168 om vårdnad och umgänge m.m.
- Prop. 1985/86:80 om ny förvaltningslag.
- Prop. 1989/90:28. Vård i vissa fall av barn och ungdomar.
- Prop. 1991/92:150 med förslag om slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1992/93, m.m. (kompletteringsproposition).
- Prop. 1992/93:159 om stöd och service till vissa funktionshindrade.
- Prop. 1993/94:150. Förslag till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1994/95 m.m.
- Prop. 1996/97:124. Ändring i socialtjänstlagen.
- Prop. 2005/06:46 om mottagande av ensamkommande barn.
- Prop. 2005/06:99. Nya vårdnadsregler.
- Prop. 2006/07:37. Registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn.
- Prop. 2006/07:129. Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.
- Prop. 2008/09:160. Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten.
- Prop. 2011/12:160. Ersättning av staten till personer som utsatts för övergrepp eller försummelser i samhällsvården.
- Prop. 2012/13:1. Budgetproposition för 2013.
- Prop. 2012/13:10. Stärkt stöd och skydd för barn och unga.
- Prop. 106L (2012–2013). Endringar i barnevernloven.

Utskottsbetänkanden

Bet. 2002/03SoU10. *Familjehemsvård.*

Riksdagens revisorer

Riksdagens revisorer 2001/02:16. *Familjehemsvården.*

Statens offentliga utredningar

SOU 1974:7. *Barn- och ungdomsvård.* Ett betänkande av Fosterbarnsutredningen.

SOU 1974:7. *Barns behov och föräldrars rätt. Om socialtjänstens arbete med utsatta familjer.* Betänkande av Socialberedningen.

SOU 1994:139. *Ny socialtjänstlag.* Huvudbetänkande av Socialtjänstkommittén.

SOU 2005:81. *Källan till en chans. Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården.* Betänkande av Sociala barn- och ungdomskommittén.

SOU 2008:113 *Bo bra hela livet.* Slutbetänkande av Äldreboendedelegationen.

SOU 2009:61. *Modernare adoptionsregler.* Betänkande av Adoptionsutredningen.

SOU 2009:68. *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU).* Betänkande av Barnskyddsutredningen.

SOU 2009:99. *Vanvård i social barnavård under 1900-talet.* Delbetänkande av Utredningen om vanvård i den sociala barnavården.

SOU 2011:9. *Barnens som samhället svek.* Betänkande av Upprättelseutredningen.

SOU 2011:61. *Vanvård i social barnavård. Slutrapport.* Slutbetänkande av Utredningen om vanvård i den sociala barnavården.

SOU 2012:76. *Utbildning för elever i samhällsvård och fjärr-och distansundervisning.* Betänkande av Utredningen om utbildning för barn och ungdomar i samhällsvård samt distansundervisning.

SOU 2013:53. *Privata utförare – kontroll och insyn*. Delbetänkande av Utredningen om en kommunallag för framtiden.

Departementsserien

Ds 1981:17. *Det förstärkta familjehemmet*. Betänkande av Utredningen om familjevård för missbrukare.

Socialstyrelsens föfattningssamling

SOSFS 2003:20. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende*.

SOSFS 2006:14. *Socialstyrelsens allmänna råd om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga*.

SOSFS 2011:9. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete*.

SOSFS 2012:11. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende*.

SOSFS 2013:1 *Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd*.

SOSFS 2013:24. *Socialstyrelsens föreskrifter om ändring i föreskriften (SOSFS 2003:15) om socialnämndens skyldighet att föra förteckning över barn som vistas i familjehem eller annat enskilt hem*.

Publikationer från Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (1990). *Vård utom hemmet. SoS-rapport 1990:4*.

Socialstyrelsen (2004). *Barn och unga – insatser 2004*.

Socialstyrelsen (2006). *Öppenvårdens former: En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*.

Socialstyrelsen (2006a). *Social rapport 2006*.

Socialstyrelsen (2007). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2007*.

- Socialstyrelsen (2008). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2008.*
- Socialstyrelsen (2008). *Ändringar i regler om stöd och skydd för barn och unga inom den sociala barn- och ungdomsvården.* Meddelandeblad.
- Socialstyrelsen (2009). *Nya bestämmelser om stöd och hjälp till barn och unga som varit placerade.* Meddelandeblad i juni 2009.
- Socialstyrelsen (2010). *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten.*
- Socialstyrelsen (2010a). *Jämförelsetal för socialtjänsten 2009.*
- Socialstyrelsen (2010b). *Social rapport 2010.*
- Socialstyrelsen (2011). *Barns behov i centrum (BBIC). Formulär och stöddokument.*
- Skrivelse 2012-11-06 från Socialstyrelsen till Socialdepartementet med dnr 6.1-24822/2012.
- Socialstyrelsen (2012). *Program för trygg och säker vård i familjehem och HVB.*
- Socialstyrelsen (2012a). *BRAfam – en standardiserad bedömningsmetod vid rekrytering av socialtjänstens familjehem.*
- Socialstyrelsen (2012b). *Oplanerade avbrott i familjehemsplaceringar av yngre barn och långvarigt placerade barn.*
- Socialstyrelsen (2012c). *Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning. Handbok för rättstillämpning vid handläggning och utförande av LSS-insatser.*
- Socialstyrelsen (2012d). *Tillsynsrapport 2012. Hälso- och sjukvård och socialtjänst.*
- Socialstyrelsen (2013a). *Tillsynsrapport 2013. Hälso- och sjukvård och socialtjänst.*
- Socialstyrelsen (2013b). *Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter.*
- Socialstyrelsen (2013c). *Ett hem att växa i – familjehemmets bok: Grundutbildning för jour- och familjehem.*
- Socialstyrelsen (2013d). *Gränsdragning mellan olika placeringar för barn och unga.*
- Socialstyrelsen (2013e). *Nationellt kompetenscentrum anhöriga och Svenskt demenscentrum – redovisning av verksamheten 2012.*
- Socialstyrelsen (2013f). *Barn och unga – insatser 2012.*

- Socialstyrelsen (2013g). *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar*.
- Socialstyrelsen (2013h). *Vård och omsorg om placerade barn. Öppna jämförelser och utvärdering. Rekommendationer till kommuner och landsting om hälsa och utsatthet*.
- Socialstyrelsen (2013i). *På väg – ett nytt material inom BBIC*. Formulär och stöddokument för unga inför och efter vårdens upphörande. PM 2013-09-30 dnr 39413/2013.
- Socialstyrelsen (2013j). *Ekonomiskt bistånd. Handbok för socialtjänsten*.
- Socialstyrelsen (2013k). *Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*.
- Socialstyrelsen (2013l). *Ensamkommande barns och ungas behov. En kartläggning*.
- Socialstyrelsen (2013m). *Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst – Lägesrapport 2013*.

Publikationer från andra myndigheter

- Ankestyrelsen (2011). *Brugen af eget vaerelse som anbringelsesform*.
- Barnombudsmannen (2010). *I'm sorry. Röster från särskilda ungdomshem*.
- Barnombudsmannen (2011). *Bakom fasaden. Barn och ungdomar i den sociala barnavården berättar*.
- Inspektionen för vård och omsorg (2013). *Gör tillsynsombud skillnad för barn som bor i familjehem? Delrapport med tillsynsombudens erfarenheter från en försöksverksamhet*.
- Inspektionen för vård och omsorg (2013a). *En trygg och säker vård. Har personalen lämplig utbildning? En granskning av vård- och omsorgspersonalens utbildning och metoder i HVB för barn och unga*.
- Inspektionen för vård och omsorg (2013b). *Vad har vi sett? Resultat från inspektioner 2010–2013 av HVB för barn och unga och bostäder enligt 9 § 8 LSS*.
- Kriminalvården (2013). *Familjevård i Kriminalvården*. Sammanställning av kriminalvårdens förfrågningsunderlag i senaste upphandling avslutad i april 2013 samt aktuell statistik. Skrivelse daterad 2013-06-18.

- Länsstyrelserna i Dalarnas, Gävles, Värmlands och Örebro län (2005). *Vem ser barnet?*
- Länsstyrelserna i Blekinge, Halland, Jönköping, Kalmar, Kronoberg och Skåne (2005). *Familjevård genom parapyorganisationer.*
- Länsstyrelserna (2008). *Socialtjänsten och barnen. Granskning av den sociala barn- och ungdomsvården 2006–2007.*
- Riksrevisionsverket (2002). *Tillsyn av behandlingshem för barn och ungdomar. RRV 2002:6.*
- Riksrevisionsverket (2008). *Statens styrning av kvalitet i privat äldreomsorg (RiR 2008:21).*
- Skatteverket (2008). *Skatteverkets ställningstagande 2008-12-11. Utfärdande efter ändrat näringsbegrepp.*
- Skatteverket (2013). *Handledning för beskattning av inkomst vid 2013 års taxering.*

Publikationer från Sveriges Kommuner och Landsting

- Cirkulär 08:81. *Ersättningar och villkor vid familjehemsvård av barn, unga och vuxna, vårdnadsöverflyttningar m.m.*
- SKL (2003). *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar.*
- SKL (2010). *Upphandling och uppföljning av HVB för barn och unga.*
- SKL (2013). *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten. Regionala utvecklingsledare BoU. Redovisning av 2012 års arbete.*
- SKL (2013a). *Från Prussiluskan till evidens. Utvecklingen av den sociala barn- och ungdomsvårdens förutsättningar.*
- SKL (2013b). *Ansvarsfördelning mellan kommun och landsting när det gäller insatser för barn och ungdomar med psykiskt funktionsnedsättning. Cirkulär 13:44, dnr 13/5034.*
- SKL (2013c). *Ersättningar vid familjehemsvård av barn, unga och vuxna, vårdnadsöverflyttningar m.m. för år 2014. Cirkulär 13:62, dnr 13/7191.*

Litteratur

- Andreassen T (2003). *Institutionsbehandling av ungdomar. Vad säger forskningen?* Gothia.
- Bergman A-S (2011). *Lämpliga eller olämpliga hem? Fosterbarnsvård och fosterhemskontroll under 1900-talet*. Avhandling. Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet i Kalmar, Växjö.
- Brunnberg E, Borg R-M & Fridström C (2011). *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*.
- Höjer I m.fl. (red. 2012). *När samhället träder in: barn, föräldrar och social barnavård*.
- Höjer I och Sjöblom Y (2009). *Ungdomar i utsatta livssituationer och deras väg till självständighet*. I bilaga till SOU 2009:68.
- Höjer I & Sjöblom Y (2010). *Young people leaving care in Sweden*. Child and Family Social Work 15, 118–127.
- Johansson S, Bergmark Å & Lundström T (2006). *Tonåringar som inte kan bo hemma. En utvärdering av jourhemspoolen i nordvästra Stockholm*. CKP: Stockholm. Rapport 2006:2.
- Lagerlöf H (2012). *Samhällsvård och välfärdsresurser. En studie av skolgång, fritid och kamratrelationer bland unga i familjehem och institutioner*. Stockholms universitet. Rapport i Socialt arbete nr 137- 2012.
- Lundström T & Vinnerljung B (2001). *Omhändertagande av barn under 1900-talet*. Ingår i SOU 2001:52 *Välfärdstjänster i omvandling*.
- Lundström T, Sallnäs M & Andersson Vogel M (2012). *Utvärdering av en förstärkt vårdkedja för ungdomar som vårdats vid en SiS-institution. Slutrapport*. SiS: Institutionsvård i fokus nr 2 2012.
- Mattson T (2006). *Barnet som subjekt och aktör. En rättslig studie om barn i familjehem*.
- Rasmusson B (2009). *20 år med barnkonventionen. Tillbakablickar och reflektioner kring innebörden för barn i den sociala barnavården*. I bilaga till SOU 2009:68.
- Sallnäs M (2000). *Barnavårdens institutioner – framväxt, ideologi och struktur*. Avhandling. Stockholms universitet. Institutionen för socialt arbete. Rapport i socialt arbete nr 96 – 2000.

- Sallnäs M (2005). *Vårdmarknad med svårigheter – om privata aktörer inom institutionsvården för barn och ungdomar*. Socialvetenskaplig tidskrift 12 nr 2–3.
- Sallnäs M (2006) *Institutionsvård av barn och unga*. I Denvall V & Vinnerljung B (red.) *Nytta & fördärv. Socialt arbete i kritisk belysning*.
- Sallnäs M & Wiklund S (2014). *Socialtjänstens individ- och familjeomsorg – en fungerande marknad?* I kommande Dellgran P m.fl. (red.) med preliminär titel *Ledning och organisation inom människobehandlande verksamheter*. Natur och Kultur.
- Schiratzki J (2013). *Utsatta barns röster i forskningen – hjälper eller stjälper etikprövningslagen*. I Silfverberg G (red.). *Barn, utsatthet och beder. En antologi från Ersta Sköndal högskola*.
- Westberg M & Tilander K (2010). *Att lära av fosterbarn*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2010:12.
- Thunved A (2005). *Det förstärkta familjehemmet*.
- Vinnerljung B, Sallnäs M & Kyhle Westermarck P (2001). *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*. Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS).
- Vinnerljung B (2006). *Fosterhemsvård*. I Denvall V & Vinnerljung B (red.) *Nytta & fördärv. Socialt arbete i kritisk belysning*.

Kommittédirektiv 2012:79

Översyn av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, m.m.

Beslut vid regeringssammanträde den 12 juli 2012

Sammanfattning

En särskild utredare ska göra en översyn av bestämmelserna i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, samt analysera behovet av förändringar och förtydliganden av regelverket. Vissa frågor som berör socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, ingår också i uppdraget. Syftet med utredningen är att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga som tvångsvårdas enligt LVU samt att bidra till kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården, med särskilt fokus på tvångsvård.

Utredaren ska bl.a.

- göra en övergripande översyn av bestämmelserna om tvångsvård av barn och unga enligt LVU,
- se över vissa frågor som berör både LVU och SoL, t.ex. om kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet bör skärpas samt analysera om privata konsulentstödda verksamheter i vissa fall bör vara tillståndspliktiga, – göra en översyn av bestämmelserna som reglerar Statens institutionsstyrelses verksamhet vid de särskilda ungdomshemmen, bl.a. de särskilda befogenheterna,
- se över tillämpningen av förebyggande insatser enligt LVU, – analysera hur sådan samverkan som sker mellan olika myndig-

heter och andra relevanta aktörer i samband med att barn tvångsvårdas enligt LVU kan förbättras,

- analysera gränsdragningen mellan familjehem och hem för vård eller boende och lämna förslag till hur kraven på dessa verksamheter bör utformas för att ge förutsättningar för en god och säker vård, och
- analysera gränsdragningen mellan tvångsvård enligt LVU och lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, förkortad LPT.

Förslag till förändringar och förtydliganden i relevant lagstiftning ska lämnas i de delar som utredaren bedömer lämpligt. Uppdraget ska redovisas senast den 3 mars 2014.

Inledning

Samhället har ett stort ansvar för utsatta barn och unga. Detta ansvar är särskilt tydligt i fråga om barn och unga som befinner sig i samhällets vård. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har Sverige en plikt att tillgodose barns rättigheter, t.ex. när det gäller skyldigheten att vidta åtgärder för att skydda barn och barns rätt att uttrycka sina åsikter. Vidare måste andra konventioner om mänskliga rättigheter, bl.a. den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) som gäller som lag, beaktas.

Socialnämnden ska enligt 5 kap. 1 § SoL verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Utgångspunkten är att alla insatser till skydd och stöd för barn och unga inom socialtjänsten ska ske under frivilliga former. I syfte att ge utsatta barn och unga det stöd och den behandling de behöver har socialnämnden i vissa fall möjlighet att ingripa även om behövlig vård inte kan ges på frivillig väg. Dessa fall regleras i LVU. Barnets bästa ska vara avgörande för allt som görs och barnet ska ha rätt att komma till tals i frågor som rör henne eller honom.

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

Bestämmelser om tvångsvård av barn och unga finns i dag i LVU. Vård enligt LVU kan beslutas endast om behövlig vård inte kan ges med samtycke av vårdnadshavaren och när den unge fyllt 15 år, av henne eller honom själv. Målsättningen är som regel att barn och unga ska kunna flytta tillbaka till vårdnadshavaren eller till eget boende när vården upphört. Vården kan bedrivas i familjehem, hem för vård eller boende eller särskilda ungdomshem. I LVU finns också bestämmelser om förebyggande insatser som innebär att socialnämnden kan besluta att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson eller delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten, s.k. mellantvång.

I de flesta fall placeras barn och unga i familjehem, dvs. enskilda hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran. Barn och unga kan också placeras på ett hem för vård eller boende. För vårdens innehåll och utformning gäller bestämmelserna i socialtjänstlagen och socialtjänstförordningen (2001:937). Socialstyrelsens har beslutat föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2003:20) om hem för vård eller boende.

Vård enligt LVU kan också beredas på ett särskilt ungdomshem som drivs av Statens institutionsstyrelse. Statens institutionsstyrelse bedriver individuellt anpassad tvångsvård för unga med behov av särskild tillsyn, många gånger unga med allvarliga och omfattande psykosociala problem. Där vårdas också unga vid verkställighet av slutna ungdomsvård enligt lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård. För att vården vid de särskilda ungdomshemmen ska kunna genomföras på ett tryggt och säkert sätt har Statens institutionsstyrelse möjlighet att använda sig av särskilda befogenheter, t.ex. att avskilja en ungdom som är så våldsam eller så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen.

Utvecklingen av vård enligt LVU

Under 1990-talet ökade omfattningen av vård utanför hemmet av barn och unga påtagligt. Institutionsvården har delvis ersatts av familjehemsvård och tillfälliga placeringar i jourhem. Under 2010 fick 6 200 barn och unga vård enligt LVU någon gång under året. Av dessa var totalt 2 400 omedelbara omhändertaganden av barn

och unga. I 70 procent av fallen var orsaken till beslutet om tvångsvård brister i hemmiljön och i 25 procent av fallen handlade det om problem med det egna beteendet. För 5 procent var orsaken en kombination av brister i hemmiljön och beteendet. När det gäller yngre barn var orsaken vanligtvis bristande omsorg. Det huvudsakliga skälet till att unga vårdades enligt LVU var egna missbruksproblem eller kriminalitet. Majoriteten av dem som omhändertas är pojkar.

Bakgrund

Under de senaste åren har den sociala barn- och ungdomsvården genomgått stora förändringar och arbetet genomsyras i dag av ett barnrättsperspektiv där barn och unga i högre utsträckning än tidigare har rätt att komma till tals och vara delaktiga. Såväl allmänheten som de som arbetar med barn och unga uppmärksammar också barns och ungas problem i allt högre grad. Ett flertal lagstiftningsåtgärder har vidtagits i syfte att stärka barnrättsperspektivet i tvångsvården. Bestämmelserna har bl.a. kompletterats med principen om att barnets bästa ska vara avgörande vid alla beslut samt att den unges inställning ska klargöras. Det har även införts bestämmelser som syftar till att stärka barns och ungas delaktighet och inflytande t.ex. genom rätten till information för att bättre kunna ta ställning i frågor som rör dem. Regeringen har även träffat överenskommelser med Sveriges Kommuner och Landsting i syfte att utveckla vården så att den bättre överensstämmer med bästa tillgängliga kunskap.

Genom tillsynsreformen 2010 har ambitionsnivån höjts när det gäller den sociala barn- och ungdomsvården. Vid tillsynen får man t.ex. prata med barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande om det kan antas att barnet inte tar skada av samtalet. Vidare ska hem för vård eller boende som riktar sig till barn och unga inspekteras genom besök minst två gånger per år, varav en gång oanmält.

Vanvårdsutredningen konstaterade i ett delbetänkande att det förekommit övergrepp och försummelser mot placerade barn och unga i den sociala barnvården under 1900-talet (Vanvård i social barnvård under 1900-talet, SOU 2009:99). Den utredning som regeringen tillsatte mot bakgrund av vad som framkommit i Vanvårdsutredningen, Upprättelseutredningen, uppmärksammade i

sitt betänkande att det fortfarande förekommer brister i hel-
dygnsvården (Barnen som samhället svek, SOU 2011:9). I syfte att
undvika att liknande missförhållanden för samhällsvårdade barn
förekommer i framtiden genomför regeringen en rad åtgärder för
att stärka skyddet för utsatta barn. Regeringen har bl.a. gett
Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett program för trygg och
säker vård i familjehem och hem för vård eller boende.

Den 14 juni 2012 överlämnade regeringen lagrådsremissen
Stärkt stöd och skydd för barn och unga till Lagrådet. Bestäm-
melserna i remissen baseras på förslagen i Barnskyddsutredningens
betänkande Lag om stöd och skydd för barn och unga (SOU
2009:68). I lagrådsremissen föreslår regeringen bl.a. att barnrätts-
perspektivet ska stärkas att socialnämnden ska utse en särskild
socialsekreterare för barn som placeras utanför det egna hemmet.
Den särskilda socialsekreteraren ska följa och ansvara för kon-
takterna med barnet. I syfte att tydliggöra socialtjänstens roll i det
förebyggande arbetet och ansvaret för uppsökande verksamhet
föreslås nya bestämmelser som klargör socialnämndens ansvar.
Vidare föreslås att anmälningsskyldigheten ska förtydligas och att
kommunerna ska tillhandahålla utbildning för familjehemmen.
Lagförslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2013.

Behov av en översyn

Även om utvecklingen inom den sociala barn- och ungdomsvården
har genomgått stora förändringar och barns och ungas rättigheter i
högre utsträckning än tidigare i dag uppmärksammas i lagstift-
ningen, har en rad brister och problem identifierats. Det gäller
brister i utformningen av lagstiftningen men också otillräcklig
kunskap och kompetens hos personalen samt brister igenom-
förande och uppföljning av vården. Särskilda problem och brister i
vården enligt LVU har lyfts fram och flera instanser efterfrågar ett
ytterligare stärkt rättighets- och rätts-säkerhetsperspektiv. Det
finns även vissa frågor som berör både LVU och SoL som det finns
anledning att titta närmare på i detta sammanhang.

Barnskyddsutredningen hade i uppdrag att göra en översyn av
bestämmelserna om skydd och stöd för barn och unga i SoL och
LVU (dir. 2007:168). Utredningen konstaterar dock i sitt betänk-
ande att det inte varit möjligt att inom ramen för den tid man haft
till förfogande genomföra en total översyn av bestämmelserna som

reglerar den sociala barn- och ungdomsvården. Regeringen bedömer således att behovet av en samlad analys av bestämmelserna i LVU kvarstår.

Några av de förslag som Barnskyddsutredningen lämnat, som rör både LVU och SoL, är intressanta men regeringen bedömer att de behöver analyseras ytterligare. Barnskyddsutredningen har t.ex. föreslagit att privata konsulentstödda verksamheter ska vara tillståndspliktiga i den del de erbjuder psykosocialt stöd eller behandling till barn och unga som är placerade i familjehem. Socialstyrelsen anser i remissyttrandet att det är angeläget att den behandling och det psykosociala stöd som ges till barn och unga placerade i familjehem uppfyller kravet på god kvalitet. Myndigheten avstyrker däremot förslaget eftersom förutsättningarna och konsekvenserna för tillståndsgivning i den här formen inte är tillräckligt utredda.

I Socialstyrelsens tillsynsrapport för 2011 uppmärksammas en rad brister på området. De unga som myndigheten samtalat med upplever sig ofta rättslösa och uppger att de inte känner sig respekterade och lyssnade på. Vidare visar tillsynsrapporten att det förekommer stora kvalitetsskillnader mellan olika hem för vård eller boende, t.ex. när det gäller personalens kompetens. Rutiner och regler är enligt tillsynsrapporten inte alltid förenliga med ungas rätt till integritet och ett respektfullt bemötande. Vidare konstateras att inskränkningar i ungas frihet på ungdomshem inte alltid sker på ett rättssäkert sätt. Enligt tillsynsrapporten saknas också kunskap om hur hälso- och sjukvårdsfrågor ska hanteras, vilket leder till att unga på de särskilda ungdomshemmen har svårt att få adekvat hjälp, särskilt från barn- och ungdomspsykiatrin.

FN:s barnrättskommitté har i sina rekommendationer och slutsatser om Sveriges efterlevnad av barnkonventionen bl.a. lyft upp frågan om avskiljning och rekommenderat Sverige att se över tillämpningen och reglerna kring denna insats. Europarådets kommitté mot tortyr (CPT) har framfört synpunkter främst i fråga om tillämpningen av lagstiftningen.

Barnombudsmannen har på regeringens uppdrag inhämtat barns och ungas synpunkter på och erfarenheter av vistelse i familjehem och hem för vård eller boende (S2010/2273/FST) och redovisat deras egna upplevelser och erfarenheter av att ha varit placerade. Många unga har upplevt att de inte blivit lyssnade på och att deras synpunkter inte tagits på allvar.

Barnombudsmannen har i olika skrivelser (bl.a. S2009/1417/FST och S2010/2758/FST) till regeringen efterfrågat en översyn av den

lagstiftning som rör placerade barn och unga, oavsett var de har placerats. Barnombudsmannen har bl.a. anfört att den nuvarande lagstiftningen som rör placerade barn och unga är repressiv och inriktad på de begränsningar och tvångsmedel som styr deras vardag. Barnombudsmannen har lämnat en rad förslag till åtgärder för att garantera rättssäkerheten för dessa barn, t.ex. att Statens institutionsstyrelses möjlighet att hålla barn och unga avskilda på särskilda ungdomshem bör förbjudas. Vidare har Barnombudsmannen lyft upp behovet av en översyn av den lagstiftning som styr tillståndsgivningen för hem för vård eller boende.

Statens institutionsstyrelse har sett behov av att förtydliga den lagstiftning som gäller för den egna verksamheten och inkom till regeringen i juni 2009 med förslag till författningsändringar (S2009/5113/FST). Statens institutionsstyrelse föreslår bl.a. att barn som inte har fyllt 15 år, och som vårdas på Statens institutionsstyrelses institutioner med stöd av LVU, bör ges en möjlighet att genom en ställföreträdare överklaga beslut som fattas av Statens institutionsstyrelse. Ett annat förslag syftar till att på ett bättre sätt kunna följa upp den slutna ungdomsvården. Statens institutionsstyrelse anser även att vissa sekretessfrågor bör ses över i detta sammanhang.

Statens institutionsstyrelse har även på regeringens uppdrag genomfört en särskild översyn av tillämpningen av bestämmelserna om avskiljning på de särskilda ungdomshemmen och lämnat förslag till författningsändringar (S2009/5081/FST). Vidare har Statens institutionsstyrelse inkommit med förslag i fråga om bl.a. så kallade skyddsvisitationer (S2011/6227/FST).

Upprättelseutredningen har föreslagit att en översyn av lagstiftningen bör övervägas i syfte att stärka placerade barns och ungas rättigheter under genomförandet av vården. Vidare har Upprättelseutredningen i betänkandet föreslagit att kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet ska skärpas.

Som ett led i regeringens strävan att utveckla den sociala barn- och ungdomsvården, och med utgångspunkt från de brister och problem som uppmärksammats på området, anser regeringen att det är angeläget med en analys av bestämmelserna om tvångsvård enligt LVU av barn och unga och till denna angränsande frågor.

När samhället griper in med tvingande åtgärder för att skydda barn och unga är det särskilt viktigt att de bestämmelser som reglerar insatserna är tydliga och konsekventa och beaktar den

enskildes rättigheter och rättssäkerhet, samtidigt som de tillgodoser en rimlig säkerhetsnivå.

Barn, unga och deras föräldrar men även allmänheten och berörda aktörer måste kunna ställa höga krav på rättssäkerheten och kvaliteten i insatserna och på att vården utförs på ett säkert sätt. Verksamheten måste hålla god kvalitet och bygga på bästa tillgängliga kunskap. Studier visar t.ex. att både hälsan och skolprestationen är sämre för placerade barn. Därutöver är det betydelsefullt med en effektiv och samordnad tillsyn som utgår ifrån ett tydligt barnperspektiv.

Det är oroväckande att placerade barn och unga uppger att de inte har blivit lyssnade på och att deras synpunkter inte har tagits på allvar samt att de inte har känt till sina rättigheter. Samhällets ansvar för att säkerställa att barns rättigheter tillgodoses är särskilt tydligt i fråga om barn och unga som befinner sig i samhällets vård. Lagstiftningen behöver ses över med sikte på att ytterligare stärka rättssäkerheten med barnets och den unges behov och rättigheter som utgångspunkt. Som framgått finns det även frågor som berör både LVU och SoL där regeringen bedömer att det finns behov av en närmare analys.

Utredarens uppdrag

En övergripande översyn av bestämmelserna om tvångsvård enligt LVU

Utredaren ska genomföra en övergripande översyn av LVU och analysera behovet av förändringar och förtydliganden av bestämmelserna om tvångsvård av barn och unga enligt LVU. I detta sammanhang är det viktigt att utgå ifrån den enskilda individens rättigheter, behov och förutsättningar. Behov och förutsättningar kan dock vara olika för pojkar respektive flickor. De särskilda behov som barn och unga med funktionsnedsättning kan ha ska även beaktas i sammanhanget.

Det är angeläget med en väl sammanhållen och konsekvent lagstiftning för den sociala barn- och ungdomsvården. Det är viktigt att arbetet vilar på en gemensam grund och att begrepp och termer används på samma sätt, oavsett om det handlar om vård med eller utan samtycke. Detta är viktigt inte minst för att öka tydligheten och förenkla tillämpningen, vilket bidrar till ökad rättssäkerhet för

den enskilde. Om utredaren under arbetets gång finner skäl att föreslå förändringar även i SoL för att åstadkomma en sådan gemensam grund, ska författningsförslag redovisas även i dessa delar. Det kan handla om att se över målformuleringar och definitioner med barnets och den unges rättighetsperspektiv som utgångspunkt. Ett exempel på en begreppsanalys kan t.ex. vara hur begrepp som vård och omsorg bör komma till uttryck i lagstiftningen.

I samband med en översyn av LVU ska utredaren bl.a. belysa och analysera

- hur lagstiftningen tydligare kan utgå ifrån barns och ungas rättigheter och bidra till ökad rättssäkerhet, samtidigt som kraven på säkerhet och trygghet säkerställs,
- hur vårdens innehåll och kvalitet samt uppföljning kan utvecklas, t.ex. avseende den placerades rätt till delaktighet, information, god utbildning och hälso- och sjukvård,
- om särskilda åtgärder behöver vidtas för att säkerställa en god och säker vård för barn och unga som på grund av hedersrelaterat våld och förtryck bereds vård enligt 2 § LVU,
- om det ur ett barnrätts- och rättssäkerhetsperspektiv finns behov av att tydligare reglera verksamheten vid de hem för vård eller boende som bedrivs i annan form än vid Statens institutionsstyrelse,
- bestämmelserna om tillståndsgivning för hem för vård eller boende,
- regelverket kring flyttningsförbud,
- rättsäkerheten inom processen för omedelbart omhändertagande enligt LVU,
- barns och ungas möjlighet att i högre utsträckning komma till tals.

Det ingår dessutom i uppdraget att se över några specifika frågor som gäller både LVU och SoL. Utredaren ska analysera om kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet ytterligare kan skärpas samt om det finns behov av att införa tillståndsplikt för privata konsulentstödda verksamheter när de erbjuder psykosocialt stöd eller behandling till barn och unga som är placerade i familjehem.

Förebyggande insatser

Ett beslut om vård enligt LVU föregås ofta av frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen. Det kan t.ex. handla om öppna insatser som vård- eller behandlingsinsatser där barnet fortfarande bor kvar i det egna hemmet. Liksom när det gäller andra åtgärder är grundtanken att sådana insatser ger bäst genomslag om de ges i samförstånd med föräldrarna och barnet eller den unge.

I dag finns också möjlighet att, utan samtycke, besluta om vissa förebyggande öppna insatser enligt 22 § LVU, om den unge på grund av sitt eget beteende kan antas behöva vård enligt LVU om beteendet fortsätter och insatsen som den unge behöver inte kan ges med samtycke. Det rör beslut om att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson eller att den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten. Beslutet kan överklagas och ska omprövas minst var sjätte månad. Bestämmelsen används i liten utsträckning. Barnskyddsutredningen gjorde en övergripande analys av orsakerna och konstaterar att det finns flera orsaker till detta, bl.a. att kunskapen om bestämmelsen och dess tillämpning är bristfällig och att sanktioner saknas om den en-skilde inte genomför insatserna. Barnskyddsutredningen menar att det finns skäl att se över bestämmelserna i LVU om förebyggande insatser på grund av den unges beteende ytterligare. Regeringen instämmer i den bedömningen. Utredaren ska således analysera behovet av ändrade regler för de insatser som tar sikte på den unges beteende och som i dag kan beslutas enligt 22 § LVU utan den unges samtycke. I Norge och Danmark finns olika former av tvingande öppna insatser som utredaren i detta sammanhang bör studera närmare.

När det gäller öppna insatser på grund av misstänkta missförhållanden i hemmet finns inte motsvarande möjlighet att besluta om förebyggande öppna insatser utan samtycke. Barnskyddsutredningen, som övervägt frågan, menar att det inte finns skäl att införa någon sådan möjlighet och föreslår i stället andra ändringar som man anser fyller de behov som finns av regler till stärkt skydd för denna grupp av barn. Regeringen föreslår i den lagrådsremiss om stärkt stöd och skydd till barn och unga som överlämnades till Lagrådet den 14 juni 2012 att dessa ändringar ska genomföras. Några remissinstanser, bl.a. Barnombudsmannen och Rädda Barnen, menar att det dessutom finns ett behov av tvingande förebyggande insatser även i de här situationerna. Även tidigare utredningar har

kommit till den slutsatsen (se SOU 1998:3 och SOU 2000:77). Regeringen anser att det kan finnas skäl att överväga frågan ytterligare. Utredaren är därför fri att på nytt överväga frågan.

Översyn av den lagstiftning som gäller för vård enligt LVU vid de särskilda ungdomshemmen

För att den vård som bedrivs av Statens institutionsstyrelse vid de särskilda ungdomshemmen ska kunna genomföras på ett tryggt och säkert sätt har Statens institutionsstyrelse möjlighet att i vissa fall vidta tvångsåtgärder mot den unge, s.k. särskilda befogenheter. De unga som har placerats på de särskilda ungdomshemmen har ofta en komplex problembild med omfattande sociala och psykosociala problem. Det är inte ovanligt att de unga brister i insikt och motivation och därför kan ha svårt att fatta väl avvägda beslut och bedöma vad som är bäst för dem. De kan vara utåtagerande och därigenom riskera att skada sig själva, andra unga och personal.

De särskilda befogenheterna ska användas med omdöme och restriktivitet samt med respekt för barnets rättigheter och behov. De får enligt lagstiftningen endast användas om de står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om mindre ingripande åtgärder är tillräckliga ska sådana användas i stället. Det är viktigt att bestämmelser som ger Statens institutionsstyrelse rätt att tillgripa tvångsmedel är tydliga, konsekventa och väl avvägda så att de inte görs mer omfattande än vad som är nödvändigt. Samtidigt ska de tillgodose de behov som finns av säkerhet vid institutionerna, såväl för de unga som vårdas där som för personalen.

Regeringen anser att det är angeläget att se över bestämmelsernas utformning. Den nuvarande regleringen har kritiserats för att vara otydlig. Det har också framförts att det förekommer brister i tillämpningen. Det är av stor vikt för rättssäkerheten att beslut om att använda särskilda befogenheter motiveras, att den beslutet rör informeras om anledningen till beslutet och om möjligheten att överklaga det.

I uppdraget ingår att göra en övergripande översyn av de bestämmelser som gäller för Statens institutionsstyrels verksamhet enligt LVU och att bedöma behovet av författningsändringar på området. Förslagen ska bidra till att stärka den enskildes rättssäkerhet samt till ökad tydlighet och förutsägbarhet. I detta ingår att studera bestämmelserna om de särskilda befogen-

heterna, bl.a. avskiljning, i syfte att tydligare ge uttryck för den restriktivitet som ska iakttas vid användningen. I denna del ska utredaren beakta de förslag som Statens institutionsstyrelse har lämnat till regeringen.

Utredaren ska föreslå följdändringar även i annan lagstiftning som avser Statens institutionsstyrelse verksamhet, t.ex. vård som bedrivs enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, i den mån de är en konsekvens av eventuella ändringsförslag i LVU.

Samverkan och gränsdragning

För att barnet eller den unge ska få det skydd och stöd som han eller hon behöver måste flera olika aktörer vara involverade i arbetet, på olika nivåer och med olika ansvarsområden. Fungerande samverkan och ett tydligt uttryckt ansvar för olika aktörer är således av central betydelse i arbetet med att skydda och stödja barn och unga, inte minst för att så långt som möjligt förebygga behovet av tvångsingripanden. Utredaren ska mot denna bakgrund beakta frågor om samverkan och gränsdragning mellan socialtjänsten och andra relevanta verksamheter när det gäller stöd och skydd för barn och unga.

Utredaren ska se över bestämmelserna om samverkan inom den sociala barn- och ungdomsvården. I uppdraget ingår att analysera hur samverkan kan förbättras såväl på strategisk nivå som på individnivå, mellan de olika huvudmän som är involverade i arbetet för att stödja och skydda barn och unga.

På flera angränsande områden har man utvecklat olika former av samverkansmodeller både på strategisk och individuell nivå. Socialstyrelsen, Rikspolisstyrelsen och dåvarande Myndigheten för skolutveckling har gemensamt tagit fram en strategi för samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa (2007). Rikspolisstyrelsen har, i samverkan med Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen tagit fram gemensamma riktlinjer för samverkan inom ramen för barnahus (2010). Inom ramen för det pilotprojekt med sociala insatsgrupper som bedrivs inom ett uppdrag till Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen (2011) sker strukturerad samverkan på individnivå.

Ett tillfälle då samverkan är extra viktig är i samband med att barn och unga ska avsluta sin tid på institution, såväl när det gäller Statens institutionsstyrelses ungdomshem som andra hem för vård eller boende. Under tiden på institutionen kan barn och unga ha fått olika former av vård och behandling som, för att effekterna ska vara effektiva och långsiktiga, kan behöva fortsätta också efter institutionstiden. Samverkan mellan berörda aktörer, såsom föräldrar, skola, institutioner och socialtjänsten är i dessa fall av avgörande vikt. Utredaren ska således även pröva behovet av åtgärder för att utveckla samverkan i dessa delar.

Regeringen anser vidare att frågan om var gränsen går mellan familjehem och hem för vård eller boende är av intresse i detta sammanhang. I dag kan familjehem driva verksamhet som liknar den verksamhet som drivs av hem för vård eller boende utan tillstånd medan de som driver hem för vård eller boende behöver leva upp till ett antal krav som ställs för att få tillstånd. Även Barnskyddsutredningen har lyft denna fråga. Utredaren ska därför närmare analysera hur kraven på dessa verksamheter bör utformas för att ge förutsättningar för en god och säker vård.

Gränsdragningen mellan tvångsvård enligt LVU och LPT

En angelägen fråga i detta sammanhang, som berörts av bl.a. Barnpsykiatrikommittén (SOU 1998:31) och LVU-utredningen (SOU 2000:77), gäller gränsdragningen mellan LVU och lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, förkortad LPT. Högsta förvaltningsdomstolen har slagit fast (RÅ 2010 ref. 24) att ett beteende som enbart är att betrakta som ett symptom på en psykisk störning inte kan utgöra ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. Barn eller unga som lider av en psykisk störning får alltså inte enbart av det skälet bli föremål för vård enligt LVU. För att sådan vård ska bli aktuell krävs, i de s.k. beteendefallen, att personen i fråga missbrukar eller bedriver brottslig verksamhet eller uppvisar något annat socialt nedbrytande beteende. Gränsdragningen för vad som är att betrakta som ett socialt nedbrytande beteende som ligger utanför den psykiatriska problem-bilden är dock inte alltid lätt att göra. Det kan också vara så att barnet eller den unge varken uppfyller förutsättningarna för att beredas vård inom social-tjänsten på grund av sitt beteende eller uppfyller kravet på allvarlig psykisk störning enligt LPT, trots att

han eller hon har ett stort vårdbehov. Utredaren ska därför se över hur gränsdragningen mellan LVU och LPT fungerar i praktiken och överväga behovet av åtgärder för att förtydliga ansvarsfördelningen inom området. I denna del ska utredaren beakta Psykiatrilagsutredningens förslag i betänkandet Psykiatrin och lagen - tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd (SOU 2012:17) som kan få stor betydelse för gränsdragningen mellan LVU och LPT. Vidare ska utredaren analysera hur samverkan mellan berörda aktörer ska kunna utvecklas, med syfte att säkerställa att barn och unga får bästa möjliga vård och omsorg.

Övrigt

Utredaren ska även bedöma behovet av åtgärder, förutom förändringar i lagstiftningen, som kan bidra till kvalitetsutveckling av den sociala barn- och ungdomsvården, särskilt avseende tvångsvården. Det kan handla om ökad användning av bästa möjliga kunskap och metod- och kunskapsutveckling. Det är viktigt att kontinuerligt arbeta för att ny kunskap och erfarenheter på området kommer de verksamma till del. Utredaren ska därför även lämna förslag som bidrar till att sprida kunskap om och främja tillämpningen av nya bestämmelser med barns och ungas rättigheter som utgångspunkt hos kommunerna, familjehemmen, på Statens institutionsstyrels institutioner och andra hem för vård eller boende.

Konsekvensbeskrivningar

Författningsreglering

Utredaren ska föreslå de författningsändringar som behövs.

Ekonomiska och andra konsekvenser

Om förslagen påverkar kostnader eller intäkter för staten, landsting, kommuner, företag eller andra enskilda, ska en beräkning av dessa konsekvenser redovisas. När det gäller kostnadsökningar och intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting, ska utredaren föreslå en finansiering, se 14 § kommittéförordningen

(1998:1474). Om betänkandet innehåller förslag till nya eller ändrade regler, ska förslagens kostnadsmässiga och andra konsekvenser anges. Konsekvenserna ska anges på ett sätt som motsvarar de krav på innehållet i konsekvensutredningar som finns i 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning, se 15 a § kommittéförordningen. I 14 kap. 2 § regeringsformen finns ett förtydligande av att principen om kommunalt självstyre gäller för all kommunal verksamhet. Enligt 14 kap. 3 § regeringsformen bör en inskränkning av den kommunala självstyrelsen inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den, dvs. en proportionalitetsprövning ska göras under lagstiftningsprocessen. Om något av förslagen i denna utredning påverkar den kommunala självstyrelsen ska utredaren särskilt redovisa dessa konsekvenser och de särskilda avvägningar som lett till förslagen.

Arbetet ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv. En barnkonsekvensanalys ska genomföras. Om individbaserad statistik används ska den presenteras och analyseras efter kön, om det inte finns särskilda skäl mot detta.

Samråd och redovisning av uppdraget

Utredaren ska hålla sig informerad om och beakta för uppdragets genomförande relevant arbete som bedrivs inom Regeringskansliet och berörda myndigheter. Utredaren ska under arbetet samråda med berörda myndigheter och andra för sammanhanget relevanta aktörer, t.ex. Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Socialstyrelsen, Statens Skolverk, Rikspolisstyrelsen, Länsstyrelsen i Östergötland, Sveriges Kommuner och Landsting och andra organisationer samt med forskare. Information ska även inhämtas beträffande Riksdagens ombudsmäns tillsyn över vård enligt LVU. Utredaren ska även på lämpligt sätt inhämta synpunkter från barn och unga som är eller har varit föremål för insatser enligt LVU. Samråd och avstämning ska ske med pågående utredningar som berör de frågeställningar som angivits i uppdraget, t.ex. utredningen Utbildning för barn och ungdomar i samhällsvård samt distansundervisning (U 2011:08).

Det är viktigt att ta del av erfarenheter från andra länder. Utredaren bör därför inhämta kunskaper och goda exempel från andra länder, t.ex. de övriga nordiska länderna. Utredaren ska

vidare beakta de synpunkter som framförts av internationella organ som granskar efterlevnaden av konventioner om mänskliga rättigheter, bl.a. FN:s barnrättskommitté.

Uppdraget ska redovisas senast den 3 mars 2014.

(Socialdepartementet)

Kommittédirektiv 2013:74

Tilläggsdirektiv till Utredningen om tvångsvård för barn och unga (S 2012:07)

Beslut vid regeringssammanträde den 19 juni 2013

Sammanfattning av tilläggsuppdraget

Regeringen beslutade den 12 juli 2012 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU (dir. 2012:79).

Regeringen kompletterar utredningens uppdrag till att omfatta en översyn av olika former av placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och LVU samt att lämna förslag till fler alternativ än vad som finns i dag. Förslagen ska svara mot barns och ungas skiftande behov samt säkerställa god kvalitet och hög kostnadseffektivitet i verksamheten liksom barns och ungas behov av skydd. I uppdraget ingår att lämna förslag till författningsändringar.

Ett delbetänkande i denna del ska lämnas senast den 10 februari 2014. Tiden för slutredovisning av uppdraget förlängs till den 15 oktober 2014.

Bakgrund

Regeringen beslutade den 12 juli 2012 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över LVU (dir. 2012:79). Syftet med utredningen är att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga som tvångsvårdas enligt LVU samt bidra till kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården,

med särskilt fokus på tvångsvården. Utredningen har antagit namnet Utredningen om tvångsvård för barn och unga (S 2012:07).

Det huvudsakliga uppdraget för utredningen är att göra en övergripande översyn av bestämmelserna om tvångsvård för barn och unga enligt LVU. I direktiven anges därutöver ett antal specifika frågor som ska utredas och som avser såväl LVU som SoL.

Nuvarande reglering

Socialnämnden ska enligt 5 kap. 1 § SoL, i nära samarbete med hemmen, sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet. I 6 kap. 2 § SoL anges att varje kommun ansvarar för att det finns tillgång till familjehem och hem för vård eller boende (HVB) för enskilda och familjer som behöver vårdas och bo utanför det egna hemmet. Av 3 kap. 1 § socialtjänstförordningen (2001:937) framgår att med HVB avses ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende. Med familjehem avses enligt 3 kap. 2 § samma förordning ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. I 6 kap. 6 § SoL omnämns jourhem, dvs. enskilda hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig vård och fostran.

De alternativ för boende, vård och fostran för barn och unga som omnämns i SoL är därmed familjehem, HVB och jourhem.

Skrivelse från Socialstyrelsen

Socialstyrelsen har i en skrivelse till Regeringskansliet den 6 november 2012 pekat på att myndigheten under senare tid fått allt fler frågor kring möjligheterna för socialnämnden att bevilja insatser i form av boende med visst stöd – utöver de i SoL angivna formerna familjehem och HVB – till barn under 18 år (S2012/7966/FST). Frågorna har enligt skrivelsen framförallt gällt möjligheterna och lämpligheten att placera barn i egna lägenheter. I sammanhanget har begrepp som stödboenden, utslussnings-

lägenheter och träningslägenheter använts. Syftet med insatsen har beskrivits som att ge barnet stöd i vuxenblivandet och i träningen inför ett självständigt boende. Enligt Socialstyrelsen används redan denna typ av boenden i kommunerna, bland annat för ensamkommande barn.

I skrivelsen konstateras vidare att de kvalitets- och skyddsregler som under åren tillkommit för att säkerställa en god vård för barn i samhällsvård är kopplade till de i SoL förekommande insatserna familjehem, HVB och jourhem. Barn som ges andra insatser i fråga om boende riskerar därför att hamna utanför detta reglerade skyddsnet.

Enligt Socialstyrelsen är rättsläget oklart när det gäller frågan om barn som behöver bo i annat hem än det egna kan ges insatser i form av boende med visst stöd från socialtjänsten i andra former än de som anges i SoL. Socialstyrelsen anser att det därför bör göras en översyn av om det behövs kompletterande lagreglerade placeringalternativ för barn, och om dessa i så fall ska omfattas av kvalitets- och skyddsreglering motsvarande vad som gäller för familjehem och HVB.

Tilläggsuppdrag

Det är angeläget att det finns tillgång till olika former av vård eller boende för barn och unga och att dessa svarar mot de faktiska behoven. Dessa ska regleras på ett sätt som är tydligt och säkerställer en verksamhet av god kvalitet och hög kostnadseffektivitet, oavsett om insatserna ges efter beslut enligt SoL eller LVU. Utredningen ska göra en översyn och föreslå ny rättslig reglering på området som möjliggör fler placeringalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran än de som i dag omnämns i SoL och LVU. Förslagen ska säkerställa god kvalitet, trygghet och säkerhet samt bidra till förbättrad kostnadseffektivitet i verksamheten.

Ensamkommande barn utgör en stor andel av de barn och unga som placeras i HVB. I uppdraget ingår att beakta ensamkommande barns behov samt eventuella skillnader mellan såväl barns respektive ungas behov som flickors respektive pojkars behov. Utredningen ska särskilt pröva möjligheterna att införa placeringsformer som utgör en mindre ingripande insats, t.ex. boende i egen lägenhet med visst stöd, för barn och unga som inte har behov av HVB. Utredningen

ska även bedöma om de nya placeringsalternativen utgör vård eller avser någon annan form av insats. I uppdraget ingår att lämna förslag till författningsändringar som behövs för de kompletterande placeringsalternativen, inklusive kvalitets- och skyddsregleringar motsvarande de som nu gäller för familjehem och HVB. Utredningen bör inhämta kunskaper och goda exempel från andra länder.

Den ovan nämnda skrivelsen från Socialstyrelsen ska överlämnas till utredningen som ett underlag för dess överväganden. Vidare ska utredningen samråda med Socialstyrelsen avseende det uppdrag som Socialstyrelsen har att bl.a. belysa och kartlägga ensamkommande barns behov och som ska redovisas den 1 december 2013 (Socialstyrelsens regleringsbrev 2013).

Förlängning av tid och redovisning av tilläggsuppdraget

Ett delbetänkande med förslag enligt detta tilläggsuppdrag ska lämnas senast den 10 februari 2014. Tiden för slutredovisning av uppdraget förlängs till den 15 oktober 2014.

(Socialdepartementet)

Statens offentliga utredningar 2014

Kronologisk förteckning

1. Vissa bostadsbeskattningsfrågor. Fi.
2. Framtidens valfrihetssystem
– inom socialtjänsten. S.
3. Boende utanför det egna hemmet
– placeringsformer för barn och unga. S.

Statens offentliga utredningar 2014

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Justitiedepartementet

Utrikesdepartementet

Försvarsdepartementet

Socialdepartementet

Framtidens valfrihetssystem

– inom socialtjänsten. [2]

Boende utanför det egna hemmet

– placeringsformer för barn och unga. [3]

Finansdepartementet

Vissa bostadsbeskattningsfrågor. [1]

Utbildningsdepartementet

Landsbygdsdepartementet

Miljödepartementet

Näringsdepartementet

Kulturdepartementet

Arbetsmarknadsdepartementet
